

ปัญหาทางกฎหมายที่มีผลกระทบต่อมูลเหตุจูงใจในการสมรส

ธีรวรรณ กุลไพศาลธรรม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2552

Legal Problems Influencing Motive for Marriage Registration

TEERAWAN KULPHAISALTHAM

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Laws

Department of Laws

Graduate School, Dhurakij Pundit University

2009

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ปัญหาทางกฎหมายที่มีผลกระทบต่อมูลเหตุจูงใจในการสมรส
ชื่อผู้เขียน	ธีรวรรณ กุลไพศาลธรรม
อาจารย์ที่ปรึกษา	ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ประสพสุข บุญเดช
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	รองศาสตราจารย์ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2551

บทคัดย่อ

จากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัว จำแนกเป็นรายปี ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่าปัจจุบันนี้อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากปัญหาทางกฎหมาย เช่น ปัญหาเรื่องทรัพย์สินและหนี้สินระหว่างสามีภริยา และปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส เป็นต้น ซึ่งหากปล่อยให้ปัญหานี้ยังคงมีอยู่ในสังคมไทยต่อไป จะทำให้สถาบันครอบครัวขาดความมั่นคง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทย

วิทยานิพนธ์นี้จึงได้ทำการศึกษาถึงปัญหาของกฎหมายที่มีผลกระทบต่อมูลเหตุจูงใจในการจดทะเบียนสมรสของชายหญิงด้วยวิธีวิจัยเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากตำรา บทความ วิทยานิพนธ์ ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งนากฎหมายของประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และสาธารณรัฐประชาชนจีน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสมรสมาศึกษาวิเคราะห์ด้วย

จากการศึกษาพบว่า การที่กฎหมายครอบครัวของไทยได้แยกทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาออกเป็นสินส่วนตัว และสินสมรส กล่าวคือ ทรัพย์สินที่ได้มาภายหลังการสมรส ถือเป็นสินสมรสนั้น ก่อให้เกิดปัญหาแก่คู่สมรสที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายทำมาหาได้ฝ่ายเดียว อีกฝ่ายไม่ได้ช่วยหารายได้เลย ซ้ำร้ายบางรายยังได้ก้อนสินขึ้นอีกด้วย เมื่อมีปัญหาต้องหย่าร้างกัน กฎหมายให้แบ่งสินสมรสนั้นฝ่ายละครึ่งหนึ่ง ทำให้ฝ่ายที่ทำมาหาได้เกิดความรู้สึกไม่ยุติธรรม จึงไม่นิยมที่จะจดทะเบียนสมรส นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา ซึ่งหนี้ร่วมบางอย่างที่สามีก่อขึ้นภริยาไม่ได้มีส่วนร่วมเลย แต่ได้ลงชื่อเป็นพยานในสัญญาอีกด้วย ทั้งนี้จึงถือเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา และตามกฎหมายของไทยเจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้ร่วมนั้นจากสินส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนสิ้นเชิงก็ได้ จากปัญหานี้ทำให้ชายหญิงไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

นอกจากปัญหาเรื่องทรัพย์สินและหนี้สินระหว่างสามีภริยาแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส เนื่องจากตามประมวลรัษฎากรมาตรา 57 ตรี กำหนดให้นำเงินได้พึงประเมินของ

ภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี การถือเอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามีย่อมทำให้เสียภาษีมากกว่า เพราะอัตราภาษีเงินได้ บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) เงินได้ยิ่งมากยิ่งจะต้องเสียภาษีในอัตราสูง หากไม่ประสงค์ให้ถือเอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ชายหญิงหลายคู่จึงตัดสินใจอยู่ร่วมกัน โดยไม่จดทะเบียนสมรส หรือสามีภริยาบางคู่จดทะเบียนหย่าในปีที่มีเงินได้มาก เพื่อที่เงินได้ของ ภริยาจะไม่ถือเป็นเงินได้ของสามี ทำให้เสียภาษีน้อย แล้วต่อมาก็จดทะเบียนสมรสกันใหม่ ซึ่งการ กระทำเช่นนี้ถือเป็นการหนีภาษี ซึ่งสร้างความเสียหายให้แก่ประเทศชาติ

ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา จึงได้เสนอให้มีการแก้ไข ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรื่องสินส่วนตัว และสินสมรสบางประการ กล่าวคือ ให้ เงินเดือน ค่าจ้าง รายได้จากการประกอบธุรกิจการค้า ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสเป็นสิน ส่วนตัว และทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรสนอกเหนือจากทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัวตาม มาตรา 1471 ให้เป็นสินสมรส นอกจากนี้ยังได้เสนอให้มีการแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของ คู่สมรส กล่าวคือ ให้นำหลักการแยกเงินได้มาใช้แทนหลักการรวมเงินได้ได้ตามประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรี น่าจะช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรสได้ ซึ่งหลักการแยกเงินได้นั้นได้ กำหนดให้สามีและภริยา ต่างฝ่ายต่างนำเงินได้ของตนมาคำนวณและเสียภาษีได้ในนามของตนเอง ผลก็คือทำให้เสียภาษีสวมกันแล้วน้อยกว่าหลักการรวมเงินได้ในปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าหากเราได้ มีการแก้ไขปัญหากฎหมายดังกล่าวข้างต้นแล้ว น่าจะทำให้เพิ่มมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงนิยมจด ทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

Thesis Advisor	Professor Prasobsook Boondech
Co-Thesis Advisor	Associate Professor Nuchtip P. Banchongsilpa
Department	Law
Academic Year	2008

ABSTRACT

From the yearly statistical record of family registration of the Department of Provincial Administration, Ministry of Interior, it shows that presently, the rate of marriage registration has been decreased while the rate of divorce registration has been increased. This is mainly resulted from certain legal problems e.g. assets and liabilities between husband and wife or tax liabilities of the spouse etc. It is possible that if these problems continually exist, Thai family institution may be vulnerable which can lead to adversely affecting national security.

This thesis has therefore examined legal problems affecting motives on marriage registration by the method of documentary research focusing on information from textbooks, articles, theses, electronic data including comparative study of English, French and Chinese legislations relating to marriage.

From the study, it appears that as Thai family laws provide that properties relating to marriage are differentiated into personal properties and matrimonial properties which includes any properties gained after marriage, this seems to be burdensome to any party to the marriage who solely earn for the family where the other party has not involved in raising the family's income and on the contrary, for some case, has made a debt which may be a problem when it is to get a divorce as the law merely said matrimonial properties shall be equally divided between the party to the marriage. Such has made the former felt unfair and led to the trend of non-registered marriage. Situations are also worsened by the problem of joint obligation where it is made solely by any party and where the other party has involved merely in subscribing his/her name as a witness in such transaction. Such obligation is then lawfully seen as a joint debt between the spouse and, under the Thai laws, it may be fully enforced by the Creditor from personal properties of either party. All the above mentioned has significantly led to the trend that women and men desire not to register their marriage.

In addition to the problems of properties and joint obligations, the problem of tax liability between the spouses is also found as with respect to the Revenue Code Section 57 Tri provide that wife's assessable income shall be included in husband's assessable income and thus the husband shall be responsible for submitting tax form and paying tax. To include wife's income as part of husband's income for the purpose of tax payment will cause the husband having to pay more taxes as personal income tax is calculated on Progressive Rate basis which means that the more income earned the higher tax rate will be applied for tax payment. In order to avoid the said tax burden, many couples intend to live together without having their marriage registered or even decide to divorce in the year they have earned high income in order that wife's income will not be added to husband's income and benefit from lowered taxes amount and then register their marriage in the following year. This is arguably seen as tax avoidance to the detriment of the country.

Therefore, in order to solve problems relating properties between husband and wife, this study has proposed to amend the Civil and Commercial Code relating to some provisions of personal and matrimonial properties. It is suggested that salary, wage, income from business undertaking gained by either party during marriage shall be personal properties of such party and any property gained by the spouse during their marriage in addition to personal properties with respect to Section 1471 shall be matrimonial properties. Moreover, it is recommended to solve the problems relating to tax liability between husband and wife by applying the principle of income segregation instead of income inclusion as provided in Section 57 Tri of the Revenue Code. By applying such principle, husband and wife are individually responsible for tax payment on behalf of his/her self which will result in decreasing the amount of assessable income and the net amount of tax payment. The author is of the opinion that such amendments proposed to be made to the existing provisions may enhance the motive for marriage registration.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากหลายฝ่าย ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ท่านศาสตราจารย์ (พิเศษ) ประสพสุข บุญเดช และท่านรองศาสตราจารย์ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์ ที่กรุณาให้เกียรติรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ท่านได้สละเวลาอันมีค่าของท่าน ให้คำปรึกษา แนะนำ ชี้แนะแนวทางในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และได้ให้ความเมตตาและกำลังใจ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์ ดร.ธีระ ศรีธรรมรักษ์ ที่กรุณาให้เกียรติรับเป็น ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ ท่านได้ให้คำแนะนำอันมีประโยชน์ และได้ให้ความเมตตากับผู้เขียนนับตั้งแต่เริ่มเข้ามาเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต จวบจนกระทั่งสำเร็จ การศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์ ดร.วารี นาสกุล และท่านรองศาสตราจารย์ พินิจ ทิพย์มณี ที่กรุณาให้เกียรติร่วมเป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ท่านได้กรุณาช่วยชี้แนะ ข้อมูล วิธีการเรียบเรียง วิธีการเขียนให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเพื่อนๆ และน้องๆทุกคน ที่ช่วยหาข้อมูล ช่วยแปลเอกสาร ช่วยจัดรูปเล่ม และให้กำลังใจ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง

และสุดท้ายนี้ขอขอบคุณบิดามารดา สามีน และทุกคนในครอบครัว ที่ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่ผู้เขียนนับตั้งแต่เริ่มศึกษาปริญญาโท จนกระทั่งได้สำเร็จการศึกษา สมตามที่ได้ตั้งใจไว้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หากมีข้อดีและคุณประโยชน์ ก็ขอให้เป็นผลแก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ แต่หากมีข้อบกพร่องใดๆ ผู้เขียนขอยอมรับข้อบกพร่องทุกประการ

ธีรวรรณ กุลไพศาลธรรม

บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๘
กิตติกรรมประกาศ.....	๙
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	3
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
2. ประวัติความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง.....	6
2.1 ความเป็นมาและหลักเกณฑ์ทั่วไปของการสมรส.....	6
2.1.1 ความเป็นมาของการสมรส.....	6
2.1.2 ความหมายของการสมรส.....	8
2.1.3 การสมรสตามกฎหมายอิสลาม.....	9
2.1.4 เงื่อนไขแห่งการสมรส.....	11
2.1.5 แบบแห่งการสมรส.....	19
2.2 ความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยมิได้สมรส.....	21
3. การสมรสตามกฎหมายต่างประเทศเปรียบเทียบกับประเทศไทย.....	25
3.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายต่างประเทศ.....	26
3.1.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายฝรั่งเศส.....	26

3.1.2	ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายฝรั่งเศส.....	30
3.1.3	ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดย จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอังกฤษ.....	33
3.1.4	ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอังกฤษ.....	37
3.1.5	ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียน สมรสตามกฎหมายครอบครัวสาธารณรัฐประชาชนจีน.....	40
3.2	ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายไทย.....	50
3.2.1	ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยจดทะเบียนสมรส.....	50
3.2.2	ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยไม่จดทะเบียนสมรส.....	76
4.	วิเคราะห์เปรียบเทียบผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรส ของต่างประเทศกับประเทศไทยและปัญหากฎหมายของการ จดทะเบียนสมรสของประเทศไทย.....	79
4.1	วิเคราะห์เปรียบเทียบผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของ ต่างประเทศกับประเทศไทย.....	79
4.1.1	ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศฝรั่งเศส และประเทศไทย.....	79
4.1.2	ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศอังกฤษ และประเทศไทย.....	81
4.1.3	ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศ สาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศไทย.....	82
4.1.4	ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส ของต่างประเทศกับประเทศไทย.....	83

4.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดย จดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสของประเทศไทย.....	85
4.3 ปัญหากฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของประเทศไทย.....	94
4.3.1 ปัญหาของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา.....	94
4.3.2 ปัญหาด้านภาระภาษีของกลุ่มสมรส.....	97
4.3.3 ปัญหากฎหมายค้ำนำหน้านามของหญิงที่จดทะเบียนสมรส.....	100
4.3.4 ปัญหาเรื่องมรดก.....	100
4.3.5 ปัญหาเรื่องบุตร.....	101
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	103
5.1 สรุป.....	103
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	114
บรรณานุกรม.....	124
ประวัติผู้เขียน.....	128

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เนื่องจากในปัจจุบันนี้อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัว จำแนกเป็นรายปี ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดังนี้¹

ปี พ.ศ. 2547 มีการจดทะเบียนสมรส 365,721 ราย จดทะเบียนหย่า 86,982 ราย

ปี พ.ศ. 2548 มีการจดทะเบียนสมรส 345,234 ราย จดทะเบียนหย่า 90,688 ราย

ปี พ.ศ. 2549 มีการจดทะเบียนสมรส 347,913 ราย จดทะเบียนหย่า 91,155 ราย

ปี พ.ศ. 2550 มีการจดทะเบียนสมรส 307,910 ราย จดทะเบียนหย่า 100,420 ราย

ปัญหาสังคมไทยในปัจจุบันชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสน้อยลง เกิดกับสังคมทุกระดับ ไม่ว่าจะรวย จะจน เรียนสูง เรียนต่ำ ยุคนี้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส มีทั้งแบบอยู่กินแบบไม่จดทะเบียนสมรสเลย และแบบเคยจดทะเบียนสมรสแล้วมาจดทะเบียนหย่าภายหลังแต่ก็ยังอยู่กินด้วยกัน อันเนื่องมาจากการทำธุรกิจ มีความเสี่ยงเกิดปัญหาขาดทุน มีหนี้สิน หรือล้มละลาย การไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย ทำให้อีกฝ่ายไม่ต้องมารับภาระปัญหาที่อีกฝ่ายก่อไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เมื่อเกิดปัญหาหนี้สิน ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสจึงโอนย้ายทรัพย์สินไปให้อีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เจ้าหนี้ไม่สามารถบังคับชำระหนี้ได้ เป็นการเอาเปรียบผู้อื่น สร้างความเสียหายให้แก่เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

นอกจากนี้ในเรื่องการเสียภาษี กฎหมายภาษีของไทยไม่เอื้ออำนวยให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรส เนื่องจากการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของสามีและภริยานั้นมีข้อจำกัดและมีความแตกต่างจากหลักเกณฑ์ทั่วไปในฐานะของผู้ก่อให้เกิดเงินได้ ถึงแม้ว่าภริยาจะเป็นผู้กระทำการอันก่อให้เกิดเงินได้พึงประเมินที่ต้องเสียภาษีด้วยตนเองลำพังแต่เพียงผู้เดียว โดยที่สามีมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นแต่อย่างใด กลับต้องนำเงินได้ที่ได้รับนั้นไปถือเป็นเงินได้ของสามี ซึ่งทำให้สามีต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นเมื่อนำเงินได้ดังกล่าวมารวมกับเงินได้ของตน เนื่องจากภาษีเงินได้บุคคลธรรมดานั้นใช้อัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) ในการคำนวณเพื่อ

¹ งานทะเบียนครอบครัว กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2550). ประมวลสถิติงานทะเบียน ปี 2550. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2551, http://www.dopa.go.th/web.pages/m03093000/pagenews_2550.html.

เสียภาษี กรณีที่เจ้าพนักงานประเมินเรียกเก็บภาษีจากสามีในฐานะผู้มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษีถ้ามิได้ชำระหรือชำระไว้แต่ไม่ถูกต้องครบถ้วน ถึงแม้ประเด็นของการประเมินจะเกิดจากเงินได้ในส่วนของภริยาที่นำมารวมคำนวณก็ตาม หากสามีมิได้ใช้สิทธิอุทธรณ์การประเมิน ภริยาก็ไม่มีสิทธิที่จะอุทธรณ์การประเมินได้ ทั้งนี้เนื่องจากหน้าที่ในการเสียภาษีเป็นของสามีและทำให้ไม่มีสิทธินำคดีขึ้นสู่ศาลด้วยตนเองโดยปริยาย จะเห็นได้ว่าหากสถานะของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการจดทะเบียนสมรสก็จะถูกจำกัดสิทธิในการเสียภาษีให้กับรัฐทั้งในด้านของสามีและภริยา หากพิจารณาจากหลักเกณฑ์ดังกล่าวในเบื้องต้นอาจมองดูไม่เคร่งครัดนัก เพราะภริยาก็ยังสามารถแยกยื่นรายการได้ตามประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรีวรรคสอง แต่เมื่อได้พิจารณาถึงผลในท้ายที่สุดก็ยังไม่แตกต่างจากการนำเงินได้ไปถือเป็นของสามีเนื่องจากเงื่อนไขของการแยกยื่นรายการที่ต้องไม่ทำให้ภริยาที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงนั่นเองและไม่ว่าจะได้เสียภาษีด้วยวิธีการเช่นใดหากมีภาษีอากรค้างชำระภริยาก็ต้องร่วมรับผิดชอบในภาษีอากรค้างนั้นโดยตรงด้วย ยกเว้นเฉพาะเงินได้จากการทำงานหรือเงินเดือนตามมาตรา 40(1) เท่านั้น ที่ให้สิทธิกับภริยาในการแยกยื่นรายการเสียภาษีต่างหากจากสามีได้ตามมาตรา 57 เบื้อง ส่วนเงินได้พึงประเมินประเภทอื่นยังคงอยู่ภายใต้บังคับของมาตรา 57 ตรี จากหลักเกณฑ์ในการชำระภาษีดังกล่าวเป็นอีกปัญหาหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อให้ชายหญิงตัดสินใจที่จะอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส มากกว่าจดทะเบียนสมรส

อีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชายหญิงไม่นิยมจดทะเบียนสมรส เนื่องจากในอดีตเมื่อหญิงได้สมรสแล้ว ต้องเปลี่ยนคำนำหน้านามเป็น“นาง” ทำให้หญิงที่จดทะเบียนสมรสได้รับโอกาสในการทำงานน้อยกว่าหญิงที่ยังใช้คำนำหน้านามว่า “นางสาว” ซึ่งค่านิยมในการรับคนเข้าทำงานของนายจ้างในปัจจุบัน ยังนิยมรับหญิงที่เป็นโสด มากกว่าหญิงที่สมรสแล้ว อันอาจจะมาจากเห็นว่าหญิงโสดสามารถมีเวลาอุทิศตนให้กับงานได้มากกว่าหญิงที่สมรสแล้ว อีกทั้งหญิงที่สมรสแล้ว ต่อมาอาจจะลาคลอดได้ตามกฎหมาย ทำให้นายจ้างเห็นว่าหญิงที่สมรสแล้วมีเวลาทำงานได้น้อยกว่าหญิงที่ยังไม่สมรส ทั้งๆที่ความจริงหญิงที่เป็น “นางสาว” อาจจะอยู่กินกับชายฉันท์สามีภริยาโดยไม่จดทะเบียนสมรสแล้วก็ได้ แต่สถานะตามกฎหมายของเขายังคงเป็น “นางสาว” ซึ่งไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าหญิงคนนี้ความจริงได้มีชีวิตครอบครัวเหมือนอย่างเช่นหญิงที่สมรสแล้วเมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้หญิงที่สมรสแล้วเสียเปรียบหญิงที่ยังไม่จดทะเบียนสมรส ทำให้เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ชายหญิงเลือกที่จะอยู่กินร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส

ถึงแม้ในปัจจุบันจะได้มีพระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 กำหนดให้หญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว จะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ รวมทั้งหญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว ต่อมาการสมรสสิ้นสุดลง จะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ก็ตาม แต่ค่านิยมของนายจ้าง ก็ยังคงนิยมรับหญิงที่ยังไม่สมรสมากกว่าหญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว

เพราะจะมีผลทางกฎหมายต่างๆตามมามากมาย ซึ่งนายจ้างอาจคิดว่าเป็นอุปสรรคในการทำงาน ถ้ารับหญิงที่จดทะเบียนสมรสเข้าทำงาน

จากตัวอย่างปัญหาข้างต้น เป็นมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ของชีวิตคู่กลายเป็นแบบจาบจวย คบกัน อยู่ด้วยกันเพื่อสนองความต้องการของอารมณ์ หากความสุขให้ตัวเองไปวันๆ ถูกใจก็อยู่กัน ไม่ถูกใจกันก็เลิกกันไปได้อย่างง่ายดาย ทำให้สถาบันครอบครัวขาดความมั่นคง ซึ่งทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยเองก็ตาม ก็ยังคงให้ความสำคัญกับการสมรสมากกว่าการอยู่ร่วมกัน โดยมีได้สมรส เพราะทุกประเทศคาดหวังที่จะเห็นการสร้างครอบครัวที่เป็นปึกแผ่นและมั่นคง เพื่อเป็นรากฐานในการสร้างความมั่นคงของประเทศชาติสืบต่อไป ดังนั้นจากปัญหาต่างๆข้างต้น หากเราแก้ไขกฎหมายให้เป็นประโยชน์ ขจัดจุดด้อย และเพิ่มจุดเด่นเพื่อเป็นมูลเหตุจูงใจให้คนหันมาจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น ผู้เขียนเห็นว่าสถาบันครอบครัวเป็นจุดเล็กๆที่สร้างความมั่นคงให้กับประเทศชาติ หากสถาบันครอบครัวมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น ย่อมส่งผลถึงความมั่นคงของประเทศชาติอย่างแน่นอน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 ศึกษาแนวคิดและความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.2.2 ศึกษาเหตุปัจจัย และปัญหาที่เป็นมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงในปัจจุบันนิยมอยู่ร่วมกันโดยมิได้จดทะเบียนสมรสมากกว่าการจดทะเบียนสมรส

1.2.3 ศึกษาผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรส เปรียบเทียบผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันโดยมิได้จดทะเบียนสมรส

1.2.4 ศึกษาหลักการการสมรสของกฎหมายต่างประเทศ เพื่อนำข้อดีมาปรับใช้แก้ไขกฎหมายของไทย เพื่อเสริมมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสเพิ่มมากขึ้น

1.3 สมมุติฐานของการศึกษา

ในปัจจุบันนี้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น สาเหตุสำคัญมาจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย เช่น ปัญหาในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา หนี้สินที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อขึ้นแต่อีกฝ่ายต้องมารับภาระด้วย หรือการแบ่งสินสมรสกันคนละครึ่ง ทำให้ฝ่ายที่เป็นคนทำมาหาได้ฝ่ายเดียว รู้สึกไม่ยุติธรรม จึงไม่อยากจะจดทะเบียนสมรส ดังนั้นหากได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรื่องสินส่วนตัว และสินสมรสบางประการ กล่าวคือ ให้เงินเดือน ค่าจ้าง รายได้จากการประกอบธุรกิจการค้า ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสเป็นสินส่วนตัว และทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรสนอกเหนือจากทรัพย์สินที่เป็นสิน

ส่วนตัวตามมาตรา 1471 ให้เป็นสินสมรส เชื่อว่าน่าจะช่วยลดปัญหาของการไม่นิยมจดทะเบียนสมรสได้

นอกจากนี้ยังมีปัญหาในเรื่องของภาษีอากร ที่ตามประมวลรัษฎากรมาตรา 57 ตรี ให้นำเงินได้ของภริยามารวมเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี ทำให้คู่สามีภริยานี้ต้องเสียภาษีมากกว่าตอนที่ เป็นโสด เนื่องจากอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า เงินได้ยิ่งมากยิ่งต้องเสียภาษีในอัตราสูง ปัญหานี้มีส่วนทำให้คนไม่นิยมจดทะเบียนสมรส ดังนั้นหากนำหลักการแยกเงินได้มาใช้บังคับแทน ซึ่งหลักการแยกเงินได้นั้นได้กำหนดให้สามีและภริยาต่างฝ่ายต่างนำเงินได้ของตนมาคำนวณและเสียภาษีได้ในนามของตนเอง ผลก็คือทำให้เสียภาษีรวมกันแล้วน้อยกว่าหลักการรวมเงินได้ในปัจจุบัน โดยหากได้มีการแก้ไขกฎหมาย ย่อมเป็นแรงจูงใจให้ชายหญิงอยากสร้างครอบครัวให้มั่นคงโดยจดทะเบียนสมรสเพิ่มขึ้น

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาเฉพาะข้อเท็จจริงที่ทำให้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส ศึกษาผลทางกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุที่ทำให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส แล้วหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงกฎหมายต่างๆ เหล่านั้น เพื่อเพิ่มมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรส

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาโดยการค้นคว้าจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลรัษฎากร ระเบียบข้อบังคับ ตำราและคำอธิบายทางกฎหมาย บทความทางวิชาการ คำพิพากษาศาลฎีกา ตำรา และบทความวิชาการต่างประเทศ ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ และวิทยานิพนธ์ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์ปัญหา เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบถึงปัญหาต่างๆ ในปัจจุบัน ที่เป็นเหตุปัจจัยให้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยมิได้จดทะเบียนสมรส

1.6.2 ทำให้ทราบถึงผลทางกฎหมายในปัจจุบันของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส เปรียบเทียบกับการไม่จดทะเบียนสมรส

1.6.3 ผลของการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำปัญหาดังกล่าวมาพิจารณา โดยอาจนำความคิดและข้อเสนอแนะจากวิทยานิพนธ์เป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเหตุจูงใจให้ชายหญิงหันมาอยู่ร่วมกัน โดยจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น อันจะส่งผลดีต่อความมั่นคงของประเทศโดยรวม

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง

2.1 ความเป็นมาและหลักเกณฑ์ทั่วไปของการสมรส

2.1.1 ความเป็นมาของการสมรส

มนุษย์ทุกคนต่างมีสัญชาตญาณในการสืบพันธุ์เพื่อให้บังเกิดบุตรหลานสืบแทนตนต่อไปในภายภาคหน้า ในสังคมยุคแรกเริ่มมนุษย์อยู่รวมกันเป็นเผ่า (clan) การสมรสกระทำโดยอิสระระหว่างบุคคลในเผ่าโดยถือว่าทุกคนเป็นของกันและกัน ไม่มีการแยกคู่ต่างหากจากกัน ต่อมาในระยะหลังจึงค่อยๆ วัฒนาการมาเป็นการอยู่กินเป็นคู่โดยเฉพาะเจาะจงขึ้นเพื่อไม่ให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งในการแย่งคู่ครองและเพื่อกำหนดการแยกสายตระกูลต่างหากออกจากกันจึงเกิดการสมรสขึ้น การสมรสมีความเกี่ยวข้องอย่างแน่นแฟ้นกับขนบธรรมเนียมประเพณีตามธรรมชาติแห่งท้องถิ่นที่การสมรสนั้นได้กระทำขึ้น โดยถือเป็นธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติก่อนแล้วจึงพัฒนาทีละเล็กทีละน้อยจึงค่อยกลายมาเป็นสิ่งที่กฎหมายรับรองในที่สุด¹

การแต่งงาน (Marriage) สืบย้อนหลังไปได้ถึงเมื่อครั้งยุคหินหรือกว่า 5 หมื่นปีมาแล้ว อาจเป็นยุคเดียวกันกับครั้งที่มนุษย์เริ่มมีความคิดในเรื่องจิตวิญญาณความเป็นอมตะ มีพิธีฝังศพคนตาย พิธีบวงสรวง มีเครื่องเช่นบูชา ฯลฯ โดยเชื่อกันว่าในตอนแรกน่าจะเป็นวิถีลัทธิพ่อ คือผู้ชายในสมัยดึกดำบรรพ์ใช้วิถีลัทธิหรืออุคร่าเอาผู้หญิงที่ตนพอใจไปเป็นคู่ครอง ต่อมาจึงเปลี่ยนมาใช้วิธีนำของมีค่าไปแลกเอาผู้หญิงมา เป็นการซื้อผู้หญิงนั่นเอง แล้วในที่สุดก็เป็นการคลุมถุงชน (Blind Marriage) มีพ่อสื่อแม่สื่อชักนำ (Matchmaker) การสู่ขอหรือร่วมหอลงโรงกันด้วยใจสมัคร ด้วยความมักคุ้นกัน หรือมีความรักต่อกันนั่นเอง²

การสมรสมีมาตั้งแต่สมัยโรมัน ซึ่งในสมัยนั้น การสมรสมี 2 รูปแบบคือ การสมรสแบบภริยาอยู่ภายใต้อำนาจของสามี และการสมรสแบบภริยาไม่ได้้อยู่ภายใต้อำนาจของสามี ซึ่งแบบหลังนี้เป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางของประชาชนชาวโรมัน³ และได้ก่อให้เกิดค่านิยมความหมายของ

¹ ประสพสุข บุญเดช. (2552). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว. หน้า 115.

² ทศพร วงศ์รัตน์ ราชบัณฑิต. (2545, กุมภาพันธ์). “ทำไมถึงต้องแต่งงาน.” สารคดี, 17, 204. หน้า 162.

³ สันต ศะศิวนิช. (2523). ความเป็นโสมพะของการสมรส. หน้า 21.

การสมรสตามกฎหมายโรมัน ดังนี้ การสมรส คือ การอยู่ร่วมกันของสามีภริยา เป็นคู่ครองกันไปตลอดชีวิต โดยอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าและกฎหมายบ้านเมืองร่วมกัน⁴

ในประเทศไทย การสมรสในอดีตต่างจากการสมรสในปัจจุบัน เช่น ปัจจุบันการสมรสเป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว แต่ในสมัยกฎหมายลักษณะผัวเมีย การสมรสไม่ได้เป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว แต่สามีสามารถที่จะมีภริยาได้ครั้งละหลายๆคน โดยที่ไม่เป็นการผิดกฎหมาย ซึ่งตรงนี้ถือว่าเป็นไปตามสภาพของสังคมในขณะนั้น ที่ชายไทยนิยมการมีภริยาหลายคนเป็นการเสริมสร้างบารมีของสามีเพื่อเป็นการนับหน้าถือตาของชายในสมัยก่อน

ในสมัยสุโขทัย การปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก เป็นการดูแลกันในสังคมเล็กๆ ชายในสมัยนั้นมีอำนาจหรืออาวุโสที่สุดในบ้าน ดูแลและปกครองทุกอย่างภายในบ้าน มีสิทธิในทรัพย์สินและภริยา หญิงผู้เป็นภริยาไม่มีบทบาทใดๆนอกจากการดูแลบ้านเรือน ผู้สืบทอดตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวคือเฉพาะบุตรชาย ดังนั้นบุตรจึงต้องเลี้ยงดูมารดาด้วย⁵

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สังคมเป็นระบบศักดินา ครอบครัวในสมัยนี้ไม่มีลักษณะแตกต่างไปจากครอบครัวในสมัยสุโขทัย คือ ชายยังคงมีอำนาจเบ็ดเสร็จทุกอย่างภายในบ้าน ยังคงมีสิทธิในทรัพย์สินต่างๆ และภริยาเหมือนดังเดิม

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ทรงรวบรวมกฎหมายและตราไว้ เรียกว่ากฎหมายตราสามดวง ซึ่งมีกฎหมายลักษณะผัวเมียรวมอยู่ด้วย การปกครองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงเป็นแบบกรุงศรีอยุธยา คือเป็นระบบศักดินา กฎหมายให้ชายสามารถมีภริยาได้หลายคน อีกทั้งกฎหมายลักษณะผัวเมีย ยังแบ่งประเภทของภริยาออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. เมียกลางเมือง หมายถึง หญิงอันบิดามารดากุมมือให้เป็นเมียชาย
2. เมียกลางนอก หมายถึง ชายขอหญิงมาเลี้ยงเป็นอนุภรรยา หล้นเมียหลวงลงมา
3. เมียกลางทาสี หมายถึง หญิงได้ทุกข์ยาก ชายช่วยไถ่ได้มาเลี้ยงไว้เป็นเมีย

ภริยาทั้ง 3 ประเภท ในสมัยก่อนถือเป็นภริยาที่ชอบด้วยกฎหมายทุกคน แต่สิทธิของภริยาแต่ละชั้นแตกต่างกันและลดหลั่นลงไปตามลำดับ

ตามกฎหมายลักษณะผัวเมีย การสมรส คือ การที่ชายหญิงมาอยู่กินร่วมกันโดยชายสามารถที่จะมีภริยาได้หลายคน และในสมัยนั้นไม่มีระบบทะเบียนสมรส ดังนั้น จึงถือเอาการเลี้ยงดูออกหน้าออกตา หรือการเปิดเผยเป็นสำคัญ

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 54.

⁵ สิ้นชัย กระบวนแสง. (2520). ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย. หน้า 81-82.

⁶ หลุยส์ คูปลาตร์. (2533). สถานะของหญิงมีสามีในประเทศไทยสยาม แปลโดยไพโรจน์ กัมพูสิริ.

เมื่อถึงสมัยปัจจุบันที่ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีหลักกฎหมายว่าด้วยครอบครัว อยู่ในบรรพ 5 กำหนดให้การสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายต้องทำการจดทะเบียนสมรสตามมาตรา 1457⁷ และชายจะมีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายได้เพียง 1 คนเท่านั้น (ยกเว้นตามหลักกฎหมายอิสลาม ที่ให้มีภริยาได้ถึง 4 คน) และเมื่อจดทะเบียนสมรสแล้ว ก็จะเกิดผล คือ เป็นสามีภริยากันตามกฎหมายทันทีโดยไม่ต้องคำนึงถึงพิธีการใดๆ การเชิญแขกมางาน หรือการรดน้ำสังข์ แม้กระทั่งงานเลี้ยงตอนค่ำ หรือการส่งตัวเข้าหอ ล้วนแล้วแต่เป็นเพียงพิธีการตามประเพณีของไทยเท่านั้น ถือได้ว่าไม่มีความสำคัญในทางกฎหมาย แม้ว่าจะจัดพิธีฉลองการสมรสอย่างใหญ่โต แต่ถ้ายังไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน ทั้งคู่ก็ไม่มีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย และในทางตรงกันข้าม ถ้าได้มีการจดทะเบียนสมรสกันแล้ว แม้ว่าจะไม่ได้จัดพิธีแต่งงานกันตามประเพณีหรือไม่เคยได้อยู่ร่วมกันเลย ก็ถือได้ว่าทั้งคู่เป็นสามีภริยาที่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว

2.1.2 ความหมายของการสมรส

นับตั้งแต่มนุษย์เริ่มมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สิ่งหนึ่งที่ต้องเกิดขึ้นก็คือการสืบทอดเผ่าพันธุ์ เพื่อให้สามารถดำรงพันธุ์อยู่ได้ซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ สำหรับในมนุษย์อาจมีข้อพิเศษขึ้นก็คือ การสืบทอดเผ่าพันธุ์จะมีกฎเกณฑ์บังคับให้เป็นไปตามระเบียบของสังคมเพื่อมิให้เกิดความยุ่งยากในด้านกฎหมายในภายหลัง กฎเกณฑ์เหล่านี้ก็คือการที่ชายหญิงต้องมีการสมรสหรือการแต่งงานนั่นเอง ดังนั้นในประเทศต่างๆ จึงถือว่าการสมรสหรือการแต่งงานก็คือการสืบทอดเผ่าพันธุ์ของมนุษย์นั่นเอง

ในปัจจุบันนี้การสมรสส่วนใหญ่ที่มีอยู่ในประเทศต่างๆ ในโลกเป็นการสมรสแบบมีคู่สมรสเพียงคนเดียว (monogamous) แต่ก็ยังมีบางแห่งที่เป็นการสมรสแบบมีคู่สมรสหลายคน (polygamous) อยู่บ้าง โดยอาจแยกรูปแบบของการสมรสได้ 4 รูปแบบ คือ

1) การสมรสระหว่างชายหลายคนกับหญิงหลายคน การสมรสเช่นว่านี้ยังคงมีอยู่ในหมู่ชุมชนเล็กๆ ในแคว้นแมลละบา (Malabar) ทางตอนใต้ของอินเดียซึ่งประชาชนยังยึดถือแนวความคิดความสัมพันธ์ทางเพศร่วมกันอยู่

2) การสมรสระหว่างชายหลายคนกับหญิงคนเดียว การสมรสดังกล่าวเป็นไปตามลัทธิมีสามีหลายคนในเวลาเดียวกัน (polyandry) ซึ่งยังมีผู้ถือปฏิบัติจำนวนน้อยในธิเบตและศรีลังกา

3) การสมรสระหว่างชายคนเดียวกับหญิงหลายคน การสมรสชนิดนี้เรียกกันทั่วไปว่าการสมรสแบบมีภริยาหลายคน (polygamy) ซึ่งมีอยู่ในประเทศที่ประชาชนนับถือศาสนาอิสลามและฮินดู

⁷ มาตรา 1457 การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้จะมิได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนแล้วเท่านั้น.

4) การสมรสระหว่างชายคนเดียวกับหญิงคนเดียว การสมรสเช่นนี้เรียกกันว่าการสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียว (monogamy) ซึ่งมีอยู่ในประเทศที่ประชาชนนับถือศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธ⁸

สำหรับสังคมไทย ก่อนที่จะมีการใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว (วันที่ 1 ตุลาคม 2478) การสมรสไม่จำเป็นต้องมีการจดทะเบียน และชายอาจมีภริยาได้หลายคน โดยภริยาจะมีฐานะเป็นเมียหลวง เมียน้อยลดหลั่นกันลงไป แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 เป็นต้นมา การสมรสจะมีพิธีหรือไม่มีพิธีแต่งงานก็ตาม ความสำคัญและสมบูรณ์ของการสมรสอยู่ที่จะต้องมีการจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1457 และจะต้องมีคู่สมรสถูกต้องตามกฎหมายได้เพียงคนเดียว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1452⁹

ส่วนกฎหมายของต่างประเทศส่วนใหญ่ก็มีได้มีบทวิเคราะห์ศัพท์คำว่า การสมรสไว้ มีแต่กฎหมายโรมันสมัยพระเจ้าจักรพรรดิจัสติเนียนที่กำหนดว่า “การสมรสตามกฎหมายแพ่งเป็นสัญญาขึ้นเมื่อประชาชนชาวโรมันมาอยู่รวมกันตามกฎหมายโดยชายมีอายุถึงปีรุ่นหนุ่ม หญิงมีอายุที่จะสมรสได้ ทั้งนี้ไม่คำนึงว่าบุคคลเหล่านั้นจะบรรลุนิติภาวะหรือยังอยู่ในอำนาจ ถ้าหากเด็กที่ยังอยู่ในอำนาจนั้นจะต้องได้รับความยินยอมของญาติฝ่ายบิดาแล้ว” หรือประมวลกฎหมายแพ่งมลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ให้คำจำกัดความการสมรสไว้ในมาตรา 4100 ว่า “การสมรสเป็นความสัมพันธ์ทางส่วนตัวที่เกิดจากสัญญาในทางแพ่งระหว่างชายหนึ่งและหญิงหนึ่ง ซึ่งจำเป็นต้องมีความยินยอมของคู่สัญญาที่มีความสามารถในการทำสัญญานั้นด้วย ความยินยอมแต่เพียงอย่างเดียวจะไม่ก่อให้เกิดการสมรสขึ้นได้ แต่จะต้องมีการออกใบอนุญาตและการทำพิธีตามที่ประมวลกฎหมายนี้ให้อำนาจไว้คิดตามมาด้วย เว้นแต่ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4213” ฉะนั้นในปัจจุบันนี้ถ้าหากจะให้ความหมายในทางกฎหมายแล้ว การสมรสหมายถึง การที่ชายและหญิงสมัครใจเข้ามาอยู่กินฉันสามีภริยากันชั่วชีวิตโดยจะไม่เกี่ยวข้องทางชู้สาวกับบุคคลอื่นได้อีก¹⁰

2.1.3 การสมรสตามกฎหมายอิสลาม

ในประเทศไทยมีพัฒนาการของการใช้ “กฎหมายอิสลาม” โดยศาลชารีอะฮ์¹¹ ในการตัดสินคดีความไม่ว่าจะเป็นคดีความที่เกี่ยวกับทางแพ่งหรือคดีอาญาของมุสลิมมาตั้งแต่สมัยกรุงศรี

⁸ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 115-116.

⁹ มาตรา 1452 ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่ไม่ได้

¹⁰ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 116.

¹¹ ชารีอะฮ์ หรือกฎหมายอิสลามเป็นกฎหมายที่มุสลิมยึดถือปฏิบัติไม่ว่าจะได้รับการรับรองจากรัฐใดๆ หรือไม่ก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อใดก็ตามที่มีความขัดแย้งต่างๆเกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชนของมุสลิม การตัดสินชี้ขาดข้อขัดแย้งเหล่านั้นยังต้องคำนึงถึงหลักชารีอะฮ์เป็นสำคัญโดยมี “คนกลาง” หรือ “ศาลชารีอะฮ์” ทำหน้าที่ในการตัดสิน

อยุธยาเรื่อยมา โดยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้นได้มีการตั้งหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่ในการติดต่อประสานงานกับชาวต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าขายเรียกว่ากรมท่า ซึ่งมีด้วยกัน 3 กรม คือ กรมท่ากลางทำการติดต่อกับชาวต่างชาติทั่วไป กรมท่าซ้ายติดต่อกับชาวจีน และกรมท่าขวาติดต่อกับชาวอาหรับ อินเดีย มลายู ชวา อิหร่าน เป็นต้น ซึ่งชาวต่างชาติกลุ่มนี้นับถือศาสนาอิสลามเหมือนกัน เพื่อความสะดวกในการเรียกในสมัยนั้นจึงใช้คำว่า “แขก” แต่ละกรมทำนอกจากการทำหน้าที่ติดต่อกับชาวต่างชาติแล้วก็ยังมีการจัดตั้งศาลขึ้นมาเป็นการเฉพาะ โดยศาลกรมท่ากลางทำหน้าที่พิจารณาคดีของชาวต่างชาติทั่วไปและคดีของคนไทย ศาลกรมท่าซ้ายจะพิจารณาคดีของชนชาติจีน และศาลกรมท่าขวาทำการพิจารณาคดีของชนชาติแขกหรือคดียุทธคดีที่มีมุสลิมเป็นคู่ความกัน โดยการพิจารณาคดีของศาลกรมท่าซ้ายและกรมท่าขวาได้ใช้กฎหมายและประเพณีของชนชาตินั้นๆเป็นหลัก จะเห็นว่าบทบัญญัติที่แสดงถึงพัฒนาการของศาลชาริอะฮ์มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น “ศาลกรมท่าขวา” ในสมัยกรุงศรีอยุธยา “ศาลโต๊ะกาลี” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เป็นต้น โดยเฉพาะในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ตรากฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกในประเทศไทย เรียกว่า “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง ร.ศ. 120” ซึ่งมีการใช้เรื่อยมาจนกระทั่งยุคสมัยรัฐบาลชาตินิยมได้มีพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 6 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2477 พ.ศ. 2486 ซึ่งเป็นอันยกเลิกกฎหมายอิสลามที่ประกาศใช้ในชุมชนมุสลิมไปโดยปริยาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2489 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ขึ้นมาใหม่ เนื่องจากต้องการผลานรอยร้าวที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้น¹²

ตามพระราชบัญญัตินี้ในมาตรา 3 และมาตรา 4 การวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลยหรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีไม่มีข้อพิพาทต้องใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก ในการพิจารณาคดีให้คะ โต้ะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา คะ โต้ะยุติธรรมมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อในคำพิพากษา ส่วนปัญหาข้อเท็จจริงหรือปัญหาข้อกฎหมายอื่นเป็นอำนาจของผู้พิพากษา คำวินิจฉัยของคะ โต้ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามเป็นอันเด็ดขาด จะอุทธรณ์ฎีกาปัญหาดังกล่าวไม่ได้

¹² มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ, ผศ. ดร. จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2549, พฤษภาคม-สิงหาคม). “ชาริอะฮ์ กับการอำนวยความสะดวกคดีครอบครัวและมรดก ตามวิถีมุสลิมในสังคมไทย.” *ดุลพาท*, 53, 2. หน้า 119-120.

ฉะนั้นในปัจจุบันนี้เมื่อมีคดีพิพาทกันเรื่องครอบครัวหรือมรดกในศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ระหว่างคนนับถือศาสนาอิสลามด้วยกัน หรือมีคดีไม่มีข้อพิพาทซึ่งผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นผู้ร้องขอในเรื่องครอบครัวหรือมรดกต้องใช้กฎหมายอิสลามบังคับ ไม่ใช่บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 และบรรพ 6 เหมือนเช่นปกติ แต่ทั้งนี้คู่ความทั้งหมดหรือเจ้ามรดกจะต้องเป็นคนนับถือศาสนาอิสลาม ถ้าหากคู่ความแม่แต่คนเดียวไม่ใช่คนนับถือศาสนาอิสลาม หรือเจ้ามรดกไม่ใช่คนนับถือศาสนาอิสลาม ถึงแม้โจทก์ จำเลยหรือผู้ร้องขอจะเป็นคนนับถือศาสนาอิสลามก็ใช้กฎหมายอิสลามบังคับไม่ได้ เช่น โจทก์มิใช่อิสลามศาสนิก จะบังคับคดีตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัด ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 มาตรา 3 มิได้ ต้องบังคับคดีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นต้น นอกจากนี้หากเป็นคดีที่เกิดขึ้นในจังหวัดอื่นนอกจากสี่จังหวัดดังกล่าว แม้คู่ความทุกฝ่ายจะเป็นคนนับถือศาสนาอิสลามก็ใช้กฎหมายอิสลามบังคับไม่ได้ ต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 และบรรพ 6 เช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ชายที่นับถือศาสนาพุทธมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดปัตตานีจะอ้างกฎหมายอิสลามเพื่อให้มีภริยาคนหนึ่งคนไม่ได้ หรือสามีภริยาที่นับถือศาสนาอิสลามมีภูมิลำเนาอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร จะหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยากันโดยใช้เหตุหย่าตามกฎหมายอิสลามไม่ได้ ต้องใช้เหตุหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 หรือชายนับถือศาสนาอิสลาม สมรสกับหญิงที่นับถือศาสนาคริสต์ ณ จังหวัดนราธิวาส และมีภูมิลำเนาที่จังหวัดนี้ จะหย่าขาดจากกันก็ต้องใช้เหตุหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 จะใช้เหตุหย่าตามกฎหมายอิสลามไม่ได้ เป็นต้น¹³

2.1.4 เงื่อนไขแห่งการสมรส

สำหรับกฎหมายครอบครัวไทยนั้น ได้กำหนดเงื่อนไขแห่งการสมรสไว้ในหมวด 2 ของลักษณะ 1 ต่อจากการหมั้นในหมวด 1 เรียกได้ว่าในส่วนที่เกี่ยวกับการสมรสนั้น เรื่องแรกที่บัญญัติไว้ก็คือ เงื่อนไขการสมรสนั่นเอง โดยได้เขียนรวมกันไว้ในแห่งเดียวกันทั้งที่เป็นเงื่อนไขจริงๆ ที่มีบทลงโทษ อันหมายถึงหากมีการฝ่าฝืนแล้วจะมีผลทำให้การสมรสนั้นตกเป็นโมฆะหรือโมฆียะแล้วแต่กรณี มีการกำหนดข้อห้ามมิให้นายทะเบียนทำการจดทะเบียนสมรสให้ชายหญิงที่มีคุณสมบัติต้องห้ามบางประการ แต่ข้อห้ามหรือเงื่อนไขประเภทนี้หากมีการฝ่าฝืนและนายทะเบียนได้จดทะเบียนสมรสให้โดยไม่ทราบข้อเท็จจริง ก็ไม่มีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของการสมรสนั้น จากนั้นก็มีแบบของการสมรส อันได้แก่ การจดทะเบียนสมรสซึ่งหากไม่ดำเนินการย่อมจะไม่มี การสมรสเกิดขึ้นเลยเรียกได้ว่าเป็นแบบแห่งความมืออยู่ของการสมรสประเภทนี้เลยทีเดียวน การแต่งงานที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสไม่ได้ตกเป็นโมฆะ เพราะการที่จะพิจารณาว่าการสมรสใดเป็นโมฆะ หรือ

¹³ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 21-22.

โมฆียะ จะต้องพิจารณาจากการแต่งงานที่มีการจดทะเบียนสมรสเท่านั้น หากไม่มีการจดทะเบียนสมรสเลยก็ไม่เป็นการสมรส ชายหญิงที่อยู่กันด้วยกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส ย่อมไม่ใช่สามีภริยากันตามกฎหมาย¹⁴ เนื่องจากการไม่จดทะเบียนสมรสไม่ให้เกิดมาก่อนเลย จึงไม่มีข้อจะต้องไปพิจารณาว่าชายหญิงนั้นผ่านเงื่อนไขการสมรสหรือไม่

ชายหญิงที่ตกลงใจที่จะอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสให้ถูกต้องตามกฎหมาย จำเป็นจะต้องทราบว่ากฎหมายกำหนดเงื่อนไขแห่งการสมรสไว้อย่างไรบ้าง เพื่อจะได้ตรวจสอบว่าตนเองมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ เพื่อให้การสมรสนั้นสมบูรณ์ไม่เป็นโมฆะหรือเป็นโมฆียะทำให้อาจถูกเพิกถอนการสมรสในภายหลังได้ กฎหมายกำหนดเงื่อนไขแห่งการสมรสไว้ดังต่อไปนี้

1) ชายและหญิงต้องมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์แล้วทั้งสองคน

มาตรา 1448 บัญญัติว่า การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้

โดยทางสรีระวิทยาชายหญิงที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปี มักจะยังไม่มีความเจริญเติบโตในทางร่างกาย จิตใจ และสมองอย่างเต็มที่ (immature) ยังไม่ค่อยมีความรู้สึกนึกคิดในการครองเรือน การช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันและการจัดการทรัพย์สิน กฎหมายจึงกำหนดอายุขั้นต่ำ (minimum age) ของคู่สมรสไว้ว่าจะต้องมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ เพื่อให้โตพอที่จะรับผิดชอบในเรื่องการสมรสได้ (mature and sensible to take on the responsibilities of marriage) หากชายหญิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายฝ่าฝืนเงื่อนไขไปทำการสมรสโดยที่อายุยังไม่ครบ 17 ปีบริบูรณ์ การสมรสนั้นเป็นโมฆียะตามมาตรา 1503 ผู้มีส่วนได้เสียคือบิดามารดาและตัวชายหญิงนั่นเองมีสิทธินำคดีขึ้นสู่ศาลขอให้พิพากษาเพิกถอนการสมรสนั้นได้ตามมาตรา 1504 หากมิได้เพิกถอนการสมรสจนชายหญิงมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ หรือหญิงเกิดมีครรภ์ขึ้นมาก่อนหญิงอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ กฎหมายถือว่าการสมรสที่เป็นโมฆียะนั้นสมบูรณ์มาตั้งแต่วเวลาสมรส จะขอให้ศาลพิพากษาเพิกถอนไม่ได้อีกต่อไป อย่างไรก็ตามหลักการที่ชายและหญิงจะทำการสมรสกันได้ต่อเมื่อทั้งสองฝ่ายมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์แล้วนี้ มีข้อยกเว้นว่าศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้หากมีเหตุอันสมควร ซึ่งเป็นการให้ดุลพินิจแก่ศาลที่จะมีคำสั่งโดยคำนึงถึงประโยชน์ของบุคคลที่ขึ้นคำขอและความมั่นคงของการสมรส¹⁵

¹⁴ ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2548). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว. หน้า 93.

¹⁵ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 122-123.

การที่กฎหมายกำหนดอายุขั้นต่ำของคู่สมรสไว้เป็นหลักสากล กฎหมายประเทศฝรั่งเศส วางหลักเรื่องอายุไว้ใน The French Civil Code มาตรา 144 ว่าการสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายอายุ 18 ปีบริบูรณ์ หญิงอายุ 15 ปีบริบูรณ์¹⁶ การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขเรื่องอายุ จะทำให้การสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะ¹⁷ ไม่มีผลตามกฎหมาย

กฎหมายประเทศอังกฤษ มีบทบัญญัติกำหนดหลักเรื่องอายุว่า ทั้งคู่ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 16 ปี (ตามกฎหมาย The Marriage Act 1949) ถ้าอายุต่ำกว่านั้น การสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะ¹⁸ และถ้าคู่สมรสอายุต่ำกว่า 18 ปี การสมรสดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากบิดา มารดา หรือผู้ปกครอง หรือผู้มีอำนาจปกครองตามที่ศาลสั่งด้วย

2) ชายหรือหญิงต้องไม่เป็นคนวิกลจริต หรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

มาตรา 1449 บัญญัติว่า การสมรสจะกระทำมิได้ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

บุคคลวิกลจริตที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถก็ดี หรือศาลยังไม่สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถก็ดี จะทำการสมรสไม่ได้ เพราะคนวิกลจริตเป็นคนที่ไม่มีความรู้สึกผิดชอบในการเป็นคู่ครองของกันและกัน ไม่สามารถใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ของสามีภรรยาได้ (incapable of carrying on a normal married life)¹⁹ การฝ่าฝืนเงื่อนไขข้อนี้ทำให้การสมรสเป็นโมฆะตามมาตรา 1495 ผู้มีส่วนได้เสียมีสิทธินำคดีขึ้นสู่ศาลขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ ซึ่งมีผลให้การสมรสนั้นเสียเปล่ามาตั้งแต่เริ่มแรก

กรณีตามกฎหมายอังกฤษ คู่สมรสต้องเข้าใจในสาระสำคัญของการสมรส ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความบกพร่องทางจิตใจ การสมรสที่เกิดจากการดังกล่าวเป็นโมฆะ ซึ่งการสมรสจะสมบูรณ์อยู่จนกว่าจะถูกบอกล้าง และเมื่อมีการบอกล้างแล้วก็ถือว่าไม่มีการสมรสมาตั้งแต่ต้น²⁰

¹⁶ Art. 144 A man cannot a marriage before he has completed his eighteenth year, and a woman until she has completed her fifteenth year.

¹⁷ Art. 201 A marriage which has been declared null has, if contracted in good faith, the civil consequences of a marriage so far as the parties there to are concerned and the children.

¹⁸ Section 2 A marriage solemnized between persons either of whom is under the age of sixteen shall be void.

¹⁹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 125.

²⁰ ลาวินซ์ เขมมะพันธุ์มนัส. (2533, มิถุนายน). “การศึกษาเปรียบเทียบบางลักษณะของกฎหมายครอบครัวอังกฤษและกฎหมายครอบครัวไทย เรื่องการสมรส” วารสารกฎหมายสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2, 1. หน้า 125.

3) ชายและหญิงมิได้เป็นญาติสืบสายโลหิตต่อกันหรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดา หรือมารดา

มาตรา 1450 บัญญัติว่า ชายหญิงซึ่งเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาก็ดี เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาก็ดี จะทำการสมรสไม่ได้ ความเป็นญาติดังกล่าวมานี้ให้ถือตามสายโลหิต โดยไม่คำนึงว่าจะเป็ญาติโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

การที่กฎหมายกำหนดเงื่อนไขนี้ก็คือยังมีเหตุผลในทางแพทย์ที่จะทำให้นุตรที่เกิดมาจากการสมรสดังกล่าวเป็นโรคปัญญาอ่อนหรือมีสุขภาพไม่แข็งแรง เพราะบุคคลเหล่านี้มีมีจีนส์ “genes” ที่เหมือนกันมากเกินไป นอกจากนี้ยังมีเหตุผลในทางศีลธรรมประกอบด้วย เพราะการที่ญาติสืบสายโลหิตหรือพี่น้องร่วมบิดามารดาสมรสกันย่อมจะกระทบกระเทือนความรู้สึกของสังคมในทางศีลธรรม เป็นข้อห้ามทางสังคม (social taboos) ที่เป็นสากลซึ่งยอมรับกันทั่วโลก ตามกฎหมายโบราณถือว่าการอุปาทั่วจรรไร น้ำฟ้าน้ำฝนจะไม่ตกเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย กฎหมายลักษณะศัวเมียบทที่ 36 ถึงกับบัญญัติว่า “พ่อแม่พี่น้องยายหลาน ลูกน้ำหลานทำชู้กัน ไซร์ ท่านว่าละเมียดให้ลงโทษตามโทษานุโทษ”²¹

หากญาติทางสายโลหิตดังกล่าวฝ่าฝืนทำการสมรสกัน การสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1495 ผู้มีส่วนได้เสีย คือ คู่สมรส บิดามารดาหรือผู้สืบสันดานของคู่สมรส มีสิทธินำคดีมาฟ้องศาลขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะได้

ตามกฎหมายอังกฤษ บุคคลที่เกี่ยวข้องทางการสมรสก็ถือว่าเป็นญาติกัน โดยกฎหมายอังกฤษถือว่าสามีภริยาได้หล่อหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวและเป็นเนื้อเดียวกัน ดังนั้น ญาติของทั้งสองฝ่ายจึงเป็นญาติกัน ถ้าชายจะสมรสกับน้องสาวภริยาหลังจากการเสียชีวิตของภริยาแล้วถือได้ว่าเป็นการสมรสกับน้องสาวของตัวเองด้วย²² แต่ปัจจุบันข้อจำกัดห้ามการสมรสระหว่างญาติก็ไม่ได้เคร่งครัดเหมือนเมื่อก่อน

ในกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส ก็ได้มีการบัญญัติถึงข้อห้ามการสมรสระหว่างญาติซึ่งเป็นไปอย่างเคร่งครัด ดังนี้

(1) ห้ามระหว่างบุพการี ผู้สืบสันดานโดยตรงขึ้นไปหรือลงมา รวมถึงญาติที่เกิดจากการสมรสทางตรง²³ เช่นระหว่างพ่อสามีกับลูกสะใภ้ หรือระหว่างแม่ภริยากับลูกเขย

²¹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 127-128.

²² ลาวัลย์ เขมะพันธุ์มนัส. เล่มเดิม. หน้า 119

²³ Art. 161 Marriage is prohibited between all legitimate ascendants and descendants in the direct line(s) , between persons connected by marriage in the line aforesaid.

- (2) ห้ามระหว่างพี่น้องโดยสายโลหิต หรือพี่น้องโดยการสมรส²⁴
- (3) ห้ามระหว่างลุง ป้า น้า อา กับหลาน²⁵
- 4) ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะสมรสกันไม่ได้

มาตรา 1451 บัญญัติว่า ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะสมรสกันไม่ได้ แต่ที่จริงแล้วความเป็นผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมเป็นเรื่องที่กฎหมายก่อตั้งสถานะขึ้นเท่านั้น มิได้มีผลผูกพันในทางสายโลหิตอันเป็นเหตุผลเกี่ยวกับทางแพทย์แต่อย่างใด ถึงกระนั้นก็ตาม สิทธิและหน้าที่ในความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมก็มีลักษณะเดียวกับบิดามารดากับบุตร จึงไม่เป็นการสมควรที่จะให้มีการสมรสกัน เพราะจะเป็นการขัดต่อความรู้สึกนึกคิดในทางสังคมและประเพณี²⁶ ฉะนั้นกฎหมายจึงมิได้บัญญัติให้การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขข้อนี้เป็นโมฆะหรือโมฆียะ หรือเสื่อมเสียแต่ประการใด แต่มีมาตรา 1598/32 บัญญัติว่าการรับบุตรบุญธรรมย่อมเป็นอันยกเลิกเมื่อมีการสมรสฝ่าฝืนมาตรา 1451 ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะถือว่าการสมรสระหว่างบุตรบุญธรรมและผู้รับบุตรบุญธรรมเช่นนี้เป็นอันสมบูรณ์ทุกประการ มีผลเพียงแต่ว่าการรับบุตรบุญธรรมเป็นอันยกเลิกไปโดยบทบัญญัติของกฎหมาย ชายหญิงจึงมีฐานะเพียงอย่างเดียวคือเป็นสามีภริยากันเท่านั้น หลักการที่ว่าบุตรบุญธรรมกับผู้รับบุตรบุญธรรมสมรสกันไม่ได้นี้เป็นหลักสากล ในต่างประเทศเช่นประเทศออสเตรเลียก็ถือหลักการนี้ และหากบุตรบุญธรรมฝ่าฝืนทำการสมรสกับผู้รับบุตรบุญธรรมการสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะ²⁷

- 5) ชายหรือหญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่

มาตรา 1452 บัญญัติว่า ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่ไม่ได้ เหตุผลที่ห้ามไว้เพราะเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนมีผลเป็นการแย่งคู่สมรสของคนอื่น ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในครอบครัวเดิมแตกร้างได้ ด้วยเหตุนี้การสมรสที่ขัดต่อเงื่อนไขตามมาตรานี้จึงมีผลเป็นโมฆะตามมาตรา 1495²⁸

ในสมัยโบราณชายอาจมีภริยาได้หลายคน แต่หลังจากมีการใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวแล้ว กฎหมายได้เปลี่ยนหลักการไปเป็นว่าให้ชายมีภริยาได้เพียงคนเดียว (monogamous union) จึงต้องบัญญัติเป็นเงื่อนไขไว้ในมาตรา 1452 ว่าชายหญิงจะทำ

²⁴ Art. 162 Marriage is prohibited in the collateral line(s) between legitimate or illegitimate brothers and sisters, and between persons who are connected by marriage and related in the same degree(s).

²⁵ Art. 163 Marriage is also prohibited between uncle and niece and aunt and nephew.

²⁶ ชาดิชาช อัครวิบูลย์. (2544). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว. หน้า 142.

²⁷ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 130.

²⁸ ชาดิชาช อัครวิบูลย์. เล่มเดิม. หน้า 143

การสมรสได้ต่อเมื่อไม่มีภริยาหรือสามีอยู่ก่อน และเพื่อให้หลักการนี้มีประสิทธิภาพ กฎหมายจึงต้องบัญญัติไว้ด้วยการสมรสจะต้องจดทะเบียนจึงจะสมบูรณ์ ทั้งนี้เพื่อให้นายทะเบียนสมรสได้มีโอกาสสอบถามว่ามีภริยาหรือสามีอยู่ก่อนแล้วหรือไม่ หากมีภริยาหรือสามีอยู่ก่อนแล้วนายทะเบียนก็จะไม่จดทะเบียนสมรสให้ และบุคคลนั้นถ้ามีคู่สมรสอยู่แล้วแต่กลับไปแจ้งกับนายทะเบียนว่ายังเป็นโสดไม่มีคู่สมรส บุคคลที่แจ้งก็มีความผิดทางอาญาฐานแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 137

การสมรสซ้อนอันเป็นเหตุให้การสมรสครั้งที่สองเป็นโมฆะนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่จะต้องมีการสมรสที่สมบูรณ์อยู่แล้วจึงจะต้องห้ามมิให้ทำการสมรสซ้อนเข้ามาอีก ฉะนั้นหากชายและหญิงมาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสแล้ว ชายหญิงคู่นี้ก็ได้เป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย จึงไม่ต้องห้ามที่ชายหรือหญิงจะไปจดทะเบียนสมรสกับบุคคลอื่นอีก อย่างไรก็ตามในกรณีที่ชายหญิงเป็นสามีภริยากันก่อนใช้บรรพ 5 แม้จะมีได้จดทะเบียนสมรสกันก็นับว่าเป็นคู่สมรสกันตามกฎหมาย ชายจึงย่อมไม่มีสิทธิที่จะทำการสมรสกับหญิงอื่นได้อีกเพราะเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 1452²⁹

ในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา มีบทบัญญัติว่าการสมรสซ้อนเป็นความผิดทางอาญา มีการลงโทษและปรับเงิน ซึ่งก็แล้วแต่สถานการณ์ เพราะถือว่าการสมรสซ้อนเป็นความผิดต่อสาธารณชนและกระทบกระเทือนต่อหลักศีลธรรม จึงได้กำหนดฐานความผิดทางกฎหมายขึ้นเพื่อความคงอยู่ของการสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียว³⁰

6) ชายหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากัน

มาตรา 1458 บัญญัติว่า การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากัน และต้องแสดงการยินยอมนั้นให้ปรากฏโดยเปิดเผยต่อหน้านายทะเบียนและให้นายทะเบียนบันทึกความยินยอมนั้นไว้ด้วย

การสมรสเป็นการทำสัญญาที่เป็นเรื่องเฉพาะตัวของชายหญิงโดยสมัครใจจึงจำเป็นต้องได้รับความยินยอมของชายและหญิงนั้นไม่ว่าจะเป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้วหรือไม่ และจะให้ความยินยอมแทนกันไม่ได้ การสมรสที่ชายและหญิงมิได้ยินยอมเป็นสามีภริยากันเป็นโมฆะตามมาตรา 1495 เพราะการที่ชายและหญิงได้ทำการสมรสเทียมขึ้นอันเนื่องมาจากการเล่นตลกคะนองล้อเล่น หรือโดยวัตถุประสงค์อื่นโดยไม่มีเจตนาที่จะผูกพันเป็นสามีภริยากันอย่างแท้จริงนั้นไม่มีผลต่อสาธารณประโยชน์ที่จะบีบบังคับให้บุคคลทั้งสองจำต้องยอมรับผลทางกฎหมายของการกระทำที่ไม่ฉลาดของตนนั้นแต่อย่างใด ในการที่ชายและหญิงแสดงความยินยอมเป็นสามีภริยากันนั้น

²⁹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 131.

³⁰ อนุช คำทอง. (2546). การสมรสของพวกรักร่วมเพศ. หน้า 21.

กฎหมายกำหนดให้ต้องแสดงความยินยอมให้ปรากฏโดยเปิดเผยต่อหน้านายทะเบียน และนายทะเบียนจะต้องบันทึกความยินยอมนั้นไว้ด้วย³¹

ในต่างประเทศ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น ค.ศ. 1946 มาตรา 24 ได้บัญญัติว่า “การสมรสจะต้องมาจากความยินยอมสมัครใจของทั้งสองฝ่าย และจะต้องดำรงอยู่โดยการช่วยเหลือร่วมมือกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันระหว่างสามีและภรรยา...” นอกจากนี้ ข้อ 16 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 ได้บัญญัติว่า “การสมรสจะมีได้ต่อเมื่อชายและหญิงสมัครใจยินยอมที่จะทำการสมรส”³²

7) หญิงหม้ายจะสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อขาดจากการสมรสเดิมแล้วไม่น้อยกว่า 310 วัน มาตรา 1453 บัญญัติว่า หญิงที่สามีตายหรือที่การสมรสสิ้นสุดลงด้วยประการอื่นจะทำการสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อการสิ้นสุดแห่งการสมรสได้ผ่านพ้นไปแล้วไม่น้อยกว่าสามร้อยสิบวัน เว้นแต่

- (1) คลอดบุตรแล้วในระหว่างนั้น
- (2) สมรสกับคู่สมรสเดิม
- (3) มีใบรับรองแพทย์ประกาศนียบัตรหรือปริญญาซึ่งเป็นผู้ประกอบการรักษาโรคในสาขาเวชกรรมได้ตามกฎหมายว่ามีได้มีครรภ์ หรือ
- (4) มีคำสั่งศาลให้สมรสได้

หลักกฎหมายมาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่คล้ายกับกฎหมายลักษณะผัวเมีย บทที่ 30 ที่เรียกกันว่า “ทำชั่วเหนือผี” ซึ่งหญิงมีความผิดถึงปรับไหมลงโทษ แต่มาตรา 1453 ได้กำหนดระยะเวลา 310 วันไว้เป็นเกณฑ์ว่าหญิงที่สามีตาย หรือขาดจากการสมรสกับสามีต้องรอให้พ้นระยะเวลาดังกล่าวเสียก่อน ที่เป็นเช่นนี้เพื่อไม่ต้องการให้เกิดปัญหาหากเกิดบุตรติดค้างอยู่ในครรภ์มารดา แต่ก็มีข้อยกเว้นไว้ว่าหากหญิงคลอดบุตรแล้วหรือสมรสกับคู่สมรสเดิม หรือมีใบรับรองแพทย์ว่ามีได้มีครรภ์ หรือมีคำสั่งศาลให้สมรสได้ อนุโลมให้ปฏิบัติตามการสมรสของหญิงหม้ายที่ขัดกับเงื่อนไข มาตรา 1453 นี้ กฎหมายมิได้บัญญัติให้ตกเป็นโมฆะหรือโมฆียะ จึงต้องถือเป็นการสมรสที่สมบูรณ์³³

³¹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 134-135.

³² ไพโรจน์ กัมพูศิริ. เล่มเดิม. หน้า 115.

³³ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. (2532). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว.

ในต่างประเทศ เช่น ประเทศฟิลิปปินส์มีบทบัญญัติห้ามมิให้หญิงหม้ายรับทำการสมรสใหม่ทำนองเดียวกับมาตรา 1453 แต่ถึงระยะเวลาสั้นกว่าคือห้ามมิให้หญิงหม้าย ทำการสมรสภายในระยะเวลาสามร้อยวันนับแต่วันที่สามีตาย เว้นแต่จะได้คลอดบุตรแล้วระหว่างนั้นหญิงหม้ายที่ทำการฝ่าฝืนทำการสมรสไปมีความผิดทางอาญา ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 300 เปโซ

ประเทศอินโดนีเซียห้ามหญิงหม้ายทำการสมรสก่อนครบกำหนด “ระยะเวลาพักรอ (waiting period)” โดยกำหนดไว้ว่าถ้าหญิงหม้ายที่สามีตายจะต้องรอนครบกำหนดหนึ่งร้อยสามสิบวันนับแต่วันที่สามีตาย ถ้าหญิงหม้ายโดยการหย่าหากหญิงนั้นยังมีประจำเดือนจะต้องรอนมีประจำเดือนครบ 3 ครั้งในระยะเวลาอย่างน้อย 90 วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้หย่าเสียก่อน และสำหรับหญิงที่หมดประจำเดือนแล้วจะต้องรอนครบกำหนด 90 วัน ในกรณีหญิงหม้ายที่มีครรภ์จะต้องรอให้คลอดบุตรเสียก่อนจึงจะทำการสมรสใหม่ได้³⁴

8) ผู้เยาว์จะทำการสมรสได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง มาตรา 1454 บัญญัติว่า ผู้เยาว์จะทำการสมรสให้นำความในมาตรา 1436³⁵ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 1455 บัญญัติว่า การให้ความยินยอมให้ทำการสมรสจะกระทำได้แต่โดย

(1) ลงลายมือชื่อในทะเบียนขณะจดทะเบียนสมรส
(2) ทำเป็นหนังสือแสดงความยินยอม โดยระบุชื่อผู้จะสมรสทั้งสองฝ่ายและลงลายมือชื่อของผู้ให้ความยินยอม

(3) ถ้ามีเหตุจำเป็น จะให้ความยินยอมด้วยวาจาต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคนก็ได้ ความยินยอมนั้น เมื่อให้แล้วถอนไม่ได้

มาตรา 1456 บัญญัติว่า ถ้าไม่มีผู้มีอำนาจให้ความยินยอมตามมาตรา 1454 หรือมีแต่ไม่ให้ความยินยอมหรือไม่อยู่ในสภาพที่อาจให้ความยินยอม หรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมได้ ผู้เยาว์อาจร้องขอต่อศาลเพื่ออนุญาตให้ทำการสมรส

³⁴ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 140.

³⁵ มาตรา 1436 ผู้เยาว์จะทำการหมั้นได้ต้องได้รับความยินยอมของบุคคลดังต่อไปนี้

- (1) บิดาและมารดา ในกรณีที่มิทั้งบิดามารดา
- (2) บิดาหรือมารดา ในกรณีที่มารดาหรือบิดาตายหรือถูกถอนอำนาจปกครองหรือไม่อยู่ในสภาพหรือฐานะที่อาจให้ความยินยอม หรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมจากมารดาหรือบิดาได้
- (3) ผู้รับบุตรบุญธรรม ในกรณีที่ผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรม
- (4) ผู้ปกครอง ในกรณีที่ไม่มีบุคคลซึ่งอาจให้ความยินยอมตาม (1) (2) และ (3) หรือมีแต่บุคคลดังกล่าวถูกถอนอำนาจปกครอง การหมั้นที่ผู้เยาว์ทำโดยปราศจากความยินยอมดังกล่าวเป็นโมฆะ

ผู้เยาว์หรือบุคคลที่มีอายุยังไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์ ยังอยู่ใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา บิดามารดาหรือผู้ปกครองอยู่ในฐานะที่จะตัดสินใจในการเลือกคู่ครองให้แก่บุตรที่ยังอ่อนอายุได้ดีกว่าตัวบุตรเอง นอกจากนี้โดยส่วนใหญ่บิดามารดามักจะต้องให้ความช่วยเหลือด้านการเงินเกี่ยวกับการสมรสของบุตรจึงสมควรที่จะต้องรับรู้ในเรื่องนี้ และทั้งยังเป็นการให้เกียรติแก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองด้วย มาตรา 1454 จึงกำหนดให้ผู้เยาว์จะทำการสมรสได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองก่อน ตามกฎหมายเดิมในกฎหมายลักษณะฟัวเมีย บทที่ 79 นั้น หญิงมีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป แต่มีอายุต่ำกว่า 20 ปีลงมา ถ้าหญิงนั้นอยู่ในอิสระของบิดามารดาต้องให้บิดามารดายินยอมด้วย หญิงจึงจะทำการสมรสได้ และตามประกาศพระราชบัญญัติลักษณ รัชกาลที่ 4 จุลศักราช 1230 แม่หญิงมีอายุครบ 20 ปีแล้ว แต่หญิงนั้นมีบิดามารดาที่มีบรรดาศักดิ์สูงกว่า 400 ไร่ หากหญิงจะทำการสมรสกับชายที่มีตระกูลต่ำกว่าตนก็จะต้องให้บิดามารดายินยอมเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อให้สิทธิบิดามารดาในอันที่จะรักษาตระกูลไว้³⁶

ในปัจจุบัน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1454 บัญญัติให้นำความในมาตรา 1436 มาใช้บังคับโดยอนุโลม คือ ผู้เยาว์จะทำการสมรสได้ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดา หรือผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองให้ทำการสมรส เมื่อได้รับความยินยอมแล้วจะถอนความยินยอมนั้นไม่ได้ แต่หากผู้เยาว์ฝ่าฝืนเงื่อนไขนี้ กล่าวคือสมรสโดยไม่ได้รับความยินยอมจากบิดามารดา หรือผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครอง การสมรสนั้นเป็นโมฆียะตามมาตรา 1509³⁷

ในต่างประเทศ เช่น ตามกฎหมายอังกฤษ การสมรสจะต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาต่อเมื่อบุคคลที่จะทำการสมรสมีอายุต่ำกว่า 18 ปี และถ้าเกิดกรณีจำเป็นศาลอาจให้ความยินยอมได้ เช่น เด็กไม่มีบิดามารดา ถ้ามีการฝ่าฝืนดังกล่าว กฎหมายถือว่าการสมรสเป็นโมฆียะ³⁸

2.1.5 แบบแห่งการสมรส

มาตรา 1457 บัญญัติว่า การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้จะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนแล้วเท่านั้น

การที่ชายหญิงสมรสกันตามกฎหมายลักษณะฟัวเมียก่อนวันที่ 1 ตุลาคม 2478 โดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันนั้น การสมรสดังกล่าวเป็นอันสมบูรณ์ตามกฎหมายลักษณะฟัวเมียและเป็นอัน

³⁶ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 141.

³⁷ มาตรา 1509 การสมรสที่มีได้รับความยินยอมของบุคคลดังกล่าวในมาตรา 1454 การสมรสนั้นเป็นโมฆียะ

³⁸ พัทธนี หาญเทพินทร์. (2548). สิทธิของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส. หน้า 15.

สมบูรณ์ในปัจจุบันนี้ด้วย โดยไม่จำเป็นต้องมาจดทะเบียนสมรสกันใหม่อีกแต่อย่างใด³⁹ สำหรับชายหญิงที่ทำการสมรสกันตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 อันเป็นวันที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ออกใช้บังคับเป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้จะต้องสมรสกันโดยการจดทะเบียนสมรส (registration of marriage) เมื่อได้จดทะเบียนสมรสกันแล้วก็เกิดผลเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายทันที โดยไม่ต้องมีพิธีอย่างอื่นอีก ส่วนพิธีการอื่นๆ เช่น การหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ การกินเลี้ยง การส่งตัวเจ้าสาวต่อเจ้าบ่าว เหล่านี้เป็นเรื่องปฏิบัติตามประเพณีนิยม ไม่มีความสำคัญในกฎหมายแต่อย่างใด ถึงแม้จะมีการประกอบพิธีแต่งงานกันใหญ่โตเพียงใด และมีการส่งมอบเจ้าสาวให้อยู่กินกันสามีภริยากับเจ้าบ่าวแล้ว หากยังมิได้มีการจดทะเบียนสมรสชายหญิงคู่นี้ก็ยังไม่มีความเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายถือได้แต่เพียงว่าเป็นสัญญาจะสมรสหรือหมั้นเท่านั้น⁴⁰ ตรงกันข้ามหากได้จดทะเบียนสมรสกันแล้วแม้จะไม่มีพิธีแต่งงานกันตามประเพณี หรือชายหญิงยังไม่เคยอยู่กินด้วยกันเลย ชายหญิงก็มีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย

วัตถุประสงค์ของการที่กฎหมายกำหนดแบบแห่งการสมรส (form of marriage) ให้ต้องมีการจดทะเบียนสมรสก็เพื่อให้การสมรสนั้นเป็นที่รู้กันทั่วไป โดยให้มีทะเบียนสมรสที่เป็นเอกสารมหาชนอันมีผลทางกฎหมายต่อคู่สมรส ต่อบุคคลภายนอก และต่อรัฐ คู่สมรสได้ประโยชน์ในแง่ที่ตนได้มีหลักฐานทางราชการเกี่ยวกับการสมรสซึ่งสามารถนำออกแสดงต่อบุคคลภายนอกได้ ส่วนบุคคลภายนอกได้ประโยชน์ที่รับรู้ถึงฐานะของการสมรสเพื่อจะได้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องหากจำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์กัน สำหรับรัฐก็ได้ประโยชน์ในการที่มีข้อมูลของประชาชนอย่างถูกต้องเพื่อที่จะจัดเก็บภาษีและจัดบริการทางสังคมให้ได้อย่างเพียงพอ สำหรับนายทะเบียนผู้มีอำนาจหน้าที่ในการจดทะเบียนสมรสนั้น พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 และกฎกระทรวงที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้กำหนดให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอเป็นนายทะเบียน ในต่างประเทศ เช่น ประเทศเยอรมันก็ได้กำหนดให้การสมรสจะต้องมีการจดทะเบียนสมรสเช่นเดียวกับของเราเหมือนกัน⁴¹

สำหรับการสมรสหากได้กระทำในต่างประเทศ ก็ไม่จำเป็นต้องจดทะเบียนหากประเทศนั้นกำหนดแบบของการสมรสไว้เป็นประการอื่น แต่ถ้าผู้ที่จะสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายมีสัญชาติไทย จะทำตามแบบที่กำหนดไว้ตามกฎหมายไทยหรือกฎหมายแห่งประเทศที่ทำการสมรสนั้นก็ได้ หากคู่สมรสประสงค์จะจดทะเบียนตามกฎหมายไทยก็ให้พนักงานทูตหรือกงสุลไทยเป็น

³⁹ มาตรา 4 (1) พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2477.

⁴⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 496/2483 (พลงกูรธรรมพิชญ์ วิเศษธรรมธาดา นิติศาสตรบัณฑิต) ระหว่าง นายเปี่ยม ทองเรือง โจทก์ นางตั้ง สันชัย กับพวก จำเลย.

⁴¹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 147-148.

นายทะเบียนผู้รับจดทะเบียนตามมาตรา 1459⁴² สำหรับการจดทะเบียนสมรสระหว่างคนไทยกับคนต่างประเทศ หรือคนต่างประเทศด้วยกันในประเทศไทย ป.พ.พ. บรรพ 5 มิได้กำหนดเงื่อนไขของการสมรสว่าจะต้องเป็นไปตามกฎหมายใด ดังนั้นจึงต้องนำบทบัญญัติของ พ.ร.บ. ว่าด้วยการจัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 มาตรา 19 มาใช้บังคับ คือ เงื่อนไขของการสมรสให้เป็นไปตามกฎหมายสัญชาติของคู่กรณีแต่ละฝ่ายในขณะที่ทำการสมรส และถึงแม้คนไทยด้วยกันจะทำการสมรสในต่างประเทศ ถ้าหากประเทศนั้นไม่มีความสัมพันธ์กับประเทศไทย คือ ไม่มีสถานทูตก็ไม่อาจจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายไทยได้⁴³

2.2 ความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยมิได้สมรส⁴⁴

การอยู่ร่วมกันโดยไม่สมรส เป็นความสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดความผูกพันกันในสถานะของความเป็นสามีภริยาตามความเป็นจริง ซึ่งในแต่ละประเทศก็มีรูปแบบของความสัมพันธ์ดังกล่าวที่ยาวนานเพียงพอกับการสมรส แต่การจะยอมรับพฤติกรรมดังกล่าวของคู่ที่เข้ามาอยู่ร่วมกันให้มีสถานะเท่าเทียมกับคู่สมรสหรือไม่ นั้น ก็ขึ้นอยู่กับกรอบของกฎหมายของแต่ละประเทศนั้นๆ บางประเทศไม่ให้สิทธิชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรสมีสิทธิใดๆ เลยตามกฎหมายลักษณะครอบครัว บางประเทศให้สิทธิในเรื่องบางประการที่นำกฎหมายลักษณะครอบครัวมาใช้กับชายหญิงดังกล่าวได้ และบางประเทศก็ได้บัญญัติกฎหมายขึ้นมารับรองการอยู่ร่วมกันดังกล่าว แต่สำหรับประเทศไทยไม่มีกฎหมายลักษณะใดให้การรับรองชายหญิงดังกล่าวเลย มีเพียงการแบ่งทรัพย์สินที่ทำมาหาได้ร่วมกันในรูปแบบของกรรมสิทธิ์ร่วมเท่านั้น ซึ่งจะมีสิทธิหรือหน้าที่ใดๆ ตามกฎหมายมากกว่านี้หรือไม่ จะได้อีกถึงในลำดับต่อไป

ในปัจจุบัน กฎหมายแต่ละประเทศให้ความสนใจในเรื่องของการศึกษาจำนวนสถิติของประชากร มีการให้ความสำคัญกับเรื่องการสำรวจประชากร ซึ่งสำนักงานสถิติในแต่ละประเทศเริ่มสนใจและให้ความสำคัญกับเรื่องครอบครัวมากขึ้น ทั้งด้านสถานะในครอบครัวของคู่สามีภริยา การสมรสและการอยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส ซึ่งจากการศึกษาพบว่ามีอัตราการเพิ่มขึ้นของคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรสเป็นจำนวนเปอร์เซ็นต์ที่สูงขึ้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา จากการสำรวจของสำนักงานสำมะโนประชากร U.S. Bureau of The Census ในปี ค.ศ. 1970 มีคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้

⁴² มาตรา 1459 การสมรสในต่างประเทศระหว่างคนที่มีสัญชาติไทยด้วยกัน หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสัญชาติไทย จะทำตามแบบที่กำหนดไว้ตามกฎหมายไทยหรือกฎหมายแห่งประเทศนั้นก็ได้อีก

ในกรณีที่คู่สมรสประสงค์จะจดทะเบียนตามกฎหมายไทย ให้พนักงานทูตหรือกงสุลไทยเป็นผู้รับจดทะเบียน

⁴³ ชาติชาย อัครวิบูลย์. เล่มเดิม. หน้า 161-162.

⁴⁴ พັນนี หาญเทพินทร์. เล่มเดิม. หน้า 16-19.

สมรสจำนวนทั้งหมด 523,000 คู่ แต่ต่อมาในปี ค.ศ. 1995 ผ่านมา 25 ปี มีคู่ที่มีได้สมรสเพิ่มขึ้นเป็น 3,668,000 คู่ ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่า มีคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรสเพิ่มขึ้นสูงมาก จนอาจกล่าวได้ว่าการเพิ่มขึ้นดังกล่าวเป็นการขึ้นแบบจรวด หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Skyrocketed เปรียบเหมือนกับการเดินทางของจรวด เป็นการพุ่งสูงขึ้นไปบนท้องฟ้า ดังนั้นเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับเพิ่มขึ้นของคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส ซึ่งก็เป็นการเพิ่มจำนวนขึ้นแบบพุ่งสูงขึ้นไปเหมือนกับจรวดเช่นกัน จะเห็นได้ว่ารูปแบบของความสัมพันธ์ในเรื่องการสมรสที่ได้ปฏิบัติกันมาอย่างช้านาน จนกลายมาเป็นประเพณีของการสมรสในประเทศแถบตะวันตก ได้ถูกเปลี่ยนแปลงมาเป็นเวลานานแล้ว จึงทำให้หลักในเรื่องการสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมายไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป เพราะความต่างกันของวิถีปฏิบัติในเรื่องการสมรส ทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นที่แพร่หลายมากกว่าในมุมมองของความสะดวกสบายและความเป็นอิสระในการดำรงชีวิต

ในประเทศอังกฤษ ชายหญิงที่เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่บุคคลดังกล่าวมักจะปกปิดสถานการณ์ใช้ชีวิตคู่ สาเหตุเพราะการไม่ยอมรับของสังคมต่อบุคคลที่ไม่ได้ผ่านพิธีกรรมการสมรสที่ศักดิ์สิทธิ์ และรัฐบาลสมัยก่อนก็ไม่ได้มีการส่งเสริมให้มีการอยู่กินกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส ซึ่งเห็นว่าการไม่จดทะเบียนสมรสของหญิงทำให้วิถีชีวิตไม่ต่างไปจากการเป็น โสเภณี ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรมอันดีและขัดต่อความสงบเรียบร้อยในยุคนั้น เพราะมีความสัมพันธ์ทางเพศโดยมีค่าตอบแทนเป็นเงินไม่ใช่ความต้องการที่จะมีครอบครัวอย่างจริงจัง การสร้างครอบครัวต้องเกิดขึ้นมาจากความรักและความศรัทธาของทั้ง 2 ฝ่าย เช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งก็เป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับการสมรสที่ถูกต้องตามประเพณีเช่นกัน ความศักดิ์สิทธิ์ของโบสถ์ พิธีกรรม มีความสำคัญต่อการเริ่มต้นชีวิตคู่ แต่ปัจจุบันอัตราการเพิ่มของสถิติการอยู่ร่วมกันของชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรสมีมากขึ้นตามลำดับ ทำให้สะท้อนให้เห็นถึงสัญญาณของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมซึ่งเกิดความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ขึ้นมา เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันเองโดยปราศจากข้อกำหนดทางกฎหมายหรือบทลงโทษทางศาสนา และผลที่ได้จากการอยู่ร่วมกันก็คืออิสระในเรื่องเพศสัมพันธ์ การช่วยกันออกค่าใช้จ่ายภายในที่พักอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทุกด้าน และสามารถมองไปถึงเหตุผลอีกประการหนึ่ง ซึ่งทำให้จำนวนชายหญิงที่อยู่ร่วมกันในประเทศสหรัฐอเมริกาไม่มีทีท่าว่าจะลดถอยลง ซึ่งก็คือหลีกเลี่ยงความต่างพร้อยอันเกิดจากการหย่าร้างนั่นเอง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าระบบกฎหมายต่างประเทศถือว่าการสมรสเป็นพิธีการอันศักดิ์สิทธิ์ เป็นการหล่อหลอมรวมกันของบุคคลทั้งสองฝ่ายในการที่จะเข้ามาอยู่ร่วมกันภายใต้หลักการที่เกิดจากจารีตประเพณีอันดีงามซึ่งได้พัฒนาสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนในประเทศออสเตรเลีย และประเทศแคนาดา ก็มีความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันที่ยาวนานเช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ และประเทศสหรัฐอเมริกา คือในประเทศออสเตรเลียมีความพยายามที่จะผลักดันการอยู่ร่วมกันตามความเป็นจริง (*De facto relationship*) ให้มีผลไปในทิศทาง

เกี่ยวกับการสมรส สาเหตุเพราะอัตราการเพิ่มขึ้นของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันตามความเป็นจริงมีมากกว่าการเพิ่มขึ้นของกลุ่มสมรสตามกฎหมาย ส่วนในประเทศแคนาดามีการบัญญัติกฎหมายในเรื่องของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้ครอบคลุมไปถึงการอยู่ร่วมกันโดยไม่สมรส ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในเรื่องดังกล่าว

การอยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรสตามกฎหมายต่างประเทศทั้งสองระบบ อาจจะมีคำที่ใช้เรียกความสัมพันธ์ดังกล่าวแตกต่างกันออกไป เช่น Cohabitation, Common-law relationships, Unmarried relationships, De facto relationship, Concubinage, Non-marital cohabitation, Living together เป็นต้น ซึ่งก็มีหลักเกณฑ์และเหตุผลที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ แต่ท้ายที่สุดแล้วความหมายโดยรวมของการอยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรส ก็หมายความถึง การเข้ามาสร้างความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยา (Marriage-like relationship) โดยปราศจากการสมรส เพื่อก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ระหว่างกัน แม้สิทธิหน้าที่นั้นจะไม่เท่าเทียมกับสิทธิของกลุ่มสมรสตามกฎหมาย แต่ในบางประเทศก็ได้ให้การรับรองถึงสิทธิดังกล่าวนี้ โดยได้มีการออกกฎหมายมารองรับความสัมพันธ์ หรือนำหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาปรับใช้ แต่ในบางประเทศก็ไม่ได้ให้การรับรองหรือยอมรับสิทธิต่างๆ เหล่านี้เลย ดังนั้นการอยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรสจึงก่อให้เกิดผลของความสัมพันธ์ในประเด็นของสิทธิและหน้าที่ของชายหญิงเหล่านี้แตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกันกับประเทศต่างๆข้างต้น ปัจจุบันอัตราการอยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรสมีเพิ่มมากขึ้น จากความก้าวหน้าทางสังคมและการรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามา ทำให้การสมรสที่มีมาแต่เดิม ได้ถูกมองข้ามไป อย่างไรก็ตามการสมรสก็ยังคงถือได้ว่าอยู่คู่กับวัฒนธรรมและประเพณีโบราณตามแบบฉบับของไทย โดยถือเป็นสถานะหนึ่งภายใต้การยอมรับของสังคมควบคู่ไปกับสถานะของสามีภรรยาตามความเป็นจริง หรือสามีภรรยาโดยพฤตินัย แต่ไทยก็ไม่มีกฎหมายรับรองความสัมพันธ์ดังกล่าวมากไปกว่าการแบ่งทรัพย์สินในรูปแบบของกรรมสิทธิ์รวม กรณีมีการแยกทางกันเกิดขึ้น จึงทำให้เกิดความคิดที่ว่า การอยู่ร่วมกัน ไม่ได้ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ใดๆ ระหว่างคู่ชายหญิงที่เข้ามาอยู่กันฉันสามีภรรยา โดยมิได้ทำการสมรสกัน ให้ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเหตุผลใดก็ตาม และจากสภาวะสังคมในยุคปัจจุบันความเจริญทางวัตถุเข้ามาควบคู่กับความเจริญทางจิตใจ การเปลี่ยนแปลงความคิดในเรื่องการสมรสมาเป็นการอยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรสอาจจะเกิดจากการรับอิทธิพลหรือแนวความคิดจากตะวันตก ซึ่งเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสังคมไทยถึงผลที่จะได้รับ อาจจะไม่มากเท่ากับประเทศที่ให้การยอมรับถึงเรื่องดังกล่าว

ในสังคมไทยมีปัญหาถึงการกล่าวถึงชายหญิงที่อยู่กันด้วยกันฉันสามีภรรยา โดยมิได้จดทะเบียนสมรสกันนั้น การจะเรียกฐานะของบุคคลดังกล่าวให้เหมาะสมและสอดคล้องกับ

กฎหมายทั่วไปคือกฎหมายครอบครัวนั้นคงต้องใช้ความรอบคอบมากที่สุด เพราะอาจมีผลกระทบด้านอื่นๆ เช่น ด้านสังคม ด้านจิตวิทยา และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนต่อชายหญิงนั้นและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น บุตร บิดามารดาของชายหญิงนั้น เนื่องจากเป็นเรื่องสถาบันครอบครัว จารีต ประเพณี จริยธรรม และความเลื่อมใสศรัทธาต่อบุคคลนั้นด้วย ทั้งนี้ไม่ว่าจะใช้ข้อความดังที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ ที่เรียกกันว่าสามีนอกสมรสหรือภริยานอกสมรส ซึ่งฝ่ายหลังนี้มีการกล่าวอ้างกันมาก ออกจะไม่เป็นธรรมแก่หญิง ส่วนที่ใกล้เคียงตามที่เทียบเคียงกับกฎหมายครอบครัวมรดกก็คือสามีไม่ชอบด้วยกฎหมายของภริยา หรือภริยาไม่ชอบด้วยกฎหมายของสามี ซึ่งฟังแล้วก็มีผลกระทบต่อความรู้สึกอยู่เช่นเดียวกัน ความจริงแล้วความมุ่งหมายของผู้ที่คิดค่าน่าจะหมายถึงชายหญิงที่เขาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาจริงๆ ทำนองเดียวกันกับชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกัน หากแต่เขาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันมาตั้งแต่แรกไม่ว่าจะมีเจตนาอื่นซ่อนเร้นอยู่ในใจเพราะเหตุใดก็ตามซึ่งชายหญิงนั้นเขาย่อมรู้จักดี แต่ประการสำคัญก็คือเขามีความประสงค์หรือเจตนาเป็นสามีภริยากันจริงๆ เช่น อยู่กินด้วยกันที่บ้านเดียวกัน มีบุตรด้วยกัน โดยชายหญิงมิได้ไปจดทะเบียนสมรสกับหญิงหรือชายอื่น การเป็นสามีภริยาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น ย่อมไม่ใช่สามีภริยาตามกฎหมายว่าด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แน่นอน⁴⁵

⁴⁵ พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา. (2544, กรกฎาคม). “ข้อคิดทางกฎหมายของสามีภริยาที่ชอบด้วยกฎหมายกับที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย.” เอกสารภาษีอากร, 20, 238. หน้า 76.

บทที่ 3

การสมรสตามกฎหมายต่างประเทศเปรียบเทียบกับประเทศไทย

แต่ละประเทศมีที่มาของกฎหมายครอบครัวแตกต่างกันออกไปในแต่ละระบบกฎหมาย ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) เป็นระบบที่ไม่ใช้ประมวลกฎหมาย ในที่นี้จะขอกล่าวถึงประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) คือ ประเทศอังกฤษ การสมรสในประเทศอังกฤษมีการกระทำพิธีทางศาสนาในโบสถ์ ซึ่งต้องทำต่อหน้าพยาน 2 คน และจะต้องมีการจดทะเบียนสมรสโดยพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ ซึ่งถ้าเป็นการสมรสแบบ Church of England การสมรสจะสมบูรณ์ต่อเมื่อมีการประกาศการสมรสและมีใบอนุญาตการสมรสจากหัวหน้าบาทหลวง¹

ในส่วนของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) นั้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึง 2 ประเทศ คือ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน การสมรสในประเทศฝรั่งเศสต้องมีพิธีการประกาศการสมรส โดยเจ้าหน้าที่ในทางทะเบียนราษฎร และมีพยานอย่างน้อย 2 คน จากนั้นต้องมีการจดทะเบียนสมรส การสมรสจึงจะสมบูรณ์มีผลบังคับได้ตามกฎหมาย²

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นประเทศทางซีกโลกตะวันออก เป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) และมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับประเทศไทยของเรา การสมรสของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนจะเป็นการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย ก็ต่อเมื่อมีการจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียนเหมือนกัน

ในที่นี้จะศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรส ของประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส สาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศไทย โดยศึกษาเปรียบเทียบถึงข้อดี ข้อเสียของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรสและไม่จดทะเบียนสมรส เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขข้อเสีย และชี้ให้เห็นข้อดีของการจดทะเบียนสมรสของไทย

¹ Philip S.James. (1976). **Introduction to English Law**. P. 501-502.

² Amos and Walton's. (1967). **Introduction to French Law 3rd edition**. P. 61.

3.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรสและไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายต่างประเทศ

3.1.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายฝรั่งเศส³

ตามระบบกฎหมายฝรั่งเศส การสมรส (Le Mariage) เป็นนิติกรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวอันเป็นสถาบันหลักที่สำคัญทางสังคมและทำให้สถานะของบุคคลจากชายหญิงกลายเป็นนิติฐานะของกลุ่มสมรสโดยผลของกฎหมาย การสมรสตามกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสจึงก่อให้เกิดสิทธิของกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่ายตามที่บัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่ง (“Droit Civil”)⁴ ในหัวข้อที่ 5 ว่าด้วยเรื่องการสมรส (“Du mariage”) และในหัวข้อที่ 6 ว่าด้วยเรื่องการหย่า (“Du divorce”) ซึ่งในที่นี่จะขอแบ่งพิจารณาเป็นส่วนดังต่อไปนี้

1) เรื่องความซื่อสัตย์สุจริตและการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู

ตามกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสเมื่อชายหญิงได้ทำการสมรสกันแล้ว โดยผลของกฎหมายถือเสมือนว่า คู่สมรสทั้งสองนั้นเป็นครอบครัวเดียวกันแล้ว ซึ่งในมาตรา 212 ของประมวลกฎหมายแพ่งได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า เมื่อชายหญิงได้ทำการสมรสกันแล้ว คู่สมรสทั้งสองมีหน้าที่ต้องให้ความเคารพซึ่งกันและกัน ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน และมีหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันตามสมควรแก่ฐานะและสภาพความเป็นอยู่ด้วย⁵

2) สิทธิในการทำนิติกรรม

เมื่อชายหญิงได้ทำการสมรสกันแล้ว กฎหมายฝรั่งเศสถือว่าสถานะของชายหญิงดังกล่าวนี้ได้เปลี่ยนเป็นสถานะของกลุ่มสมรสแล้ว ซึ่งทำให้สิทธิในการทำนิติกรรมบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรส เช่น สัญญาซื้อขายทรัพย์สินอันเป็นสินสมรส หรือนิติกรรมสัญญาอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินดังกล่าวนี้ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะทำนิติกรรมโดยมิได้รับความยินยอมจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ แต่บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวนี้ได้กำหนดหลักข้อยกเว้นไว้ คือ หากคู่สมรสทั้งสองฝ่ายได้มีการตกลงกันเป็นอย่างอื่นโดยทำเป็นข้อตกลงในสัญญาก่อนแต่งงาน หรือโดยบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายลักษณะแพ่งนี้⁶ คู่สมรสนั้นก็สามารถทำนิติกรรมตามข้อตกลงดังกล่าวได้โดยลำพัง อย่างไรก็ตาม คู่สมรสฝ่ายหนึ่งสามารถที่จะร้องขอต่อ

³ “Le Mariage”, Retrieved February 18, 2009, from <http://danc.free.fr/famille/index.htm>

⁴ “Civil Code”, Retrieved February 14, 2009, from <http://legifrance.gouv.fr>

⁵ Article 212 “Les époux se doivent mutuellement respect, fidélité, secours, assistance.”

⁶ Article 216 “Chaque époux a la pleine capacité de droit ; mais ses droits et pouvoirs peuvent être limités par l’effet du régime matrimonial et des dispositions du présent chapitre.”

ศาลในเขตอำนาจให้มีคำสั่งอนุญาตให้ตนเข้าทำนิติกรรมบางอย่างได้โดยลำพัง หากเข้าใจว่านิติกรรมดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว และคู่สมรสอีกฝ่ายได้ปฏิเสธที่จะให้ความยินยอมโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของครอบครัว (the interest of the family)⁷ ดังกล่าวนี้นอกจากนี้ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจะเข้าทำนิติกรรมใดๆอันเกี่ยวข้องกับครอบครัว หรือการศึกษาเล่าเรียนของบุตร กฎหมายอนุญาตให้คู่สมรสฝ่ายนั้นสามารถดำเนินการได้โดยลำพัง และให้ถือว่า ภาระหนี้สินใดๆอันเกิดจากนิติกรรมดังกล่าวนี้เป็นหนี้ร่วมของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งด้วยโดยผลของกฎหมาย⁸

3) สิทธิในการใช้ชื่อสกุล

สิทธิในการใช้ชื่อสกุลของคู่สมรสนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งในส่วนที่ว่าด้วยการสมรส มิได้บัญญัติไว้โดยตรง จึงจำเป็นต้องนำบทบัญญัติของกฎหมายในเรื่องการหย่าตามมาตรา 264 วรรคแรก⁹ มาวิเคราะห์ ซึ่งสรุปได้ว่า เมื่อสามีภรรยาหย่าขาดจากกันสิทธิในการใช้นามสกุลของคู่สมรสแต่ละฝ่ายจะสิ้นสุดลงทันทีโดยผลของกฎหมาย ในทางประเพณีปฏิบัติเมื่อหญิงทำการสมรสแล้วก็มักจะเปลี่ยนนามสกุลเดิมจากนามสกุลของตนเป็นนามสกุลของคู่สมรส แต่กฎหมายมิได้บัญญัติว่า เมื่อหญิงทำการสมรสแล้วต้องเปลี่ยนนามสกุลเดิมจากนามสกุลของตนเป็นนามสกุลของคู่สมรสด้วย กฎหมายเพียงแต่บัญญัติว่า เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงโดยการหย่า คู่สมรสแต่ละฝ่ายต้องกลับมาใช้นามสกุลเดิมของตนเท่านั้น ดังนั้นสิทธิในการใช้ชื่อสกุล จึงเป็นเพียงสิทธิของฝ่ายหญิงเท่านั้นที่จะเลือกว่า จะใช้นามสกุลของฝ่ายชายหรือไม่ สิทธิดังกล่าวนี้จึงมิได้เป็นหน้าที่ตามที่

⁷ Article 217 “Un époux peut être autorisé par justice à passer seul un acte pour lequel le concours ou le consentement de son conjoint serait nécessaire, si celui-ci est hors d'état de manifester sa volonté ou si son refus n'est pas justifié par l'intérêt de la famille.” “L'acte passé dans les conditions fixées par l'autorisation de justice est opposable à l'époux dont le concours ou le consentement a fait défaut, sans qu'il en résulte à sa charge aucune obligation personnelle.”

⁸ Article 220 “Chacun des époux a pouvoir pour passer seul les contrats qui ont pour objet l'entretien du ménage ou l'éducation des enfants : toute dette ainsi contractée par l'un oblige l'autre solidairement.” “La solidarité n'a pas lieu, néanmoins, pour des dépenses manifestement excessives, eu égard au train de vie du ménage, à l'utilité ou à l'inutilité de l'opération, à la bonne ou mauvaise foi du tiers contractant.” “Elle n'a pas lieu non plus, s'ils n'ont été conclus du consentement des deux époux, pour les achats à tempérament ni pour les emprunts à moins que ces derniers ne portent sur des sommes modestes nécessaires aux besoins de la vie courante.”

⁹ Article 264 “A la suite du divorce, chacun des époux perd l'usage du nom de son conjoint.”

กฎหมายบังคับให้ปฏิบัติแต่ประการใด ดังนั้น แม้หญิงจะได้ทำการสมรสแล้วก็ตาม หญิงนั้นก็ยังคงมีสิทธิที่จะใช้นามสกุลของเดิมของตนได้อยู่

4) สิทธิในการดูแลและปกครองบุตร

การสมรสตามกฎหมายก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ร่วมกันในการปกครองดูแลบุตรในทุกๆ เรื่อง เช่น เรื่องของความเป็นอยู่ เช่น ค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูบุตร ค่าเดินทาง ค่ากินอยู่ เป็นต้น เรื่องของการอบรมศีลธรรม เรื่องของการศึกษาเล่าเรียนของบุตรและในเรื่องอนาคตของบุตร¹⁰ อย่างไรก็ตามก็ดี คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถที่จะดูแลจัดการหรือเข้าทำนิติกรรมใดๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการให้การศึกษาแก่บุตร โดยลำพังได้ และให้มีผลผูกพันคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง โดยผลของกฎหมายด้วย¹¹

5) สิทธิในเรื่องทรัพย์สิน

ในกรณีที่คู่สมรสได้ทำข้อตกลงกันไว้เป็นสัญญาก่อนสมรส ก็ให้ถือปฏิบัติกันตามที่ได้ตกลงกันไว้ แต่ในกรณีที่คู่สมรสมิได้ทำเป็นข้อตกลงกันไว้ กฎหมายกำหนดให้รายได้ทั่วไป เช่น เงินเดือน หรือค่าจ้าง ถือเป็นส่วนตัวของใครของมัน สำหรับทรัพย์สินอย่างอื่นนอกเหนือจากนี้ เว้นแต่จะได้รับการมาทางมรดก ให้ถือเป็นสินสมรสของคู่สมรส¹²

6) ความรับผิดชอบในหนี้สิน

ความสัมพันธ์ในกรณีเกิดความรับผิดชอบในหนี้สินขึ้น กฎหมายกำหนดให้ต่างฝ่ายต่างต้องรับผิดชอบในหนี้ที่ตนก่อขึ้น เว้นแต่เป็นกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ก่อหนี้สินขึ้น โดยมี

¹⁰ Article 213 “Les époux assurent ensemble la direction morale et matérielle de la famille. Ils pourvoient à l'éducation des enfants et préparent leur avenir.”

¹¹ Article 220 “Chacun des époux a pouvoir pour passer seul les contrats qui ont pour objet l'entretien du ménage ou l'éducation des enfants: toute dette ainsi contractée par l'un oblige l'autre solidairement.” “La solidarité n'a pas lieu, néanmoins, pour des dépenses manifestement excessives, eu égard au train de vie du ménage, à l'utilité ou à l'inutilité de l'opération, à la bonne ou mauvaise foi du tiers contractant.” “Elle n'a pas lieu non plus, s'ils n'ont été conclus du consentement des deux époux, pour les achats à tempérament ni pour les emprunts à moins que ces derniers ne portent sur des sommes modestes nécessaires aux besoins de la vie courante.”

¹² “Le Mariage”, Retrieved February 18, 2009, from <http://danc.free.fr/famille/index.htm>

วัตถุประสงค์เกี่ยวข้องกับครอบครัว หรือการศึกษาเล่าเรียนของบุตร กฎหมายบังคับให้คู่สมรสอีกฝ่ายต้องรับผิดชอบในหนี้สินดังกล่าวในฐานะลูกหนี้ร่วมโดยผลของกฎหมายด้วย¹³

7) สิทธิในการรับมรดก

เมื่อคู่สมรสฝ่ายหนึ่งได้เสียชีวิตลง คู่สมรสที่เหลืออยู่และทายาทตามที่ระบุไว้ในกฎหมายแพ่งย่อมมีสิทธิตามกฎหมายในการรับมรดกของคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิตลงได้¹⁴ โดยในกรณีที่มี

(1) ทายาทเป็นบุตรและคู่สมรส คู่สมรสที่เหลืออยู่มีสิทธิที่จะเลือกระหว่างการได้สิทธิเก็บกิน หรือการได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมรดก ซึ่งหากคู่สมรสดังกล่าวได้เลือกการได้สิทธิเก็บกิน กฎหมายกำหนดให้คู่สมรสนั้นได้สิทธิถือครองทรัพย์สินในกองมรดกทั้งหมด แต่หากคู่สมรสดังกล่าวตัดสินใจเลือกที่จะได้กรรมสิทธิ์ กฎหมายกำหนดให้แบ่งทรัพย์สินมรดกให้แก่คู่สมรสหนึ่งส่วน และให้แก่บุตรที่เกิดจากคู่สมรสนั้นอีกหนึ่งส่วน และหากเจ้ามรดกมีบุตรซึ่งมิได้เกิดกับคู่สมรสที่เหลืออยู่ กฎหมายกำหนดให้แบ่งทรัพย์สินมรดกให้แก่บุตรนั้นอีกหนึ่งส่วนด้วย¹⁵

(2) ในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีบุตรแต่มีบิดามารดาที่ยังมีชีวิตอยู่ กฎหมายกำหนดให้แบ่งทรัพย์สินมรดกให้แก่บิดามารดาครึ่งหนึ่ง และอีกครึ่งหนึ่งให้แบ่งแก่คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่¹⁶

¹³ Article 220 “Chacun des époux a pouvoir pour passer seul les contrats qui ont pour objet l'entretien du ménage ou l'éducation des enfants : toute dette ainsi contractée par l'un oblige l'autre solidairement.”
“La solidarité n'a pas lieu, néanmoins, pour des dépenses manifestement excessives, eu égard au train de vie du ménage, à l'utilité ou à l'inutilité de l'opération, à la bonne ou mauvaise foi du tiers contractant.” “Elle n'a pas lieu non plus, s'ils n'ont été conclus du consentement des deux époux, pour les achats à tempérament ni pour les emprunts à moins que ces derniers ne portent sur des sommes modestes nécessaires aux besoins de la vie courante.”

¹⁴ Article 731 “La succession est dévolue par la loi aux parents et au conjoint successibles du défunt dans les conditions définies ci-après.”

¹⁵ Article 757 “Si l'époux prédécédé laisse des enfants ou descendants, le conjoint survivant recueille, à son choix, l'usufruit de la totalité des biens existants ou la propriété du quart des biens lorsque tous les enfants sont issus des deux époux et la propriété du quart en présence d'un ou plusieurs enfants qui ne sont pas issus des deux époux.”

¹⁶ Article 757-1 “Si, à défaut d'enfants ou de descendants, le défunt laisse ses père et mère, le conjoint survivant recueille la moitié des biens. L'autre moitié est dévolue pour un quart au père et pour un quart à la mère.” “Quand le père ou la mère est prédécédé, la part qui lui serait revenue échoit au conjoint survivant.”

(3) ในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีบุตรหรือบิดามารดา กฎหมายกำหนดให้ทรัพย์สินมรดกทั้งหมดตกแก่คู่สมรส¹⁷ อย่างไรก็ตาม หากคู่สมรสไม่ยอมใช้สิทธิเลือกว่า จะใช้สิทธิใดภายในสามเดือนหลังจากเจ้ามรดกเสียชีวิต ให้ถือว่าคู่สมรสเลือกถือสิทธิเก็บกินโดยปริยาย¹⁸

8) สิทธิในการเช่า

ในกรณีที่ผู้ให้เช่าเสียชีวิต คู่สมรสที่เหลืออยู่สามารถเช่าสืบสิทธิในการเช่าตามข้อสัญญาเดิมที่ผู้ให้เช่าและผู้ให้เช่ามีต่อกันตามเดิมต่อไปอีก 1 ปีนับแต่วันที่ผู้ให้เช่าถึงแก่ความตาย¹⁹

9) การสิ้นสุดของการสมรส

การสิ้นสุดของการสมรสตามกฎหมายเกิดขึ้นได้โดย 2 กรณี กรณีแรกเกิดขึ้นโดยการตายของคู่สมรส ส่วนกรณีที่สองเกิดขึ้นโดยการหย่าตามกฎหมาย²⁰ ซึ่งการสิ้นสุดของการสมรสทำให้สถานะของคู่สมรสสิ้นสุดลงด้วย อย่างไรก็ตาม กฎหมายกำหนดไว้โดยชัดเจนว่า เมื่อมีการหย่ากันเกิดขึ้น หากมิได้มีข้อตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น ศาลมีหน้าที่ต้องกำหนดให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่ดูแลปกครองบุตรต่อไปโดยพิจารณาจากความเหมาะสมและสภาพแวดล้อมที่ดีที่สุดสำหรับเด็ก²¹

3.1.2 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายฝรั่งเศส

ในประเทศฝรั่งเศส การอยู่กินกันฉันสามีภรรยา (Concubinage) โดยไม่จดทะเบียนสมรสมีลักษณะของการอยู่กินกันฉันสามีภรรยา ดังนี้

¹⁷ Article 757-2 “En l'absence d'enfants ou de descendants du défunt et de ses père et mère, le conjoint survivant recueille toute la succession.”

¹⁸ Article 758-3 “Tout héritier peut inviter par écrit le conjoint à exercer son option. Faute d'avoir pris parti par écrit dans les trois mois, le conjoint est réputé avoir opté pour l'usufruit. ”

¹⁹ Article 763 “Si, à l'époque du décès, le conjoint successible occupe effectivement, à titre d'habitation principale, un logement appartenant aux époux ou dépendant totalement de la succession, il a de plein droit, pendant une année, la jouissance gratuite de ce logement, ainsi que du mobilier, compris dans la succession, qui le garnit.” “Si son habitation était assurée au moyen d'un bail à loyer ou d'un logement appartenant pour partie indivise au défunt, les loyers ou l'indemnité d'occupation lui en seront remboursés par la succession pendant l'année, au fur et à mesure de leur acquittement.” “Les droits prévus au présent article sont réputés effets directs du mariage et non droits successoraux.” “Le présent article est d'ordre public.”

²⁰ Article 227 “Le mariage se dissout :

1° Par la mort de l'un des époux ;

2° Par le divorce légalement prononcé. ”

²¹ “Le Mariage”, Retrieved February 18, 2009, from <http://danc.free.fr/famille/index.htm>.

- 1) การมีความสัมพันธ์ทางเพศในฐานะสามีภรรยา
- 2) อนุญาตสำหรับบุคคลต่างเพศ หรือเพศเดียวกันก็ได้
- 3) มีความมั่นคงของชีวิตคู่และระยะเวลาของความสัมพันธ์
- 4) มีการเปิดเผยสถานการณ์อยู่ร่วมกันต่อสาธารณชน

สำหรับการพิสูจน์ความสัมพันธ์ของชายหญิงว่าอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาหรือไม่ ได้มีแนวคิดในการนำวิธีการสร้างพยานหลักฐานมาใช้พิสูจน์ เช่น พยานหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ ใบรับรองการอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาโดยมิได้สมรส เอกสารเปิดเผยการอยู่ร่วมกัน ใบเสร็จค่าใช้จ่ายที่แสดงให้เห็นว่ามีการอยู่ร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งพยานหลักฐานดังกล่าวอาจทำขึ้นโดยบุคคลภายนอก เช่น ผู้ใกล้ชิดกับชายหญิงนั้น ซึ่งก็คือสมาชิกในครอบครัวของทั้งคู่ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง แต่การกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานดังกล่าวต้องระวังเรื่องการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลด้วย²² ส่วนอีกกรณีหนึ่งก็คือ พยานเอกสารที่นำมาโดยชายหญิงเอง เช่น หลักฐานในการอาศัยอยู่ที่เดียวกัน ซึ่งอาจดูได้จากใบเสร็จค่าเช่า หรือค่าไฟฟ้าซึ่งเป็นชื่อร่วมกัน รวมไปถึงการมีบุตร ซึ่งก็นำมาเป็นพยานหลักฐานในความสัมพันธ์ดังกล่าวได้เช่นกัน²³

ในส่วนผลของการอยู่กันฉันสามีภรรยา มีดังนี้

- (1) เรื่องความซื่อสัตย์สุจริต และการช่วยเหลืออุปการะซึ่งกันและกัน

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส ไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน และไม่มีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ดังนั้นไม่ว่าจะอยู่กันมานานเท่าใด ก็ไม่เกิดสิทธิหน้าที่ทางกฎหมายแต่อย่างใด

- (2) สิทธิในการเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู

ชายหญิงที่อยู่กันฉันสามีภรรยาไม่เกิดสิทธิในการเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่ายหนึ่ง กรณีที่มีการแยกทางกัน รวมถึงกรณีอีกฝ่ายหนึ่งมีผู้ เพราะการอยู่กันฉันสามีภรรยาไม่มีหน้าที่ที่จะต้องซื่อสัตย์ต่อกันแต่อย่างใด

²² Jacqueline , RUBELLIN DEVICHI. (2001). **Droit de la famille**. P. 384.

²³ นับตั้งแต่ 8 มกราคม ค.ศ. 1993 รัฐสภาฝรั่งเศสได้กำหนดให้มีการออกเอกสารแสดงสถานการณ์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา เช่น บิดามารดาได้ให้กำเนิดบุตรและตกลงยอมรับบุตรร่วมกัน การกระทำดังกล่าวนำมาเป็นเหตุผลประกอบในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ การยอมรับที่จะใช้อำนาจปกครองบุตรของทั้งสองฝ่ายแสดงให้เห็นว่ายังคงมีการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ดังนั้นทั้งคู่จึงมีสิทธิที่จะได้รับเอกสารแสดงสถานการณ์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน และการที่จะได้มาซึ่งเอกสารดังกล่าว ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรสสามารถที่จะยื่นเรื่อง ไปยังผู้พิพากษาศาลครอบครัว ซึ่งจะเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาออกเอกสารนั้น

(3) สิทธิในการใช้ชื่อสกุล

หญิงที่อยู่กินกับชายโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส ไม่มีสิทธิใช้ชื่อสกุลของชาย ถือว่าการอยู่กินกันไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสถานะของบุคคล

(4) สิทธิในเรื่องบุตร

การอยู่กินกันฉันสามีภริยาก่อให้เกิดสิทธิร่วมกันในการดูแลบุตร เช่น การให้การศึกษา การอบรมดูแล แต่ไม่มีสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน แต่ก็สามารถที่จะรับบุตรบุญธรรมฝ่ายเดียวในฐานะคนโสดได้

(5) เรื่องทรัพย์สิน

การอยู่กินกันฉันสามีภริยาไม่ก่อให้เกิดระบบสินสมรส เหมือนเช่นการจดทะเบียนสมรส ทรัพย์สินของฝ่ายใดก็ยังคงเป็นของฝ่ายนั้น เจ้าหนี้ของอีกฝ่ายหนึ่งจะมาบังคับเอา กับทรัพย์สินของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ เว้นแต่เป็นหนี้ร่วมกัน

(6) กรณีหนี้สิน

ต่างฝ่ายต่างต้องรับผิดชอบในหนี้สินและค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของตนเอง ไม่มีกฎหมายใดกำหนดให้ต้องร่วมรับผิดชอบในหนี้สินของอีกฝ่าย²⁴ ถ้ามีการช่วยเหลือกัน ก็เป็นการช่วยเหลือโดยสมัครใจ อีกฝ่ายจะฟ้องเรียกร้องให้ช่วยเหลือไม่ได้

(7) เรื่องภาษี

ถือว่าคู่ที่อยู่กินกันโดยมิได้สมรส แฉงรายได้ของตนแยกออกจากกัน ต่างฝ่ายต่างเสียภาษีในสถานะของคนโสด ดังนั้นถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มีรายได้ ก็จะไม่ถูกพิจารณาเพื่อกำหนดให้เสียภาษีครอบครัวร่วมกับคู่ของตน คู่ที่อยู่กินกันโดยมิได้สมรสจะเสียภาษีเฉพาะทรัพย์สินที่มีอยู่เท่านั้น ซึ่งก็เป็นภาษีที่คู่สมรสตามกฎหมายจะต้องจ่ายด้วยเช่นกัน²⁵

(8) สิทธิในการรับมรดก

ชายหญิงที่อยู่กินกันฉันสามีภริยา ไม่มีความผูกพันทางกฎหมาย ไม่เป็นทายาท โดยธรรมชาติของกันและกัน ดังนั้นหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีสิทธิได้รับมรดกของผู้เสียชีวิตในฐานะทายาทโดยธรรม อีกทั้งยังไม่สามารถถือเอากรรมสิทธิ์ในเงินเก็บของฝ่ายที่เสียชีวิตได้

(9) สิทธิเรื่องการเช่า

สิทธิในการเช่าดูแลรักษาสถานที่เช่ากรณีผู้ให้เช่าเสียชีวิต กฎหมายกำหนดให้สิทธิดังกล่าวแก่ชายหญิงที่อยู่กินกันอย่างเปิดเผยกับผู้ให้เช่าเป็นระยะเวลา 1 ปีขึ้นไป สามารถที่จะ

²⁴ Ibid. p. 391.

²⁵ พจน์ี หาญเทพินทร์. เล่มเดิม. หน้า 26.

เข้ามาดูแลรักษาบ้านเรือนดังกล่าวแทนผู้ให้เช่าได้ สาเหตุก็เพื่อความต่อเนื่องของสัญญาเช่ามิให้สัญญาต้องระงับไปเพราะการเสียชีวิตของผู้ให้เช่า²⁶

10) สิทธิทางสวัสดิการสังคม

ได้รับการประกันสุขภาพการตั้งครุฑ แต่ฝ่ายชายต้องจัดหาเอกสารที่แสดงว่าหญิงอยู่ในความรับผิดชอบของคน เพื่อนำเอกสารดังกล่าวไปยื่นในการขอรับสิทธินั้น นอกจากนั้นยังมีการประกันการว่างงาน ประกันสุขภาพ ที่รัฐบาลมอบให้กับประชาชนในประเทศโดยไม่คำนึงว่าจะทำการสมรสกันตามกฎหมายหรือไม่ แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับคุณสมบัติที่หน่วยงานนั้นๆ กำหนดเอาไว้ด้วย²⁷

11) การสิ้นสุดการอยู่กินกันฉันสามีภริยา

ชายหญิงที่อยู่กินกันฉันสามีภริยา ไม่มีข้อผูกพันทางกฎหมาย การอยู่ร่วมกันเกิดจากความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย เมื่อไม่ประสงค์ที่จะอยู่กินกันต่อไป ก็สามารถแยกทางกันได้โดยอิสระ และการแยกทางกันก็ไม่ถือว่าเป็นความผิดในอันที่จะทำให้สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนจากกันได้ แต่มีแนวคำวินิจฉัยของศาลในการยอมรับความเสียหายของฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งและใช้เป็นเหตุผลประกอบในการจ่ายค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่มีการแยกทางกันเกิดขึ้น ซึ่งฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งจะได้รับการจ่ายเงินดังกล่าวก็ต่อเมื่อ มีสภาพการณ์อันแสดงให้เห็นถึงความผิดของผู้ทอดทิ้ง²⁸ เช่น เมื่อถูกทอดทิ้งทำให้ไร้ที่อยู่อาศัย เป็นต้น และฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งต้องแสดงให้เห็นว่าการแยกทางกันเป็นความผิดของอีกฝ่ายหนึ่ง

กรณีการสิ้นสุดการอยู่ร่วมกัน โดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ไม่เกิดสิทธิในการรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม แต่ศาลก็ได้ยอมรับสิทธิในการได้รับค่าชดเชยกรณี que otro que a la muerte que otro que a la muerte ซึ่งการชดเชยค่าเสียหายกรณีนี้ให้ได้ทั้งกรณีเกิดความเสียหายต่อร่างกายและความเสียหายต่อจิตใจ

3.1.3 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอังกฤษ

ตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) และกฎหมายอังกฤษ การสมรสทำให้ชายหญิงเป็น “หนึ่งเดียว” ที่จะครองคู่อยู่กินร่วมกันตลอดไปและมีผลถึงนิติฐานะของคู่สมรส

²⁶ แหล่งเดิม. หน้า 27.

²⁷ Jacqueline, RUBELLIN DEVICHI. Op.cit. p. 396-397.

²⁸ Ibid. p. 343.

ไม่เพียงแต่ระหว่างคู่สมรสกันเองแต่มีผลถึงความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสกับมหาชนโดยทั่วไปด้วย ซึ่งในที่นี้เราจะพิจารณาลักษณะที่สำคัญๆ 5 ประการ คือ ²⁹

1) การดำเนินคดีในศาล

พระราชบัญญัติการปฏิรูปกฎหมาย (ว่าด้วยสามีภริยา) ปี ค.ศ. 1989 (The Law Reform (Husband and Wife) Act 1989)ให้อำนาจศาลที่จะมีดุลยพินิจยับยั้งการดำเนินคดีในศาลกรณีสามีหรือภริยาฟ้องร้องกันเองในความคิดเกี่ยวกับละเมิดหรือสัญญา ถ้าศาลเห็นว่าไม่มีประโยชน์ไม่ว่าต่อฝ่ายใด หรือเป็นปัญหาที่สามารถยุติได้โดยการประนีประนอมตกลงกันตามมาตรา 17 พระราชบัญญัติว่าด้วยทรัพย์สินของหญิงมีสามี ปี ค.ศ. 1964 (The Married Woman's Property Act 1964)

2) หน้าที่ร่วมระหว่างสามีภริยา

โดยปกติสามีมีหน้าที่บำรุงเลี้ยงดูภริยาและบุตรตามฐานะและอัตตภาพ หรือหากอยู่ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่เป็นศาลอาจมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ตามมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการสมรส ภริยาสามารถฟ้องร้องสามีที่ละเลยหน้าที่ไม่เลี้ยงดูภริยาและบุตร และในทางกลับกันหากสามีขรา เจ็บป่วย หรือไร้ความสามารถก็อาจจะฟ้องร้องภริยาให้ทำหน้าที่เลี้ยงดูตนและบุตรได้ โดยคำนึงถึงสถานะ อาชีพ และความสามารถของภริยาประกอบด้วย

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความของศาลว่าด้วยเรื่องครอบครัว ปี ค.ศ. 1978 (The Domestic Proceedings and Magistrates' Court Act 1978)ให้อำนาจผู้พิพากษาที่จะมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่คู่สมรสอีกฝ่ายและบุตร ไม่ว่าจะเป็นการจ่ายเป็นคราวๆ หรือจ่ายทั้งจำนวนเพียงครั้งเดียว คำสั่งดังกล่าวมีได้เมื่อคู่สมรสมีคำขอมายังศาลโดยอาศัยเหตุดังต่อไปนี้

(1) คู่สมรสฝ่ายที่มีหน้าที่เลี้ยงดูไม่จ่ายเงินเลี้ยงดูแก่บุตรและคู่สมรสที่ร้องขอต่อศาล

(2) มีพฤติการณ์ที่แสดงว่าผู้ร้องขอไม่สามารถที่จะทนใช้ชีวิตคู่ร่วมกับอีกฝ่ายหนึ่งได้โดยฝ่ายนั้นยังคงมีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูตนอยู่

(3) อีกฝ่ายหนึ่งละทิ้งผู้ร้องขอต่อศาล

สำหรับจำนวนเงินค่าเลี้ยงดูที่ศาลจะกำหนดให้คู่สมรสฝ่ายที่มีหน้าที่ต้องจ่ายให้แก่ผู้ร้องขอนั้นศาลจะพิจารณาตามสภาพ ฐานะ ความสามารถ และอัตตภาพของฝ่ายนั้น

²⁹ ลาวินซ์ เชมะพันธุ์มนัส. เล่มเดิม. หน้า 126-128.

3) ผลของการสมรสที่มีต่อทรัพย์สินของคู่สมรส

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) และกฎหมายอังกฤษ แต่ดั้งเดิมก็เช่นเดียวกับกฎหมายโรมันโบราณ กล่าวคือ ถ้าไม่มีข้อตกลงโดยชัดแจ้งเป็นอย่างอื่นแล้ว กฎหมายให้อ่านางสามีในการจัดการดูแลทรัพย์สินทั้งปวงของภริยา แต่ในปัจจุบันนี้ทรัพย์สินของภริยาก็ยังคงเป็นของภริยา การแบ่งแยกทรัพย์สินดังกล่าวในระหว่างสมรสจะเป็นเรื่องที่กำหนดกันในกฎหมายมากกว่าในทางปฏิบัติกันจริงๆ ในทางกฎหมายอาจจะมีการกล่าวถึงเรื่องที่สามีมิใช่ผู้ดูแลจัดการทรัพย์สินแต่เพียงผู้เดียวหรือมีการแบ่งแยกทรัพย์สินระหว่างกัน แต่ในสถานการณ์ที่เป็นจริงทรัพย์สินของคู่สมรสเป็น “ทรัพย์สินส่วนกลาง” ในพระราชบัญญัติทรัพย์สินของหญิงมีสามี ปี ค.ศ. 1964 (The Married Woman's Property Act 1964) ได้กำหนดบทบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินอื่นๆ ซึ่งแยกจากเงินส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งสามีมอบให้แก่ภริยาว่าในเบื้องต้นถือว่าเงินส่วนอื่นเป็นของสามีและภริยาโดยส่วนเท่าๆกัน และทรัพย์สินที่ได้มาร่วมกันเป็นของคู่สมรสตามส่วนที่แต่ละฝ่ายทำมาหาได้

ยิ่งกว่านั้นตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความว่าด้วยทรัพย์สินของคู่สมรส ปี ค.ศ. 1981 (The Matrimonial Proceedings and Property Act 1981) มาตรา 37 กำหนดว่าหากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายที่ทำให้ทรัพย์สินนอกวงเพิ่มขึ้นเป็นประโยชน์แก่คู่สมรส คู่สมรสฝ่ายนั้นย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินส่วนนั้นตามจำนวนที่ทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทั้งนี้จะเป็นไปตามที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันหรือตามที่ศาลจะได้ตัดสิน

พระราชบัญญัติว่าด้วยที่อยู่อาศัย (เรือนหอ) ของคู่สมรส ปี ค.ศ. 1983 (The Matrimonial Homes Act 1983) มาตรา 1 (1) บัญญัติว่า “ถ้าคู่สมรสฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของหรือผู้มีสิทธิในเรือนหอ นั้น ไม่ว่าจะโดยสัญญา หรือโดยได้สิทธิเก็บกินในทรัพย์สินนั้น คู่สมรสฝ่ายนั้นเป็นผู้ครอบครองหรือเจ้าของ แต่อีกฝ่ายหนึ่งจะได้ “สิทธิอาศัย” ในเรือนหอ นั้น สิทธิดังกล่าวรวมไปถึงสิทธิที่จะไม่ถูกขับไล่จากเรือนหอ โดยปราศจากคำสั่งของศาล สิทธินี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในกรณีที่หญิงถูกทิ้งร้างไปก็ยังมีสิทธิอาศัยอยู่ในเรือนหอ นั้น ในกรณีนี้ “สิทธิอาศัย” ดังกล่าวเป็นสิทธิที่บุคคลภายนอกพึงต้องรับรู้โดยทางทะเบียนหากบุคคลภายนอกจะซื้อเรือนหอ ดังกล่าวต้องตรวจสอบถึงสิทธิอาศัยของคู่สมรสในเรื่องนั้นด้วยหรือในกรณีที่เจ้าของล้มละลายอย่างไรก็ตามสิทธิอาศัย ไม่ครอบคลุมไปถึงเครื่องตกแต่งและเฟอร์นิเจอร์ทั้งหลาย

ในกรณีที่คู่สมรสเลิกร้างกันโดยการหย่าก็จะมีการแบ่งแยกทรัพย์สินระหว่างคู่สมรสตามกฎหมาย รวมตลอดถึงการขายทรัพย์สินเพื่อนำเงินมาแบ่งแยกกัน แต่ไม่รวมถึงกรณีที่คู่สมรสถึงแก่กรรมซึ่งต้องว่ากล่าวกันตามกฎหมายมรดกต่อไป

4) การใช้กำลังหรือการกระทำรุนแรงต่อคู่สมรสและครอบครัว

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความเกี่ยวกับการใช้กำลังในคู่สมรสและครอบครัว ปี ค.ศ. 1976 (The Domestic Violence Act and Matrimonial Proceeding 1976) และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความของศาลว่าด้วยเรื่องครอบครัว ปี ค.ศ. 1978 (The Domestic Proceedings and Magistrates' Court Act 1978) ได้บัญญัติเกี่ยวกับเรื่อง “ภริยาที่ถูกใช้กำลังทุบตี” พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวให้อำนาจศาลชั้นต้นหรือศาลประจำถิ่นที่จะสั่งห้ามคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่กระทำการข่มเหงรังแกหรือถูกทำร้าย หรือให้แยกคู่สมรสที่ทำร้ายคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งออกไปอยู่ต่างหาก หรือในกรณีที่ผู้ร้องขอถูกขับไล่ออกจากบ้าน ศาลก็มีคำสั่งให้เข้ามาอยู่ในบ้านได้ และศาลยังมีอำนาจที่จะมีคำสั่งมิให้คู่สมรสที่ทำร้ายหรือขับไล่คู่สมรสอีกฝ่ายหยุดการกระทำดังกล่าวต่อไปอีกด้วย หากฝ่าฝืนอาจจะถูกจับขังหรือคุมขังผู้ฝ่าฝืนได้โดยห้ามการปล่อยตัว 24 ชั่วโมงหลังจากนั้น และจะถูกนำตัวไปพิจารณาในศาล แต่อำนาจการจับกุมคุมขังจะต้องอยู่ภายใต้สถานการณ์หรือกรณีพิเศษ ศาลสูงได้พิพากษาว่าในกรณีที่มีการขับไล่หรือแยกคู่สมรสที่ทำร้ายคู่สมรสอีกฝ่ายออกจากบ้านนั้น ศาลมีอำนาจที่จะกระทำได้แม้กระทั่งฝ่ายนั้นเป็นเจ้าของบ้านหรือเป็นเจ้าของร่วมในบ้านนั้น

5) การทำแท้ง

พระราชบัญญัติการทำแท้ง ปี ค.ศ. 1967 (The Abortion Act 1967) บัญญัติไว้ว่า การทำแท้งโดยชอบด้วยกฎหมายจะต้องกระทำโดยแพทย์และมีแพทย์รับรองอย่างน้อย 2 ท่านยืนยันว่าจำเป็นต้องมีการทำแท้งเพื่อสุขภาพของหญิงผู้เป็นมารดา ในกรณีนี้ชายผู้เป็นสามีไม่มีสิทธิที่จะระงับยับยั้งหรือห้ามการทำแท้ง

6) การสิ้นสุดแห่งการสมรส

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการสมรส ปี ค.ศ. 1973 (The Matrimonial Cause Act 1973) มาตรา 1 บัญญัติว่า “เหตุผลประการเดียวที่คู่สมรสจะกล่าวอ้างเพื่อร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้หย่าร้างกันคือ ชีวิตสมรสได้แตกหักและล้มเหลวโดยไม่อาจจะเยียวยาได้หรือคืนดีดั้งเดิม” มาตรา 1 (2) ของพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว บัญญัติถึงเหตุแห่งการฟ้องหย่าไว้ดังนี้คือ

- (1) สามีหรือภริยามีคู่และอีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถที่จะทนใช้ชีวิตคู่ร่วมกันได้ต่อไป
- (2) สามีหรือภริยาประพฤติตนหรือมีความประพฤติอย่างใด ๆ ที่ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถจะทนอยู่ด้วยได้อีกต่อไป ในกรณีนี้จะต้องแสดงให้ศาลได้เห็นว่า ความประพฤติดังกล่าวเป็นปฏิปักษ์ต่อการใช้ชีวิตคู่อย่างแท้จริง
- (3) สามีหรือภริยาทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งเป็นเวลาอย่างน้อยที่สุด 2 ปีต่อเนื่องกัน
- (4) สามีและภริยาได้แยกกันอยู่เป็นระยะเวลาต่อเนื่องกันอย่างน้อย 2 ปี และคู่สมรสทั้งสองฝ่ายตกลงยินยอมที่จะหย่าร้างกันโดยสมัครใจ

(5) สามีภริยาได้แยกกันอยู่เป็นระยะเวลาต่อเนื่องกันอย่างน้อย 5 ปี ในกรณีนี้ คู่สมรสฝ่ายหนึ่งร้องขอให้หย่าร้างกันได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง

ก่อนนี้คู่สมรสไม่อาจจะฟ้องหย่าได้ภายใน 3 ปีแรกของการสมรส แต่ปัจจุบันนี้ กฎหมายได้ลดหย่อนเวลาลงเหลือเพียง 1 ปี และต้องให้พ้นระยะเวลา 6 สัปดาห์ (waiting period) เพื่อให้โอกาสในการตัดสินใจ ก่อนการฟ้องหย่า

เมื่อศาลพิจารณาตัดสินให้หย่าขาดจากกันแล้วศาลจะมีคำสั่งเกี่ยวกับเรื่อง ทรัพย์สินของชายและหญิงตลอดจนอำนาจปกครองและการเลี้ยงดูบุตรด้วย³⁰

3.1.4 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย อังกฤษ

ในประเทศอังกฤษ อัตราการเพิ่มขึ้นของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียน สมรสมีมากขึ้น และตามหลักกฎหมายอังกฤษ ได้ให้คำนิยามของการอยู่ร่วมกันไว้ดังนี้

Social Trends 21 (1991) “การอยู่ร่วมกันเป็นการอยู่ในฐานะสามีภริยา โดยปราศจากการ สมรสที่ถูกต้องตามกฎหมาย และความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นความสัมพันธ์แบบด้านเดียว โดยจะ หมายความว่าถึงคู่ที่อยู่ร่วมกันมากกว่าที่จะหมายถึงความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ”³¹

การอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสตามกฎหมายอังกฤษ ก่อให้เกิดผลทางกฎหมายระหว่าง กัน ดังต่อไปนี้

1) สิทธิในทรัพย์สิน

เมื่อความสัมพันธ์สิ้นสุดลง ทรัพย์สินส่วนตัวของฝ่ายใดก็เป็นของฝ่ายนั้น ส่วน ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างที่อยู่ร่วมกันก็นำหลักกฎหมายเรื่องทรัพย์สินและสัญญามาใช้ ส่วนสิทธิใน บัญชีเงินฝากกรณีอีกฝ่ายเสียชีวิต ถ้าเป็นการเปิดบัญชีในนามของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้วฝ่ายนั้น เสียชีวิต ยอดเงินฝากในบัญชีถือว่าเป็นทรัพย์สินในกองมรดกของผู้เสียชีวิต ไม่ตกแก่ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ แต่ถ้าชื่อบัญชีเป็นชื่อร่วม เงินในบัญชีนั้นก็ตกแก่ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ทันทีโดยอัตโนมัติ

2) สิทธิเกี่ยวกับหนี้สิน

ถ้าเป็นหนี้ส่วนตัว ต่างฝ่ายต่างรับผิดชอบในหนี้ของตนเอง แต่ถ้าเป็นหนี้ร่วมหรือฝ่ายใด ไปค้าประกันอีกฝ่าย ทั้งคู่ต้องรับผิดชอบร่วมกันในหนี้นั้นจนกว่าจะชำระเสร็จสิ้น

3) สิทธิในการรับช่วงสิทธิการเช่า

ถ้าผู้เช่าหรือผู้ถือครองอสังหาริมทรัพย์เสียชีวิตลง อีกฝ่ายหนึ่งก็รับช่วงสิทธิในการ เช่าได้ตามกฎหมาย The Housing Act 2004 ซึ่งจะต้องมีการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าได้มีการอยู่ร่วมกัน

³⁰ ลาวินซ์ เชมะพันธุ์มนัส. เล่มเดิม. หน้า 130-131.

³¹ Brenda M Hoggett, David S Pearl. (1991). *The Family Law and Society Case and Materials*. p. 320

นั้นสามีมักกับอีกฝ่ายหนึ่งด้วย³² และทั้งคู่ยังสามารถที่จะทำข้อตกลงเกี่ยวกับการเช่าหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Tenancy Agreement อีกด้วย ซึ่งเป็นข้อตกลงที่ให้สิทธิในเรื่องการเช่าครอบครองอสังหาริมทรัพย์และค่าเช่าภายใต้ข้อตกลงที่ทำ แต่ข้อตกลงดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของกฎหมาย³³

4) สิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนกรณีอีกฝ่ายเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ

ตามกฎหมาย The Fatal Accident 1976 กำหนดให้ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสฝ่ายที่มีชีวิตอยู่สามารถที่จะเรียกร้องค่าทดแทนจากผู้ที่ทำให้อีกฝ่ายเสียชีวิตได้ แต่ต้องทำการพิสูจน์ให้เห็นว่าได้อยู่ร่วมกันนั้นสามีมักเป็นเวลามากกว่า 2 ปีขึ้นไป และค่าทดแทนดังกล่าวเรียกได้ทั้งค่าทดแทนทางด้านร่างกายและทางด้านจิตใจของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย³⁴

5) สิทธิทางด้านประกันสังคม

เป็นสวัสดิการต่างๆ ที่รัฐมอบให้แก่ประชาชน เช่น เรื่องการศึกษา สุขภาพ ซึ่งชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสก็มีสิทธิในสวัสดิการดังกล่าวเช่นเดียวกับคู่ที่สมรส แต่ก็ต้องอยู่ที่ข้อกำหนดของแต่ละโครงการด้วย

6) สิทธิในเรื่องเงินบำนาญ

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส ไม่มีสิทธิในการเรียกร้องเงินบำนาญจากการเกษียณอายุของอีกฝ่าย และไม่มีสิทธิในเงินช่วยเหลือความเป็นม่าย เพราะเรื่องดังกล่าวสงวนไว้สำหรับคู่สมรสตามกฎหมายเท่านั้น³⁵

7) หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดู

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส ไม่มีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน การอุปการะเลี้ยงดูกันเกิดจากความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย ดังนั้นหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลิกเลี้ยงดูอีกฝ่าย ฝ่ายนั้นไม่มีสิทธิที่จะฟ้องศาลให้อีกฝ่ายเลี้ยงดูตนได้ นอกจากนี้สิทธิในการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพก็ไม่สามารถทำได้ เพราะทั้งคู่ไม่มีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

8) หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตร

ชายหญิงไม่ว่าจะจดทะเบียนสมรสหรือไม่ก็ตาม ต้องมีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตร ตามกฎหมาย The Child Support Act 1995

³² Cohabitation and unmarried : legal differences, Retrieved January 15, 2008, from

http://www.adviceguide.org.uk/index/family_parent/family/cohabitation_and_marriage_legal_differences.htm.

³³ "UK Fatal Accident Compensation Claim", Retrieved January 15, 2008, from [http://www.accident-](http://www.accident-compensation-information-co.uk/html/fatal_accident.html)

[compensation-information-co.uk/html/fatal_accident.html](http://www.accident-compensation-information-co.uk/html/fatal_accident.html).

³⁴ Ibid.

³⁵ Cohabitation and unmarried : legal differences. Loc.cit.

9) ความรับผิดชอบในฐานะบิดามารดา (Parental Responsibility)

ตามกฎหมาย The Children Act 2004 บิดามารดาที่สมรสกันตามกฎหมายจะเกิดความรับผิดชอบดังกล่าว³⁶ แต่บิดามารดาที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส เฉพาะแต่มารดาเท่านั้นที่จะได้รับหน้าที่ดังกล่าวโดยอัตโนมัติ ส่วนบิดาก็ต้องยื่นคำร้องต่อศาลหรือจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม หรือสมรสกับมารดาเด็ก³⁷ เป็นต้น

10) สิทธิในการรับบุตรบุญธรรม

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสไม่มีสิทธิรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน เพราะกฎหมายให้สิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกันเฉพาะคู่สมรสเท่านั้น ดังนั้นถ้าต้องการรับบุตรบุญธรรมต้องรับในฐานะคนโสด คือ รับเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น

11) สิทธิในการรับมรดก

ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต อีกฝ่ายจะไม่ได้รับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมโดยอัตโนมัติ แต่ทรัพย์สินมรดกดังกล่าวจะตกให้แก่บุตร หรือครอบครัวของผู้เสียชีวิตกรณีไม่มีบุตร ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสจะได้รับทรัพย์สินมรดกของอีกฝ่ายก็แต่โดยการแสดงเจตนาเป็นพินัยกรรมเท่านั้น

12) สิทธิในการขอระงับความรุนแรงภายในครอบครัว

ตามกฎหมาย The Domestic Violence and Matrimonial Proceedings Act 1976 ซึ่งนำมาปรับใช้กับการอยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส ได้กำหนดให้ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสมีอำนาจในการไปร้องขอต่อศาลให้ปกป้องตนเองจากความรุนแรงของอีกฝ่ายได้ ซึ่งศาลสามารถที่จะสั่งห้ามไม่ให้กระทำการดังกล่าว และสั่งให้ฝ่ายที่กระทำรุนแรงออกจากบ้านไปอยู่ต่างหากได้ ถ้าฝ่าฝืนศาลก็จะทำการกักขังหรือจับกุม โดยการห้ามปล่อยตัว 24 ชั่วโมงหลังจากเหตุการณ์ความรุนแรงได้เกิดขึ้น และนอกจากนั้นยังถูกนำตัวไปพิจารณาคดีในศาลด้วย³⁸

³⁶ Section 2(1) "Where a child's father and mother were married to each other at the time of his birth, they shall each have parental responsibility for the child.

³⁷ Section 2(2) "Where a child's father and mother were not married to each other at the time of his birth

(a) the mother shall have parental responsibility for the child ;

(b) the father shall not have parental responsibility for the child, unless he acquires it in accordance with the provisions of this act.

³⁸ พัทณี หาญเทพินทร์. เล่มเดิม. หน้า 53.

13) การสิ้นสุดการอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส ทั้งคู่สมัครใจในการที่จะอยู่ร่วมกัน ดังนั้นเมื่อความสัมพันธ์สิ้นสุดลง ก็ไม่มีหลักเกณฑ์ใดในการกำหนดความสัมพันธ์ในการสิ้นสุดการอยู่ร่วมกันดังกล่าว ไม่มีการแทรกแซงของศาล เว้นแต่หากได้ร้องขอให้ศาลช่วยพิจารณา มีคำสั่งในเรื่องการดูแลบุตร

นอกจากนี้ กฎหมายอังกฤษยังเปิดโอกาสให้ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสสามารถทำข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน หรือ Cohabitation Agreement ได้ ซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส ในเรื่องการจัดการทรัพย์สิน หรือความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สามารถใช้บังคับได้ในระหว่างคู่ของตน

ข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน เป็นข้อตกลงที่สร้างขึ้นระหว่างชายหญิงที่ต้องการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันโดยไม่ทำการสมรสให้ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด เป็นอิสระจากการบังคับของข้อกฎหมาย ทั้งยังเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ในเรื่องการจัดการภายในและเรื่องการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินในขณะที่อยู่ร่วมกันและหลังจากที่ความสัมพันธ์นั้นได้สิ้นสุดลง³⁹

3.1.5 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายครอบครัวสาธารณรัฐประชาชนจีน

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมีกฎหมายการสมรสตราออกมาใช้บังคับครั้งแรกใน ค.ศ. 1950 กฎหมายการสมรสแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 1950 (The Marriage Law of the People's Republic of China 1950) ฉบับแรกนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อยกเลิกการสมรสแบบคลุมถุงชน โดยให้ชายหญิงสามารถเลือกคู่ครองได้โดยสมัครใจ และกำหนดให้การสมรสเป็นแบบตัวเดียวเมียเดียว ห้ามการหมั้นโดยที่คู่หมั้นยังเป็นเด็ก การสมรสกำหนดอายุขั้นต่ำไว้ ชายต้องมีอายุอย่างต่ำ 20 ปี หญิงต้องมีอายุอย่างต่ำ 18 ปี ห้ามชายหญิงที่เป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงต่อกัน หรือเป็นพี่น้องร่วมแต่บิดาหรือมารดาเดียวกันทำการสมรสกัน และกฎหมายกำหนดให้การสมรสต้องมีการจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียนด้วย กฎหมายฉบับนี้ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมบางส่วนใน ค.ศ. 1980 และใช้บังคับต่อมาจนถึงวันที่ 28 เมษายน 2001 จึงถูกยกเลิกโดยสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาติในการประชุมวาระที่ 9 และกรรมาธิการสามัญประจำสภาในการประชุมครั้งที่ 21 และให้ใช้กฎหมายการสมรสแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 2001 บังคับแทน⁴⁰

³⁹ พัทณี หาญเทพินทร์. เล่มเดิม. หน้า 54-55.

⁴⁰ ประสพสุข บุญเดช. (2546, กันยายน). “กฎหมายครอบครัวสาธารณรัฐประชาชนจีน.” วารสารนิติศาสตร์ 33,3. หน้า 490-491.

ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะสาระสำคัญถึงผลทางกฎหมายของชายหญิงที่สมรสกันตามกฎหมายการสมรสแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 2001 (The Marriage Law of the People's Republic of China 2001) กฎหมายกำหนดให้การสมรสต้องมีการจดทะเบียนสมรส โดยชายและหญิงต้องไปดำเนินการขอจดทะเบียนสมรสที่สำนักงานทะเบียนด้วยตนเองทั้งสองคน⁴¹ และนับตั้งแต่จดทะเบียนสมรสเป็นต้นไป ทั้งคู่อาจตกลงกันให้หญิงกลายมาเป็นสมาชิกในครอบครัวของชาย หรือชายกลายมาเป็นสมาชิกในครอบครัวของหญิงก็ได้⁴²

1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว

- (1) สามีและภริยามีฐานะในครอบครัวเท่าเทียมกัน⁴³
- (2) สามีและภริยาต่างมีสิทธิที่จะใช้ชื่อตัว และชื่อสกุลของตนเอง⁴⁴
- (3) สามีและภริยาต่างมีเสรีภาพในการการทำงาน การศึกษาเล่าเรียน และกิจกรรมทางสังคม โดยปราศจากการแทรกแซงจากอีกฝ่ายหนึ่ง⁴⁵
- (4) สามีและภริยาต่างมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามนโยบายการคุมกำเนิดของรัฐ⁴⁶
- (5) สามีและภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน⁴⁷

⁴¹ Article 8 The man and woman who apply for marriage shall go to the marriage registration authority in person to get registered. If they meet the requirements of this law, they shall be registered and be given a certificate of marriage. The obtaining of a certificate of marriage means the establishment of the relationship of husband and wife. Those who live as husband and wife without registration shall go through remedial registration procedures.

⁴² Article 9 Having gone through the registration procedures the woman may become a member of the family of the man and the man may also become a member of the family of the woman, whatever is agreed upon by both parties.

⁴³ Article 13 Both husband and wife shall be equal in familial status.

⁴⁴ Article 14 Both husband and wife are entitled to have his or her own name.

⁴⁵ Article 15 Both husband and wife have the liberty to participate in production, work, study and social activities. Either party may not confine or interfere with the activities of the other party.

⁴⁶ Article 16 Both husband and wife shall be under the obligation of following the policy of birth control.

⁴⁷ Article 20 Husband and wife shall be under the obligation of supporting each other. Where either party fails to perform the obligation of supporting the other party, the party that needs support shall be entitled to ask the other party to pay aliments.

2) ความสัมพันธ์เกี่ยวกับทรัพย์สิน

ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา แบ่งเป็น สิ้นส่วนตัว คือ ทรัพย์สินที่สามีหรือภริยาเป็นเจ้าของเพียงผู้เดียว และสินสมรส คือ ทรัพย์สินที่ทั้งสามีและภริยาเป็นเจ้าของร่วมกัน

สินสมรส ได้แก่ ทรัพย์สินที่สามีและภริยาได้มาระหว่างสมรส ดังนี้⁴⁸

- (1) เงินเดือน และบำเหน็จรางวัล
- (2) รายได้อันเป็นผลผลิตหรือประโยชน์ที่ได้รับจากกิจการ
- (3) รายได้ที่ได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา
- (4) ทรัพย์สินที่ได้มาจากการรับมรดกหรือการให้โดยเสน่หาที่ไม่มีการระบุว่า เป็น

ทรัพย์สินของสามีหรือภริยาแต่เพียงผู้เดียว

(5) ทรัพย์สินอื่นๆ ที่สมควรเป็นทรัพย์สินร่วมกันระหว่างสามีและภริยา สามีและภริยาต่างมีสิทธิเท่าเทียมกันในการจัดการสินสมรส

สิ้นส่วนตัว มีดังนี้⁴⁹

- (1) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรส
- (2) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาเป็นค่ารักษาพยาบาลจากการถูกประทุษร้ายต่อ

กาย ค่าช่วยเหลือหรือค่าใช้จ่ายเพื่อการครองชีพแก่ผู้บาดเจ็บ

⁴⁸ Article 17 The following properties incurred during the existence of marriage shall be jointly owned by both husband and wife:

- a. wages and bonuses;
- b. any income incurred from production or management;
- c. any income incurred from intellectual property;
- d. and property inherited or bestowed, with the exception of those as mentioned in Article 18 (c)

of this law;

- e. other property that shall be jointly owned. Both husband and wife shall have equal rights in the disposal of jointly owned property.

⁴⁹ Article 18 The following property shall be owned by either the husband or the wife:

- a. the pre –marital property that is owned by one party;
- b. the payment for medical treatment or living subsidies for the disabled arising from bodily injury on either party;
- c. the articles of living specially used by either party;
- d. other property that shall be used by either party;

(3) ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

(4) ทรัพย์สินอื่นๆ ที่สมควรเป็นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

นอกจากที่กฎหมายกำหนดแยกทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาเป็นสินส่วนตัว และสินสมรสดังกล่าว กฎหมายยังได้ให้สิทธิคู่สมรสอาจทำสัญญาก่อนสมรสเป็นหนังสือ กำหนดให้ทรัพย์สินใดที่ได้มาก่อนสมรส หรือได้มาระหว่างสมรส เป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือสินสมรสก็ได้ นอกเหนือจากที่ได้ทำสัญญาตกลงกันไว้ หรือหากสัญญาไม่สามารถบังคับได้ ก็ให้ถือหลักเกณฑ์การแบ่งแยกทรัพย์สินออกเป็นสินส่วนตัว และสินสมรสตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 17 และมาตรา 18 ดังกล่าว แต่สัญญาก่อนสมรสนี้ไม่กระทบถึงสิทธิของเจ้าหนี้ผู้ที่ไม่ทราบถึงข้อตกลงในสัญญาก่อนสมรสนั้น⁵⁰

3) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร

(1) บิดามารดามีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดู และให้การศึกษาแก่บุตรในระหว่างที่ยังเป็นผู้เยาว์หรือไม่อาจหาเลี้ยงตัวเองได้ และบุตรมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาด้วย⁵¹

(2) บุตรมีสิทธิที่จะเลือกใช้นามสกุลของบิดาหรือมารดาก็ได้⁵² ทั้งนี้เห็นว่ามาตรานี้ช่วยแก้ปัญหาเรื่องครอบครัวเงินรังเกียจลูกสาว เพราะตั้งแต่นี้ไปลูกสาวก็สามารถสืบสกุลได้

⁵⁰ Article 19 Husband and wife may come to an agreement whether the property incurred during the existence of marriage or prior to marriage to be owned by each party, to be jointly owned or partially owned by each party and partially owned by both parties. The agreement shall be made in written form. Where there is no such agreement or it is not explicitly agreed upon, the provisions of articles 17 and 18 shall apply. The agreement concerning the property obtained during the existence of marriage and premarital property shall be binding upon either party. Where husband and wife agree to individually own their property, the debt of either the husband or the wife shall be cleared off by the individual property of the debtor if the creditor has the knowledge of the said agreement.

⁵¹ Article 21 Parents shall be under the obligation of upbringing and educating their children, and the children shall also be under the obligation of supporting their parents. Where the parents fail to perform their obligations, the underage children and the children without the ability to live an independent life shall be entitled to ask their parents to pay aliments.

⁵² Article 22 A child may take the surname of either the father or mother.

(3) บิดามารดามีสิทธิและหน้าที่ที่จะปกป้องและให้การศึกษาแก่บุตร แต่หากบุตรผู้เยาว์ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประเทศชาติ หรือต่อส่วนรวม หรือต่อบุคคลอื่น บิดามารดาต้องรับผิดชอบในทางแพ่งต่อการกระทำของบุตร⁵³

(4) ระหว่างสามีและภริยามีสิทธิที่จะได้รับมรดกของอีกฝ่าย และระหว่างบิดามารดากับบุตรก็มีสิทธิที่จะได้รับมรดกของอีกฝ่ายหนึ่งเช่นกัน⁵⁴

(5) บุตรนอกสมรสมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือบิดามารดามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตร จนกว่าบุตรจะบรรลุนิติภาวะ⁵⁵

(6) บุตรบุญธรรมมีสิทธิและหน้าที่ต่อผู้รับบุตรบุญธรรมเช่นเดียวกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายมีต่อบิดามารดา และต้องเสียสิทธิและหน้าที่ในครอบครัวที่ได้กำเนิดมา⁵⁶

(7) นอกจากบิดามารดากับบุตรมีสิทธิและหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันแล้ว กฎหมายยังกำหนดให้ญาติตายกับหลาน พี่ชายพี่สาวกับน้องชายน้องสาว และบิดามารดาเลี้ยงกับบุตรเลี้ยง ต่างมีสิทธิและหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันด้วย

4) การสิ้นสุดการสมรสด้วยการหย่า

ชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย การสมรสจะสิ้นสุดลงนอกจากการตายจากกันแล้ว จะต้องดำเนินการหย่าขาดจากกันตามกฎหมาย ซึ่งการหย่ามี 2 วิธี คือหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่าย และหย่าโดยคำพิพากษาของศาล

(1) เมื่อสามีภริยาคบกันใจที่จะหย่าขาดจากกัน ทั้งคู่ต้องไปที่สำนักงานทะเบียนสมรสด้วยตนเองเพื่อขอทำการหย่า เมื่อเจ้าหน้าที่ตรวจสอบแน่ชัดว่าทั้งสองฝ่ายสมัครใจที่จะหย่า

⁵³ Article 23 Parents shall have the rights and obligations of protecting and educating their children. Where the underage child causes any damage to the state, collective or other person, the parents thereof shall take civil liabilities.

⁵⁴ Article 24 Both husband and wife shall be entitled to inherit the property of each other. Both parent and child shall be entitled to inherit the property of each other.

⁵⁵ Article 25 A natural child shall have the equal rights of a legitimate child, and shall not be harmed or discriminated against by any person. The natural father or mother that does not directly upbringing his or her natural child shall undertake the expenses for the living and education of the natural child until the child is able to live an independent life.

⁵⁶ Article 26 The state defends lawful adoptions. The relevant provisions in this law concerning the relationship between parents and children shall be applicable to foster parents and foster children. The rights and obligations between the foster children and natural parents are eliminated by the establishment of the adoption

ขาดจากกัน และจัดการปัญหาเกี่ยวกับบุตรและทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาแล้ว ก็จะออกใบสำคัญการหย่าให้⁵⁷

(2) การหย่าโดยคำพิพากษาของศาล

กฎหมายวางหลักเกณฑ์เหตุฟ้องหย่าไว้ดังนี้⁵⁸

- 1) จดทะเบียนสมรสซ้อน หรือมีคู่สมรสแล้วไปอยู่ร่วมกับผู้อื่น
- 2) ทำทารุณกรรม ใช้กำลังประทุษร้าย หรือทอดทิ้งสมาชิกคนใดในครอบครัว
- 3) เล่นการพนัน หรือเสพสิ่งเสพติดให้โทษจนเป็นนิสัยและไม่อาจกลับตัวได้
- 4) แยกกันอยู่เกินกว่า 2 ปีขึ้นไป
- 5) มีพฤติกรรมที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาไม่อาจดำรงอยู่ได้
- 6) ถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ

ทางฝ่ายสามีถึงแม้มีเหตุที่จะฟ้องหย่าภริยาได้ แต่ในระหว่างที่ภริยาดังครรภ์หรือภายในหนึ่งปีหลังคลอด หรือภายในหกเดือนนับแต่การตั้งครรภ์ยุติกลางคัน สามีจะฟ้องหย่า

⁵⁷ Article 31 Divorce shall be allowed if both husband wife are willing to divorce .Both parties shall apply to the marriage registration authority for divorce. The marriage registration authority issues a certificate of divorce after confirming that both parties are indeed willing to divorce and have made proper arrangements for their children and have properly disposed of their property.

⁵⁸ Article 32 Where either the husband or wife applies to get divorced, the departments concerned may make mediations, or he or she may file a suit at the peoples court for divorce. The peoples court shall make mediations in the process of hearing a divorce suit; divorce shall be granted if mediation fails because mutual affection no longer exists. Divorce shall be granted if any of the following circumstances occurs and mediation fails:

- a. either party is a bigamist or a person who has a spouse but co-habits with another person;
- b. there is family violence or maltreatment or desertion of any family member;
- c. either party is indulged in gambling , drug-abuse or has other vicious habits and refuses to mend his or her ways despite of repeated admonition;
- d. both parties have lived separately due to lack of mutual affection for up to two years;
- e. other circumstances that have led to the nonexistence of mutual affection as husband and wife.

If either party has been declared by court as to be missing and the other party applies to be divorced, divorce shall be granted.

ไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น แต่ทางฝ่ายภริยาฟ้องหย่าได้ทุกเมื่อมีเหตุหย่าเกิดขึ้น โดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ⁵⁹

ในกรณีคู่สมรสของทหารประจำการจะฟ้องหย่าทหารนั้น ต้องได้รับความยินยอมจากทหารผู้นั้นก่อน เว้นแต่ว่าทหารผู้นั้นมีความผิดร้ายแรงก็ไม่ต้องขออนุญาตก่อน⁶⁰

ถึงแม้มีเหตุที่จะฟ้องหย่าเกิดขึ้น แต่ศาลจะพิพากษาให้หย่าขาดจากกันได้ ต้องปรากฏข้อเท็จจริงว่าการสมรสนั้นได้แตกสลายลงไปแล้ว และไม่สามารถไกล่เกลี่ยให้กลับมาคืนดีกันได้

(3) ผลหลังจากการหย่า

การหย่าทำให้การสมรสสิ้นสุดลง และเกิดผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังนี้

(1) หากชายและหญิงต้องการกลับมาเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายกันใหม่ ต้องไปดำเนินการจดทะเบียนสมรสใหม่⁶¹

(2) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรไม่สิ้นสุดลง บุตรยังคงเป็นบุตรของบิดาและมารดา แม้ศาลจะสั่งให้บิดาหรือมารดาแต่ผู้เดียวเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรก็ตาม ในกรณีที่ศาลจะมีคำสั่งให้ฝ่ายใดเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรนั้น ศาลจะคำนึงถึงประโยชน์ของบุตร และฐานะารูปของสามีภริยาทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ หากบุตรยังเล็กอยู่ในช่วงให้นม ให้บุตรอยู่ในอำนาจปกครองของมารดาเป็นหลัก⁶²

⁵⁹ Article 34 The husband may not apply for divorce when his wife is pregnant or within one year after giving birth to a child or within six months after terminating gestation. This restriction shall not apply to the case where the wife applies for divorce or the peoples court deems it necessary to accept the application of the husband for divorce.

⁶⁰ Article 33 The application of the spouse of a soldier in active service for divorce shall be granted by the soldier unless the soldier is in grave fault.

⁶¹ Article 35 If, after divorce, both parties desire to resume their husband-and- wife relationship, they shall go through the registration procedures at the marriage registration authority.

⁶² Article 36 The relationship between parents and children does not terminate due to the divorce of parents. After the divorce of the parents, the children remain the children of both parties no matter they are supported directly by either the father or mother. Both father and mother shall, after divorce, have the right and the obligation of upbringing their children. It is the principle that the children during lactation shall be brought up by their mother after the divorce of the parents. If any dispute arises concerning which party shall bring up the children beyond lactation, such dispute shall be settled by the peoples court according to the specific conditions of both parties and in light of protecting the rights and interests of the children.

(3) ถึงแม้จะได้หย่าขาดจากกันแล้ว บิดามารดายังมีหน้าที่ที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดู และให้การศึกษาแก่บุตรต่อไป ในส่วนข้อตกลงว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเท่าใดนั้น ให้ทั้งสองฝ่ายตกลงกันเอง หากตกลงกันไม่ได้ศาลจะเป็นผู้กำหนด⁶³

(4) หากบิดาหรือมารดาฝ่ายใดที่มีได้อำนาจปกครองหรือเลี้ยงดูบุตร ก็ยังมีสิทธิมาเยี่ยมเยียนบุตรได้ เว้นแต่การเยี่ยมเยียนนั้นไม่ส่งผลดีต่อสุขภาพกาย หรือสุขภาพจิตของบุตร ศาลอาจสั่งให้ยุติการเยี่ยมเยียนได้⁶⁴

(5) นับตั้งแต่วันที่ได้มีการหย่าสามีและภริยาอาจตกลงแบ่งทรัพย์สินที่เป็นสินสมรสร่วมกัน แต่หากตกลงกันไม่ได้ศาลจะชี้ขาดตามสภาพแห่งทรัพย์สิน โดยคำนึงถึงการดูแลบุตรและผลประโยชน์ของภริยาเป็นหลัก⁶⁵ นอกจากนี้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งอาจต้องชดใช้สินสมรสที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจ่ายเกินไปกว่าหน้าที่ของตนด้วย⁶⁶

⁶³ Article 37 If, after the divorce of parents, the children are to be brought up by either party, the other party shall undertake a part or all of the necessary living and education expenses. The amount and term of payment shall be agreed upon by both parties; if no agreement is achieved, the amount and term shall be decided by the peoples court. No agreement or judgment concerning the expenses for the living and education of the children may in no way prevent the children from making reasonable requests, where necessary, to either parent for an amount beyond the amount as determined in the said agreement or judgment.

⁶⁴ Article 38 After divorce, the parent that does not directly bring up the children has the right to visit the children, and the other party has the obligation to give assistance. The way and time for exercising the right of visiting children shall be agreed upon by the parties concerned. In case no agreement is achieved, they shall be decided by the peoples court. If the visit of either the father or mother is harmful to the soundness of the body and mind of the children, the said right shall be terminated by the people's court. When the reasons for terminating the said right disappear, the right shall be resumed.

⁶⁵ Article 39 At the time of divorce, both husband and wife shall agree upon the disposal of the jointly owned property; if they fail to come to any agreement, the people's court shall decide the disposal thereof, taking into consideration the actual circumstances of the property and following the principle of favoring the children and the wife. The rights and interests that both husband and wife enjoy in the contracted management of land shall be protected by law.

⁶⁶ Article 40 In the case both husband and wife agree to separately own the property they respectively obtain during the existence of their marriage and either of them has spent considerably more effort on supporting children, taking care of the old or assisting the other party in work, etc, this party shall be entitled to demand the other party to make compensations at the time of divorce, and the requested party shall make compensations.

(6) ในส่วนของหนี้สินที่เกิดขึ้น ณ วันที่มีการหย่า หนี้สินที่เป็นหนี้ร่วมที่เกิดขึ้นจากการอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยา ให้ชำระหนี้สินนั้นด้วยสินสมรสก่อน หากไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินส่วนตัวของแต่ละฝ่ายตามที่ได้ตกลงกัน แต่หากตกลงกันไม่ได้ศาลจะเป็นผู้ชี้ขาด⁶⁷

(7) หากหลังจากการหย่าขาดจากกัน ทำให้คู่หย่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องมีความยากลำบากมากขึ้นในการดำรงชีวิต อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องแบ่งสินส่วนตัวของตนมาช่วยเหลือฝ่ายที่ยากลำบากด้วย แต่หากตกลงกันไม่ได้ ศาลจะเป็นผู้ชี้ขาด⁶⁸

(8) หากมีการฟ้องหย่าเพราะเหตุมีการสมรสซ้อน หรือไปอยู่ร่วมกับชายหรือหญิงอื่น หรือใช้กำลังประทุษร้ายทำทารุณกรรม หรือทอดทิ้งสมาชิกในครอบครัว คู่สมรสฝ่ายที่มีได้กระทำความผิดมีสิทธิฟ้องเรียกค่าทดแทนจากอีกฝ่ายหนึ่ง⁶⁹

(9) หากปรากฏว่าในขณะที่หย่าหรือในขณะที่แบ่งสินสมรส คู่สมรสฝ่ายหนึ่งได้ซ่อนเร้น ยักยัก จำหน่าย ทำลายสินสมรส หรือแกล้งเป็นลูกหนี้อันเป็นเท็จทำให้ส่วนแบ่งทรัพย์สินที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งควรจะได้รับลดลง คู่สมรสฝ่ายนั้นมีสิทธิฟ้องขอแบ่งสินสมรสกันใหม่⁷⁰

⁶⁷ Article 41 At the time of divorce, the debts jointly incurred by both husband and wife for the common life shall be paid out of the jointly owned property. If the jointly owned property is not enough to pay the debts or if the property is individually owned, both parties shall agree upon the payment of the debts. If both parties fail to reach any agreement, the people's court shall decide on the payment of the debts.

⁶⁸ Article 42 If, at the time of divorce, either party has difficulties in life, the other party shall render appropriate assistance from his or her personal property like house, etc. Specific arrangements shall be agreed upon by both parties. In case no agreement is agreed upon, the people's court shall make a decision.

⁶⁹ Article 46 In any of the following circumstances which has led to the divorce of husband and wife, the innocent party shall be entitled to claim damages:

- a. bigamy;
- b. cohabitation between a person who has a spouse but co-habits with a third person;
- c. familial violence;
- d. ltreating or deserting any family member.

⁷⁰ Article 47 If, at the time divorce, any party conceals, transfers, sells or destroys the property jointly owned by both husband and wife, or fabricates any debt in an effort to seize the property of the other party, the person who conceals, transfers, sells or destroys the jointly owned property or fabricates the debt may, in the partition of jointly owned property, have a smaller or even no share. If any party discovers any of the aforementioned acts after divorce, he or she may file a suit at the peoples court to apply for repartitioning the jointly owned property. The people's court concerned may punish any of the acts that hampers the civil litigation concerning the afore-mentioned acts according to the civil procedure law.

5) การช่วยเหลือฟื้นฟูและความรับผิดชอบทางกฎหมาย

ชายหญิงที่สมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย รัฐได้มีมาตรการในการให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัว ดังนี้

(1) ในกรณีที่มีการใช้กำลังประทุษร้าย หรือทำทารุณกรรมสมาชิกในครอบครัว ผู้ที่ได้รับความเสียหายมีสิทธิร้องขอต่อคณะกรรมการผู้อยู่อาศัย คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือหน่วยงานต้นสังกัดให้ทำการตักเตือนและไกล่เกลี่ย หรือร้องขอต่อหน่วยงานรักษาความสงบให้ลงโทษตามอำนาจฝ่ายบริหารได้⁷¹

(2) สมาชิกในครอบครัวหากถูกทอดทิ้ง มีสิทธิร้องขอให้ตักเตือนและไกล่เกลี่ย หรือร้องขอต่อหน่วยงานรักษาความสงบให้ลงโทษตามอำนาจฝ่ายบริหารได้⁷²

(3) หากมีการสมรสซ้อน ใช้กำลังประทุษร้าย ทำทารุณกรรม หรือทอดทิ้งสมาชิกในครอบครัวอันเป็นความผิดทางอาญา ให้มีการฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้ด้วยตนเองหรือจะขอให้อัยการฟ้องคดีให้ก็ได้⁷³

⁷¹ Article 43 In case of familial violence or maltreatment of any family member, the victim thereof shall be entitled to make petitions, and the villagers' committees, the relevant urban residents' committee, villagers' committee or the entity where the victim is a staff member shall make dissuasions or mediations. The victim shall be entitled to make petitions concerning the familial violence that is happening, and the relevant urban residents committee or villagers' committee shall make dissuasions, and the public security organs shall stop such acts. Where the victim of family violence or maltreatment makes a petition, the public security organ concerned shall give administrative punishment to the actor according to the provisions on the administration of public security.

⁷² Article 44 Any member deserted by his or her family shall be entitled to make petitions, and the relevant urban residents' committee, villagers' committee or the entity where the victim is a staff member shall make dissuasions or mediations.

Where any person deserted by his or her family makes a petition, the people's court shall make a judgment concerning the payment of expenses for upbringing, supporting and maintenance.

⁷³ Article 45 Criminal liabilities shall be meted out to bigamists and those who has committed familial violence or maltreated or deserted any family member so seriously as to have constituted a crime. The victim may file a private prosecution at the people's court according to the provisions of the criminal procedure law; the relevant public security organ shall make investigations and the people's procuratorate concerned shall make a public prosecution according to the provisions of law.

(4) กฎหมายกำหนดให้ศาลต้องบังคับให้มีการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าเลี้ยงชีพ การแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาหลังการหย่า และการเยี่ยมเยียนบุตรตามที่ได้รับคำร้องขอ และให้เอกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนการดำเนินการนี้ด้วย⁷⁴

3.2 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรสและไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายไทย

3.2.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส

สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย คือ สามีภริยาที่ได้ทำการสมรสกันตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 แต่ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 ซึ่งเป็นเวลาหลังจากที่ได้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 แล้ว การจะเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย จะต้องจดทะเบียนสมรส เพราะมาตรา 1457 บัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่า การสมรสจะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น ดังนั้นผลทางกฎหมายของการเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย มีดังต่อไปนี้

1) ต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา

มาตรา 1461 บัญญัติว่า สามีภริยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา

ชายหญิงเมื่อจดทะเบียนสมรส ตกลงเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว กฎหมายกำหนดให้ต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา กล่าวคือ ต้องอยู่ร่วมบ้านเดียวกัน ร่วมชีวิตในการครองเรือน รวมทั้งร่วมประเวณีต่อกันด้วย หากอยู่ร่วมบ้านเดียวกัน แต่ไม่ได้ร่วมประเวณีด้วยก็ไม่ถือว่าอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา อย่างไรก็ตามสามีภริยาจะบังคับให้อีกฝ่ายอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยากับตนไม่ได้ แต่ผลในทางกฎหมายทางอ้อมมีอยู่หลายประการ คือ ประการที่หนึ่ง การที่ภริยาปฏิเสธไม่ยอมให้สามีร่วมประเวณีด้วยอาจเป็นการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง ซึ่งเป็นเหตุให้สามีฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516 (6)⁷⁵ และประการที่สอง ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา โดยจงใจจะทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี หรือไม่ได้อยู่กินด้วยกันด้วยเหตุสามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีใน

⁷⁴ Article 48 In case any person refuses to execute the judgment or decision on the payment of expenses for upbringing, supporting or maintenance, the partitioning or inheritance of property or visiting the children, the execution may be enforced by the people's court in accordance with the law. Relevant persons and entities shall be responsible for giving assistance to the enforcement.

⁷⁵ มาตรา 1516 เหตุฟ้องหย่ามีดังต่อไปนี้...

(6) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบอีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

ความผิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นด้วย และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร หรือสามีหรือภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งศาลเป็นเวลาเกินสามปี ก็เป็นเหตุให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 (4) ได้

2) ต้องอุปการะเลี้ยงดูกัน

มาตรา 1461 วรรคสอง บัญญัติว่า สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน

คู่สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน ในอดีตประเพณีไทยถือว่าสามีเป็นช้างเท้าหน้า ภริยาเป็นช้างเท้าหลัง สามีมีหน้าที่ทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัว ส่วนภริยามีหน้าที่ดูแลบ้าน ทำงานบ้าน คอยปรนนิบัติดูแลสามี เลี้ยงลูก แต่ยุคสมัยปัจจุบันสามีภริยามีสิทธิเท่าเทียมกัน ต่างมีความรู้ความสามารถ ต่างฝ่ายต่างมีรายได้ ทำงานด้วยกันทั้งคู่ ดังนั้นต่างฝ่ายต่างต้องช่วยเหลือและอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือจัดเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำ เช่น ภริยาเจ็บป่วยสามีก็ต้องช่วยเหลือพยาบาล แต่การอุปการะเลี้ยงดูเป็นเรื่องการจัดหาเงินทอง เครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในครัวเรือน เช่น จัดหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น การช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกฎหมายใช้คำว่า “ตามความสามารถและฐานะของตน” จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงอายุ สุขภาพ รายได้ และทรัพย์สินของคู่สมรสด้วยว่าสามารถให้ความช่วยเหลือกันได้มากน้อยเพียงไร⁷⁶ หากสามีหรือภริยาไม่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามสมควร อีกฝ่ายหนึ่งย่อมฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ตามมาตรา 1598/38⁷⁷ หรือถือเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516 (6) สิทธิที่จะได้ค่าอุปการะเลี้ยงดูนี้จะสละหรือโอนมิได้ และไม่อยู่ในข่ายแห่งการบังคับคดี ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1598/41 เช่น ภริยาทะเลาะกับสามีแล้วทำสัญญาแยกกันอยู่ต่างหากโดยระบุว่าจะไม่เรียกร้อยเงินทองหรือทรัพย์สินที่มีต่อกันแต่อย่างใดทั้งสิ้น ภริยาก็ยังมีสิทธิฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามีได้ เพราะการสละสิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามีนี้ไม่มีผลบังคับ⁷⁸ อย่างไรก็ตามก็ตีการที่สามีภริยามี

⁷⁶ นุชทิพย์ ป. บรรจงศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 46.

⁷⁷ มาตรา 1598/38 ค่าอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยา หรือระหว่างบิดามารดากับบุตรนั้น ย่อมเรียกจากกันได้ ในเมื่อฝ่ายที่ควรได้รับอุปการะเลี้ยงดูไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือได้รับการอุปการะเลี้ยงดูไม่เพียงพอแก่อัตภาพ ค่าอุปการะเลี้ยงดูนี้ศาลอาจให้เพียงใดหรือไม่ให้ก็ได้ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้มีหน้าที่ต้องให้ฐานะของผู้รับและพฤติการณ์แห่งกรณี

⁷⁸ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 161.

หน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันนั้น ต้องเป็นกรณีที่มีสามีและภริยาไม่ได้ทำผิดหน้าที่ในฐานะที่เป็นสามีภริยากันแต่อย่างใด ฉะนั้นหากภริยาจงใจละทิ้งสามี เช่น ภริยาไม่พอใจที่จะอยู่กับสามีจึงออกจากบ้านเสียเอง โดยไม่มีเหตุอันสมควร ภริยาก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามีไม่⁷⁹

จากการที่กฎหมายให้สามีภริยาช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันนั้น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในทางกฎหมายกับบุคคลภายนอกที่มากกระทำละเมิดต่อสามีหรือภริยาทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทน ดังนี้

(1) ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน ในกรณีกระทำละเมิดทำให้คู่สมรสถึงแก่ความตาย หรือเสียหายแก่ร่างกาย หรืออนามัย หรือเสียเสรีภาพ ทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งขาดแรงงานในครัวเรือน ผู้กระทำละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่คู่สมรสเพื่อที่เขาต้องขาดแรงงานอันนั้นไปด้วย ตามมาตรา 445⁸⁰

(2) ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย ในกรณีกระทำละเมิดให้คู่สมรสถึงแก่ความตาย ทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย ผู้กระทำละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่คู่สมรสที่ต้องขาดไร้อุปการะนั้น ตามมาตรา 443 วรรคท้าย⁸¹ ซึ่งการเรียกค่าสินไหมทดแทนการขาดไร้อุปการะตามกฎหมายในกรณีบุคคลภายนอกมากระทำละเมิดเป็นเหตุให้ภริยาหรือสามีของตนถึงแก่ความตายนั้น ไม่คำนึงว่าภริยาหรือสามีที่ถึงแก่ความตายจะมีรายได้หรือไม่ก็ตาม⁸²

3) เป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง

มาตรา 1463 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ศาลสั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ ภริยาหรือสามีย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ แต่เมื่อมีผู้มีส่วนได้เสีย หรืออัยการร้องขอ และถ้ามีเหตุสำคัญ ศาลจะตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ก็ได้”

เมื่อสามีหรือภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งศาลได้มีคำสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ สามีหรือภริยาอีกฝ่ายหนึ่งย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ เพราะสามีหรือภริยามีความใกล้ชิดและมีหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามมาตรา 1461 จึงอยู่

⁷⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 313/2479 ระหว่าง นางจัน อมาตยกุล โจทก์ พระยาสารกิจพิศาล จำเลย

⁸⁰ มาตรา 445 ในกรณีทำให้เขาถึงตาย หรือให้เสียหายแก่ร่างกาย หรืออนามัยก็ดี ในกรณีทำให้เขาเสียเสรีภาพก็ดี ถ้าผู้ต้องเสียหายมีความผูกพันตามกฎหมายจะต้องทำการงานให้เป็นคุณแก่บุคคลภายนอกในครัวเรือน หรืออุตสาหกรรมของบุคคลภายนอกนั้นไว้ ท่านว่าบุคคลผู้จำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้นจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลภายนอกเพื่อที่เขาต้องขาดแรงงานอันนั้นไปด้วย

⁸¹ มาตรา 443 วรรคท้าย ถ้าว่าเหตุที่ตายลงนั้นทำให้บุคคลคนหนึ่งคนใดต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมายไปด้วยไว้ ท่านว่าบุคคลนั้นชอบที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น

⁸² ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 163.

ในฐานะที่จะคุ้มครองประโยชน์ของคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถได้ดีกว่าบุคคลอื่น แต่อย่างไรก็ดีถ้ามีเหตุสำคัญ เมื่อผู้มีส่วนได้เสียหรืออัยการร้องขอ ศาลจะตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ก็ได้ เหตุสำคัญ เช่น คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริตเหมือนกัน หรือมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ หรือติดสุรา ติดการพนัน หรือประพฤติดนไม่คึกขู้ เป็นต้น

ในกรณีที่ศาลสั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถและภริยาหรือสามีเป็นผู้อนุบาล ภริยาหรือสามีที่เป็นผู้อนุบาลนี้มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใช้อำนาจปกครอง ตามมาตรา 1598/15⁸³ แต่จะทำโทษหรือใช้ให้ทำงานไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีอำนาจจัดการสินส่วนตัวของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง และมีอำนาจจัดการสินสมรสแต่เพียงผู้เดียว แต่การจัดการสินส่วนตัวและสินสมรสที่สำคัญ เช่น การขาย แลกเปลี่ยน จำนอง ให้เช่าซื้ออสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้ ให้กู้ยืมเงิน เป็นต้น คู่สมรสที่เป็นผู้อนุบาลจะจัดการไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล ตามมาตรา 1598/16⁸⁴

4) การดูแลคู่สมรสที่วิกลจริต

มาตรา 1464 บัญญัติว่า “ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริต ไม่ว่าศาลจะได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือไม่ ถ้าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูฝ่ายที่วิกลจริต ตามมาตรา 1461 วรรคสอง หรือกระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใด อันเป็นเหตุให้ฝ่ายที่วิกลจริตตกอยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ หรือตกอยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดความเสียหายทางทรัพย์สินถึงขนาดบุคคลตามที่ระบุไว้ในมาตรา 28 หรือผู้อนุบาลอาจฟ้องคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือขอให้ศาลมีคำสั่งใดๆ เพื่อคุ้มครองฝ่ายที่วิกลจริตนั้นได้”

ในกรณีฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูตามวรรคหนึ่ง ถ้ายังมีได้มีคำสั่งของศาลว่า คู่สมรสซึ่งวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถ ก็ให้ขอต่อศาลในคดีเดียวกันให้ศาลมีคำสั่งว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ โดยขอให้ตั้งตนเองหรือผู้อื่นที่ศาลเห็นสมควรเป็นผู้อนุบาล หรือถ้าได้มีคำสั่งของศาลแสดงว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถอยู่แล้ว จะขอให้ถอดถอนผู้อนุบาลคนเดิมและแต่งตั้งผู้อนุบาลคนใหม่ก็ได้

⁸³ มาตรา 1598/15 ในกรณีที่ศาลสั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถและภริยาหรือสามีเป็นผู้อนุบาล ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของผู้ใช้อำนาจปกครองมาใช้บังคับ โดยอนุโลม เว้นแต่สิทธิตามมาตรา 1567 (2) และ (3)

⁸⁴ มาตรา 1598/16 คู่สมรสซึ่งเป็นผู้อนุบาลของคู่สมรสที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถมีอำนาจจัดการสินส่วนตัวของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง และมีอำนาจจัดการสินสมรสแต่เพียงผู้เดียว แต่การจัดการสินส่วนตัวและสินสมรสตามกรณีที่ระบุไว้ในมาตรา 1476 วรรคหนึ่ง คู่สมรสนั้นจะจัดการไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล

ในการขอให้ศาลมีคำสั่งใดๆ เพื่อคุ้มครองคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตโดยมิได้เรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูด้วยนั้น จะไม่ขอให้ศาลมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ หรือจะไม่ขอเปลี่ยนผู้อนุบาลก็ได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่าวิธีการคุ้มครองที่ขอนั้นจำเป็นต้องมีผู้อนุบาลหรือเปลี่ยนผู้อนุบาลให้ศาลมีคำสั่งให้จัดการทำนองเดียวกับที่บัญญัติไว้ในวรรคสอง แล้วจึงมีคำสั่งคุ้มครองตามที่เห็นสมควร”

ในระหว่างที่เป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต ไม่ว่าศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือไม่ก็ตาม กฎหมายกำหนดให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งที่ไม่วิกลจริตดูแลคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตโดยการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน เพื่อให้ฝ่ายที่วิกลจริตอยู่ในภาวะปลอดภัยทางทรัพย์สิน ทางกาย และทางจิตใจ เช่น พาคู่สมรสที่วิกลจริตไปหาหมอรักษา ดูแลไม่ให้เกิดอันตรายใดๆ หรือดูแลไม่ให้เกิดการใดๆ เป็นที่เสียหายแก่ทรัพย์สิน หากไม่กระทำการดังกล่าว บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด ลูก หลาน เหลน ผู้อนุบาล ผู้พิทักษ์ หรือพนักงานอัยการ มีอำนาจฟ้องคู่สมรสฝ่ายที่ไม่อุปการะเลี้ยงดูให้ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู และขอให้ศาลมีคำสั่งใดๆ เพื่อคุ้มครองคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตนั้นได้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1464

การเป็นบุคคลวิกลจริตมิได้หมายความเฉพาะบุคคลผู้มีจิตผิดปกติ หรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีกริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรู้สึก ขาดความรู้สึกรู้สึก หรือขาดความรับผิดชอบด้วย เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการของตน หรือประกอบกิจการส่วนตัวของตนได้ทีเดียว เช่น บุคคลอายุ 92 ปีไม่รู้สึกตนเองไม่รู้จักสถานที่และเวลา พุดจากรูเรื่องบ้าง ไม่รู้เรื่องบ้าง พอถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตที่ศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้แล้ว และลูกหลานของบุคคลดังกล่าวก็อาจจะฟ้องขอให้ศาลมีคำสั่งคุ้มครองตามมาตรา 1464 นี้ได้⁸⁵

5) การใช้คำนำหน้านาม และชื่อสกุลของหญิงมีสามี

คำนำหน้านามของหญิงมีสามี แต่เดิมมีกำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พ.ศ. 2460 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2464 มีสาระสำคัญ กล่าวคือ หญิงที่ยังไม่มีสามี ให้ใช้คำนำหน้านามว่า “นางสาว” และนามสกุลของตนเอง แต่ถ้าเป็นหญิงที่มีสามีแล้ว ให้ใช้คำว่า “นาง” เป็นคำนำนาม แล้วเอานามสกุลของสามีเข้าประกอบ

การสมรสที่เป็นโมฆะแม้ไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สิน แต่ความสัมพันธ์ในทางส่วนตัวได้เกิดขึ้นแล้ว ดังนั้นแม้หากต่อมาศาลพิพากษาให้การสมรสตกเป็นโมฆะหรือพิพากษาให้เพิกถอนการสมรสที่เป็น โฆษณะก็ตาม หญิงมีสามีนั้นก็ควรใช้คำนำหน้านามว่า

⁸⁵ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 176.

“นาง” หรือแม้มีการหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยา หญิงนั้นก็ต้องใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” ตลอดไป จะกลับมาใช้คำนำหน้านามว่า “นางสาว” ไม่ได้

จากการที่หญิงที่จดทะเบียนสมรสต้องใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือถึงแม้ว่าสามีจะเสียชีวิต หรือหย่าขาดจากสามีแล้ว ก็ยังต้องใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้หญิงไม่ยอมที่จะจดทะเบียนสมรส เนื่องจากเกิดผลกระทบกับหญิงในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การประกอบอาชีพ หรือการทำนิติกรรมต่างๆ ดังนั้นในปัจจุบันนี้จึงได้มีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวข้างต้น โดยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 มีสาระสำคัญคือ หญิงซึ่งจดทะเบียนสมรสแล้วจะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ และหากต่อมาการสมรสสิ้นสุดลง จะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ ซึ่งทำให้หญิงมีทางเลือกในการใช้คำนำหน้านามตามความสมัครใจ ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับการเลือกใช้นามสกุลตามกฎหมายว่าด้วยชื่อบุคคล

ในส่วนของชื่อสกุลของหญิงมีสามีนั้น ในปัจจุบันได้มีพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548 ซึ่งมาตรา 6 ของพระราชบัญญัติดังกล่าวบัญญัติว่า ให้ยกเลิกความในมาตรา 12 และมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา 12 คู่สมรสมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกัน หรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตน

การตกลงกันตามวรรคหนึ่ง จะกระทำเมื่อมีการสมรสหรือในระหว่างสมรสก็ได้
ชื่อตกลงตามวรรคหนึ่ง คู่สมรสจะตกลงเปลี่ยนแปลงภายหลังก็ได้”

“มาตรา 13 เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่าหรือศาลพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส ให้ฝ่ายซึ่งใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน

เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วยความตาย ให้ฝ่ายซึ่งยังมีชีวิตอยู่และใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิใช้ชื่อสกุลนั้นได้ต่อไป แต่เมื่อจะสมรสใหม่ ให้กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน”

สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

เดิมพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 กำหนดให้หญิงมีสามีใช้ชื่อสกุลของสามี แต่ปัจจุบันได้มีพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548 บัญญัติให้ยกเลิกข้อความดังกล่าวแล้วบัญญัติให้คู่สมรสสามารถเลือกที่จะใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตนเองก็ได้ เหตุผลก็คือ โดยที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยที่ 21/2546 ว่าพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 ที่บัญญัติให้หญิงมีสามี ใช้ชื่อสกุลของสามี ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เนื่องจากรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ว่าชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ดังนั้นหญิงมีสามีจึงมีสิทธิที่จะเลือกใช้นามสกุลเดิมของตน หรือจะใช้นามสกุลของสามีก็ได้ แต่ต่อมาเมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่า หรือศาลพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส ให้ฝ่ายซึ่งใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่าย กลับไปใช้ชื่อสกุล

ของตนเอง แต่ถ้การสมรสสิ้นสุดลงด้วยความตาย ให้ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ใช้ชื่อสกุลของฝ่ายที่ตายไปแล้วได้ แต่ถ้าจะสมรสใหม่ให้กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตนเอง

นอกจากนี้ในเรื่องของชื่อรอง มาตรา 6 ของพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548 บัญญัติไว้มีใจความสำคัญสรุปว่า คู่สมรสจะใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นชื่อรองได้เมื่อได้รับความยินยอมของฝ่ายนั้นแล้ว หรือบุตรจะใช้ชื่อสกุลเดิมของบิดาหรือมารดาเป็นชื่อรองของตนก็ได้ แต่มีข้อสังเกตคือ พระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงกรณีหญิงมีสามีจะใช้ชื่อสกุลเดิมของตนเป็นชื่อรอง การตั้งชื่อรองปกติต้องกระทำขณะจดทะเบียนเกิด ฉะนั้นหากหญิงประสงค์จะใช้ชื่อนามสกุลของตนมาเป็นชื่อรองก็อาจยื่นคำร้องขอมีชื่อรองใหม่ต่อนายทะเบียนท้องที่ จะใช้ชื่อสกุลของตนมาเป็นชื่อรองเองโดยลำพังไม่ได้ เพราะถือเป็นการใช้โดยไม่ถูกต้องตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 แต่ก็ไม่มีบทบัญญัติว่าหญิงมีสามีที่ฝ่าฝืนดังกล่าวผลจะเป็นเช่นไร⁸⁶

6) สัญชาติของสามีภริยา

การสมรสไม่ทำให้สัญชาติของสามีภริยาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่อย่างไรก็ตามหญิงซึ่งเป็นคนต่างด้าวสมรสกับชายสัญชาติไทย หากประสงค์จะได้สัญชาติไทยก็สามารถทำได้ โดยการยื่นคำขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 9

การที่หญิงต่างชาติได้สัญชาติไทยตามสามีแล้ว แม้ภายหลังหย่าขาดจากสามี หรือสามีตาย หญิงนั้นก็ยังคงมีสัญชาติไทยต่อไป เว้นแต่หญิงนั้นจะสละสัญชาติไทยกลับไปถือสัญชาติเดิมของตน นอกจากนี้แม้สามีจะแปลงสัญชาติไทยไปถือสัญชาติอื่น หญิงนั้นก็ยังคงมีสัญชาติไทยอยู่ตามเดิมไม่เสียสัญชาติไทยไปแต่อย่างใดเพราะได้สัญชาติไทยมาโดยเด็ดขาดแล้ว⁸⁷

7) การจัดการทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

กฎหมายแยกทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายออกเป็น 2 ประเภท คือ สินส่วนตัวและสินสมรส

1) สินส่วนตัว

มาตรา 1471 “สินส่วนตัว ได้แก่ ทรัพย์สิน

(1) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรส

(2) ที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัว เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องประดับกายตามควร

แก่ฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

⁸⁶ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 53.

⁸⁷ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 181.

(3) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มีระหว่างสมรสโดยการรับมรดก หรือโดยการให้โดยเสนหา

(4) ที่เป็นของหมั้น”

นอกจากนี้ในระหว่างสมรสอาจมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัว ทรัพย์สินหรือเงินที่ได้มาก็ยังคงเป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น หรือหากทรัพย์สินส่วนตัวนั้นถูกทำลายไป เช่น ไฟไหม้ แล้วได้เงินประกันมา เงินประกันนั้นก็ยังคงเป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นอยู่ ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1472⁸⁸

ในการจัดการสินส่วนตัว กฎหมายกำหนดให้อำนาจในการจัดการสินส่วนตัว ไม่ว่าจะจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดภาระติดพันใดๆ ตกอยู่แก่คู่สมรสฝ่ายที่เป็นเจ้าของสินส่วนตัวนั้น ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1473⁸⁹

2) สินสมรส

มาตรา 1474 “สินสมรสได้แก่ทรัพย์สิน

(1) ที่คู่สมรสได้มีระหว่างสมรส

(2) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มีระหว่างสมรสโดยพินัยกรรม หรือการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรม หรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส

(3) ที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว

ถ้ากรณีเป็นที่สงสัยว่าทรัพย์สินอย่างหนึ่งเป็นสินสมรสหรือไม่ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นสินสมรส”

ทรัพย์สินที่ถือว่าเป็นสินสมรส มี 3 ชนิด ได้แก่

1. ทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มีระหว่างสมรส นอกจากโดยการรับมรดกหรือโดยการให้โดยเสนหาถือว่าเป็นสินสมรสทั้งสิ้น เช่น สามีรับราชการได้เงินเดือนๆ ละ 15,000 บาท ภริยาถูกศาลากินแบ่งรัฐบาลเป็นเงิน 2,000,000 บาท หรือสามีเป็นกรรมกรถูกปลดออกจากงานได้รับเงินค่าชดเชย 40,000 บาท เงินเหล่านี้เป็นสินสมรส

2. ทรัพย์สินที่ได้มีระหว่างสมรสโดยพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส เช่น บิดาของสามีถึงแก่ความตายและทำพินัยกรรมยกเงิน 1,000,000 บาท ให้สามี

⁸⁸ มาตรา 1472 “สินส่วนตัวนั้นถ้าได้แลกเปลี่ยนเป็นทรัพย์สินอื่นก็ดี ซื้อทรัพย์สินอื่นมาก็ดี หรือขายได้เป็นเงินมาก็ดี ทรัพย์สินอื่นหรือเงินที่ได้มานั้นเป็นสินส่วนตัว

สินส่วนตัวที่ถูกทำลายไปทั้งหมด หรือแต่บางส่วน แต่ได้ทรัพย์สินอื่น หรือเงินมาทดแทนทรัพย์สินอื่น หรือเงินที่ได้มานั้นเป็นสินส่วนตัว”

⁸⁹ มาตรา 1473 “สินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้จัดการ”

โดยระบุว่าให้เป็นสินสมรส เงินจำนวนนี้เป็นสินสมรส แต่ถ้าไม่ได้ระบุว่าให้เป็นสินสมรส เงินจำนวนดังกล่าวเป็นสินส่วนตัวของสามี

3. ทรัพย์สินที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว ดอกผลธรรมดาหรือดอกผลนิติยของสินส่วนตัวเป็นสินสมรสทั้งสิ้น เช่น ก่อนสมรสภริยามีโคนม 10 ตัว หลังจากสมรสแล้วแม่โคตกลูก 5 ตัว แม่โคทั้งสิบตัวเป็นสินส่วนตัวของภริยา แต่ลูกโคทั้งห้าตัวเป็นสินสมรส หรือก่อนการสมรสสามีมีเงินฝากธนาคาร 100,000 บาท หลังจากสมรสแล้วธนาคารคิดดอกเบี้ยให้ 6,000 บาท เงินดอกเบี้ย 6,000 บาทนี้เป็นดอกผลนิติยของต้นเงินจึงเป็นสินสมรส สำหรับราคาทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นโดยตัวเองมิใช่ดอกผลของทรัพย์สินจึงมิใช่สินสมรส เช่น ที่ดินสินส่วนตัวของภริยาราคา 500,000 บาท หลังจากสมรสแล้วราคาที่ดินเพิ่มขึ้นเป็น 700,000 บาท ภริยาจึงขายที่ดินไป เงินที่ขายได้ทั้งหมดเป็นสินส่วนตัวของภริยา⁹⁰

ในส่วนของการจัดการสินสมรส กฎหมายบัญญัติให้สามีและภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสร่วมกัน เว้นแต่จะมีสัญญาก่อนสมรสระบุไว้เป็นอย่างอื่น กล่าวคือ สัญญาก่อนสมรสอาจระบุให้สามีหรือภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสแต่เพียงผู้เดียว⁹¹ นอกจากนี้อำนาจจัดการสินสมรส ยังรวมถึงอำนาจจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดการติดพันซึ่งสินสมรส และอำนาจฟ้อง และต่อสู้คดีเกี่ยวกับสินสมรสนั้นด้วย ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1477

อนึ่ง ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งได้ทำนิติกรรมไปโดยปราศจากความยินยอมตามป.พ.พ.มาตรา 1480 นิติกรรมนั้นจะสมบูรณ์ต่อเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน หรือถ้าหากไม่ให้สัตยาบัน คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งขอให้ศาลเพิกถอนนิติกรรมนั้นได้ แต่ความข้อนี้นี้มิให้ใช้บังคับถ้าปรากฏว่าในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลภายนอกได้กระทำการโดยสุจริต แต่การให้โดยเสน่หาอันมิได้เป็นไปตามสมควรในทางศีลธรรมอันดีหรือในทางสมาคม คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งนั้นยอมขอให้ศาลเพิกถอนได้เสมอ โดยให้นำมาตรา 240 มาใช้บังคับโดยอนุโลม ตัวอย่างเช่น ภริยายินยอมให้สามีสวมแหวนทองซึ่งเป็นสินสมรสอยู่เป็นประจำ ต่อมาสามีนำแหวนทองไปขาย บุคคลภายนอกรับซื้อไว้โดยสุจริตคิดว่าเป็นสินส่วนตัวของสามีเช่นนี้ ภริยาจะมาขอให้ศาลเพิกถอนสัญญาซื้อขายดังกล่าวไม่ได้ แต่อย่างไรก็ดีถ้านิติกรรมในการจัดการสินสมรสที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งทำไปโดยลำพังนั้น เป็นการทำสัญญาให้โดยเสน่หาแล้ว คู่สมรสฝ่ายที่ไม่ได้ให้ความยินยอมมีสิทธิขอให้ศาลเพิกถอนสัญญาให้โดยเสน่หานี้ได้เสมอ แม้ผู้รับซึ่งเป็นบุคคลภายนอกจะได้กระทำการโดยสุจริต เว้นแต่การให้โดยเสน่หานั้นจะเป็นการให้ตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางสมาคมจึงจะ

⁹⁰ ประสพสุข บุญเดช. (2550). หลักกฎหมายครอบครัว. หน้า 53-54.

⁹¹ มาตรา 1476 “นอกจากสัญญาก่อนสมรสจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น สามีและภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสร่วมกัน”

เพิกถอนไม่ได้ เช่น ภริยาเอาเงินสินสมรสไป 200 บาท เพื่อร่วมทำบุญเนื่องจากนายคำลาอุปสมบท เช่นนี้เป็นกรให้ในทางศีลธรรมอันดีหรือในทางสมาคม สามีจะขอเพิกถอนไม่ได้⁹²

นอกจากนี้ หากสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายต้องการทำพินัยกรรม กฎหมายมาตรา 1481 บัญญัติว่า “สามีหรือภริยาไม่มีอำนาจทำพินัยกรรมยกสินสมรสที่เกินกว่าส่วนของตนให้แก่บุคคลใดได้” กล่าวคือ หากสามีหรือภริยาจะทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้แก่บุคคลใดทำได้เพียงแค่ทรัพย์สินส่วนของตนเอง คือ สินส่วนตัวและสินสมรสเฉพาะส่วนของตนเท่านั้น หากขึ้นทำพินัยกรรมยกสินสมรสเกินส่วนของตนให้แก่บุคคลอื่น พินัยกรรมนั้นไม่มีผลบังคับถึงสินสมรสที่เกินส่วนนั้นคงมีเฉพาะสินสมรสที่เป็นส่วนของผู้ทำพินัยกรรม⁹³

จะเห็นได้ว่าเมื่อชายหญิงจดทะเบียนสมรสกัน ทรัพย์สินที่ได้มาหลังจากนั้นเป็นสินสมรส ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิในทรัพย์สินนั้นคนละกึ่งหนึ่ง แม้ว่าสามีจะเป็นผู้ทำมาหาได้แต่ผู้เดียว ภริยาเป็นแม่บ้านอยู่บ้าน แต่ภริยาก็มีสิทธิในทรัพย์สินที่สามีหาได้กึ่งหนึ่ง ซึ่งต่างกับชายหญิงที่อยู่กินด้วยกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดทำมาหาได้ ก็ยังคงเป็นของฝ่ายนั้นแต่เพียงผู้เดียว อีกฝ่ายไม่มีสิทธิในทรัพย์สินดังกล่าวแต่อย่างใด

โดยปกติแล้วสามีภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสร่วมกัน เว้นแต่สามีภริยาจะทำสัญญาก่อนสมรสหรือสัญญาระหว่างสมรสกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น หรือมีคำสั่งศาลอนุญาตให้สามีหรือภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสแต่เพียงผู้เดียว กรณีดังกล่าวหากฝ่ายที่มีอำนาจจัดการสินสมรสก่อความเสียหาย กฎหมายได้บัญญัติให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อศาลให้สั่งอนุญาตให้ตนเป็นผู้จัดการสินสมรสแต่เพียงผู้เดียว หรือร้องขอแยกสินสมรส ตลอดจนกำหนดวิธีการคุ้มครองชั่วคราวเพื่อจัดการสินสมรสตามควร เหตุที่อาจร้องขอต่อศาลมี 5 ประการ คือ

1. จัดการสินสมรสเป็นที่เสียหายถึงขนาด
2. ไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง
3. มีหนี้สินส่วนตัว หรือทำหนี้เกินกึ่งหนึ่งของสินสมรส
4. ขัดขวางการจัดการสินสมรสของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่มีเหตุอันสมควร
5. มีพฤติการณ์ปรากฏว่าจะทำความเสียหายให้แก่สินสมรส

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาในเรื่องทรัพย์สิน นอกจากที่กฎหมายได้กำหนดไว้ดังกล่าวข้างต้นแล้ว กฎหมายยังยินยอมให้คู่สมรสทำสัญญากำหนดความสัมพันธ์ในเรื่องทรัพย์สินได้ คือ สัญญาก่อนสมรส และสัญญาระหว่างสมรส

⁹² นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 67.

⁹³ แหล่งเดิม. หน้า 71.

ก. สัญญาก่อนสมรส

ในการทำสัญญาก่อนสมรสกฎหมายได้กำหนดสาระสำคัญในเรื่อง สัญญาก่อนสมรสไว้ดังนี้

ประการที่หนึ่ง จะต้องทำสัญญากันก่อนสมรส หรืออย่างช้าที่สุดในขณะจดทะเบียนสมรส

ประการที่สอง เป็นสัญญาเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สิน หรือการจัดการ ทรัพย์สินในระหว่างสามีภริยา ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในบรรพ 5 หมวด 4 ว่าด้วยทรัพย์สิน ระหว่างสามีภริยา กฎหมายไม่เปิดช่องให้ทำสัญญากันในเรื่องอื่น ๆ นอกเหนือจากในเรื่องทรัพย์สิน นอกจากนี้สามีภริยายังไม่อาจทำสัญญาก่อนสมรสในเรื่องหนี้สินระหว่างสามีภริยาได้ ถึงแม้ว่า บทบัญญัติในเรื่องหนี้สินระหว่างสามีภริยาจะอยู่ในหมวด 4 แห่งบรรพ 5 ก็ตาม หนี้ร่วมหรือหนี้ ส่วนตัวของคู่สมรสยังคงเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

ประการที่สาม ข้อความในสัญญาจะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และจะต้องไม่ระบุให้ใช้กฎหมายประเทศอื่นบังคับในเรื่อง ทรัพย์สิน มิฉะนั้นข้อความในสัญญาก่อนสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะ (ป.พ.พ. มาตรา 1465) ปัญหาว่า สามีภริยาสามารถทำสัญญาก่อนสมรสให้แตกต่างจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้เพียงไร ผู้เขียนเห็น ว่า หากเรื่องใดเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับส่วนได้ส่วนเสียของคู่สมรสโดยเฉพาะ และไม่ก่อให้เกิดความ แยกแยะในครอบครัว ไม่กระทบกระเทือนถึงบุคคลภายนอกอันจะส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม แล้ว คู่สมรสก็สามารถทำสัญญาก่อนสมรสให้แตกต่างจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้

ส่วนในประเด็นของการต้องห้ามมิให้ระบุให้ใช้กฎหมายประเทศอื่น บังคับในเรื่องทรัพย์สินนั้น ผู้เขียนเห็นว่า หากเป็นการลอกเอาบทบัญญัติกฎหมายต่างประเทศมา เป็นข้อสัญญา และบทบัญญัติดังกล่าวไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน น่าจะทำได้ เพราะไม่ได้เป็นการระบุให้ใช้ในฐานะนำกฎหมายต่างประเทศมาบังคับในเรื่อง ทรัพย์สิน เช่น ทำสัญญาก่อนสมรสกันไว้ว่า กรณีที่สามีภริยาแยกกันอยู่ ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ได้มาในระหว่างนั้นให้เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น ซึ่งแม้ว่าข้อสัญญานี้จะเป็นบทบัญญัติแห่ง กฎหมายแพ่งมลรัฐแคลิฟอร์เนียก็ตาม ข้อสัญญาเช่นนี้ใช้บังคับได้

ในเรื่องแบบของสัญญาก่อนสมรส ป.พ.พ. มาตรา 1466 บัญญัติให้ตก เป็นโมฆะ หากมิได้ทำตามแบบอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

1. จดแจ้งข้อตกลงเป็นสัญญาก่อนสมรสไว้ในทะเบียนสมรสต่อ เจ้าพนักงาน พร้อมกับการจดทะเบียนสมรส

2. ทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อคู่สมรส และพยานอย่างน้อยสองคน แบนหนังสือสัญญาก่อนสมรสไว้ท้ายทะเบียนสมรส และได้จดไว้ในทะเบียนสมรสพร้อมกับการจดทะเบียนสมรสว่า ได้มีสัญญานั้นแนบไว้

สัญญาก่อนสมรสเมื่อได้ทำขึ้นแล้ว หากต้องการเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนก่อนสมรส ชายหญิงสามารถตกลงทำได้อีกเอง แต่หากเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนภายหลังสมรส จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1467 อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนสัญญาดังกล่าวหรือไม่ก็ตาม ไม่มีผลกระทบกระเทือนสิทธิของบุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริต ซึ่งได้แก่บุคคลภายนอกที่ไม่รู้ว่าคู่สมรสมีการทำสัญญาก่อนสมรสไว้ รวมทั้งไม่รู้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนสัญญาก่อนสมรสนั้น

ข. สัญญาระหว่างสมรส

สัญญาระหว่างสมรส กฎหมายมิได้กำหนดว่าจะมีได้แต่เพียงเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาเท่านั้น ดังนั้นสัญญาระหว่างสมรสจึงอาจจะตกลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือตกลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สินก็ได้

นอกจากนี้กฎหมายยังมิได้กำหนดแบบของสัญญาระหว่างสมรสไว้ แต่ถ้าสัญญานั้นมีลักษณะเป็นนิติกรรมสัญญาประเภทใดประเภทหนึ่งที่กฎหมายกำหนดแบบไว้ ก็จะต้องทำตามแบบของนิติกรรมประเภทนั้นด้วย เช่น สัญญาให้อสังหาริมทรัพย์ ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

สัญญาระหว่างสมรส มีข้อจำกัดในการทำสัญญา คือ ข้อตกลงในสัญญาจะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน นอกจากนี้สัญญาระหว่างสมรสจะต้องไม่ขัดต่อสัญญาก่อนสมรสและไม่มีเนื้อหาเป็นการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกสัญญาก่อนสมรส เพราะตามกฎหมายไทยการแก้ไขเพิ่มเติมหรือยกเลิกสัญญาก่อนสมรส

จะต้องได้รับอนุญาตจากศาล และเนื่องจากตาม ป.พ.พ. มาตรา 1476⁹⁴ ได้กำหนดให้สามีและภริยา ต้องจัดการสินสมรสรวมกัน หรือได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นข้อตกลงระหว่างสมรส จึงมีข้อจำกัดไม่สามารถทำเพื่อตกลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินขัดหรือแย้งกับมาตรา 1476 ได้ แต่กฎหมายก็ได้เปิดช่องให้สามีภริยาสามารถจัดการสินสมรสให้แตกต่างไปจากมาตรา 1476 ได้ โดยการทำสัญญาก่อนสมรส

ในส่วนของการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนสัญญาระหว่างสมรสนั้น สามารถทำได้ด้วยการตกลงร่วมกันตามหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา แต่กรณีของสัญญาระหว่างสมรสเกี่ยวกับทรัพย์สิน ป.พ.พ. มาตรา 1469 กำหนดวิธีการไว้เป็นพิเศษให้สามีภริยาสามารถบอกล้างสัญญาระหว่างสมรสในเวลาใดระหว่างที่ยังเป็นสามีภริยากันอยู่ หรือภายในกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ขาดจากการเป็นสามีภริยากัน แต่ทั้งนี้การแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกข้อตกลงนั้นจะไม่กระทบต่อสิทธิของบุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริต เช่น บุคคลภายนอกซื้อที่ดินจากภริยาโดยไม่ทราบมาก่อนว่าสามีทำสัญญายกที่ดินส่วนตัวให้แก่ภริยา และต่อมาสามีได้บอกล้างสัญญาระหว่างสมรสดังกล่าว บุคคลภายนอกย่อมได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแม้ว่าจะมีการบอกล้างสัญญาไปแล้วก็ตาม

⁹⁴ มาตรา 1476 สามีและภริยาต้องจัดการสินสมรสรวมกัน หรือได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งในกรณีดังต่อไปนี้

(1) ขาย แลกเปลี่ยน ขายฝาก ให้เช่าซื้อ จำนอง ปลดจำนอง หรือโอนสิทธิจำนอง ซึ่งอสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้

(2) ก่อตั้งหรือกระทำให้สุดสิ้นลงทั้งหมดหรือบางส่วนซึ่งการระจำยอม สิทธิอาศัย สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกินหรือภาระคิดพัน ในอสังหาริมทรัพย์

(3) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินสามปี

(4) ให้กู้ยืมเงิน

(5) ให้โดยเสน่หา เว้นแต่การให้ที่พอควรแก่ฐานานุรูปของครอบครัว เพื่อการกุศล เพื่อการสังคม หรือตามหน้าที่ธรรมจรรยา

(6) ประนีประนอมยอมความ

(7) มอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการวินิจฉัย

(8) นำทรัพย์สินไปเป็นประกันหรือหลักประกันต่อเจ้าพนักงานหรือศาล

การจัดการสินสมรสนอกจากกรณีที่มีบัญญัติไว้ในวรรคหนึ่ง สามีหรือภริยาจัดการได้โดยมิต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง

จะเห็นได้ว่านอกจากที่กฎหมายกำหนดความสัมพันธ์ในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาไว้ สามีภริยายังสามารถกำหนดความสัมพันธ์ในเรื่องทรัพย์สินให้ต่างไปจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้ โดยการทำสัญญาก่อนสมรส หรือทำสัญญาระหว่างสมรสดังกล่าวข้างต้น

8) หนี้สินและความรับผิดชอบในหนี้สินของสามีภริยา

หนี้สินของสามีภริยาอาจมีมาก่อนสมรส หรือเกิดขึ้นระหว่างสมรส และอาจเป็นหนี้ส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นหนี้ร่วมที่สามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันก็ได้

หนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา บัญญัติไว้ในมาตรา 1490 ดังนี้

“หนี้ที่สามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันนั้นให้รวมถึงหนี้ที่สามีหรือภริยาก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างสมรสดังต่อไปนี้

(1) หนี้เกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดู ตลอดจนการรักษาพยาบาลบุคคลในครอบครัวและการศึกษาของบุตรตามสมควรแก่อัธยาศัย

(2) หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส

(3) หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งสามีภริยาทำด้วยกัน

(4) หนี้ที่สามีหรือภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน”

หนี้ร่วมระหว่างสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ต้องเป็นหนี้ที่ก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างสมรส และต้องเป็นหนี้ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 1490 (1)-(4) เท่านั้นถึงจะเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา หนี้อื่นๆที่มีใช้ระบุไว้ในมาตรา 1490 มิใช่หนี้ร่วม คู่สมรสฝ่ายใดเป็นคนก่อหนี้ขึ้น ก็ต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว เว้นแต่สามีและภริยาจะเป็นลูกหนี้ร่วมกันตามบทบัญญัติในเรื่องหนี้ร่วมตามธรรมดา⁹⁵

หนี้ร่วมระหว่างสามีภริยาที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันมีอยู่ 4 ชนิด คือ

1. หนี้เกี่ยวกับการจัดการกิจการอันจำเป็นในครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดูบุคคลในครอบครัว ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนบุตร แต่ทั้งนี้ต้องพอสมควรแก่อัธยาศัยของครอบครัวนั้น หากเป็นจำนวนเกินสมควรส่วนที่เกินย่อมไม่ถือว่าเป็นหนี้ร่วม ฝ่ายที่ก่อหนี้ต้องรับผิดชอบในส่วนที่เกิน

⁹⁵ ประสพสุข บุญเดช. (2552). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว. หน้า 249.

นั้นต่อเจ้าหนี้แต่ผู้เดียว เช่น ครอบครัวยากจนอยู่ในสลัม บิดาไปกู้เงินเพื่อส่งบุตรไปเรียนต่างประเทศถือว่าเป็นการเกินสมควร เป็นต้น⁹⁶

2. หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส เช่น หนี้ค่าซ่อมแซมบ้านที่เป็นสินสมรส เป็นต้น

3. หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งสามีภริยาทำด้วยกัน เช่น สามีภริยาทำธุรกิจขายบ้านด้วยกัน เงินที่สามีกู้เพื่อนำมาลงทุนในการทำธุรกิจ ก็เป็นหนี้ร่วมที่สามีภริยาต้องรับผิดชอบร่วมกัน

4. หนี้ที่สามีภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน เช่น สามีกู้เงินซื้อรถยนต์ใช้ส่วนตัว ภริยาได้ให้สัตยาบันก็ถือเป็นหนี้ร่วม การให้สัตยาบันอาจจะทำด้วยวาจา หรือทำเป็นหนังสือก็ได้ นอกจากนี้การที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งลงลายมือชื่อในฐานะเป็นพยานในสัญญาที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งทำขึ้นก็ถือเป็นการให้สัตยาบันในสัญญานั้นโดยปริยาย เช่น สามีลงลายมือชื่อเป็นพยานในหนังสือรับสภาพหนี้ที่ภริยาทำขึ้น⁹⁷ แต่ถ้าเป็นกรณีเป็นหนี้ที่เกิดขึ้นก่อนสมรส แม้ต่อมาภายหลังสมรสแล้วคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบันก็ตาม ก็ถือว่ายังเป็นหนี้ส่วนตัวของฝ่ายที่ก่อหนี้ขึ้นดั้งเดิมนั้นเอง ไม่กลายเป็นหนี้ร่วมไปได้⁹⁸

ในส่วนของการบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา มีกฎหมายบัญญัติไว้ ดังนี้

มาตรา 1488 “ถ้าสามีหรือภริยาต้องรับผิดชอบส่วนตัวเพื่อชำระหนี้ที่ก่อไว้ก่อนหรือระหว่างสมรส ให้ชำระหนี้ด้วยสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นก่อน เมื่อไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินสมรสที่เป็นส่วนของฝ่ายนั้น”

มาตรา 1489 “ถ้าสามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกัน ให้ชำระหนี้จากสินสมรส และสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย”

ในกรณีหนี้ส่วนตัวที่สามีหรือภริยาก่อไว้ก่อนสมรสหรือระหว่างสมรส เจ้าหนี้ต้องบังคับชำระหนี้จากสินส่วนตัวของฝ่ายที่ก่อหนี้ขึ้นก่อน หากไม่พอจึงจะบังคับชำระหนี้จากสินสมรสส่วนของฝ่ายนั้น แต่หากเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยาตามมาตรา 1490 เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะบังคับชำระหนี้จากสินสมรสและสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะต้องบังคับชำระหนี้เอาจากทรัพย์สินประเภทใดก่อนหลัง และจะบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินที่เป็นของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนครบจำนวนหนี้ก็ได้ นอกจากนี้หนี้ร่วมซึ่งสามีภริยาต้องรับผิดชอบด้วยกันนั้นแม้จะได้หย่าและ

⁹⁶ แหล่งเดิม. หน้า 251.

⁹⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1364/2495 ระหว่าง นายธงไชย สาริยะวณิช โจทก์ นางไขศรี กลันทกานนท์ กับพวก จำเลย

⁹⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2618/2524 ระหว่าง นางนิลพัทธ์ สมงาม โจทก์ นางกิ่ง หงส์เวียงจันทร์ จำเลย นายสุ หงส์เวียงจันทร์ ผู้ร้อง

แบ่งทรัพย์สินแบ่งความรับผิดชอบในหนี้สินต่อกันแล้วก็ไม่มีความกระทบกระเทือนถึงสิทธิของเจ้าหนี้ในอันที่จะบังคับชำระหนี้เอาจากสามีหรือภริยาหรือทั้งสองคน ทั้งนี้เพราะเจ้าหนี้มีสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 219 ที่จะบังคับชำระหนี้เอาจากสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยสิ้นเชิง หรือเอาจากทั้งสามีและภริยาทั้งสองฝ่ายก็ได้ อย่างไรก็ตามเมื่อสามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันแล้ว เจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้จากสินสมรสและสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่ายโดยจะยึดสินส่วนตัวก่อนสินสมรสก็ได้ ไม่ว่าสินส่วนตัวนั้นจะเป็นของฝ่ายใด แต่หากเจ้าหนี้ไม่ได้ฟ้องคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคู่ความในคดี ก็จะนำยึดสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นไม่ได้ แม้จะเป็นลูกหนี้ร่วมก็ตามเพราะคำพิพากษาดังกล่าวไม่ผูกพันคู่สมรสที่ไม่ได้ถูกฟ้องคดี ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 วรรคสอง⁹⁹

9) การแยกสินสมรส

ในระหว่างที่เป็นสามีภริยากัน อาจมีการแยกสินสมรสโดยคำสั่งศาลหรือโดยผลของกฎหมาย ทำให้สามีภริยาไม่มีสินสมรสอีกต่อไป คงมีแต่สินส่วนตัวของแต่ละฝ่าย ซึ่งมีอยู่ 3 กรณี คือ

(1) สามีหรือภริยาถูกศาลมีคำสั่งให้แยกสินสมรสเมื่อมีการจัดการสินสมรสเป็นที่เสียหายถึงขนาด หรือไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง หรือมีหนี้สินล้นพ้นตัวหรือทำหนี้เกินกึ่งหนึ่งของสินสมรส หรือขัดขวางการจัดการสินสมรสของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่มีเหตุอันควร หรือจะทำความเสียหายให้แก่สินสมรส ตามมาตรา 1484 วรรคสอง

(2) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาให้ล้มละลาย สินสมรสย่อมแยกจากกันโดยอำนาจกฎหมายนับแต่วันที่ศาลพิพากษาให้ล้มละลาย ตามมาตรา 1491

(3) ศาลมีคำสั่งให้แยกสินสมรสในกรณีที่สามีหรือภริยาเป็นคนที่ไร้ความสามารถ และมีการตั้งบิดา มารดา หรือบุคคลภายนอกเป็นผู้อนุบาลตามมาตรา 1598/17 วรรคสอง

เมื่อมีการแยกสินสมรสระหว่างสามีภริยาออกจากกัน ให้ส่วนที่แยกออกตกเป็นสินส่วนตัวของสามีหรือภริยา และบรรดาทรัพย์สินที่ฝ่ายใดได้มาภายหลังจากการแยกสินสมรส ให้เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น และสินสมรสที่คู่สมรสได้มาโดยพินัยกรรม หรือโดยการให้เป็นหนังสือตามมาตรา 1474 (2) ในภายหลังจากการแยกสินสมรส ให้ตกเป็นสินส่วนตัวของสามีและภริยาฝ่ายละครึ่ง และในส่วนของดอกผลของสินส่วนตัวที่ได้มาหลังจากที่ได้แยกสินสมรสแล้ว ให้เป็นสินส่วนตัว ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1492

เมื่อมีการแยกสินสมรสออกจากกันแล้ว เนื่องจากคู่สมรสทั้งสองฝ่ายต่างยังคงเป็นสามีภริยากันอยู่ จึงอาจมีความประสงค์ที่จะให้มีการรวมสินสมรสกันใหม่ก็ได้ จึงได้มีบทบัญญัติในมาตรา 1492/1 ให้มีการยกเลิกการแยกสินสมรสได้ กล่าวคือ ในกรณีที่มีการแยกสินสมรสโดยคำสั่ง

⁹⁹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 265.

ศาล การยกเลิกการแยกสินสมรสให้กระทำได้เมื่อสามีหรือภริยาร้องขอต่อศาล และศาลได้มีคำสั่งให้ยกเลิก แต่ถ้ามีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งคัดค้าน ศาลจะมีคำสั่งยกเลิกการแยกสินสมรสได้ต่อเมื่อเหตุแห่งการแยกสินสมรสได้สิ้นสุดลงแล้ว

เมื่อมีการยกเลิกการแยกสินสมรส หรือการแยกสินสมรสสิ้นสุดลงเพราะสามีหรือภริยาพ้นจากการเป็นบุคคลล้มละลาย ให้ทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัวอยู่ในวันที่ศาลมีคำสั่งให้ยกเลิกการแยกสินสมรส หรือในวันที่พ้นจากการเป็นบุคคลล้มละลาย ยังคงเป็นสินส่วนตัวต่อไปตามเดิม ไม่เปลี่ยนกลับไปเป็นสินสมรสอีก สินสมรสจะมีขึ้นใหม่เริ่มต้นตั้งแต่วันที่ศาลมีคำสั่งให้ยกเลิกการแยกสินสมรส หรือวันที่พ้นจากการเป็นบุคคลล้มละลายเท่านั้น

10) การสิ้นสุดการสมรส

สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย หากต้องการสิ้นสุดการสมรส ป.พ.พ. มาตรา 1501 บัญญัติไว้ว่าการสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยเหตุ 3 ประการ คือ ความตาย การหย่า และศาลพิพากษาให้เพิกถอน

(1) การสมรสสิ้นสุดลงด้วยความตาย

นับตั้งแต่วันที่สามีหรือภริยาตาย การสมรสสิ้นสุดลงทันที แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงความตายโดยผลของกฎหมาย คือ สาบสูญ หากสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสาบสูญ อีกฝ่ายหนึ่งต้องการให้การสมรสสิ้นสุดลงจะต้องฟ้องหย่าฝ่ายที่สาบสูญต่อศาลเสียก่อน เมื่อศาลพิพากษาให้หย่าแล้ว การสมรสจึงสิ้นสุดลงด้วยการหย่า

(2) การสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่า

สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย หากไม่ประสงค์ที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน ต้องการสิ้นสุดการสมรสด้วยการหย่าขาดจากกัน ทำได้โดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย โดยป.พ.พ. มาตรา 1514 กำหนดว่าการหย่าด้วยความยินยอมต้องทำเป็นหนังสือ และมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน และมาตรา 1515 ยังกำหนดอีกว่า การสมรสที่ได้จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การหย่าโดยความยินยอมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อสามีและภริยาได้จดทะเบียนหย่าแล้วเท่านั้น ส่วนการหย่าที่สามีภริยาแกล้งจดทะเบียนหย่ากันหลอกๆ แต่ทั้งคู่ยังคงอยู่ร่วมกัน ใช้ชีวิตร่วมกัน อยู่บ้านหลังเดียวกันตามปกติ การจดทะเบียนหย่าที่คู่สมรสรู้กันหลอกดวงผู้อื่น นับเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต การหย่านั้น ไม่มีผลในทางกฎหมาย และไม่เป็นเหตุทำให้การสมรสสิ้นสุดลง¹⁰⁰

¹⁰⁰ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 93.

หากกรณีคู่สมรสตกลงหย่ากันเองไม่ได้ ต้องฟ้องคดีต่อศาล ให้ศาลมีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกัน การหย่าประเภทนี้ต้องมีเหตุฟ้องหย่า โดยมาตรา 1516 กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้ดังต่อไปนี้

(1) สามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉันทริยาหรือสามี เป็นชู้หรือมีชู้หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจฉนั้น อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(2) สามีหรือภริยาประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะความประพฤติชั่วนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่ ถ้าเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง

(ก) ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง

(ข) ได้รับความดูถูกเกลียดชังเพราะเหตุที่คงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่วอยู่ต่อไป หรือ

(ค) ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉนั้นสามีภริยามาคำฉนั้นประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งฉนั้นฟ้องหย่าได้

(3) สามีหรือภริยาทำร้าย หรือทรมาณร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ฉนั้นเป็นการร้ายแรง อีกฝ่ายหนึ่งฉนั้นฟ้องหย่าได้

(4) สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี อีกฝ่ายหนึ่งฉนั้นฟ้องหย่าได้

(4/1) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความผิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นด้วย และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร อีกฝ่ายหนึ่งฉนั้นฟ้องหย่าได้

(4/2) สามีหรือภริยาสมักรใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉนั้นสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลเป็นเวลาเกินสามปี ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(5) สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปีโดยไม่มีใครทราบแน่ว่าเป็นตายร้ายฉนั้นอย่างไร อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(6) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรหรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อกรที่เป็สามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ ฉนั้นถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉนั้นสามีภริยามาคำฉนั้นประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งฉนั้นฟ้องหย่าได้

(7) สามีหรือภริยาวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปไม่ได้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(8) สามีหรือภริยาผิดทัณฑ์บนที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(9) สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่ง และโรคนี้อายุยืนยาว ไม่มีทางที่จะหายได้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(10) สามีหรือภริยามีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

เมื่อทั้งสองฝ่ายได้หย่าขาดจากกันแล้ว ผลของการหย่ามีดังนี้

1. เรื่องอำนาจปกครองบุตร

ในกรณีหย่าโดยความยินยอมให้สามีภริยาทำหนังสือตกลงกันว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนใด แต่ถ้าตกลงกันไม่ได้ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด และให้ทำความตกลงไว้ในสัญญาหย่าว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นจำนวนเงินเท่าใด ในส่วนกรณีหย่าโดยคำพิพากษาของศาล ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาดว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนใด หรือถ้าปรากฏว่าผู้ใช้อำนาจปกครองประพฤตินั้นไม่สมควร ศาลจะสั่งเปลี่ยนผู้ใช้อำนาจปกครอง และสั่งให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ปกครองก็ได้ โดยคำนึงถึงความผาสุกและประโยชน์ของบุตรเป็นสำคัญ ในส่วนของค่าอุปการะเลี้ยงดู ให้ศาลเป็นผู้กำหนด ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1520, 1521 และ 1522

2. เรื่องค่าทดแทน

เมื่อศาลพิพากษาให้หย่าเพราะเหตุสามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันภริยา หรือภริยามีชู้ ภริยาหรือสามีมิสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสามีหรือภริยา และจากผู้ซึ่งได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่อง หรือผู้ซึ่งเป็นเหตุแห่งการหย่านั้น

ถึงแม้ไม่มีการฟ้องหย่าแต่หากมีผู้ล่วงเกินภริยาไปในทำนองชู้สาว สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้นั้นก็ได้ และภริยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผย เพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้ แต่มีข้อสังเกตว่ากรณีนี้จะเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสด้วยกันไม่ได้

แต่ในเรื่องค่าทดแทนกรณีนี้มีข้อยกเว้นไว้ว่า ถ้าสามีหรือภริยายินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจให้อีกฝ่ายหนึ่งมีชู้ หรือให้ผู้อื่นกระทำการล่วงเกินไปในทำนองชู้สาว สามีหรือภริยานั้นจะเรียกค่าทดแทนไม่ได้ ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1523

นอกจากนี้ยังมีค่าทดแทนในกรณีที่ต้องฟ้องหย่า เพราะเหตุ

- 1) ทำร้ายหรือทรมาณร่างกายจิตใจ หรือหมิ่นประมาทเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง (มาตรา 1516 (3))
- 2) จงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี (มาตรา 1516 (4))
- 3) ไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยาอย่างร้ายแรง (มาตรา 1516 (6))

เมื่อมีเหตุที่ต้องฟ้องหย่าเหตุใดเหตุหนึ่งในสามเหตุข้างต้นเกิดขึ้น และที่สำคัญฝ่ายที่จะต้องรับผิดชอบจะต้องเป็นผู้ก่อเหตุหย่า โดยมุ่งประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจทนได้จึงต้องฟ้องหย่า อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1524

3. เรื่องค่าเลี้ยงชีพ

ในคดีหย่า ถ้าเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว และการหย่าทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายยากจนลง เพราะขาดรายได้จากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส ฝ่ายนั้นจะขอให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ก็ได้ นอกจากนี้หากหย่าขาดจากกันเพราะเหตุวิกลจริตตามมาตรา 1516 (7) หรือเพราะเหตุเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงตามมาตรา 1516 (9) คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือฝ่ายที่เป็นโรคติดต่อนั้นด้วย ทั้งนี้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1526 และมาตรา 1527

สิทธิที่จะได้รับค่าเลี้ยงชีพนี้ย่อมหมดไป เมื่อฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1528

4. เรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สิน

เมื่อหย่าขาดจากกันแล้ว กฎหมายได้กำหนดการจัดการแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1532 และมาตรา 1533 ดังนี้

(ก) ถ้าเป็นการหย่าโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย ให้แบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาตามที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่า กล่าวคือ ณ วันเวลาที่จดทะเบียนการหย่ามีสินสมรสอยู่เท่าใด ให้แบ่งสินสมรสให้ชายหญิงได้ส่วนเท่ากัน

(ข) ถ้าเป็นการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล คำพิพากษาส่วนที่บังคับเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาให้มีผลย้อนหลัง ไปถึงวันฟ้องหย่า กล่าวคือจะต้องแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาตามที่มีอยู่ในวันฟ้องหย่า คือ แบ่งสินสมรสที่มีอยู่ในวันฟ้องหย่าฝ่ายละกึ่งหนึ่ง ฉะนั้นหากมีทรัพย์สินที่ฝ่ายใดได้มาในระหว่างการพิจารณาคดีฟ้องหย่าของศาลก็ตกเป็นของฝ่ายนั้นไม่ต้องนำมาแบ่ง

นอกจากนี้หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อให้เกิดความเสียหายแก่สินสมรส จึงมีบทบัญญัติเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการแบ่งสินสมรส กรณีสินสมรสหมดไปเพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง ดังนี้

- 1) จำหน่ายไปเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว
- 2) จำหน่ายไปโดยมีเจตนาทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเสียหาย
- 3) จำหน่ายไปโดยไม่ได้รับความยินยอมของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ในกรณีที่กฎหมายบังคับว่าการจำหน่ายนั้นจะต้องได้รับความยินยอมของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย
- 4) จงใจทำลายให้สูญหายไป

ดังนั้น กฎหมายจึงถือเสมือนว่าสินสมรสนั้นยังคงมีอยู่เพื่อจัดแบ่ง และถ้าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รับส่วนแบ่งสินสมรสไม่ครบตามจำนวนที่ควรจะได้ ก็ให้คู่สมรสฝ่ายที่ได้จำหน่าย หรือจงใจทำลายสินสมรสนั้นชดเชยจากสินสมรสส่วนของตนหรือจากสินส่วนตัวจนครบถ้วน ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1534

ในส่วนของหนี้สิน มาตรา 1535 บัญญัติว่า “เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง ให้แบ่งความรับผิดชอบในหนี้ที่จะต้องรับผิดชอบด้วยกันตามส่วนเท่ากัน” คำว่า “หนี้ที่ต้องรับผิดชอบด้วยกัน” มีความหมายถึง “หนี้ร่วม” นั่นเอง ฉะนั้นเมื่อหย่ากันหากมีหนี้ร่วมกันเท่าไร ต้องหารเฉลี่ยความรับผิดชอบกันคนละครึ่ง เช่น หนี้ค่ารักษาพยาบาลบุตร ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน เป็นต้น¹⁰¹

(3) การสมรสสิ้นสุดลงเพราะศาลพิพากษาเพิกถอน

มาตรา 1502 บัญญัติว่า “การสมรสที่เป็นโมฆียะสิ้นสุดลงเมื่อศาลพิพากษาให้เพิกถอน”

มาตรา 1503 บัญญัติว่า “เหตุที่จะขอให้ศาลพิพากษาเพิกถอนการสมรส เพราะเหตุว่าเป็นโมฆียะ มีเฉพาะในกรณีที่คู่สมรสทำการฝ่าฝืนมาตรา 1448 มาตรา 1505 มาตรา 1506 มาตรา 1507 และมาตรา 1509”

ดังนั้น การสมรสจะสิ้นสุดลงเพราะศาลพิพากษาเพิกถอน จึงต้องมาจากการสมรสที่เป็นโมฆียะ ซึ่งเหตุที่ทำให้การสมรสเป็นโมฆียะ มีดังนี้

1. การสมรสที่ชายหญิงอายุยังไม่ครบสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ ตามมาตรา 1448
2. การสมรสที่ได้กระทำไปโดยคู่สมรสฝ่ายหนึ่งสำคัญผิดตัวคู่สมรส แต่หากเวลาได้ผ่านพ้นไปแล้วเก้าสิบวันนับแต่วันสมรส สิทธิขอเพิกถอนการสมรสเป็นอันระงับลง ตามมาตรา 1505

¹⁰¹ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 119.

3. การสมรสโดยถูกกลั่นแกล้งอันถึงขนาดซึ่งถ้ามิได้มีการฉ้อฉลนั้นจะไม่ทำการสมรส แต่ถ้ากลั่นแกล้งนั้นเกิดขึ้นจากบุคคลที่สาม โดยคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งมิได้รู้เห็นด้วย การสมรสนั้นก็ไม่เป็นโมฆียะ

นอกจากนี้สิทธิขอเพิกถอนกลั่นแกล้งเป็นอันระงับ เมื่อพ้นเก้าสิบวันนับแต่วันที่รู้หรือควรรู้ถึงกลั่นแกล้ง หรือเมื่อพ้นหนึ่งปีนับแต่วันสมรส ทั้งนี้ตามมาตรา 1506

4. การสมรสโดยถูกข่มขู่ ซึ่งถ้าหากไม่มีการข่มขู่จะไม่ทำการสมรส และสิทธิขอเพิกถอนการสมรสระงับเมื่อพ้นหนึ่งปีนับแต่วันที่พ้นจากการข่มขู่ ตามมาตรา 1507

5. การสมรสของผู้เยาว์ที่มีได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ตามมาตรา 1509

การสมรสที่เป็น โมฆียะนั้น จะสิ้นสุดลงในวันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด ให้เพิกถอนการสมรส ตามมาตรา 1511

ในส่วนผลของการพิพากษาเพิกถอนการสมรส กฎหมายให้นำผลของการหย่าโดยคำพิพากษามาใช้บังคับโดยอนุโลม ซึ่งได้แก่เรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาต้องแบ่งกันคนละครึ่ง และการกำหนดว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ปกครองบุตรรวมทั้งค่าอุปการะเลี้ยงดู ตามมาตรา 1512

แต่หากปรากฏว่าคู่สมรสที่ถูกฟ้องเพิกถอนการสมรสได้รู้เห็นเป็นใจในเหตุแห่งโมฆียะกรรม คู่สมรสนั้นจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าทดแทนความเสียหายที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รับต่อกาย ชื่อเสียง หรือทรัพย์สินเนื่องจากการสมรสนั้น ทั้งยังอาจต้องรับผิดชอบในค่าเลี้ยงชีพด้วย ตามมาตรา 1513

11) ผลเกี่ยวกับบุตร

บุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย ย่อมเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดา แต่หากบุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่มีได้สมรสกันตามกฎหมาย บุตรดังกล่าวก็เป็นบุตรนอกสมรส หรือบุตรมิชอบด้วยกฎหมายของบิดา แต่เป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของมารดา เนื่องจาก ป.พ.พ. มาตรา 1546 บัญญัติว่า “เด็กที่เกิดจากหญิงที่มีได้มีการสมรสกับชาย ให้ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิงนั้น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น”

ในส่วนของบุตรนอกสมรส หรือบุตรมิชอบด้วยกฎหมายของบิดา จะกลายเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อเมื่อบิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1547

ผลของการเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดา

1. สิทธิที่จะใช้ชื่อสกุล

บุตรที่มีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดาต้องเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย (ทั้งนี้รวมถึงบุตรบุญธรรมมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของผู้รับบุตรบุญธรรมได้ด้วย) หากเป็นบุตรนอกสมรสก็ไม่

ความสัมพันธ์อันใดกับบิดา แต่หากบุตรนอกสมรสมีฐานะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายในภายหลัง เช่น ศาลพิพากษาว่าเด็กเป็นบุตรของชายตามฟ้องของมารดา บิดาสมรสกับมารดา บิดาจดทะเบียน รับเป็นบุตร เด็กก็ใช้ชื่อสกุลของชายได้ อย่างไรก็ดี หากเป็นบุตรนอกสมรสเมื่อบิดาได้ยอมให้ใช้ชื่อสกุลก็เป็นแต่เหตุให้ฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 1555 (7)¹⁰²

2. ห้ามบุตรมิให้ฟ้องบุพการี

มาตรา 1562 บัญญัติว่า “ผู้ใดจะฟ้องบุพการีของตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญามีได้ แต่เมื่อผู้นั้นหรือญาติสนิทของผู้นั้นร้องขอ อัยการจะยกคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้”

บุตรที่ถูกห้ามมิให้ฟ้องบุพการีของตน ต้องเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมาย หากเป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่ต้องห้ามฟ้องได้¹⁰³ แต่หากเป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่บิดาได้รับรองโดยพฤติการณ์ เช่น ให้ใช้นามสกุลของบิดา ก็ฟ้องไม่ได้¹⁰⁴

3. หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดู

มาตรา 1563 บัญญัติว่า “บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา”

บุตรที่มีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา ต้องเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นหากเป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ก็ไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดาแต่อย่างใด ส่งผลให้กรณีที่มีบุคคลภายนอกทำละเมิดเป็นผลให้บุตรตายก็ถือได้ว่าเป็นการทำละเมิดต่อสิทธิของบิดามารดาได้ บิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมายจึงได้รับความคุ้มครองสิทธิให้เรียกค่าสินไหมทดแทนในการที่ต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมายได้ ทั้งนี้ไม่ว่าในขณะที่บุตรตายนั้นบุตรจะได้อุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาตามความเป็นจริงหรือไม่¹⁰⁵ แต่หากผู้ตายมิใช่บุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของบิดา บิดาก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิด

นอกจากบุตรมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา บิดามารดาก็มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษแก่บุตร ตามมาตรา 1564 บัญญัติว่า “บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดู และให้การศึกษตามสมควรแก่บุตร ในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์”

บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วแต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองมิได้”

บุตรที่มีสิทธิได้รับการอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษจากบิดามารดาจะต้องเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นหากมีผู้ใดมาทำละเมิดเป็นเหตุให้บิดามารดาถึงแก่ความตาย บุตร โดยชอบด้วยกฎหมายจึงมีสิทธิฟ้องเรียกค่าขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิดได้ แต่ต้อง

¹⁰² ชาติชาย อัครวิบูลย์. เล่มเดิม. หน้า 530.

¹⁰³ คำพิพากษาฎีกาที่ 1320/2506

¹⁰⁴ คำพิพากษาฎีกาที่ 288/2506

¹⁰⁵ คำพิพากษาฎีกาที่ 1648/2509, คำพิพากษาฎีกาที่ 1943/2520

ปรากฏว่ามีฐานะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายในขณะที่มีการทำละเมิด จึงจะมีอำนาจฟ้อง¹⁰⁶ และชอบที่จะได้รับค่าอุปการะทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยไม่ต้องพิจารณาว่าขณะเกิดเหตุผู้ตายกับผู้ขาดไร้อุปการะจะอุปการะกันจริงหรือไม่

4. อำนาจปกครองบุตร

มาตรา 1566 บัญญัติว่า “บุตรซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องอยู่ใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา

อำนาจปกครองอยู่กับบิดาหรือมารดา ในกรณีต่อไปนี้

- (1) มารดาหรือบิดาตาย
- (2) ไม่แน่นอนว่ามารดาหรือบิดามีชีวิตอยู่หรือตาย
- (3) มารดาหรือบิดาถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ
- (4) มารดาหรือบิดาต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลเพราะจิตฟั่นเฟือน
- (5) ศาลสั่งให้อำนาจปกครองอยู่กับบิดาหรือมารดา
- (6) บิดาและมารดาตกลงกันตามที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ตกลงกันได้”

ตามปกติอำนาจปกครองบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ต้องอยู่ใต้อำนาจปกครองของทั้งบิดาและมารดา ในที่นี้หมายถึงบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย หากเป็นบุตรไม่ชอบด้วยกฎหมายอำนาจปกครองตกแก่มารดาฝ่ายเดียว การใช้อำนาจปกครองเกี่ยวกับบุตรไม่ว่าในทางส่วนตัว หรือการปกครองในทางทรัพย์สินนั้น บิดามารดาจะต้องใช้ร่วมกัน การใช้อำนาจปกครองร่วมกันนี้ ไม่จำเป็นว่าจะต้องร่วมทำนิติกรรมแทนบุตร เพียงให้ความเห็นชอบที่อีกฝ่ายได้ทำลงก็ถือว่าเป็นการร่วมกันได้¹⁰⁷ แต่มีบางกรณีที่อำนาจปกครองตกอยู่กับบิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังกรณีตามมาตรา 1566 อนุ (1) ถึง (6) ข้างต้น

ผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรมีสิทธิตามที่ ป.พ.พ. มาตรา 1567 บัญญัติไว้ ดังนี้

- (1) กำหนดที่อยู่ของบุตร
- (2) ทำโทษบุตรตามสมควรเพื่อว่ากล่าวสั่งสอน
- (3) ให้บุตรทำการทำงานตามสมควรแก่ความสามารถและฐานานุรูป
- (4) เรียกบุตรคืนจากบุคคลอื่นซึ่งกักบุตรไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมาย

¹⁰⁶ คำพิพากษาฎีกาที่ 477/2514

¹⁰⁷ ชาติชาย อัครวิบูลย์. เล่มเดิม. หน้า 551.

12) สิทธิในการรับมรดก

สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่เป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิได้รับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต ดังที่ ป.พ.พ. มาตรา 1629 วรรคท้าย บัญญัติว่า “คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็เป็นทายาทโดยธรรม ภายใต้บังคับของบทบัญญัติพิเศษแห่งมาตรา 1635”

ในส่วนของบุตร บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิได้รับมรดกจากทั้งบิดาและมารดา กล่าวคือเป็นผู้สืบสันดาน เป็นทายาทโดยธรรมลำดับที่ 1 ตามมาตรา 1629 (1)

นอกจากนี้บุตร โดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่มีสิทธิรับมรดกแทนที่กัน ตามที่ มาตรา 1642 บัญญัติว่า “การรับมรดกแทนที่กันนั้น ให้ใช้บังคับแต่ในระหว่างทายาทโดยธรรม” การรับมรดกแทนที่กัน ตัวอย่างเช่น บิดาซึ่งมีสิทธิรับมรดกจากปู่หรือย่าถึงแก่ความตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนปู่หรือย่าตาย บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของบิดานั้น มีสิทธิรับมรดกของปู่หรือย่าแทนที่บิดาของตน ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1639¹⁰⁸

13) การเสียภาษีอากร

ประมวลรัษฎากร วางหลักกฎหมายในการเสียภาษีอากรของสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ไว้ดังนี้

มาตรา 57 ตรี บัญญัติว่า “ในการเรียกเก็บภาษีเงินได้จากสามีและภริยานั้น ถ้าสามีและภริยาอยู่ร่วมกันตลอดปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามีและให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี แต่ถ้าภริยาค้างชำระและภริยาได้รับแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วันแล้ว ให้ภริยาร่วมรับผิดชอบในการเสียภาษีที่ค้างชำระนั้นด้วย

ถ้าสามีหรือภริยามีความประสงค์จะยื่นรายการแยกกัน ก็ให้ทำโดยแจ้งให้เจ้าพนักงานประเมินทราบภายในเวลาซึ่งกำหนดให้ยื่นรายการ แต่การแยกกันยื่นรายการนั้น ไม่ทำให้ภาษีที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

ถ้าเห็นสมควร เจ้าพนักงานประเมินอาจแบ่งภาษีออกตามส่วนของเงินได้พึงประเมินที่สามีและภริยาแต่ละฝ่ายได้รับและแจ้งให้สามีและภริยาเสียภาษีเป็นคนละส่วนก็ได้ แต่ถ้าภาษีส่วนของฝ่ายใดค้างชำระและอีกฝ่ายหนึ่งได้รับแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วันแล้ว ให้อีกฝ่ายหนึ่งนั้นร่วมรับผิดชอบในการเสียภาษีที่ค้างชำระนั้นด้วย

¹⁰⁸ มาตรา 1639 ถ้าบุคคลใดซึ่งจะเป็นทายาทตามมาตรา 1629(1) (3) (4) หรือ (6) ถึงแก่ความตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตาย ถ้าบุคคลนั้นมีผู้สืบสันดานก็ให้ผู้สืบสันดานรับมรดกแทนที่ ถ้าผู้สืบสันดานคนใดของบุคคลนั้นถึงแก่ความตายหรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกเช่นเดียวกัน ก็ให้ผู้สืบสันดานของผู้สืบสันดานนั้นรับมรดกแทนที่ และให้มีกรรับมรดกแทนที่กันเฉพาะส่วนแบ่งของบุคคลเป็นรายๆ สืบต่อกันเช่นนี้ไปจนหมดสาย

การที่สามีภริยาอยู่ต่างท้องที่กันหรือต่างคนต่างอยู่เป็นครั้งคราวยังคงถือว่าอยู่ร่วมกัน”

มาตรา 57 เบญจ บัญญัติว่า “ถ้าภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (1) ในปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ไม่ว่าจะมิเงินได้พึงประเมินอื่นด้วยหรือไม่ ภริยาจะแยกยื่นรายการ และเสียภาษีต่างหากจากสามีเฉพาะส่วนที่เป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(1) โดยมีให้ถือว่าเป็นเงินได้ของสามีตามมาตรา 57 ตรี ได้

ในกรณีที่ภริยาแยกยื่นรายการตามวรรคหนึ่ง ให้สามีและภริยาต่างฝ่ายต่างหักลดหย่อนได้ดังนี้

- (1) สำหรับผู้มีเงินได้ตามมาตรา 47(1)(ก)
- (2) สำหรับบุตรที่หักลดหย่อนได้ตามอัตราที่กำหนดไว้ในมาตรา 47(1)(ค) และ (ง) คนละกึ่งหนึ่ง

- (3) สำหรับเบี้ยประกันภัยตามมาตรา 47(1)(ง) วรรคหนึ่ง
- (4) สำหรับเงินสมทบที่ผู้ประกันตนจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมมาตรา 47(1)(ฉ)
- (5) สำหรับเงินสะสมที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพตามมาตรา 47(1)(ช)
- (6) สำหรับดอกเบี้ยเงินกู้ยืมตามมาตรา 47(1)(ซ) กึ่งหนึ่ง
- (7) สำหรับเงินบริจาคส่วนตัวของตนตามมาตรา 47(7)

ในกรณีผู้มีเงินได้มิได้อยู่ในประเทศไทย การหักลดหย่อนตาม (2) ให้หักได้เฉพาะบุตรที่อยู่ในประเทศไทย

ถ้าสามีและภริยามีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว เฉพาะตามมาตรา 40(1) ประเภทเดียวรวมกันไม่เกินจำนวนตามมาตรา 50(4) ไม่ว่าแต่ละฝ่ายจะมีเงินได้เป็นจำนวนเท่าใด สามีและภริยาไม่ต้องยื่นรายการเงินได้พึงประเมิน”

จากหลักกฎหมายดังกล่าวข้างต้น พอที่จะสรุปได้ว่าการยื่นแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กรณีสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายต่างฝ่ายต่างมีเงินได้ และได้อยู่ร่วมกันตลอดปีภาษี ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี เว้นแต่ภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(1) แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งโดยทั่วไปก็คือเงินเดือน ค่าจ้าง ก็ให้ภริยาแยกยื่นรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามี โดยมีให้ถือว่าเป็นเงินได้ของสามีตามมาตรา 57 ตรี แห่งประมวลรัษฎากรได้

3.2.2 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยไม่จดทะเบียนสมรส

ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 ซึ่งเป็นเวลาภายหลังที่ได้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 แล้ว ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส ไม่ถือว่าเป็นสามีภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย เพราะมาตรา 1457 บัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่าการสมรสจะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น ซึ่งมีผลทางกฎหมายต่างๆ ดังนี้

1) หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

การอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ไม่มีหน้าที่ต้องดูแลคู่สมรสที่วิกลจริต ไม่จำเป็นที่จะต้องซื่อสัตย์ต่อกัน ดังเช่นคู่ที่จดทะเบียนสมรสเป็นสามีภริยากัน โดยชอบด้วยกฎหมาย ส่งผลให้เมื่อมีบุคคลใดมาทำละเมิดกับคู่ของตนทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย ก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน หรือเพื่อการขาดไร่อุปการะจากผู้กระทำละเมิด และเมื่อตนเองกลายเป็นคนวิกลจริต ก็ไม่มีอำนาจฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากคู่ของตนได้

2) สิทธิในเรื่องทรัพย์สินและหนี้สิน

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสกัน ไม่มีการแบ่งทรัพย์สินเป็นสินส่วนตัวและสินสมรส แต่อย่างไรก็ตามทรัพย์สินที่ชายหญิงคู่นี้ได้ลงทุนร่วมแรงทำมาหาได้ร่วมกันระหว่างที่อยู่กันนั้น ถือว่าเป็นเจ้าของร่วมกันและมีส่วนในทรัพย์สินเหล่านั้นคนละครึ่งเท่ากัน ทั้งนี้เพื่อความเป็นธรรมเพราะการที่ชายหญิงแต่งงานกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส แม้ทางกฎหมายจะไม่ถือว่าเป็นสามีภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่ก็หากกระทบกระเทือนถึงสิทธิในทรัพย์สินที่ชายหญิงจะพึงมีพึงได้ตามกฎหมายทั่วไปไม่ แต่สำหรับทรัพย์สินที่ต่างคนต่างทำมาหาได้แยกกันนั้นเป็นสิทธิของฝ่ายนั้นแต่ผู้เดียว อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีส่วนแบ่งด้วยเพราะไม่ถือว่าเป็นสินสมรสตามมาตรา 1474 (1) ฉะนั้น สามีภริยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันสามีจึงไม่มีสิทธิฟ้องขอแบ่งทรัพย์สินจากภริยาในส่วนทรัพย์สินที่สามีได้ร่วมแรงร่วมทุนทำมาหาได้กับภริยาแต่อย่างใด¹⁰⁹

ในเรื่องหนี้สิน ฝ่ายใดก่อนนี้ขึ้นฝ่ายนั้นต้องรับผิดชอบส่วนตัว อีกฝ่ายหนึ่งไม่ต้องรับผิดชอบเจ้าหนี้แต่อย่างใด เว้นแต่เป็นหนี้ร่วมทั้งสองฝ่ายต้องร่วมกันรับผิดชอบในหนี้ร่วมจนหมดภาระหนี้สิน

3) การสิ้นสุดการอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส หากตกลงใจที่จะเลิกร้างกัน ก็ทำได้โดยง่ายตาย แยกทางกันก็เป็นการสิ้นสุดการอยู่ร่วมกันแล้ว ไม่ต้องไปจดทะเบียนหย่า หรือต้องฟ้อง

¹⁰⁹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 274.

หย่าอย่างเช่นคู่ที่จดทะเบียนสมรสกัน ทำให้เลิกกันได้ง่าย สถาบันครอบครัวไม่มั่นคง ในส่วนของทรัพย์สินที่ทำมาหาได้ร่วมกันก็แบ่งกันตามหลักกรรมสิทธิ์รวม

4) ผลเกี่ยวกับบุตร

บุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาเท่านั้น แต่เป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา ซึ่งจะกลายเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อเมื่อ บิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนรับรองบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1547 โดยผลของการเป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของบิดาทำให้บุตรไม่มีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูบิดา และบิดาไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตร ส่งผลให้กรณีมีบุคคลภายนอกมาทำละเมิดให้บิดาหรือบุตรตาย หรือบาดเจ็บ ก็ไม่สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนการที่ต้องขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิด นอกจากนี้บิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ไม่มีอำนาจปกครองบุตร อำนาจปกครองบุตรตกแก่มารดาแต่ผู้เดียว

5) สิทธิในการรับมรดก

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสไม่ก่อให้เกิดสิทธิในการรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมจากฝ่ายที่เสียชีวิต

ส่วนบุตรนอกกฎหมาย มาตรา 1627 บัญญัติว่า “บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วและบุตรบุญธรรมนั้น ให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดาน เหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายนี้”

บุตรนอกกฎหมาย คือ บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้สมรสกัน บุตรจึงเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายเฉพาะมารดาเท่านั้น แต่ตามมาตรา 1627 ให้สิทธิบุตรที่บิดารับรองแล้วมีสิทธิได้รับมรดกของบิดาได้ โดยถือว่าเป็นทายาทชั้นผู้สืบสันดานตาม ป.พ.พ. มาตรา 1629 (1)

พฤติการณ์ต่างๆ ที่ถือว่าเป็นการรับรองบุตรแล้ว เช่น บิดาให้การศึกษา ให้ใช้นามสกุล ให้การอุปการะเลี้ยงดู ลงทะเบียนบ้านว่าเป็นบุตร บิดาไปแจ้งทะเบียนคนเกิดว่าเป็นบุตร หรือบิดายอมให้บุตรเรียกว่าบิดา เป็นต้น

อย่างไรก็ดี บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว ตามมาตรา 1627 นั้น ให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย มีสิทธิเกี่ยวกับการรับมรดกเท่านั้น ไม่ทำให้เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายขึ้นมา จึงไม่มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากผู้ทำให้บิดาตาย¹¹⁰ สำหรับค่าปลงศพนั้นตามมาตรา 1649 ทายาทมีหน้าที่จัดการศพผู้ตาย ดังนั้นบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วจึงมีสิทธิเรียกจากผู้กระทำละเมิดได้ ส่วนค่าสินไหมทดแทนอย่างอื่นอันเกิดจากการ

¹¹⁰ คำพิพากษาฎีกาที่ 508/2519, 1146/2513

กระทำละเมิด เป็นสิทธิของเจ้ามรดกตกทอดแก่ทายาทได้ บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วจึงเรียกได้เช่นกัน¹¹¹ เช่น เรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ทำละเมิดที่ทำรถยนต์ของเจ้ามรดกเสียหายได้

นอกจากนี้บุตรนอกกฎหมายไม่มีสิทธิในการรับมรดกแทนที่กัน เนื่องจากกฎหมายกำหนดให้สิทธิในการรับมรดกแทนที่กันนั้น ให้ใช้บังคับแก่ทายาทโดยธรรมเท่านั้น

¹¹¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 2603/2518, 3208/2538

บทที่ 4

วิเคราะห์เปรียบเทียบผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของ ต่างประเทศกับประเทศไทย และปัญหากฎหมายของ การจดทะเบียนสมรสของประเทศไทย

จากที่ได้ศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสของประเศฝรั่งเศส อังกฤษ สาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศไทย ในบทที่ 3 แล้ว พบว่าผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสของต่างประเทศนั้น มีทั้งข้อที่เหมือนและแตกต่างกับประเทศไทย ซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์ในบทนี้ การศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของต่างประเทศ ก็เพื่อที่จะนำข้อดีของเขามาปรับใช้กับกฎหมายของไทยเรา ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดจุดด้อยของกฎหมายไทย ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้คนไม่นิยมจดทะเบียนสมรสในปัจจุบัน

นอกจากนี้ ในบทนี้จะได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหากฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของประเทศไทย เนื่องจากในปัจจุบันนี้ปัญหาคนไม่นิยมจดทะเบียนสมรสมีเพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัว จำแนกเป็นรายปี ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1 จะเห็นว่าอัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งมีทั้งคู่ที่อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาแต่ไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย และคู่ที่เคยจดทะเบียนสมรสกันมาก่อน แต่ต่อมาได้จดทะเบียนหย่า ทั้งๆที่ยังอยู่กินร่วมกันเช่นเดิม อันมาจากสาเหตุของปัญหากฎหมายของไทยเราในปัจจุบัน เช่น ปัญหาเรื่องของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา หรือปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรส เป็นต้น

ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น หากเรานิ่งเฉยไม่หาทางแก้ไข นับวันจะยิ่งทำให้สถิติการจดทะเบียนสมรสลดลง และอัตราการหย่าเพิ่มขึ้น ผู้เขียนจึงได้นำปัญหาต่างๆของปัญหากฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของไทยมาวิเคราะห์ เพื่อจะได้หาแนวทางแก้ไขปัญหาล่าช้าต่อไป

4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของต่างประเทศกับประเทศไทย

4.1.1 ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศฝรั่งเศสและประเทศไทย

ประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศสต่างก็ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) เหมือนกัน ดังนั้นจากที่ได้ศึกษาผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของประเศฝรั่งเศส เมื่อเปรียบเทียบ

กับประเทศไทยแล้ว พบว่ามีหลักการสำคัญๆคล้ายคลึงกัน แต่ข้อที่แตกต่างจากประเทศไทยที่สำคัญ มีอยู่ 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เรื่องสิทธิในทรัพย์สิน กล่าวคือ กฎหมายแพ่งฝรั่งเศสกำหนดให้รายได้ทั่วไปของกลุ่มสมรส เช่น เงินเดือน หรือค่าจ้าง ถือเป็นสินส่วนตัวของใครของมัน คือ ใครทำมาหาได้เท่าไรก็เป็นสินส่วนตัวของคนนั้นไป เงินที่ทำมาหาได้ไม่ตกเป็นสินสมรส สำหรับทรัพย์สินอย่างอื่นนอกเหนือจากเงินเดือน หรือค่าจ้าง ก็ให้ถือเป็นสินสมรส เว้นแต่จะได้รับการมาทางมรดก มรดกของฝ่ายใดก็เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น ในเรื่องสิทธิในทรัพย์สินนี้แตกต่างจากกฎหมายไทย คือ ทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส ถือเป็นสินสมรสทั้งสิ้น ดังนั้น เงินเดือน หรือค่าจ้างที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำมาหาได้ หรือทั้งสองฝ่ายต่างทำมาหาได้ ไม่ว่าฝ่ายใดจะหาได้มากหรือได้น้อย เงินเดือน หรือค่าจ้างเหล่านั้นก็ตกเป็นสินสมรส ตรงจุดนี้เองที่เป็นปัญหาในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ยกตัวอย่างเช่น สามีภริยาคู่หนึ่ง สามีไม่ได้ช่วยทำมาหากินอะไรเลย ภริยาเป็นฝ่ายหารายได้เลี้ยงครอบครัวฝ่ายเดียว ซ้ำร้ายสามียังก่อหนี้สินขึ้นอีก คราวนี้เจ้าหนี้ก็จะมาบังคับชำระหนี้จากสินสมรส ซึ่งความเป็นจริงแล้วเป็นทรัพย์สินที่ภริยาเป็นฝ่ายหามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนฝ่ายเดียว ต่อมาพอทนอยู่ร่วมกันไม่ได้ ต้องหย่าขาดจากกัน กฎหมายให้แบ่งสินสมรสกันคนละกึ่งหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ภริยาจึงมีความรู้สึกที่ไม่ยุติธรรมสำหรับเธอ และปัญหานี้ยังเกิดกับคู่สมรสที่มีฐานะแตกต่างกันอย่างมาก ทำให้เกิดปัญหาในปัจจุบันอัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง

ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นด้วยกับระบบกฎหมายแพ่งของฝรั่งเศส ในเรื่องที่กำหนดให้รายได้ทั่วไปของกลุ่มสมรส เช่น เงินเดือน หรือค่าจ้าง ถือเป็นสินส่วนตัวของใครของมัน เพราะทำให้เกิดความยุติธรรมแก่คู่สมรสทั้งสองฝ่าย ใครเป็นฝ่ายทำมาหาได้เงินนั้นก็ควรเป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายฝรั่งเศสกำหนดว่าทรัพย์สินอื่นที่ได้มาระหว่างสมรสนอกเหนือจากเงินเดือน หรือค่าจ้างนี้ ก็ยังให้ถือเป็นสินสมรสของกลุ่มสมรสอยู่ ซึ่งทำให้ระบบสินสมรสยังคงมีอยู่ เพราะระบบสินสมรสยังคงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับครอบครัว เพราะเมื่อสร้างครอบครัวอยู่ร่วมกันย่อมต้องมีค่าใช้จ่ายที่จำเป็นสำหรับครอบครัวในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน เลี้ยงดูและให้การศึกษากับบุตร เป็นต้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าหากเรานำกฎหมายฝรั่งเศสในเรื่องนี้ มาปรับใช้กับกฎหมายครอบครัวของไทยเรา เชื่อว่าน่าจะเป็นประโยชน์ในการช่วยลดปัญหาอัตราการจดทะเบียนสมรสที่ลดลงได้ไม่มากนัก

ประการที่สอง เรื่องสิทธิในการรับมรดก ที่พบว่าแตกต่างจากกฎหมายไทย คือ กรณีเมื่อเจ้ามรดกเสียชีวิตลง และในกรณีที่มิทายาทเป็นบุตรและคู่สมรส คู่สมรสมีสิทธิที่จะเลือกระหว่างการได้สิทธิเก็บกิน หรือการได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์มรดก ซึ่งกฎหมายของไทยไม่ได้ให้สิทธิในการเลือกเช่นนั้นแก่คู่สมรส ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดให้คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิได้รับส่วนแบ่งของกองมรดกร่วมกับทายาทอื่นๆของเจ้ามรดก

ผู้เขียนเห็นว่าในประเด็นนี้กฎหมายของไทยเราในเรื่องมรดกที่ใช้บังคับอยู่เหมาะสมดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องแก้ไขให้เหมือนของฝรั่งเศส เพราะการให้สิทธิในการเลือกแก่คู่สมรส ผู้เขียนเห็นว่าไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อะไร และกฎหมายเรื่องมรดกก็เป็นข้อดีของคนที่จะมรดกเสีย สมรสที่จะมีสิทธิได้รับมรดกจากเจ้ามรดก ซึ่งในทางตรงกันข้ามคนที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสกลับต้องเสียประโยชน์จากกฎหมายในส่วนนี้ เพราะเมื่อคู่ของตนเสียชีวิตลง คนที่ไม่มีสิทธิใดๆ ในกองมรดกของเจ้ามรดกเลย

4.1.2 ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศอังกฤษและประเทศไทย

ประเทศอังกฤษใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ซึ่งต่างจากประเทศไทยที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) แต่ถึงจะใช้ระบบกฎหมายต่างกัน ประเทศอังกฤษก็ยังเป็นประเทศที่น่านำมาศึกษาถึงระบบกฎหมายของเขา เนื่องจากมีการปกครองประเทศที่ใกล้เคียงกับไทยเรา คือ ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และจากการที่ได้ศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของประเทศอังกฤษ พบว่ามีหลักการสำคัญๆ ใกล้เคียงกับกฎหมายครอบครัวของไทยเรา ที่พบว่ามีข้อแตกต่างที่สำคัญที่น่านำมาศึกษาวิเคราะห์ คือ

เรื่องผลของการสมรสที่มีต่อทรัพย์สินของคู่สมรส ตาม The Married Woman's Property Act 1964 ได้กำหนดว่าทรัพย์สินอื่นๆ ซึ่งแยกจากเงินส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งสามีมอบให้แก่ภริยา ในเบื้องต้นถือว่าเงินส่วนอื่นนั้นเป็นของสามีและภริยาโดยส่วนเท่าๆกัน และทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสเป็นของคู่สมรสตามส่วนที่แต่ละฝ่ายทำมาหาได้ นอกจากนี้ตาม The Matrimonial Proceedings and Property Act 1981 มาตรา 37 กำหนดว่าหากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายที่ทำให้ทรัพย์สินงอกเงยเพิ่มขึ้นเป็นประโยชน์แก่คู่สมรส คู่สมรสฝ่ายนั้นย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินส่วนนั้นตามจำนวนที่ทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทั้งนี้อาจจะเป็นไปตามที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันหรือตามที่ศาลจะได้ตัดสิน

หลักการของระบบทรัพย์สินของคู่สมรสของประเทศอังกฤษ คล้ายคลึงกับของประเทศฝรั่งเศสตามที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสที่คู่สมรสฝ่ายใดเป็นฝ่ายหามาได้ หรือเป็นฝ่ายทำให้ทรัพย์สินงอกเงยเพิ่มขึ้น คู่สมรสฝ่ายนั้นมีสิทธิในทรัพย์สินส่วนนั้นตามจำนวนที่หามาได้ หรือตามจำนวนที่ทำให้เพิ่มพูนขึ้น หรือถือเป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายนั้นนั่นเอง เพราะฉะนั้นทรัพย์สินอื่นๆ นอกเหนือจากนี้ที่ได้มาในระหว่างสมรสก็ยังคงเป็นสินสมรสอยู่

ผู้เขียนเห็นว่า หากประเทศไทยเรา ได้นำระบบทรัพย์สินของคู่สมรสของประเทศอังกฤษ มาปรับใช้กับกฎหมายครอบครัวของเรา น่าจะเป็นประโยชน์ และช่วยลดปัญหาเรื่องของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาของไทยเราได้ เมื่อแก้ไขปัญหาเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาได้ ย่อมช่วย

ลดปัญหาของอัตราการจัดทะเบียนสมรสที่ลดลงได้ ซึ่งจะนำกฎหมายของอังกฤษมาปรับใช้อย่างไร ผู้เขียนจะได้นำเสนอในบทของข้อเสนอแนะต่อไป

4.1.3 ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศไทย

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) เหมือนกับประเทศไทย และมีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายกับประเทศไทย เพราะปัจจุบันนี้คนไทยส่วนใหญ่ก็มีบรรพบุรุษเชื้อสายจีน ดังนั้นการศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการสมรสของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน น่าจะเป็นประโยชน์ในการนำข้อดีของจีนมาปรับใช้กับกฎหมายไทยเราได้ จากที่ได้ศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการสมรสของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนพบว่าหลักการสำคัญส่วนใหญ่คล้ายกับกฎหมายครอบครัวของไทย จะมีที่แตกต่างกันในประเด็นปลีกย่อย ดังนี้

ประการที่หนึ่ง กฎหมายไทยเรากำหนดให้บิดามารดา และบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น มีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน แต่กฎหมายครอบครัวของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนยังกำหนดให้ปู่ย่าตายายกับหลาน พี่ชายพี่สาวกับน้องชายน้องสาว และบิดามารดาเลี้ยงกับบุตรเลี้ยง ต่างมีสิทธิและหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันด้วย

ประการที่สอง กฎหมายไทยเราบิดาไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตรนอกสมรส แต่กฎหมายครอบครัวของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนได้กำหนดให้บุตรนอกสมรสมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุตร โดยชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ บิดามารดามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตร จนกว่าบุตรจะบรรลุนิติภาวะ

ประการที่สาม เนื่องจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมีประชากรมาก กฎหมายครอบครัวของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนจึงมีการกำหนดให้คู่สมรสต้องปฏิบัติตามนโยบายคุมกำเนิดของรัฐ ซึ่งในส่วนนี้กฎหมายไทยไม่มี

ประการที่สี่ ถึงแม้จะมีเหตุฟ้องหย่ากรียาได้ แต่ในระหว่างที่กรียาตั้งครรรภ์ หรือภายในหนึ่งปีหลังคลอด หรือภายในหกเดือนนับแต่การตั้งครรรภ์ยุติกลางคัน สามีจะฟ้องหย่าไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น แต่ทางฝ่ายกรียาฟ้องหย่าได้ทุกเมื่อเมื่อมีเหตุหย่าเกิดขึ้น ในเรื่องนี้เป็นข้อดีของกฎหมายประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนในการคุ้มครองหญิงที่ตั้งครรรภ์ ซึ่งกฎหมายครอบครัวของไทยเราไม่ได้มีบทบัญญัติในเรื่องนี้

ประการที่ห้า เรื่องการแบ่งทรัพย์สินของคู่สมรสภายหลังการหย่า นอกจากการแบ่งทรัพย์สินที่เป็นสินสมรสรวมกันแล้ว คู่สมรสฝ่ายหนึ่งอาจต้องขอใช้สินสมรสที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจ่ายเกินไปกว่าหน้าที่ของตนด้วย นอกจากนี้ในส่วนหนึ่งของหนี้สินที่เกิดขึ้น ณ วันที่มีการหย่า หนี้สินที่

เป็นนี้ร่วมให้ชำระหนี้สินนั้นด้วยสินสมรสก่อน หากไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินส่วนตัวของแต่ละฝ่ายตามที่ได้ตกลงกัน ในเรื่องนี้กฎหมายไทยเราไม่มีบทบัญญัติคุ้มครองเรื่องการต้องชดใช้สินสมรส นอกจากนี้นี้ร่วมของสามีภริยา เจ้าหนี้สามารถบังคับชำระหนี้จากสินส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนสิ้นเชิงก่อนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องบังคับชำระหนี้จากสินสมรสก่อน

ผู้เขียนเห็นว่า ตามกฎหมายครอบครัวประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ให้มีการชดใช้สินสมรสที่คู่สมรสอีกฝ่ายย้ายถิ่นไปกว่าหน้าที่ของตนนั้นเป็นเรื่องดี ทำให้เกิดความยุติธรรมในการแบ่งสินสมรส ซึ่งกฎหมายไทยเราน่าที่จะนำมาปรับใช้ นอกจากนี้ในการให้เจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ร่วมของสามีภริยาจากสินสมรสก่อนนั้น ผู้เขียนเห็นว่าในเรื่องนี้ก็น่าที่จะนำมาปรับใช้กับกฎหมายไทยเรา ซึ่งตรงจุดนี้จะช่วยลดปัญหาเรื่องหนี้สินของสามีภริยา เนื่องจากหนี้ร่วมบางอย่างอาจเกิดจากการก่อหนี้ของสามีฝ่ายเดียว แต่ภริยาอาจถูกบังคับให้ลงนามให้ความยินยอม หรือลงนามเป็นพยานในสัญญากู้เงิน ทำให้ถือว่าเป็นการให้สัตยาบัน หนี้สินจึงกลายเป็นหนี้ร่วม ซึ่งหากตามกฎหมายไทยเราในปัจจุบันเจ้าหนี้สามารถบังคับชำระหนี้จากสินส่วนตัวของลูกหนี้ร่วมก่อนก็ได้ ซึ่งกรณีนี้เจ้าหนี้ก็อาจบังคับชำระหนี้จากสินส่วนตัวของภริยาก่อนจนสามารถชำระหนี้ได้โดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นการไม่ยุติธรรมกับภริยาเลย แต่หากได้นำหลักการของกฎหมายประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมาปรับใช้ ในกรณีนี้เจ้าหนี้ก็ต้องบังคับชำระหนี้จากสินสมรสก่อน อย่างน้อยสินสมรสนั้นก็เป็นส่วนของสามีครึ่งหนึ่ง ซึ่งจะเกิดความยุติธรรมต่อภริยามากกว่า

4.1.4 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสของต่างประเทศกับประเทศไทย

จากที่ได้ศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยไม่จดทะเบียนสมรสในประเทศฝรั่งเศส และประเทศอังกฤษ พบว่าในต่างประเทศโดยเฉพาะในประเทศแถบยุโรปให้การยอมรับ และรัฐมีมาตรการในการช่วยเหลือให้ผลประโยชน์แก่คู่ที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสตามกฎหมาย มากกว่าประเทศไทย อาจจะเป็นเพราะวัฒนธรรมและสภาพทางสังคมของประเทศแถบยุโรปนั้นให้การยอมรับการอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่มีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม แต่ตรงข้ามกับประเทศไทย ซึ่งถึงแม้ในปัจจุบันเราจะรับวัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามาในสังคมไทยมากขึ้น มีการอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น แต่โดยรวมเราก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทยๆกันไว้ และเชื่อว่ารัฐก็ต้องการให้มีการอยู่ร่วมกันโดยการสมรสถูกต้องตามกฎหมายมากกว่าการอยู่ร่วมกันโดยไม่สมรส ดังจะเห็นได้จากกฎหมายของไทยเรา จะมีมาตรการในการช่วยเหลือสนับสนุนคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรส มากกว่าคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยไม่สมรส

ในประเทศฝรั่งเศส การอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยา (Concubinage) โดยไม่จดทะเบียนสมรส มีผลทางกฎหมายที่แตกต่างกับผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสของไทย ดังนี้

ประการที่หนึ่ง การอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาก่อให้เกิดสิทธิร่วมกันในการดูแลบุตร เช่น การให้การศึกษา การอบรมดูแล แต่ของไทยบิดาและบุตรนอกกฎหมาย ไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

ประการที่สอง ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน เมื่อแยกทางกัน มีคำวินิจฉัยของศาลในการยอมรับความเสียหายของฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งและใช้เป็นเหตุผลประกอบในการจ่ายค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่มีการแยกทางกันเกิดขึ้น ซึ่งฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งจะได้รับเงินก็ต่อเมื่อมีสภาพการณ์อันแสดงให้เห็นถึงความผิดของผู้ทอดทิ้ง เช่น เมื่อถูกทอดทิ้งทำให้ไร้ที่อยู่อาศัย เป็นต้น และฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งต้องแสดงให้ศาลเห็นว่า การแยกทางกันเป็นความผิดของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งในเรื่องนี้กฎหมายไทยไม่มีการให้ความช่วยเหลือฝ่ายที่ถูกทอดทิ้ง คู่ที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสไม่ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ใดๆ ตามกฎหมายต่อกัน เมื่อแยกทางกันก็ต่างคนต่างไป กฎหมายไม่ได้มีมาตรการให้ความช่วยเหลือใดๆ แม้จะถูกทอดทิ้ง ต้องตกอยู่ในสภาพยากลำบากก็ตาม

ประการที่สาม กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ ศาลก็ได้อยอมรับสิทธิในการให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับค่าชดเชย ซึ่งการชดเชยค่าเสียหายในกรณีนี้ให้ได้ทั้งกรณีเกิดความเสียหายต่อร่างกายและความเสียหายต่อจิตใจ ซึ่งตามกฎหมายไทยไม่มีบทบัญญัติให้ได้รับสิทธิดังกล่าว

ในประเทศอังกฤษ การอยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสตามกฎหมายอังกฤษ ก่อให้เกิดผลทางกฎหมายที่แตกต่างจากการอยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสตามกฎหมายไทย ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสฝ่ายที่มีชีวิตอยู่สามารถที่จะเรียกร้องค่าทดแทนจากผู้ที่ทำให้อีกฝ่ายเสียชีวิตได้ แต่ต้องทำการพิสูจน์ให้เห็นว่าได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาเป็นเวลามากกว่า 2 ปีขึ้นไป และค่าทดแทนดังกล่าวเรียกได้ทั้งค่าทดแทนทางด้านร่างกายและทางด้านจิตใจของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย ซึ่งตรงข้อนี้ตามกฎหมายไทยไม่สามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนใดๆ ได้เลย

ประการที่สอง ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส มีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตร แต่ตามกฎหมายไทยบิดาไม่มีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตรนอกกฎหมายของตน

ประการที่สาม กฎหมายอังกฤษเปิดโอกาสให้ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสสามารถทำข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน หรือ Cohabitation Agreement ได้ ซึ่งจะทำความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส ในเรื่องการจัดการทรัพย์สินหรือความสัมพันธ์ภายในครอบครัวสามารถใช้บังคับได้ในระหว่างคู่ของตน

ถึงแม้ว่ากฎหมายไทยจะไม่ได้ให้ความสำคัญคุ้มครอง หรือให้สิทธิประโยชน์แก่คู่ที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส เมื่อเทียบกับที่กฎหมายต่างประเทศได้ให้ แต่ผู้เขียนเห็นว่า เราไม่จำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายเราให้เหมือนอย่างต่างประเทศ เพราะเนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ประเทศไทยเรายังคงต้องการเห็นสถาบันครอบครัวให้มีความมั่นคง เป็นปึกแผ่น ซึ่งการส่งเสริมให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรส นั้น เป็นสิ่งที่ทำให้สถาบันครอบครัวมั่นคง แข็งแรง ส่งผลดีทั้งต่อตนเอง ต่อบุตร และต่อสังคมโดยรวมของประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ที่ต้องการส่งเสริมให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

4.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสของประเทศไทย

จากที่ได้ศึกษาผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายไทยในบทที่ 3 จึงเห็นได้ว่าการที่ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสมีผลดีมากกว่าการที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้จะมีกฎหมายบางเรื่องที่ไม่เอื้ออำนวยให้ชายหญิงอยากที่จะจดทะเบียนสมรสก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อดีต่างๆที่มากมายของการจดทะเบียนสมรส ส่งผลจูงใจให้ชายหญิงอยากที่จะจดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น

ข้อดีต่างๆของการจดทะเบียนสมรส มีดังนี้

ข้อ 1. เรื่องการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

หากสามีภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายตามความสามารถและฐานะของตน อีกฝ่ายเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ หรือถือเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516 (6) จากการทำกฎหมายให้สามีภริยาอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ในทางกฎหมายกับบุคคลภายนอกที่มักกระทำละเมิดต่อสามีหรือภริยาทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย คู่สมรสอีกฝ่ายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน ดังนี้

1. ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน กรณีมีผู้กระทำละเมิดให้คู่สมรสถึงแก่ความตาย หรือเสียหายแก่ร่างกาย อนามัย หรือเสรีภาพ ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งขาดแรงงานในครัวเรือน

2. ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไว้อุปการะ ในกรณีกระทำละเมิดให้คู่สมรสถึงแก่ความตาย ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องขาดไว้อุปการะตามกฎหมาย โดยในการเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไว้อุปการะจากผู้กระทำละเมิดนี้ ไม่คำนึงว่าภริยาหรือสามีที่ถึงแก่ความตายจะมีรายได้หรือไม่ก็ตาม

กรณีนี้หากคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสก็ไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว หากคู่ของคุณไม่เลี้ยงดูคุณ ก็ไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้ หรือหากมีบุคคลอื่นมากระทำละเมิดให้คู่ของคุณได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตายก็ไม่สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำละเมิดได้

ข้อ 2. เรื่องทรัพย์สิน

เมื่อชายหญิงจดทะเบียนสมรสกัน ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างสมรส เช่น เงินเดือน หรือได้มาโดยพินัยกรรม หรือการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส หรือที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว เช่น เงินฝากในธนาคารก่อนสมรส เมื่อมีดอกเบี่ยเกิดขึ้นระหว่างสมรส ดอกเบี่ยนั้นก็เป็สินสมรส

ทรัพย์สินที่เป็นสินสมรส ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิในทรัพย์สินนั้นคนละกึ่งหนึ่ง แม้ว่าสามีจะเป็นผู้ทำมาหาได้แต่ผู้เดียว ภริยาเป็นแม่บ้านอยู่บ้าน แต่ภริยาก็มีสิทธิในทรัพย์สินที่สามีหาได้กึ่งหนึ่ง ตรงจุดนี้เป็นข้อดีของการจดทะเบียนสมรสข้อหนึ่ง ทำให้คู่สามีภริยามีความรู้สึกมั่นคงในฐานะ ไม่ต้องกังวลว่าจะไม่รับการอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่าย หรือเมื่อมีเหตุต้องหย่าร้างกัน ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสก็หารสอง ไม่ต้องทำการพิสูจน์ให้ยุ่งยาก ต่างกับคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดหาได้ก็เป็นของฝ่ายนั้นแต่เพียงผู้เดียว หรือคู่ที่ช่วยกันทำธุรกิจ ทรัพย์สินที่ได้มาถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วม เมื่อมีเหตุที่ต้องเลิกกันก็อาจเกิดปัญหาความไม่ยุติธรรมในการแบ่งทรัพย์สินที่ทำมาหาได้ร่วมกัน

ข้อ 3. เรื่องค่าทดแทนกรณีมีชู้

เมื่อศาลพิพากษาให้หย่าเพราะเหตุสามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นเป็นภริยาหรือสามี เป็นชู้หรือมีชู้ หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจิม ภริยาหรือสามีมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสามีหรือภริยา และจากผู้ซึ่งได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหรือผู้ซึ่งเป็นเหตุแห่งการหย่านั้น

ถึงแม้ไม่มีการฟ้องหย่าแต่หากมีผู้ล่วงเกินภริยาไปในทำนองชู้สาว สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้นั้นก็ได้ และภริยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้ แต่มีข้อสังเกตว่ากรณีที่ไม่มีการฟ้องหย่านี้จะเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสด้วยกันไม่ได้

แต่ในเรื่องค่าทดแทนกรณีนี้มีข้อยกเว้นไว้ว่า ถ้าสามีหรือภริยายินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจให้อีกฝ่ายหนึ่งมีชู้ หรือให้ผู้อื่นกระทำการล่วงเกินไปในทำนองชู้สาว สามีหรือภริยานั้นจะเรียกค่าทดแทนไม่ได้

นอกจากนี้ยังสามารถเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสในกรณีที่ต้องฟ้องหย่าเพราะเหตุ

- 1) ทำร้ายหรือทรมาณร่างกายจิตใจ หรือหมิ่นประมาทเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง
- 2) จงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี
- 3) ไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยาอย่างร้ายแรง

เมื่อมีเหตุที่ต้องฟ้องหย่าเหตุใดเหตุหนึ่งในสามเหตุข้างต้นเกิดขึ้น และที่สำคัญฝ่ายที่จะต้องรับผิดชอบจะต้องเป็นผู้ก่อเหตุหย่า โดยมุ่งประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจทนได้จึงต้องฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ

ในเรื่องค่าทดแทนนี้เป็นข้อดีอีกข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรส ต่างกับคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนอกใจมีชู้ก็ไม่สามารถเรียกค่าทดแทนจากคู่ของตน หรือจากชู้ได้ หากทนอยู่ด้วยกันไม่ได้ ก็ได้แต่แยกทางจากกันไปโดยที่ไม่ได้อะไรเลย

ข้อ 4. เรื่องได้รับค่าเลี้ยงชีพจากการหย่า

ชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกัน หากต่อมาไม่สามารถอยู่ร่วมกันต่อไปได้ จนถึงขั้นมีการฟ้องหย่าเกิดขึ้น การจดทะเบียนสมรสก็ยังมีผลดี คือ ยังได้รับค่าเลี้ยงชีพจากฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ หากในคดีหย่านั้น เหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว และการหย่าทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายต้องยากจนลง เพราะขาดรายได้จากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส

นอกจากนี้หากหย่าขาดจากกัน เพราะเหตุฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเพราะเหตุฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยกับอีกฝ่ายหนึ่ง และมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางรักษาหายได้ คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือฝ่ายที่เป็นโรคติดต่อ นั้นด้วย

ข้อดีในเรื่องค่าเลี้ยงชีพนี้ เป็นข้อดีอีกข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรส ซึ่งคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสจะไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว หากต้องเลิกร้างกันไป ไม่ว่าจะด้วยความผิดของอีกฝ่าย หรือเพราะเหตุที่ตนวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรง หากอีกฝ่ายหนึ่งไม่ช่วยเหลือเลี้ยงดู ก็ไม่สามารถเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจากอีกฝ่ายหนึ่งได้

ข้อ 5. เรื่องบุตร

การที่ชายหญิงอยู่ร่วมกัน โดยจดทะเบียนสมรส นอกจากมีผลดีต่อตนเองแล้ว ยังส่งผลดีต่อบุตรด้วย กล่าวคือ บุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่จดทะเบียนสมรสกัน จะเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดา แต่หากบุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน จะเป็น

บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาฝ่ายเดียว แต่เป็นบุตรมิชอบด้วยกฎหมายของบิดา ทำให้บุตรดังกล่าวเสียสิทธิต่างๆที่จะได้รับจากบิดามากมาย ทั้งๆที่ก็เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของบิดา

ในส่วนผลดีของการเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดา มีดังนี้

1. บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิที่จะใช้ชื่อสกุลของบิดา แต่อย่างไรก็ดี หากเป็นบุตรนอกสมรสเมื่อบิดาได้ยอมให้ใช้ชื่อสกุลก็เป็นแต่เหตุให้ฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 1555 (7) แต่ไม่ได้ทำให้มีฐานะเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายขึ้นมาได้

2. บิดามารดามีหน้าที่ตามกฎหมายต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย และบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายมีหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา ดังนั้นหากมีผู้ใดมาทำละเมิดให้บุตรหรือบิดามารดาตาย บิดามารดาและบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายจึงได้รับความคุ้มครองสิทธิให้เรียกค่าสินไหมทดแทนในการที่ต้องขาดไร่อุปการะจากผู้ทำละเมิดได้ ทั้งนี้ไม่ว่าในความเป็นจริงบิดามารดาจะได้อุปการะเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ หรือบุตรจะได้เลี้ยงดูบิดามารดาจริงหรือไม่ก็ตาม

ดังนั้น หากมีผู้ใดกระทำละเมิดให้บิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตาย ทั้งบิดาและบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น ก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าขาดไร่อุปการะตามกฎหมายจากผู้กระทำละเมิด ทั้งๆที่ความเป็นจริงตนอาจจะเดือดร้อนขาดไร่อุปการะจากการตายของบิดาหรือของบุตรของตนก็ได้

ข้อ 6. เรื่องมรดก

ข้อดีอีกข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรสก็คือ การมีสิทธิในการรับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต เพราะสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่เป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิได้รับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต ดังที่ ป.พ.พ. มาตรา 1629 วรรคท้าย บัญญัติว่า “คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็เป็นทายาทโดยธรรม ภายใต้บังคับของบทบัญญัติพิเศษแห่งมาตรา 1635” กล่าวคือ คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่มีสิทธิในส่วนแบ่งในทรัพย์มรดกเท่ากับทายาทชั้นบุตร

ในส่วนของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส ไม่มีความเกี่ยวข้องกันในทางกฎหมายแต่อย่างใด ดังนั้นหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่จึงไม่ใช่ทายาทโดยธรรม ไม่มีสิทธิในกองมรดกของผู้เสียชีวิต

แต่ในส่วนของบุตร บุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย และบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วมีสิทธิได้รับมรดกจากทั้งบิดาและมารดา ถือเป็นผู้สืบสันดาน เป็นทายาทโดยธรรมลำดับที่ 1 ตามมาตรา 1629 (1) บุตรนอกกฎหมาย คือ บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน การที่บุตรนอกกฎหมายจะมีสิทธิได้รับมรดกจากบิดา จะต้องเป็นบุตรที่บิดาตามความเป็นจริงรับรองแล้ว พฤติการณ์ต่างๆที่ถือว่าเป็นการรับรองบุตรแล้ว เช่น บิดาให้การศึกษา ให้ใช้นามสกุล

ให้การอุปการะเลี้ยงดู ลงทะเบียนบ้านว่าเป็นบุตร บิดาไปแจ้งทะเบียนคนเกิดว่าเป็นบุตร หรือบิดา ยอมให้บุตรเรียกว่าบิดา เป็นต้น

มีข้อสังเกตว่า บิดากับบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น ตามปกติไม่มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายต่อกันอย่างใดเลย และไม่มีสิทธิได้รับมรดกซึ่งกันและกันด้วย ป.พ.พ. มาตรา 1627 เป็นบทบัญญัติวางข้อยกเว้นให้บุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่บิดารับรองแล้วให้มีสิทธิได้รับมรดกของบิดา จึงต้องตีความโดยเคร่งครัด กฎหมายบทนี้บัญญัติไว้แต่จะให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายนี้ มิได้บัญญัติให้ถือว่าเป็นบิดาโดยชอบด้วยกฎหมายด้วย¹ ดังนั้นบิดาจึงจะอ้างมาตรา 1627 นี้เพื่อรับมรดกของบุตรที่ตนรับรองไม่ได้

ในเรื่องการรับมรดกแทนที่ เฉพาะบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่มีสิทธิรับมรดกแทนที่กัน ตามที่มาตรา 1642 บัญญัติว่า “การรับมรดกแทนที่กันนั้น ให้ใช้บังคับแต่ในระหว่างทายาทโดยธรรม” การรับมรดกแทนที่กัน ตัวอย่างเช่น บิดาซึ่งมีสิทธิรับมรดกจากปู่หรือย่าถึงแก่ความตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนที่ปู่หรือย่าจะตาย บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของบิดานั้น มีสิทธิรับมรดกของปู่หรือย่าแทนที่บิดาของตน ตรงจุดนี้เป็นข้อดีของการเป็นบุตรที่เกิดจากบิดามารดาจดทะเบียนสมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย ถึงแม้ว่าบุตรนอกสมรสจะมีสิทธิรับมรดกจากบิดาที่แท้จริงของตน แต่ก็ไม่มีสิทธิรับมรดกแทนที่บิดาของตนได้

ข้อ 7. เรื่องประโยชน์ทดแทนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม

ข้อดีอีกข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรส คือ ได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร ตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 เนื่องจากมาตรา 75 ตรี วรรคหนึ่ง บัญญัติไว้ว่า “ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรสำหรับบุตรชอบด้วยกฎหมายซึ่งมีอายุตามที่กำหนดในกฎกระทรวงแต่ต้องไม่เกินสิบห้าปีบริบูรณ์จำนวนคราวละไม่เกินสองคน บุตรชอบด้วยกฎหมายดังกล่าวไม่รวมถึงบุตรบุญธรรม หรือบุตรซึ่งได้ยกให้เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่น”

จะเห็นได้ว่ากฎหมายให้สิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร เฉพาะบุตรชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น ดังนั้นชายที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับหญิงแล้วมีบุตรด้วยกัน บุตรนั้นจึงไม่ใช่บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของชาย ชายผู้นั้นจึงไม่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรดังกล่าว

ประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์ ตามมาตรา 75 ได้แก่

- (1) ค่าสงเคราะห์ความเป็นอยู่ของบุตร
- (2) ค่าเล่าเรียนบุตร

¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 525/2510.

(3) ค่ารักษาพยาบาลบุตร

(4) ค่าสงเคราะห์อื่นที่จำเป็น

ข้อ 8. เรื่องเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ค. และ ช.พ.ส.

ข้อดีของการจดทะเบียนสมรสอีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องของ ช.พ.ค. และ ช.พ.ส.

ช.พ.ค. ย่อมาจาก การฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา

ช.พ.ส. ย่อมาจาก การฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา ในกรณีคู่สมรสถึงแก่กรรม

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาและคู่สมรสที่เป็นสมาชิกได้ช่วยเหลือกันในการสงเคราะห์ครอบครัวเมื่อถึงแก่กรรม โดยมีความมุ่งหมายเป็นการกุศล คุณสมบัติของผู้สมัคร ช.พ.ค.

1. ผู้สมัครต้องไม่เคยเป็นสมาชิกมาก่อน

2. มีอายุไม่เกิน 35 ปีบริบูรณ์ในวันขึ้นใบสมัคร

3. เป็นผู้ปฏิบัติงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ องค์กรในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ และต้องเป็นผู้ดำรงตำแหน่ง หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ ดังต่อไปนี้

3.1 คณาจารย์

3.2 ครู

3.3 ผู้บริหารสถานศึกษา

3.4 ผู้บริหารการศึกษา

3.5 บุคลากรทางการศึกษาอื่น

3.6 ผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษา ผู้ช่วยครู ครูช่วยสอน ครูสอนปรีชัตริธรรม ครูพี่เลี้ยง ครูชายแดน ลูกจ้างประจำของรัฐและเอกชนที่ได้รับเงินเดือนประจำและดำรงตำแหน่งมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งปี

คุณสมบัติของผู้สมัคร ช.พ.ส.

ต้องเป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายของผู้ปฏิบัติงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ และคู่สมรสของผู้สมัครต้องเป็นผู้ดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับ ช.พ.ค. ส่วนคุณสมบัติอื่นๆ เหมือน ช.พ.ค.

ผู้มีสิทธิรับเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ค.

ผู้ที่มีสิทธิรับเงินสงเคราะห์ ช.พ.ค. ต้องเป็นบุคคลในครอบครัวของสมาชิกที่ถึงแก่กรรมตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้

1. คู่สมรส บุตรชอบด้วยกฎหมาย รวมถึงบุตรนอกสมรสที่บิดารับรองแล้ว และบิดามารดาของสมาชิก ช.พ.ค.

2. ผู้อยู่ในอุปการะอย่างบุตรของสมาชิก ช.พ.ค.

3. ผู้อุปการะสมาชิก ช.พ.ค.

4. มูลนิธิที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสงเคราะห์ครูเพื่อเป็นทุนการศึกษา

ผู้มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ส.

ผู้มีสิทธิรับเงินสงเคราะห์ ช.พ.ส. ได้แก่ บุคคลในครอบครัวของสมาชิกที่ถึงแก่กรรมตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้

1. สมาชิกครูสภาซึ่งเป็นคู่สมรสของสมาชิก ช.พ.ส. ที่ถึงแก่กรรม

2. บุตรของสมาชิก ช.พ.ส. และบุตรของสมาชิกครูสภาซึ่งเป็นคู่สมรสของสมาชิก ช.พ.ส.

3. บิดามารดาของสมาชิก ช.พ.ส. และบิดามารดาของสมาชิกครูสภาซึ่งเป็นคู่สมรสของสมาชิก ช.พ.ส.

4. มูลนิธิที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสงเคราะห์ครูหรือเพื่อให้เป็นทุนการศึกษา

จะเห็นได้ว่าผู้มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์กรณีสมาชิก ช.พ.ค. หรือสมาชิก ช.พ.ส. เสียชีวิต ต้องเป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายของสมาชิกเท่านั้น และผู้ที่มีสิทธิสมัครเป็นสมาชิก ช.พ.ส. ก็ต้องเป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายของผู้ปฏิบัติงานในสังกัดกระทรวง ศึกษาธิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ และคู่สมรสของผู้สมัคร ต้องเป็นผู้ดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับ ช.พ.ค.

ในเรื่อง ช.พ.ค. และ ช.พ.ส. นี้ เป็นข้อดีของการจดทะเบียนสมรส ทำให้คู่สมรสของสมาชิก ช.พ.ค. และ/หรือ ช.พ.ส. ได้รับเงินช่วยเหลือกรณีสมาชิก ช.พ.ค. และ/หรือ ช.พ.ส. ถึงแก่กรรม ในทางตรงกันข้ามคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ก็ไม่มีสิทธิได้รับการช่วยเหลือในเรื่องนี้

ข้อ 9. เรื่องเหตุยกเว้นโทษตามประมวลกฎหมายอาญา

ความเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ได้รับสิทธิพิเศษทางกฎหมายอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 71 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 334 ถึงมาตรา 336 วรรคแรก และมาตรา 341 ถึงมาตรา 364 นั้น ถ้าเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยา หรือภริยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ”

ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ที่หากเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยาหรือภริยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ (แต่ยังคงถือว่ามีผิดอยู่) ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ฉ้อโกง โกงเจ้าหนี้ ยักยอก รับของโจร ทำให้เสียทรัพย์ บุกรุก ตัวอย่างเช่น หากสามีโดยชอบด้วยกฎหมายได้ลักสร้อยทองของภริยาไป สามีมีความผิดฐานลักทรัพย์ แต่ไม่ต้องรับ

โทษในความผิดดังกล่าว และถึงแม้ว่าสามีจะลักสร้อยทองไป โดยที่ไม่รู้ว่าสร้อยเส้นนั้นเป็นของภริยาตนเอง สามีก็ได้รับผลตามมาตรา 71 คือ ไม่ต้องรับโทษในความผิดฐานลักทรัพย์²

นอกจากนี้ในปัจจุบันนี้ความเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายยังได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 กล่าวคือ คู่สมรสจะข่มขืนกระทำชำเราคู่สมรสของตนโดยขู่เชิญด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยคู่สมรสผู้นั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้คู่สมรสผู้นั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่นไม่ได้ แต่หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้กระทำการข่มขืนคู่สมรสของตน และคู่สมรสผู้นั้นยังประสงค์จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา ศาลอาจจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ หรืออาจจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติก่อนการลงโทษก็ได้ หรือในกรณีที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก และคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาต่อไป คู่สมรสฝ่ายนั้นก็มีสิทธิแจ้งให้ศาลทราบ เพื่อที่ศาลจะแจ้งให้เจ้าพนักงานอัยการดำเนินการฟ้องหย่าให้

จะเห็นได้ว่าการเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายได้รับผลดีต่างๆมากมาย ได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญา คือ คู่สมรสของตนจะข่มขืนกระทำชำเราตนไม่ได้ และได้รับเหตุยกเว้นโทษในการกระทำความผิดอาญาตามที่กฎหมายกำหนดไว้ หากการกระทำนั้นได้กระทำต่อคู่สมรสของตน ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษทางอาญา ต่างจากคู่ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส หากกระทำความผิดทางอาญาต่อคู่ของตน กฎหมายไม่ได้ให้ความคุ้มครองต้องรับโทษตามกฎหมายต่อไป

ข้อ 10. เรื่องเหตุฟ้องหย่า

การที่ชายหญิงตกลงอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส บางคู่อาจคิดว่าหากมีเหตุที่ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ การจดทะเบียนสมรสทำให้ยากต่อการเลิกหากัน ซึ่งความเป็นจริงมิได้เป็นเช่นนั้นเลย หากทั้งคู่สมัครใจที่จะหย่าขาดจากกันก็เพียงแค่ทำเป็นหนังสือ และมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน และไปจดทะเบียนหย่าที่ว่าการอำเภอ หรือหากกรณีคู่สมรสตกลงหย่ากันเองไม่ได้ ต้องฟ้องคดีหย่าต่อศาลให้ศาลมีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกัน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 ก็ได้กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้มากมาย ดังนี้

(1) สามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉันภริยาหรือสามี เป็นชู้ หรือมีชู้ หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจฉ

(2) สามีหรือภริยาประพฤติชั่ว และเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง หรือได้รับความดูถูกเกลียดชังเพราะเหตุที่ยังคงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่วนั้น หรือได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร

² คำพิพากษาฎีกาที่ 94/2488.

(3) สามีหรือภริยาทำร้ายหรือทรมานร่างกายหรือจิตใจ หรือหมั่นประมาท หรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง

(4) สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี

(5) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความคิดที่อีกฝ่ายมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้น และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร

(6) สามีหรือภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งศาลเป็นเวลาเกินสามปี

(7) สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปี โดยไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร

(8) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะ และความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนี้ประกอบ

(9) สามีหรือภริยาวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปไม่ได้

(10) สามีหรือภริยาผิดทัณฑ์บนที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ

(11) สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่งและโรคมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางที่จะหายได้

(12) สามีหรือภริยามีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล

จะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าจะจดทะเบียนสมรส หากมีเหตุที่จะต้องเลิกกัน ก็สามารถหย่าขาดจากกันได้ง่าย เพราะมีเหตุให้ฟ้องหย่าถึงสิบสองเหตุ ทำให้คู่สมรสไม่ต้องกังวลว่าทะเบียนสมรสจะเป็นเครื่องผูกมัดกันไปตลอดชีวิต จะต้องทนอยู่ด้วยกันไปแม้จะไม่มีความสุขอยู่ด้วยกันไม่ได้เพราะการจดทะเบียนสมรส

ฉะนั้น จากข้อดีต่างๆมากมายที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น น่าจะเป็นมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น ทะเบียนสมรสไม่ใช่สิ่งที่จะต้องผูกมัดคู่สมรสให้ต้องทนอยู่กันไปแม้จะอยู่ร่วมกันไม่ได้ ถึงแม้จะจดทะเบียนสมรส หากมีเหตุที่ประสงค์จะหย่าขาดจากกัน กฎหมายก็กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้มากมาย การจดทะเบียนสมรสจึงมีข้อดีมากกว่าข้อเสียมากมาย คู่ที่จดทะเบียนสมรสได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายมากกว่าคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส

4.3 ปัญหากฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของประเทศไทย

4.3.1 ปัญหาของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

ในปัจจุบันนี้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาโดยไม่จดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น สาเหตุของปัญหาส่วนหนึ่งมาจากเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา กล่าวคือ ชายหญิงที่สมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย จะมีการแยกทรัพย์สินออกเป็นสินส่วนตัว และสินสมรส ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ประเด็นปัญหาใหญ่ๆ ในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา วิเคราะห์แล้วเห็นว่ามีปัญหาอยู่ 2 ประเด็น คือ

- 1) เรื่องหนี้สินระหว่างสามีภริยา
- 2) เรื่องทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างสมรส

1) เรื่องหนี้สินระหว่างสามีภริยา แยกพิจารณาได้ดังนี้

(1) หนี้สินที่ก่อขึ้นก่อนสมรส

เป็นหนี้ส่วนตัวของฝ่ายที่ก่อหนี้จะต้องรับผิดชอบใช้เอง โดยในการบังคับชำระหนี้ เจ้าหนี้จะต้องบังคับชำระหนี้กับสินส่วนตัวของฝ่ายที่ก่อหนี้เสียก่อน หากยังไม่เพียงพอจึงจะสามารถบังคับกับสินสมรสส่วนของฝ่ายที่ก่อหนี้ตามลำดับ เจ้าหนี้จะบังคับชำระหนี้กับสินส่วนตัวหรือสินสมรสส่วนที่เป็นของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ เพราะหนี้ดังกล่าวไม่ใช่หนี้ที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องรับผิดชอบด้วย สำหรับกรณีนี้จึงไม่เป็นปัญหาในการตัดสินใจจดทะเบียนสมรสของชายหญิง แต่ที่เป็นปัญหาคือ กรณีหนี้ที่ก่อขึ้นในระหว่างสมรส

(2) หนี้ที่ก่อขึ้นในระหว่างสมรส

โดยทั่วไปหนี้ที่คู่สมรสฝ่ายใดก่อขึ้น ก็เป็นหนี้ส่วนตัวที่ผู้นั้นต้องรับผิดชอบตามลำพัง แต่หากเป็นหนี้ที่มีลักษณะที่กฎหมายถือว่าเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา ทั้งสองฝ่ายต้องรับผิดชอบร่วมกัน ไม่ว่าฝ่ายใดเป็นผู้ก่อขึ้นก็ตาม หนี้ร่วมดังกล่าว เจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระได้จากทั้งสินส่วนตัวและสินสมรสของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย โดยจะบังคับจากทรัพย์สินกองไหนก่อนก็ได้ หรือจะบังคับกับทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียวโดยสิ้นเชิงก็สามารถทำได้

นอกจากนี้ หนี้ร่วมซึ่งสามีภริยาต้องรับผิดชอบด้วยกันนั้น แม้จะได้หย่าและแบ่งทรัพย์สิน แบ่งความรับผิดชอบในหนี้สินต่อกันแล้ว ก็ไม่มีผลกระทบกระเทือนถึงสิทธิของเจ้าหนี้ในอันที่จะบังคับชำระหนี้เอาจากสามีหรือภริยาหรือทั้งสองคน

กรณีหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยานี้ เป็นปัญหาซึ่งทำให้ชายหญิงหลายคู่นิยมอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส เพื่อหลีกเลี่ยงในเรื่องหนี้สินที่จะต้องรับผิดชอบ มีทั้งกรณีหนี้ที่ตนเองมีส่วนต้องรับผิดชอบ เช่น หนี้ที่เกิดจากสามีกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในธุรกิจ เพื่อนำเงินนั้นมาเลี้ยงดูครอบครัว ซึ่งถือเป็นหนี้เกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1490 (1) หรือหนี้ที่ตนเองและคู่สมรสได้ทำธุรกิจร่วมกัน ตาม ป.พ.พ. มาตรา

1490 (3) และกรณีนี้ที่ตนเองไม่ได้ก่อตั้งแต่ต้องร่วมรับผิดชอบ ได้แก่นี้ที่สามหรือกรีกาก่อตั้ง เพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียวแต่อีกฝ่ายให้สัตยาบัน ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1490 (4) เช่น สามีกู้เงินเพื่อซื้อบ้านให้กับพี่ชายของตน แต่ในทางปฏิบัติ เจ้าหนี้โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์มักจะบังคับให้กรีกา ต้องมาลงลายมือชื่อเป็นพยานในสัญญากู้ก็ถือเป็นการให้สัตยาบัน โดยปริยาย

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้ชายหญิงไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัญหากรณีคู่สมรสสมคบกันแก่งัดจดทะเบียนหย่า ทั้งๆที่ยังอยู่กินร่วมกันฉันท์สามีภรรยา เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ทรัพย์สินของตนถูกบังคับชำระหนี้ อาจเพราะคู่สมรสบางคู่เกรงว่าสิทธิในสินส่วนตัวและสินสมรสส่วนของตนจะถูกกระทบกระเทือนเมื่อมีกรณีเจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ร่วมระหว่างสามีภรรยา ประกอบกับความเข้าใจที่ว่ากรีกาจะช่วยให้ทรัพย์สินส่วนของตนพ้นจากการถูกเจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ เนื่องจากเมื่อหย่าขาดจากกันกฎหมายกำหนดว่าต้องมีการจัดแบ่งทรัพย์สินของคู่สมรส โดยแต่ละฝ่ายต่างได้สินส่วนตัวของตนเอง และสินสมรสต้องแบ่งกันไปคนละครึ่ง ในปัจจุบันจึงมีกรณีคู่สมรสไม่สุจริตแสดงเจตนาหลงแก่งัดจดทะเบียนหย่าเพื่อหลอกลวงบุคคลภายนอก โดยไม่มีเจตนาจะสิ้นสุดชีวิตสมรสกันจริงๆ แต่หย่ากันเพียงเพราะไม่ต้องการให้ทรัพย์สินส่วนของตนต้องถูกบังคับชำระหนี้ของครอบครัว กรณีเช่นนี้กฎหมายถือว่าการหย่านั้นตกเป็นโมฆะเสียเปล่าใช้บังคับไม่ได้ คู่สมรสยังคงมีฐานะเป็นสามีภริยากัน โดยชอบด้วยกฎหมาย มีระบบสินส่วนตัวและสินสมรสเหมือนเดิมทุกประการ เจ้าหนี้จึงยังสามารถบังคับชำระหนี้กับกองทรัพย์สินของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายตามกฎหมายได้เหมือนเช่นกรณีปกติ การแก่งัดหย่าขาดจากกันจึงไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาในเรื่องทรัพย์สินให้กับคู่สมรสแต่อย่างใด

2) เรื่องทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างสมรส

สามีภริยามื่อจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย ทรัพย์สินอะไรก็ตามที่ได้มาในระหว่างสมรส ไม่ว่าคู่สมรสฝ่ายใดจะเป็นผู้ทำมาหาได้มาเอง หรือทั้งสองฝ่ายทำมาหาได้ร่วมกัน รวมทั้งดอกผลของสินส่วนตัวที่ได้มาในระหว่างสมรสก็ถือเป็นสินสมรส เช่น ก่อนสมรสมีเงินฝากธนาคารอยู่จำนวนหนึ่ง หลังจากสมรสแล้วดอกเบี้ยของเงินฝากก้อนนั้นก็ถือเป็นสินสมรส หรือก่อนสมรสกรีกาซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาลหนึ่งคู่ หลังจากสมรสแล้วสลากกินแบ่งรัฐบาลถูกรางวัลเงินรางวัลที่ได้มาเป็นสินสมรสเช่นเดียวกัน

ปัญหาของกรณีสินสมรสนี้มีว่า สามีภริยาบางคู่ สามีไม่ได้ช่วยทำมาหากินอะไรเลย ซ้ำร้ายบางคนอาจก่อหนี้สินเพิ่มขึ้นอีกด้วย และต่อมาหากหย่าขาดจากกันกฎหมายกำหนดว่าต้องมีการแบ่งสินสมรสไปคนละครึ่ง ปัญหานี้จึงทำให้ฝ่ายที่เป็นคนทำมาหากิน สินสมรสส่วนใหญ่มาจากน้ำพักน้ำแรงของเขาเอง แต่พอมีปัญหาที่ไม่อาจทนอยู่กับคู่สมรสของตนที่ไม่ช่วยทำมาหากิน

³ คำพิพากษาฎีกาที่ 3698/2524 และคำพิพากษาฎีกาที่ 2898/2525.

และยังมีความประพจน์ไม่ดี จึงต้องหย่าขาดจากกัน กฎหมายยังจะให้ต้องแบ่งทรัพย์สินที่ตนทำมาหาได้ในระหว่างสมรส ให้กับอีกฝ่ายครึ่งหนึ่งด้วย ปัญหาทำให้เกิดความรู้สึกไม่ยุติธรรมขึ้น จึงเป็นเหตุจูงใจให้ชายหญิงบางคู่ โดยเฉพาะคู่ที่มีฐานะแตกต่างกันอย่างมาก ไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน

นอกจากนี้ปัญหาที่มักพบเกี่ยวกับสินสมรสเสมอๆ คือ สินสมรสที่มีเอกสารแสดงสิทธิความเป็นเจ้าของ กรณีที่พบได้บ่อยๆ ก็คือ การเรียกร้องขอลงชื่อร่วมในเอกสารแสดงสิทธิความเป็นเจ้าของสินสมรส ตามกฎหมายนั้น สามีหรือภริยาที่ไม่มีชื่อในเอกสารแสดงสิทธิสินสมรส มีสิทธิขอให้ลงชื่อร่วมในเอกสารที่แสดงสิทธินั้น แต่จำกัดเฉพาะสินสมรสที่มีเอกสารสำคัญเท่านั้น สินสมรสที่คู่สามีภริยาสามารถร้องขอลงชื่อเป็นเจ้าของร่วมกัน ได้แก่ อสังหาริมทรัพย์ เรือที่มีระวางตั้งแต่ห้าตันขึ้นไป แพ สัตว์พาหนะ และทรัพย์สินที่มีเอกสารเป็นสำคัญเท่านั้น

ในกรณีที่เป็นรถยนต์นั้น ในอดีตบางคนอาจคิดว่ามีชื่อของสามีอยู่ในทะเบียนรถยนต์ฝ่ายภริยาจึงอยากร้องขอลงชื่อร่วมก็ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากทะเบียนรถยนต์มิใช่เอกสารอันเป็นที่ตั้งแห่งกรรมสิทธิ์ ดังนั้นทะเบียนรถยนต์จึงไม่ใช่เอกสารสำคัญ แต่ในปัจจุบันนี้มีพระราชบัญญัติรถยนต์ (ฉบับที่ 15) พ.ศ. 2551 แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 17 โดยเพิ่มข้อความเป็นมาตรา 17/1 ว่า

“รถยนต์ที่จดทะเบียนแล้ว รถพ่วง รถบดถนน และรถแทรกเตอร์ที่จดทะเบียนแล้วให้เป็นทรัพย์สินประเภทที่จำนองเป็นประกันหนี้ได้ตามกฎหมาย

ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้มีชื่อเป็นเจ้าของในทะเบียนรถยนต์เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ฯลฯ” ฉะนั้นเมื่อกฎหมายกำหนดให้ผู้มีชื่อเป็นเจ้าของในทะเบียนรถยนต์เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์รถยนต์ เช่นนี้ต้องถือว่าในปัจจุบันสามีหรือภริยาจะร้องขอให้ลงชื่อตนเป็นเจ้าของร่วมกันในทะเบียนรถยนต์ได้⁴

บ้านและที่ดินก็เป็นสินสมรสอีกประเภทหนึ่งที่มีปัญหาในการแบ่งทรัพย์สิน ซึ่งก็ต้องดูกันเป็นกรณีๆ ไป ในกรณีที่มีปัญหา คือ บ้านหรือที่ดินที่ยกให้เป็นของขวัญแก่คู่แต่งงาน ซึ่งแม้ว่าจะมีการจดทะเบียนเป็นเจ้าของเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และแม้ว่าจะยกให้ก่อนแต่งงาน ก็ยังถือว่าเป็นบ้านและที่ดินนั้นเป็นสินสมรสเช่นเดิม เพราะได้มีการระบุไว้ว่าเป็นสินสมรส

อีกกรณีหนึ่งที่มีปัญหาคือ การได้เอกสาร น.ส.3 หลังจากการสมรส ซึ่งในที่นี้หากว่าผู้เป็นเจ้าของได้กรรมสิทธิ์ก่อนจดทะเบียนสมรส ไม่ว่าจะได้มาโดยการซื้อ การครอบครองปรปักษ์ หรือการครอบครองที่ดินมือเปล่า ก็ยังถือว่าเป็นสินส่วนตัวอยู่เช่นเดิม

⁴ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 230-231.

ปัญหาเรื่องสินสมรสนี้เป็นปัญหาที่ทำให้ชายหญิงหลายคู่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน หรือบางคู่ก็แก้ปัญหาด้วยการแก้งจดทะเบียนหย่าต่างๆที่ยังใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดจากปัญหาทางกฎหมายในเรื่องสินสมรส และเรื่องการบังคับชำระหนี้ร่วมระหว่างสามีภรรยา หากเรายังคงให้ปัญหานี้มีในสังคมไทยต่อไปเรื่อยๆ ข้าพเจ้าคิดว่าจะไม่เป็นผลดีต่อสภาพสังคม และความมั่นคงโดยรวมของประเทศ ดังนั้นในบทต่อไปจะได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

4.3.2 ปัญหาด้านภาระภาษีของกลุ่มสมรส

เมื่อพิจารณาจากหลักกฎหมายตามประมวลรัษฎากร ที่ก่อให้เกิดปัญหาด้านภาระภาษีของกลุ่มสมรส ได้แก่ มาตรา 57 ตรี และมาตรา 57 เบญจ ดังนี้

มาตรา 57 ตรี “ในการเรียกเก็บภาษีเงินได้จากสามีและภริยานั้น ถ้าสามีและภริยาอยู่ร่วมกันตลอดปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี แต่ถ้าภริยาค้างชำระและภริยาได้รับแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วันแล้ว ให้ภริยาร่วมรับผิดชอบในการเสียภาษีที่ค้างชำระนั้นด้วย

ถ้าสามีหรือภริยามีความประสงค์จะยื่นรายการแยกกัน ก็ให้ทำได้โดยแจ้งให้เจ้าพนักงานประเมินทราบภายในเวลาซึ่งกำหนดให้ยื่นรายการ แต่การแยกกันยื่นรายการนั้น ไม่ทำให้ภริยาที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

ถ้าเห็นสมควร เจ้าพนักงานประเมินอาจแบ่งภาษีออกตามส่วนของเงินได้พึงประเมินที่สามีและภริยาแต่ละฝ่ายได้รับและแจ้งให้สามีและภริยาเสียภาษีเป็นคนละส่วนก็ได้ แต่ถ้าภริยาส่วนของฝ่ายใดค้างชำระและอีกฝ่ายหนึ่งได้รับแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วันแล้ว ให้อีกฝ่ายหนึ่งนั้นร่วมรับผิดชอบในการเสียภาษีที่ค้างชำระนั้นด้วย

การที่สามีภริยาอยู่ต่างท้องที่กันหรือต่างคนต่างอยู่เป็นครั้งคราวยังคงถือว่าอยู่ร่วมกัน”

มาตรา 57 เบญจ วรรคหนึ่ง “ถ้าภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (1) ในปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ไม่ว่าจะมิเงินได้พึงประเมินอื่นด้วยหรือไม่ ภริยาจะแยกยื่นรายการ และเสียภาษีต่างหากจากสามีเฉพาะส่วนที่เป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(1) โดยมีให้ถือว่าเป็นเงินได้ของสามีตาม มาตรา 57 ตรี ได้”

จากหลักกฎหมายดังกล่าวข้างต้น พอที่จะสรุปได้ว่าการยื่นแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กรณีสามีภริยาต่างฝ่ายต่างมีเงินได้ และได้อยู่ร่วมกันตลอดปีภาษี ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการ และเสียภาษี เว้นแต่ภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(1) แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งโดยทั่วไปก็

คือเงินเดือน ค่าจ้าง ก็ให้ภริยาแยกยื่นรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามี โดยมีให้ถือว่าเป็นเงินได้ของสามีตามมาตรา 57 ตรี แห่งประมวลรัษฎากรได้

การถือเอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามีย่อมทำให้เสียภาษีมากกว่า เพราะอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) เงินได้ยิ่งมากยิ่งจะต้องเสียภาษีในอัตราสูง หากไม่ประสงค์ให้ถือเอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ชายหญิงหลายคู่จึงตัดสินใจอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส หรือสามีภริยาบางคู่จดทะเบียนหย่าในปีที่มีเงินได้มาก เพื่อที่เงินได้ของภริยาจะไม่ถือเป็นเงินได้ของสามี ทำให้เสียภาษีน้อย แล้วต่อมาก็จดทะเบียนสมรสกันใหม่ การกระทำเช่นนี้ไม่ถือเป็นการวางแผนภาษี (Tax Planning) แต่ถือเป็นการหนีภาษี (Tax Evasion) เพราะสามีภริยาไม่มีเจตนาที่จะหย่าขาดจากกันอย่างแท้จริง กรณีนี้เงินได้ของภริยายังคงถือเป็นเงินได้ของสามีและสามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจนำเงินได้ของภริยามารวมกับเงินได้ของสามีและประเมินให้สามีเสียภาษีเพิ่มเติมพร้อมเบี้ยปรับและเงินเพิ่มได้⁵

หลักการรวมเงินได้ของกลุ่มสมรสดังกล่าว มาจากสภาพสังคมในอดีตที่เป็นระบบที่ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงจะต้องอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของชาย และในอดีตผู้หญิงมักจะเป็นแม่บ้านดูแลครอบครัว ไม่มีรายได้ หรือถ้ามีรายได้ก็มีรายได้น้อยกว่าสามี แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันได้มีแนวคิดเรื่องความเสมอภาคระหว่างชายและหญิง ส่งผลให้ในหลายๆประเทศมีการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้หญิงมีสิทธิหน้าที่เท่าเทียมกับชาย ดังจะเห็นได้จากหลังปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา หลายประเทศได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดเก็บภาษีเงินได้จากกลุ่มสมรสจากระบบการรวมเงินได้ซึ่งถือว่ากลุ่มสมรสเป็นหน่วยภาษีเดียวกันมาเป็นระบบแยกเงินได้ เช่น ประเทศสวีเดน ออสเตรเลีย เดนมาร์ก ฟินแลนด์ อิตาลี เนเธอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร ได้เปลี่ยนจากระบบการรวมเงินได้ของกลุ่มสมรสมาใช้ระบบการแยกเงินได้ของกลุ่มสมรสโดยถือว่ากลุ่มสมรสเป็นหน่วยภาษีแยกต่างหากจากกัน⁶

แต่สำหรับประเทศไทย แม้ว่าในปัจจุบันสภาพสังคมจะให้การยอมรับว่าสถานะระหว่างชายหญิงมีความเท่าเทียมกัน มีการรับรองความเสมอภาคระหว่างชายและหญิงไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่การที่ประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรี ยังคงกำหนดให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี จึงเป็นการละเมิดสถานะของภริยาที่ถือว่าเป็นอิสระแยกต่างหากจากสามี ทำให้มาตรา 57 ตรี เป็นบทบัญญัติที่ไม่สอดคล้องกับกฎหมายอื่นๆ ซึ่งได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สถานะของหญิงมีความเท่าเทียมกับชาย และไม่สอดคล้องกับแนวโน้มนโยบายทางด้านสังคม

⁵ ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม. (2545, เมษายน). “การวางแผนภาษีของสามีภริยา” เอกสารภาษีอากร, 21, 247. หน้า 102.

⁶ ฉัฐพล จันทศิริภาส. (2551). “การจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากกลุ่มสมรส”. หน้า 148.

ของประเทศที่ต้องการให้ชายและหญิงมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันอย่างแท้จริง ดังนั้นจึงควรแก้ไขปรับปรุงปัญหาการจัดเก็บภาษีเงินได้ของกลุ่มสมรส เพื่อให้การจัดเก็บภาษีเงินได้ของกลุ่มสมรสมีความสอดคล้องกับสถานะระหว่างคู่สมรสตามสภาพสังคมในปัจจุบัน และเพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันระหว่างสามีภริยา ซึ่งอาจจะจูงใจให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้การที่ประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรี กำหนดให้ถือว่าเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ทำให้ฐานภาษีของกลุ่มสมรสต้องสูงขึ้นและต้องเสียภาษีในอัตราที่สูงขึ้น ดังนั้นหากสามีภริยาทั้งสองฝ่ายต่างมีเงินยอมทำให้ภาระภาษีรวมของกลุ่มสมรสสูงขึ้นกว่าภาระภาษีก่อนที่จะทำการสมรส ก่อให้เกิดการลงโทษทางภาษีโดยผลของการสมรส (marriage penalty) แม้ประมวลรัษฎากรมาตรา 57 เบญจ จะกำหนดให้ภริยาสามารถยื่นแบบแสดงรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามีได้ ก็เป็นเพียงเฉพาะกรณีเงินได้เนื่องจากการจ้างแรงงานตามมาตรา 40 (1) เท่านั้น แต่ภริยาอาจมีเงินได้อื่นๆ นอกเหนือจากเงินได้เนื่องจากการจ้างแรงงานก็ได้ ซึ่งเงินได้ดังกล่าวยังคงต้องนำไปรวมกับสามี แต่เมื่อได้พิจารณาถึงหลักเกณฑ์ที่มาตรา 57 ตรี วรรคสอง กำหนดว่า การแยกกันยื่นรายการนั้น ต้องไม่ทำให้ภาษีที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ผลในท้ายที่สุดก็คงไม่แตกต่างจากการนำเงินได้ไปถือเป็นเงินได้ของสามีเนื่องจากเงื่อนไขของการแยกยื่นรายการที่ต้องไม่ทำให้ภาษีที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงนั่นเอง และไม่ว่าจะได้เสียภาษีด้วยวิธีการเช่นใดหากมีภาษีอากรค้างชำระภริยาก็ต้องร่วมรับผิดชอบในภาษีอากรค้างนั้นโดยตรงด้วย ดังนั้น ก็ยังคงมีสถานะการลงโทษทางภาษีอากร โดยผลของการสมรสเกิดขึ้นอยู่⁷ จึงทำให้การจัดเก็บภาษีเงินได้จากคู่สมรสตามประมวลรัษฎากรมีผลกระทบต่อการตัดสินใจของบุคคลที่ทำการสมรส กล่าวคือ บุคคลที่จะทำการสมรสกันก็อาจเลือกที่จะทำการสมรสกันตามประเพณีหรืออยู่กินกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย หรือบุคคลที่ทำการสมรสกันตามกฎหมายแล้วก็อาจทำการจดทะเบียนหย่าโดยที่ทั้งคู่ยังคงใช้ชีวิตร่วมกันตามเดิม ทั้งนี้เพื่อมิให้มีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย และไม่ต้องอยู่ภายใต้บังคับมาตรา 57 ตรี ซึ่งจะทำให้คู่สมรสไม่ต้องรับภาระภาษีสูงขึ้นภายหลังการสมรส หรือเป็นการลดภาระภาษีที่สูงขึ้นอันเนื่องมาจากการสมรส

อาจกล่าวได้ว่าวิธีการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากสามีภริยาตามประมวลรัษฎากร เป็นบทลงโทษกับผู้มีเงินได้ที่มาทำการสมรสกัน ไม่เป็นการส่งเสริมให้มีการจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมายรวมทั้งการอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยา ทั้งนี้เนื่องมาจากหากสามีภริยาต้องการที่จะแยกเสียภาษีต่างหากจากกันโดยมีต้องปฏิบัติตามมาตรา 57 ตรี ก็ทำได้โดยหย่าขาดจากความเป็นสามีภริยาตามกฎหมาย หรือแยกกันอยู่โดยเด็ดขาดเพื่อมิให้ความเป็นสามีภริยามีอยู่เต็มปีภานันตนเอง ซึ่งการกระทำดังกล่าวก็อาจก่อให้เกิดปัญหาในทางกฎหมายทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับฐานะของ

⁷ กัลยา เกียรติถาวรชัย. (2546). สิทธิในการก่อตั้งครอบครัวของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย. หน้า 12.

สามีภริยา และในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาในช่วงระหว่างที่ขาดจากการสมรส นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัวและบุตร จึงขัดขวางต่อการเสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว

4.3.3 ปัญหากฎหมายค่านำหน้านามของหญิงที่จดทะเบียนสมรส

เดิมปัญหาเรื่องค่านำหน้านามของหญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว ที่ต้องเปลี่ยนค่านำหน้านามเป็น “นาง” นั้น สร้างปัญหาให้แก่หญิงเหล่านั้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาในการสมัครเข้าทำงาน เนื่องจากทัศนคติของนายจ้างในการรับคนเข้าทำงาน ยังนิยมรับหญิงที่เป็น โสดมากกว่า หญิงที่สมรสแล้ว เพราะเห็นว่าหญิงที่สมรสแล้วอาจไม่สามารถอุทิศเวลาให้กับการทำงานได้เต็มที่เท่ากับหญิงที่ยังไม่ได้สมรส อีกทั้งหญิงที่สมรสแล้วต่อมาเมื่อตั้งครรภ์ สามารถลาคลอดได้ตามกฎหมาย ทำให้นายจ้างเห็นว่าหญิงที่สมรสแล้วมีเวลาทำงานน้อยกว่าหญิงที่ยังไม่สมรส ปัญหานี้จึงทำให้หญิงหลายคนที่อยู่กินกับชายฉันทสามีภริยานิยมที่จะไม่จดทะเบียนสมรสด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น

แต่ในปัจจุบันนี้ได้มีพระราชบัญญัติค่านำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2551 และตามมาตรา 2 ของพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว บัญญัติว่า “พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป” ดังนั้นพระราชบัญญัตินี้จึงมีผลใช้บังคับในวันที่ 5 มิถุนายน 2551 พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีสาระสำคัญ ดังนี้

หญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว จะใช้ค่านำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ได้ตามความสมัครใจ นอกจากนี้หญิงซึ่งจดทะเบียนสมรสแล้ว หากต่อมากการสมรสได้สิ้นสุดลงจะใช้ค่านำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ได้ตามความสมัครใจ

เมื่อกฎหมายได้มีการแก้ไขแล้ว น่าจะทำให้ปัญหาของหญิงที่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรส เนื่องจากต้องใช้ค่านำหน้านามว่า “นาง” นั้นทุเลาลงได้ แต่ถึงอย่างไรก็ดี การแก้ไขกฎหมายดังกล่าวก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาคติของนายจ้างที่มีต่อหญิงที่สมรสแล้ว ถึงแม้จะใช้ค่านำหน้านามว่า “นางสาว” แต่เมื่อสัมผัสเข้าทำงานหากนายจ้างได้ทราบว่าหญิงนั้นจดทะเบียนสมรสแล้ว ย่อมจะมีพันธะตามกฎหมายต่างๆตามมา ทำให้นายจ้างยังคงนิยมที่จะเลือกหญิงที่ยังเป็นโสดมากกว่าอยู่นั่นเอง

4.3.4 ปัญหาเรื่องมรดก

สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่เป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิได้รับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต แต่ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสไม่ก่อให้เกิดสิทธิในการรับมรดกใน

ฐานะทายาทโดยธรรม กล่าวคือ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต อีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่มีสิทธิในทรัพย์สินในกองมรดกเลย เว้นแต่ฝ่ายที่เสียชีวิตจะแสดงเจตนาทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้เท่านั้น

นอกจากนี้ชายหญิงที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในทางกฎหมายกับบุคคลภายนอกที่มากระทำละเมิดต่อคู่ของตนทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย ทำให้ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ไม่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน หรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย ตรงจุดนี้ที่ก่อให้เกิดปัญหากรณีในข้อเท็จจริงชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส อีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายมีรายได้เลี้ยงคู่อีกฝ่าย แต่หากฝ่ายนั้นถูกกระทำละเมิดถึงแก่ความตาย ฝ่ายที่เคยได้รับการเลี้ยงดู ก็ไม่สามารถฟ้องเรียกค่าขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิดได้

ในเรื่องสิทธิในการรับมรดกของบุตรนั้น บุตรที่เกิดจากบิดามารดาสมรสกันตามกฎหมาย ก็เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นทายาทโดยธรรมมีสิทธิได้รับมรดกจากทั้งบิดาและมารดา ส่วนบุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาเท่านั้น แต่เป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา จะมีสิทธิได้รับมรดกต่อเมื่อบิดาได้รับรองแล้ว แต่หากไม่ได้รับการรับรองจากบิดาของตน บุตรนั้นก็ไม่มีสิทธิได้รับทรัพย์มรดกจากบิดา ถึงแม้ในความเป็นจริงชายนั้นจะเป็นบิดาแท้ๆ ของตนก็ตาม

อย่างไรก็ดี บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว กฎหมายให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย มีสิทธิได้รับมรดกเท่านั้น ไม่ทำให้กลายเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย จึงไม่มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากผู้ที่ทำให้บิดาของตนตาย ถึงแม้ความเป็นจริงตนได้รับความยากลำบากจากการจากไปของบิดาก็ตาม ตรงจุดนี้เองจึงเกิดปัญหาแก่บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน

4.3.5 ปัญหาเรื่องบุตร

บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้สมรสกันตามกฎหมาย กฎหมายถือว่าเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาเท่านั้น แต่เป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา จะเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อเมื่อ บิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร ในส่วนกรณีการรับรองบุตรโดยพฤตินัย เช่น ให้ใช้ชื่อสกุล พาไปเข้าโรงเรียน หรือแจ้งในใบเกิดว่าเป็นบิดา ถือว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วโดยพฤตินัย ทำให้เด็กมีสิทธิได้รับมรดกของบิดาได้ แต่ก็มีเพียงสิทธิรับมรดกเท่านั้น เพราะฐานะทางกฎหมายก็ยังถือเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดาอยู่ การเป็นบุตรนอกกฎหมายทำให้บิดาไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตร ดังนั้นหากมีผู้ใดทำละเมิดให้บิดาถึงแก่ความตาย บุตรนอกกฎหมายก็ไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิดได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุตรที่มีบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน นอกจากผลที่เกิดขึ้นตามกฎหมาย ยังส่งผลกระทบต่อจิตใจของบุตร ที่ได้ชื่อว่าเป็นบุตรนอกสมรส หรือบุตรนอกกฎหมายของบิดา บุตรเป็นผู้บริสุทธิ์ ไร้เดียงสา กลับต้องมารับผลกระทบจากการที่บิดามารดาของตนเอง ไม่ยอมจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ในปัจจุบันนี้ปัญหาอัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัว จำแนกเป็นรายปี ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1

ปัญหาชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสนับวันจะเพิ่มมากขึ้น และเกิดกับสังคมทุกระดับ ไม่ว่าจะยากดีมีจน การศึกษาสูง หรือการศึกษาดำ หรือบางคู่เคยจดทะเบียนสมรสกัน แต่ต่อมาได้จดทะเบียนหย่าในภายหลังแต่ก็ยังคงอยู่กินร่วมกันฉันท์สามีภริยา สาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว สรุปได้ดังนี้

5.1.1 ปัญหาของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

ชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย จะมีการแยกทรัพย์สินออกเป็นสินส่วนตัว และสินสมรส ปัญหาที่เกิดขึ้นมักจะเกิดขึ้นกับสินสมรส กล่าวคือ สามีภริยาเมื่อจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย ทรัพย์สินอะไรก็ตามที่ได้มาหลังจากนั้น จะเป็นสินสมรส ไม่ว่าจะฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายหามาได้ก็ตาม รวมทั้งดอกผลของสินส่วนตัวที่ได้มาในระหว่างสมรสก็ถือเป็นสินสมรส เช่น ก่อนสมรสภริยามีเงินฝากธนาคารอยู่ 10,000,000 บาท หลังจากสมรสแล้วดอกเบี้ยของเงินฝากจำนวนดังกล่าวก็ถือเป็นสินสมรส

ปัญหาของสินสมรสก็คือ อะไรก็ตาม ไม่ว่าจะฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายหามาได้โดยน้ำพักน้ำแรงของตน แต่อีกฝ่ายหนึ่งก็จะมีสิทธิในทรัพย์สินนั้นครั้งหนึ่ง และต่อมาหากหย่าขาดจากกันกฎหมายกำหนดว่าต้องมีการแบ่งสินสมรสไปคนละครึ่ง จึงทำให้ฝ่ายที่เป็นคนทำมาหาได้ สินสมรสส่วนใหญ่มาจากน้ำพักน้ำแรงของตน แต่พอมีปัญหาที่ไม่อาจอยู่กับอีกฝ่ายที่ไม่ได้ช่วยทำมาหากิน ซ้ำร้ายบางรายอาจก่อหนี้สินเพิ่มขึ้นด้วย และยังมีความประพฤติไม่ดี ทำให้ไม่สามารถทนอยู่ร่วมกันได้ ต้องหย่าขาดจากกัน กฎหมายยังจะต้องให้แบ่งทรัพย์สินที่ตนเป็นฝ่ายหามาได้แต่เพียงผู้เดียวให้กับอีกฝ่ายหนึ่งด้วย ปัญหานี้ทำให้เกิดความรู้สึกไม่ยุติธรรมขึ้น จึงเป็นเหตุให้ชายหญิงหลายคู่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน โดยเฉพาะคู่ที่มีฐานะแตกต่างกันอย่างมาก

นอกจากปัญหาเรื่องสินสมรสแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องหนี้สินที่ก่อขึ้นในระหว่างสมรส ซึ่งหากเป็นหนี้ที่มีลักษณะที่กฎหมายถือว่าเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา ทั้งสองฝ่ายต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ไม่ว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ก่อนขึ้นก็ตาม หนี้ร่วมดังกล่าวเจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้ได้จากทั้งสินส่วนตัวและสินสมรสของทั้งสองฝ่าย โดยจะบังคับจากทรัพย์สินก่อนไหนก่อนก็ได้ หรือจะบังคับกับทรัพย์สินของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียวโดยสิ้นเชิงก็ได้ แม้กระทั่งสามีภริยาทั้งคู่ได้หย่าขาดจากกัน มีการแบ่งทรัพย์สิน แบ่งความรับผิดชอบในหนี้สินต่อกันแล้ว เจ้าหนี้ก็ยังมีสิทธิบังคับชำระหนี้จากสามีหรือภริยาหรือทั้งสองคน

กรณีหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยานี้ เป็นปัญหาที่ทำให้หลายคู่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน เพื่อหลีกเลี่ยงในเรื่องหนี้สินที่จะต้องรับผิดชอบ โดยเฉพาะคู่ที่ทำธุรกิจ อาจจะทำธุรกิจร่วมกัน หรือสามีทำธุรกิจฝ่ายเดียว แต่หนี้สินที่เกิดขึ้นก็เพื่อนำเงินมาเลี้ยงครอบครัว ก็ถือเป็นหนี้ร่วมที่ทั้งสองฝ่ายต้องรับผิดชอบร่วมกัน เมื่อมีความเสี่ยงเกิดปัญหาขาดทุน มีหนี้สิน หรือล้มละลาย การไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย ทำให้อีกฝ่ายไม่ต้องมารับภาระปัญหาที่อีกฝ่ายก่อไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เมื่อเกิดปัญหาหนี้สิน ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสจึงโอนย้ายทรัพย์สินไปให้อีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เจ้าหนี้ไม่สามารถบังคับชำระหนี้ได้ เป็นการเอาเปรียบผู้อื่น สร้างความเสียหายให้กับเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

นอกจากการไม่จดทะเบียนสมรสกัน ยังมีบางคู่ที่เดิมจดทะเบียนสมรสกัน แต่พอเริ่มมีปัญหาหนี้สิน ก็แก้งจดทะเบียนหย่ากันต่างๆที่ยังใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยา เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ทรัพย์สินของตนถูกบังคับชำระหนี้ อาจเพราะคู่สมรสบางคู่เกรงว่าสิทธิในสินส่วนตัวและสินสมรสส่วนของตนจะถูกกระทบกระเทือนเมื่อมีกรณีที่เจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา ประกอบกับความเข้าใจที่ว่า การหย่าทำให้ทรัพย์สินของตนรอดพ้นจากการถูกเจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ เพราะเมื่อหย่าขาดจากกันกฎหมายให้แบ่งสินสมรสกันไปคนละครึ่ง จึงมีคู่สมรสที่ไม่สุจริตแสดงเจตนาหลงแก้งจดทะเบียนหย่าเพื่อหลอกลวงบุคคลภายนอก โดยไม่มีเจตนาที่จะสิ้นสุดชีวิตสมรสกันจริงๆ แต่หย่ากันเพียงเพราะไม่ต้องการให้ทรัพย์สินส่วนของตนต้องถูกบังคับชำระหนี้ของครอบครัว กรณีเช่นนี้กฎหมายถือว่าการหย่านั้นตกเป็นโมฆะเสียเปล่าใช้บังคับไม่ได้ คู่สมรสยังคงมีฐานะเป็นสามีภริยากัน โดยชอบด้วยกฎหมาย มีระบบสินส่วนตัวและสินสมรสเหมือนเดิมทุกประการ เจ้าหนี้จึงยังสามารถบังคับชำระหนี้กับกองทรัพย์สินของกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่ายได้ การแก้งหย่ากันจึงไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาในเรื่องทรัพย์สินให้กับคู่สมรสแต่อย่างใด

5.1.2 ปัญหาด้านภาระภาษีของกลุ่มสมรส

จากหลักเกณฑ์ของประมวลรัษฎากรมาตรา 57 ตริ และมาตรา 57 เบญจ พอที่จะสรุปได้ว่าการยื่นแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กรณีสามีภริยาต่างฝ่ายต่างมีเงินได้ และได้อยู่ร่วมกันตลอดปีภาษี ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี เว้นแต่ภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40

(1) แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งโดยทั่วไปก็คือ เงินเดือน ค่าจ้าง ก็ให้ภริยาแยกยื่นรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามี โดยมีให้ถือว่าเป็นเงินได้ของสามีได้

หลักเกณฑ์ของประมวลรัษฎากรดังกล่าว ที่ให้ถือเอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ย่อมทำให้คนที่สมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย เสียภาษีมากกว่าคนโสดหรือคนที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส เพราะอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) เงินได้ยิ่งมากยิ่งต้องเสียภาษีในอัตราสูง ดังนั้นหากสามีภริยาทั้งสองฝ่ายต่างมีเงินยอมทำให้ภริยา ภามีรวมของกลุ่มสมรสสูงขึ้นกว่าภริยาภามีก่อนที่จะทำการสมรส ก่อให้เกิดการลงโทษทางภาษีโดยผลของการสมรส (marriage penalty) แม้ประมวลรัษฎากรมาตรา 57 เบื้อง จะกำหนดให้ภริยาสามารถยื่นแบบแสดงรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามีได้ ก็เป็นเพียงเฉพาะกรณีเงินได้เนื่องจากการจ้างแรงงานตามมาตรา 40 (1) เท่านั้น แต่ภริยาอาจมีเงินได้อื่นๆ นอกเหนือจากเงินได้เนื่องจากการจ้างแรงงานก็ได้ ซึ่งเงินได้ดังกล่าวยังคงต้องนำไปรวมกับสามี แต่เมื่อได้พิจารณาถึงหลักเกณฑ์ที่มาตรา 57 ตรี วรรคสอง กำหนดว่า การแยกกันยื่นรายการนั้น ต้องไม่ทำให้ภริยาที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ผลในท้ายที่สุดก็คงไม่แตกต่างจากการนำเงินได้ไปถือเป็นเงินได้ของสามีเนื่องจากรณีเงินได้เนื่องจากการแยกยื่นรายการที่ต้องไม่ทำให้ภริยาที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงนั่นเอง และไม่ว่าจะได้เสียภาษีด้วยวิธีการเช่นใดหากมีภาษีอากรค้างชำระภริยาก็ต้องร่วมรับผิดชอบในภาษีอากรค้างนั้น โดยตรงด้วย ดังนั้น ก็ยังคงมีสถานะการลงโทษทางภาษีอากรโดยผลของการสมรสเกิดขึ้นอยู่ จึงทำให้การจัดเก็บภาษีเงินได้จากกลุ่มสมรสตามประมวลรัษฎากรมีผลกระทบต่อการตัดสินใจของบุคคลที่ทำการสมรส กล่าวคือ บุคคลที่จะทำการสมรสกันก็อาจเลือกที่จะทำการสมรสกันตามประเพณีหรืออยู่กินกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย หรือบุคคลที่ทำการสมรสกันตามกฎหมายแล้วก็อาจทำการจดทะเบียนหย่าโดยที่ทั้งคู่ยังคงใช้ชีวิตร่วมกันตามเดิม ทั้งนี้เพื่อมิให้มีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย และไม่ต้องอยู่ภายใต้บังคับมาตรา 57 ตรี ซึ่งจะทำให้กลุ่มสมรสไม่ต้องรับภาระภาษีสูงขึ้นภายหลังการสมรส หรือเป็นการลดภาระภาษีที่สูงขึ้นอันเนื่องมาจากการสมรส

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นของวิธีการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากสามีภริยาตามประมวลรัษฎากร จึงทำให้ชายหญิงหลายคู่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน หรือบางคู่หากต้องการที่จะแยกเสียภาษีต่างหากจากกัน โดยมีต้องปฏิบัติตามมาตรา 57 ตรี ก็จะต้องจดทะเบียนหย่าขาดจากความเป็นสามีภริยาตามกฎหมาย หรือแยกกันอยู่โดยเด็ดขาดเพื่อมิให้ความเป็นสามีภริยามีอยู่เต็มปีภานั่นเอง ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจก่อให้เกิดปัญหาในทางกฎหมายทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับฐานะของสามีภริยา และในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาในช่วงระหว่างที่ขาดจากการสมรส นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัวและบุตร ปัญหาของประมวลรัษฎากรดังกล่าว

จึงสมควรที่จะได้รับการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเสียใหม่ เพื่อพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว

5.1.3 ปัญหากฎหมายคำนำหน้านามของหญิงที่จดทะเบียนสมรส

เดิมปัญหาเรื่องคำนำหน้านามของหญิงที่จดทะเบียนสมรส ที่ต้องเปลี่ยนคำนำหน้านามเป็น “นาง” นั้น สร้างปัญหาให้แก่หญิงเหล่านั้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาสมัครเข้าทำงาน นายจ้างนิยมที่จะเลือกหญิงที่เป็น “นางสาว” มากกว่าที่เป็น “นาง” เพราะเห็นว่าหญิงที่เป็นโสดมีเวลาอุทิศให้แก่การทำงานได้มากกว่า ทั้งๆที่ความเป็นจริง “นางสาว” บางคนอาจจะอยู่กับชายคนที่สามีกฎหมายแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสก็ได้ ซึ่งสภาพชีวิตครอบครัวก็ไม่ต่างจากคนที่ เป็น “นาง” แต่เพราะกฎหมายกำหนดให้คนที่จดทะเบียนสมรสต้องใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” จุดนี้ หญิงหลายคนจึงไม่นิยมจดทะเบียนสมรส

แต่ในปัจจุบันนี้ได้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยมีการออกพระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ซึ่งมีผลบังคับใช้ในวันที่ 5 มิถุนายน 2551 กำหนดให้หญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว จะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือจะใช้ “นางสาว” ตามเดิมก็ได้ และหากต่อมาการสมรสได้สิ้นสุดลงจะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ตามความสมัครใจ

การแก้ไขกฎหมายดังกล่าว น่าจะทำให้ปัญหาของหญิงที่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรส เพราะไม่ยอมต้องใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” นั้น หลุดลงได้ แต่อย่างไรก็ดี นายจ้างส่วนใหญ่ก็ยังมียกคิดต่อหญิงที่สมรสแล้ว ถึงแม้จะใช้คำนำหน้านามว่า “นางสาว” แต่เมื่อทราบว่าเป็นสมรสแล้ว ย่อมจะมีพันธะตามกฎหมายต่างๆตามมา ทำให้นายจ้างยังคงนิยมที่จะเลือกหญิงที่ยังเป็นโสดมากกว่าอยู่นั่นเอง

5.1.4 ปัญหาเรื่องมรดก

สามีภริยาที่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายเท่านั้นที่เป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิได้รับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต แต่ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสไม่มีสิทธิในกองมรดกของฝ่ายที่เสียชีวิต จะมีสิทธิได้รับมรดกต่อเมื่ออีกฝ่ายได้แสดงเจตนาทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินสมบัติให้เท่านั้น

นอกจากนี้ปัญหาของคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส หากมีบุคคลภายนอกมากระทำละเมิดให้คู่ของตนได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ไม่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน หรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไร้อุปการะ ทั้งๆที่ในความเป็นจริงฝ่ายที่มีชีวิตอยู่อาจได้รับความเดือดร้อนจากการเสียชีวิตของอีกฝ่าย ซึ่งเป็นฝ่ายหารายได้หลักของครอบครัวก็เป็นได้

ในส่วนของบุตร บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาฝ่ายเดียว จะมีสิทธิได้รับมรดกจากบิดาต่อเมื่อบิดาได้รับรองแล้ว หากบิดาไม่ได้รับรอง บุตรคนนั้นก็ไม่มีสิทธิได้รับมรดกจากบิดาของตนเลย ทั้งๆที่ความเป็นจริงชายคนนั้นจะเป็นบิดาแท้ๆของตนก็ตาม บุตรที่บิดารับรองแล้ว กฎหมายให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดาน มีสิทธิได้รับมรดกเท่านั้น ไม่ได้ทำให้กลายเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย จึงไม่มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากผู้ที่ทำให้บิดาของตนเสียชีวิต ถึงแม้ความเป็นจริงบุตรนั้นจะได้รับความยากลำบากจากการจากไปของบิดาของตนก็ตาม ตรงจุดนี้ทำให้เกิดปัญหาแก่บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน

5.1.5 ปัญหาเรื่องบุตร

บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาเท่านั้น แต่ได้ชื่อว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา การที่เป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของบิดาทำให้บุตรไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดา และบิดาไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตร ส่งผลให้กรณีมีบุคคลภายนอกมาทำละเมิดให้บิดาหรือบุตรเสียชีวิต หรือบาดเจ็บ ก็ไม่สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนการที่ต้องขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิด นอกจากนี้บิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ไม่มีอำนาจปกครองบุตรด้วย

การเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา จะกลายเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อเมื่อ บิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร ในส่วนกรณีการรับรองบุตรโดยพฤตินัย เช่น ให้ใช้ชื่อสกุล พาไปเข้าโรงเรียน หรือแจ้งในใบเกิดว่าเป็นบิดา ถือว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วโดยพฤตินัย ทำให้มีสิทธิได้รับมรดกจากบิดา แต่ก็มีเพียงสิทธิในการรับมรดกเท่านั้น เพราะฐานะทางกฎหมายก็ยังถือเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดาอยู่

ที่กล่าวมาเป็นผลทางกฎหมายที่เกิดกับบุตรที่บิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน นอกจากนี้ยังมีผลทางจิตใจที่เกิดกับเด็กที่บิดามารดาไม่ยอมสมรสกันตามกฎหมาย ทำให้เขาได้ชื่อว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา ทั้งๆที่ความเป็นจริงเขานั้นเป็นลูกแท้ๆของชายที่ไม่ยอมจดทะเบียนสมรสกันหญิงนั่นเอง

จากปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้ชายหญิงหลายคนไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน ซึ่งจะได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป และนอกจากนั้นยังได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ตามมาจากการไม่จดทะเบียนสมรส เช่น ปัญหาในเรื่องมรดก และปัญหาในเรื่องบุตร ซึ่งอาจจะจูงใจให้ชายหญิงหลายคนกลับมานิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้จะได้สรุปข้อดีต่างๆของการจดทะเบียนสมรส และข้อเสียของการไม่จดทะเบียนสมรส เพื่อเพิ่มมูลเหตุจูงใจให้คนจดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น

ข้อดีต่างๆ ของการจดทะเบียนสมรส และข้อเสียของการไม่จดทะเบียนสมรส มีดังนี้

ข้อ 1. เรื่องการอุปการะเลี้ยงดู

หากสามีภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามความสามารถและฐานะของตน อีกฝ่ายเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ หรือถือเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1516 (6) และหากมีบุคคลภายนอกมากระทำละเมิดต่อสามีหรือภริยาทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย คู่สมรสอีกฝ่ายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน หรือได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไร้อุปการะ โดยในการเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิดนี้ ไม่คำนึงว่าสามีหรือภริยาที่ถึงแก่ความตายจะมีรายได้หรือไม่ก็ตาม

กรณีคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสก็ไม่ได้รับสิทธิเรื่องการอุปการะเลี้ยงดู หากคู่ของคุณไม่เลี้ยงดูคุณ ก็ไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้ หรือหากมีบุคคลอื่นมากระทำละเมิดให้คู่ของคุณได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตายก็ไม่สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำละเมิดได้

ข้อ 2. เรื่องทรัพย์สิน

ทรัพย์สินต่างๆที่ได้มาในระหว่างสมรส หรือที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว เช่น เงินฝาก ในธนาคารก่อนสมรส เมื่อมีดอกเบี่ยเกิดขึ้นในระหว่างสมรส ดอกเบี่ยนั้นก็เป็สินสมรส ทรัพย์สินที่เป็นสินสมรส ทั้งสามีและภริยามีสิทธิในทรัพย์สินนั้นคนละครึ่งหนึ่ง แม้ว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเป็นผู้หาทรัพย์สินเหล่านั้นมาเพียงผู้เดียว ตรงจุดนี้เป็นข้อดีของการจดทะเบียนสมรส ทำให้คู่สามีภริยามีความรู้สึกมั่นคงในฐานะ ไม่ต้องกังวลว่าจะไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่าย หรือเมื่อมีเหตุต้องหย่าร้างกัน ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสก็หารสอง ไม่ต้องทำการพิสูจน์ให้ยุ่งยาก

ตรงกันข้ามกับคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดหามาได้ก็เป็นของฝ่ายนั้นฝ่ายเดียว อีกฝ่ายไม่มีสิทธิในทรัพย์สินนั้นแต่อย่างใด หรือคู่ที่ช่วยกันทำธุรกิจ ทรัพย์สินที่ได้มาถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของทั้งสองคน เมื่อมีเหตุที่ต้องเลิกกันก็อาจเกิดปัญหาความไม่ยุติธรรมในการแบ่งทรัพย์สินที่ทำมาหาได้ร่วมกัน และอาจมีปัญหาในการพิสูจน์ว่าทรัพย์สินใดเป็นของใคร

ข้อ 3. เรื่องค่าทดแทนกรณีมีชู้

เมื่อศาลพิพากษาให้หย่าเพราะเหตุสามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นเป็นภริยาหรือสามี เป็นชู้หรือมีชู้ หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจฉิน ภริยาหรือสามีมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสามีหรือภริยา และจากผู้ซึ่งได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหรือผู้ซึ่งเป็นเหตุแห่งการหย่านั้น แต่ถึงแม้ไม่มีการฟ้องหย่าแต่หากมีผู้ล่วงเกินภริยาไปในการทำงานชู้สาว สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้นั้นก็ได้ และภริยาก็สามารถเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อ

แสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้ แต่กรณีที่ไม่มีการฟ้องหย่านี้จะเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสด้วยกันไม่ได้

นอกจากนี้ยังสามารถเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสในกรณีที่ต้องฟ้องหย่าเพราะเหตุ

- 1) ทำร้ายหรือทรมานร่างกายจิตใจ หรือหมิ่นประมาทเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพพการีอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง
- 2) จงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี
- 3) ไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยาอย่างร้ายแรง

ข้อเสียของคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนอกจากมีผู้ที่ไม่สามารถเรียกค่าทดแทนจากคู่ของตน หรือจากชู้ได้ หากทนอยู่ด้วยกันไม่ได้ ก็ได้แต่แยกทางกันไปโดยที่ไม่ได้อะไรเลย

ข้อ 4. เรื่องได้รับค่าเลี้ยงชีพจากการหย่า

คู่ที่จดทะเบียนสมรสกัน หากต่อมามีการฟ้องหย่าเกิดขึ้น และเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว และการหย่านั้นทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายต้องยากจนลง เพราะขาดรายได้จากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส คู่สมรสฝ่ายที่เสียหายมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจากฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ

นอกจากนี้หากหย่าขาดจากกัน เพราะเหตุฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเพราะเหตุฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยกับอีกฝ่ายหนึ่ง และมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางรักษาหายได้ คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือฝ่ายที่เป็นโรคติดต่อ นั้นด้วย

จะเห็นว่าการจดทะเบียนสมรสกัน เมื่อมีเหตุที่ต้องหย่าขาดจากกันดังกล่าวข้างต้น ฝ่ายที่เสียหายยังมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพอีกด้วย ซึ่งเป็นข้อดีข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรส

แต่ในกรณีคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสจะไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว หากต้องเลิกร้างกันไปไม่ว่าจะด้วยความผิดของอีกฝ่าย หรือเพราะเหตุที่ตนวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรง หากอีกฝ่ายหนึ่งไม่ช่วยเหลือเลี้ยงดู ก็ไม่สามารถเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจากอีกฝ่ายหนึ่งได้

ข้อ 5. เรื่องบุตร

บุตรที่เกิดจากชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดา การเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดานี้ มีข้อดีดังนี้

- 1) บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิที่จะใช้ชื่อสกุลของบิดา
- 2) บิดามารดามีหน้าที่ตามกฎหมายต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษแก่บุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย และบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายมีหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดา

มารดา ดังนั้นหากมีผู้ใดมาทำละเมิดให้บุตรหรือบิดามารดาตาย บิดามารดาและบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายจึงได้รับความคุ้มครองสิทธิให้เรียกค่าสินไหมทดแทนในการที่ต้องขาดไร้อุปการะจากผู้ทำละเมิดได้ ไม่ว่าในความเป็นจริงบิดามารดาหรือบุตรนั้นจะได้อุปการะเลี้ยงดูกันจริงหรือไม่ก็ตาม

ข้อเสียของการไม่จดทะเบียนสมรส นอกจากส่งผลถึงตัวชายหญิงนั่นเอง ยังส่งผลถึงบุตรที่ไร้เคียงสาด้วย บุตรที่เกิดจากชายหญิงที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา ไม่ได้รับสิทธิต่างๆข้างต้นที่บุตรที่ชอบด้วยกฎหมายได้รับ และหากมีผู้ใดกระทำความผิดให้บิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตาย ทั้งบิดาและบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น ก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าขาดไร้อุปการะตามกฎหมายจากผู้กระทำความผิด ทั้งๆที่ความเป็นจริงตนอาจจะเดือดร้อนขาดไร้อุปการะจากการตายของบิดาหรือของบุตรของตนก็ได้ นอกจากเสียสิทธิตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว บุตรนอกกฎหมายยังได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจ จากการได้ชื่อว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดาแท้ๆของตนอีกด้วย

ข้อ 6. เรื่องมรดก

ชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกันเท่านั้น ที่มีสิทธิได้รับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต และในส่วนของบุตร บุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นทายาทโดยธรรมลำดับที่ 1 มีสิทธิได้รับมรดกจากทั้งบิดาและมารดา ส่วนบุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา จะมีสิทธิได้รับมรดกของบิดาต่อเมื่อบิดาได้รับรองแล้ว พฤติการณ์ต่างๆที่ถือว่าเป็นการรับรองบุตรแล้ว เช่น บิดาให้การศึกษา ให้ใช้นามสกุล ให้การอุปการะเลี้ยงดู ลงทะเบียนบ้านว่าเป็นบุตร บิดาไปแจ้งทะเบียนคนเกิดว่าเป็นบุตร หรือบิดายอมให้บุตรเรียกว่าบิดา เป็นต้น แต่บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว มีสิทธิเพียงรับมรดกของบิดาเท่านั้น ไม่ทำให้กลายเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายได้ และบิดาก็ไม่มีสิทธิรับมรดกของบุตรนอกสมรสที่ตนรับรองแล้วเช่นกัน

ในเรื่องของการรับมรดกแทนที่ เฉพาะบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่มีสิทธิรับมรดกแทนที่กัน การรับมรดกแทนที่กัน ตัวอย่างเช่น บิดาซึ่งมีสิทธิรับมรดกจากปู่หรือย่าถึงแก่ความตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนที่ปู่หรือย่าจะตาย บุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของบิดานั้นมีสิทธิรับมรดกของปู่หรือย่าแทนที่บิดาของตน ตรงจุดนี้เป็นข้อดีของบุตรที่เกิดจากบิดามารดาจดทะเบียนสมรสกัน

ในส่วนของชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส ไม่มีความเกี่ยวข้องกันในทางกฎหมายแต่อย่างใด ดังนั้นหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่จึงไม่ใช่ทายาทโดยธรรม ไม่มีสิทธิในกองมรดกของผู้เสียชีวิต ส่วนบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วถึงแม้ว่าจะมีสิทธิได้รับมรดกของบิดา แต่ก็ไม่มีสิทธิได้รับมรดกแทนที่บิดาของตน

ข้อ 7. เรื่องประโยชน์ทดแทนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม

พระราชบัญญัติประกันสังคม ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณี สงเคราะห์บุตร เฉพาะบุตรชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น ประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร ได้แก่

- (1) ค่าสงเคราะห์ความเป็นอยู่ของบุตร
- (2) ค่าเล่าเรียนบุตร
- (3) ค่ารักษาพยาบาลบุตร
- (4) ค่าสงเคราะห์อื่นที่จำเป็น

จะเห็นได้ว่าประโยชน์ทดแทนนี้ ให้แก่บุตรของสามีภริยาที่จดทะเบียนสมรส ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ซึ่งก็เป็นข้อดีอีกข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรส

ในทางตรงกันข้ามชายที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับหญิงแล้วมีบุตรด้วยกัน บุตรนั้น จึงไม่ใช่บุตรชอบด้วยกฎหมายของชาย ชายผู้นั้นจึงไม่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณี สงเคราะห์บุตรดังกล่าว

ข้อ 8. เรื่องเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ค. และ ช.พ.ศ.

ข้อดีของการจดทะเบียนสมรสอีกข้อหนึ่ง คือ การได้รับเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ค. และ ช.พ.ศ.

ช.พ.ค. ย่อมาจาก การฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา
ช.พ.ศ. ย่อมาจาก การฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา
ในกรณีคู่สมรสถึงแก่กรรม

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาและคู่สมรสที่เป็น สมาชิกได้ช่วยเหลือกันในการสงเคราะห์ครอบครัวเมื่อถึงแก่กรรม โดยมีความมุ่งหมายเป็นการกุศล

ผู้ที่มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์กรณีสมาชิก ช.พ.ค. หรือสมาชิก ช.พ.ศ. เสียชีวิต ต้อง เป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายของสมาชิกเท่านั้น และผู้ที่มีสิทธิสมัครเป็นสมาชิก ช.พ.ศ. ก็ต้อง เป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายของผู้ปฏิบัติงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ และคู่สมรสของผู้สมัครต้องเป็นผู้ดำรง ตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับ ช.พ.ค.

ดังนั้น คู่ที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส จึงไม่มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ค. และ ช.พ.ศ. ดังกล่าวข้างต้น

ข้อ 9. เรื่องเหตุยกเว้นโทษตามประมวลกฎหมายอาญา

ความเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ได้รับเหตุยกเว้นโทษตามกฎหมายอาญา กล่าวคือ ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ที่หากเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยาหรือภริยา

กระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ (แต่ยังคงถือว่ามีความผิดอยู่) ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ วิ่งราวทรัพย์ นอโกง โกงเจ้าหนี้ ยักยอก รับของโจร ทำให้เสียทรัพย์ บุกรุก ตัวอย่างเช่น หากสามี โดยชอบด้วยกฎหมายได้ลักสร้อยทองของภริยาไป สามีมีความผิดฐานลักทรัพย์ แต่ไม่ต้องรับโทษ ในความผิดดังกล่าว และถึงแม้ว่าสามีจะลักสร้อยทองไป โดยที่ไม่รู้ว่าสร้อยเส้นนั้นเป็นของภริยา ตนเอง สามีก็ได้รับผลตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 71 คือ ไม่ต้องรับโทษในความผิดฐานลักทรัพย์

นอกจากนี้ในปัจจุบันนี้ความเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายยังได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 กล่าวคือ คู่สมรสจะข่มขืนกระทำชำเราคู่สมรสของตน โดยขู่เข็ญด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยคู่สมรสนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้คู่สมรสนั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่นไม่ได้ แต่หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้กระทำการข่มขืนคู่สมรสของตน และคู่สมรสนั้นยังประสงค์จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา ศาลอาจจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ หรืออาจจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติก่อนการลงโทษก็ได้ หรือในกรณีที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก และคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาต่อไป คู่สมรสฝ่ายนั้นมีสิทธิแจ้งให้ศาลทราบ เพื่อที่ศาลจะแจ้งให้เจ้าพนักงานอัยการดำเนินการฟ้องหย่าให้

เหตุยกเว้นโทษดังกล่าวข้างต้น คู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสจะไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว ดังนั้นหากกระทำความผิดทางอาญาต่อคู่ของตน กฎหมายไม่ได้ให้ความคุ้มครอง ต้องรับโทษตามกฎหมายต่อไป

ข้อ 10. เรื่องเหตุฟ้องหย่า

การที่ชายหญิงตกลงอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส บางคู่อาจคิดว่าหากมีเหตุที่ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ การจดทะเบียนสมรสทำให้ยากต่อการเลิกกรากัน ซึ่งความเป็นจริงมิได้เป็นเช่นนั้นเลย หากทั้งคู่สมัครใจที่จะหย่าขาดจากกันก็เพียงแต่ทำเป็นหนังสือ และมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน และไปจดทะเบียนหย่าที่ว่าการอำเภอ หรือหากกรณีคู่สมรสตกลงหย่ากันเองไม่ได้ ต้องฟ้องคดีหย่าต่อศาลให้ศาลมีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกัน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 ก็ได้กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้มากมาย ดังนี้

(1) สามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉันสามีหรือภริยา หรือมีชู้ หรือมีชู้ ร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจฉ

(2) สามีหรือภริยาประพฤติชั่ว และเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง หรือได้รับความดูถูกเกลียดชังเพราะเหตุที่ยังคงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่วนั้น หรือได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร

(3) สามีหรือภริยาทำร้ายหรือทรมานร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาท หรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง

(4) สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี

(5) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความคิดที่อีกฝ่ายมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้น และการเป็นสามีหรือภริยากันต่อไปจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร

(6) สามีหรือภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีหรือภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งศาลเป็นเวลาเกินสามปี

(7) สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปี โดยไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร

(8) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะ และความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีหรือภริยามาคำนี้ประกอบ

(9) สามีหรือภริยาวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีหรือภริยาต่อไปไม่ได้

(10) สามีหรือภริยาคิดทรมานที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ

(11) สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่งและโรคมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางที่จะหายได้

(12) สามีหรือภริยามีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล

จะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าจะจดทะเบียนสมรส หากมีเหตุที่จะต้องเลิกกัน ก็สามารถหย่าขาดจากกันได้ง่าย เพราะมีเหตุให้ฟ้องหย่าถึงสิบสองเหตุ ทำให้คู่สมรสไม่ต้องกังวลว่าทะเบียนสมรสจะเป็นเครื่องผูกมัดกันไปตลอดชีวิต จะต้องทนอยู่ด้วยกันไปแม้จะไม่มีความสุขอยู่ด้วยกันไม่ได้เพราะการจดทะเบียนสมรส

จากบทสรุปดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการจดทะเบียนสมรสมีข้อดีต่างๆมากมาย ตรงกันข้ามหากไม่ได้จดทะเบียนสมรสจะเสียสิทธิประโยชน์ทางกฎหมายต่างๆมากมายเช่นกัน เมื่อเทียบกับปัญหาของการจดทะเบียนสมรส ที่เป็นปัญหาใหญ่ๆในปัจจุบัน เห็นว่ามีเพียงเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีหรือภริยา และเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส ซึ่งปัญหาดังกล่าวพอที่จะมีแนวทางแก้ไขปัญหาได้ ซึ่งจะได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัว จำแนกเป็นรายปี ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าในปัจจุบันนี้อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้น จากที่ได้ศึกษาปัญหาต่างๆของการจดทะเบียนสมรส พบว่าปัญหาสำคัญใหญ่ๆ ที่ทำให้คนไม่นิยมอยู่ร่วมกัน โดยจดทะเบียนสมรส มาจากปัญหาเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา รวมทั้งเรื่องหนี้สินที่เป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา และปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรส ผู้เขียนเห็นว่าเราควรต้องหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพราะหากปล่อยให้ปัญหานี้ลุกลามขึ้น จะส่งผลทำให้ชายหญิงไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น ทำให้สถาบันครอบครัวไม่มีความมั่นคง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา โดยเฉพาะปัญหาเรื่องมรดก และเรื่องบุตร

จากที่ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางกฎหมายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะที่จะแก้ไขปัญหาคือสำคัญที่ทำให้คนไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน นั่นคือ ปัญหาเรื่องทรัพย์สินและหนี้สินระหว่างสามีภริยา และปัญหาเรื่องของภาระภาษีของกลุ่มสมรส เพื่อที่จะทำให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

5.2.1 แนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องทรัพย์สินและหนี้สินระหว่างสามีภริยา

โดยทั่วไปความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายครอบครัวบัญญัติวางหลักเกณฑ์ไว้ แต่อย่างไรก็ดี กฎหมายทั้งในระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) และระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) ต่างก็มีบทบัญญัติที่ยอมรับรองให้ชายหญิงทำสัญญากำหนดความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินให้แตกต่างจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้ โดยอาศัยหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนาทำนิติกรรมผูกพันตนเอง โดยอาจทำสัญญาก่อนที่จะสมรส เรียกว่า “สัญญาก่อนสมรส” หรือทำสัญญาหลังจากที่สมรสกันไปแล้ว เรียกว่า “สัญญาระหว่างสมรส” แต่ทั้งสัญญาก่อนสมรสและสัญญาระหว่างสมรสก็ต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดในการทำสัญญาตามที่กฎหมายแต่ละประเทศกำหนดไว้ เพื่อควบคุมการแสดงเจตนาของกลุ่มสัญญาไม่ให้ก้าวล่วงไปส่งผลกระทบต่อเป็นผลร้ายต่อสังคมส่วนรวม

เรื่องของสัญญาก่อนสมรสและสัญญาระหว่างสมรสนี้เป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาได้ ตัวอย่างเช่น หากเห็นว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีแนวโน้มที่จะจัดการสินสมรสให้เป็นที่เสียหายได้ หรือทำธุรกิจซึ่งมีแนวโน้มที่จะขาดทุนมีหนี้สินล้นพ้นตัว ก็อาจทำสัญญาก่อนสมรสระบุให้สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้จัดการสินสมรสแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งในกรณีนี้อีกฝ่ายหนึ่งก็ยังคงมีอำนาจในการจัดการบ้านเรือน หรือจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวได้ แต่หากภริยาหรือสามีใช้อำนาจจัดการบ้านเรือนหรือจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวเป็นที่

เสียหายมาก อีกฝ่ายอาจร้องขอต่อศาลสั่งห้าม หรือจำกัดอำนาจมิให้กระทำการอีกได้ หรือหากกรณีที่มีสามีหรือภริยาซึ่งมีอำนาจจัดการทรัพย์สินสมรสนั้น จะกระทำหรือกำลังกระทำการจัดการสินสมรสให้เกิดความเสียหายอย่างมาก อีกฝ่ายหนึ่งอาจขอให้ศาลสั่งห้ามมิให้กระทำการนั้นได้ หรือในกรณีที่สามีหรือภริยาที่มีอำนาจจัดการสินสมรสได้จัดการสินสมรสไปในลักษณะจัดการทรัพย์สินเป็นที่เสียหายมาก ไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง มีหนี้สินล้นพ้นตัว หรือก่อหนี้เกินกึ่งหนึ่งของสินสมรส ขัดขวางการจัดการสินสมรสของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่มีเหตุอันสมควร และมีพฤติการณ์ที่ส่อจะก่ออันตรายให้กับสินสมรส อีกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อศาลสั่งอนุญาตให้ตนเป็นผู้จัดการทรัพย์สินแต่ผู้เดียว หรือร้องขอให้แยกสินสมรสได้

ในกรณีที่ได้สมรสกันไปแล้ว หากภริยาเห็นความประพฤติของสามีว่าอาจทำให้ทรัพย์สินส่วนตัวของสามี และสินสมรสจะได้หมดเปลืองไปแล้ว ก็สามารถทำข้อตกลงกับสามีทำสัญญาระหว่างสมรส ให้สามียกสินส่วนตัวส่วนของสามี หรือสินสมรสส่วนของสามีให้แก่ภริยาได้

นอกจากนี้ผู้เขียนยังมีความเห็นว่าควรตีความสัญญาระหว่างสมรสให้ครอบคลุมไปถึงการตกลงล่วงหน้าในระหว่างสมรสถึงการจัดการทรัพย์สินภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับคู่สามีภริยาที่จดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย ให้มีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในสถานภาพทางทรัพย์สินของตนภายหลังสิ้นสุดการสมรส เพื่อเพิ่มมูลเหตุจูงใจให้คนเห็นข้อดีของการจดทะเบียนสมรสมากขึ้น ตัวอย่างเช่น สามีทำสัญญาระหว่างสมรสกับภริยาว่า หากต่อไปจะต้องมีเหตุหย่าร้างกันขึ้น สามีจะให้เงินอุปการะเลี้ยงดูภริยาตลอดไปจนกว่าภริยาจะสมรสใหม่หรือถึงแก่ความตาย หรือในระหว่างสมรสมีที่ดินสินสมรสอยู่ 10 แปลง ก็ได้ทำสัญญาระหว่างสมรสว่า หากต่อไปการสมรสสิ้นสุดลงไม่ว่าด้วยเหตุใดๆ ให้ที่ดินสินสมรสจำนวน 8 แปลงเป็นกรรมสิทธิ์ของภริยาแต่เพียงผู้เดียว และให้ที่ดินที่เหลือ 2 แปลงเป็นของสามี เป็นต้น

จากที่ได้ศึกษากฎหมายต่างประเทศถึงระบบทรัพย์สินระหว่างคู่สมรส พบว่าระบบแยกทรัพย์สิน (separate property) ซึ่งเป็นระบบที่เป็นหลักประกันความเสมอภาคระหว่างชายหญิงได้โดยสมบูรณ์ เพราะไม่มีการรวมกันของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ทรัพย์สินของคู่สมรสแต่ละฝ่ายแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ทรัพย์สินที่ได้มาไม่ว่าก่อนสมรสหรือในระหว่างสมรสให้เป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสแต่ละฝ่าย และคู่สมรสแต่ละฝ่ายมีสิทธิบริหารจัดการและใช้สอยทรัพย์สินของตนได้อย่างอิสระ นอกจากนี้ระบบแยกทรัพย์สินยังมีประโยชน์ในกรณีที่คู่สมรสเป็นผู้ประกอบธุรกิจที่ต้องบริหารจัดการทรัพย์สินเอง โดยเฉพาะในกรณีที่ทรัพย์สินนั้นต้องการความชำนาญในการบริหารจัดการเป็นพิเศษ ระบบนี้ยังส่งผลในการจัดการทรัพย์สินของคู่สมรสไม่ให้เกิดอุปสรรคกันหรือต้องร่วมรับผิดชอบในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งเป็นบุคคลที่มีหนี้สินมาก หรือเป็นบุคคลล้มละลาย อย่างไรก็ตามคู่สมรสยังคงต้องมีหน้าที่ร่วมกันเฉลี่ยค่าใช้จ่ายในครอบครัวด้วย เพื่อให้ครอบครัว

ดำรงอยู่ได้ในภาวะที่ระบบทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาไม่มีสินส่วนตัวที่เป็นกรรมสิทธิ์ของแต่ละฝ่าย โดยไม่มีทรัพย์สินกองกลางของครอบครัวหรือสินสมรส

ตัวอย่างของประเทศที่ใช้ระบบแยกทรัพย์สิน (separate property) เช่น ประเทศอังกฤษ ในพระราชบัญญัติทรัพย์สินของหญิงมีสามี ปี ค.ศ. 1964 (The Married Woman's Property Act 1964) ได้กำหนดบทบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินอื่นๆ ซึ่งแยกจากเงินส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งสามีมอบให้แก่ภริยาว่าในเบื้องต้นถือว่าเงินส่วนอื่นเป็นของสามีและภริยาโดยส่วนเท่าๆกัน และทรัพย์สินที่ได้มาร่วมกันเป็นของกลุ่มสมรสตามส่วนที่แต่ละฝ่ายทำมาหาได้ ยิ่งกว่านั้น ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความว่าด้วยทรัพย์สินของกลุ่มสมรส ปี ค.ศ. 1970 (The Matrimonial Proceedings and Property Act 1970) มาตรา 37 กำหนดว่าหากกลุ่มสมรสฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายที่ทำให้ทรัพย์สินนอกเขตเพิ่มขึ้นเป็นประโยชน์แก่กลุ่มสมรส กลุ่มสมรสฝ่ายนั้นย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินส่วนนั้นตามจำนวนที่ทำให้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้อาจจะเป็นไปตามที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันหรือตามที่ศาลจะได้อัตตสัน

นอกจากประเทศอังกฤษซึ่งเป็นระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ที่ใช้ระบบแยกทรัพย์สินแล้ว เมื่อพิจารณาระบบทรัพย์สินของสามีภริยาตามกฎหมายต่างประเทศในระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) เช่นเดียวกับประเทศไทย เช่น ประเทศฝรั่งเศส พบว่ากฎหมายแพ่งฝรั่งเศสกำหนดให้รายได้ทั่วไปของกลุ่มสมรส เช่น เงินเดือน หรือค่าจ้าง ถือเป็นสินส่วนตัวของใครของมันคือ ใครทำมาหาได้เท่าไรก็เป็นสินส่วนตัวของคนนั้นไป เงินที่ทำมาหาได้ไม่ตกเป็นสินสมรสสำหรับทรัพย์สินอย่างอื่นนอกเหนือจากเงินเดือน หรือค่าจ้าง ก็ให้ถือเป็นสินสมรส เว้นแต่จะได้รับการมาทางมรดก มรดกของฝ่ายใดก็เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น

จะเห็นได้ว่าโดยหลักการของระบบแยกทรัพย์สิน (separate property) ที่ไม่มีการรวมกันของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ทรัพย์สินของกลุ่มสมรสแต่ละฝ่ายแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ทรัพย์สินที่ได้มาไม่ว่าก่อนสมรสหรือในระหว่างสมรสให้เป็นสินส่วนตัวของกลุ่มสมรสแต่ละฝ่าย และกลุ่มสมรสแต่ละฝ่ายมีสิทธิบริหารจัดการและใช้สอยทรัพย์สินของตนได้อย่างอิสระนั้นสามารถช่วยแก้ปัญหาเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาตามกฎหมายไทยได้ แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่าหากเรานำระบบแยกทรัพย์สิน (separate property) ทั้งหมดมาใช้ในประเทศไทย น่าจะไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมของไทยเรา เนื่องจากจะทำให้สินสมรสไม่มีอีกต่อไป ระหว่างสามีภริยาจะมีแต่สินส่วนตัวเท่านั้น ซึ่งในสังคมของไทยเราสถาบันครอบครัวจำเป็นจะต้องมีสินสมรสเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตรและคนอื่นๆในครอบครัว ทั้งยังเป็นหลักประกันทำให้คู่สามีภริยามีความรู้สึกมั่นคงในฐานะ ไม่ต้องกังวลว่าจะไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่าย ซึ่งเป็นข้อดีข้อหนึ่งของคู่ที่จดทะเบียนสมรสกัน

ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา โดยเทียบเคียงกับระบบแยกทรัพย์สิน (separate property) ดังกล่าวข้างต้น จึงเสนอให้แก้ไขบทบัญญัติเรื่องสินส่วนตัว และสินสมรสบางประการ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1471 และมาตรา 1474 ดังนี้

“มาตรา 1471 สินส่วนตัวได้แก่ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรส

- (1) ที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัว เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องประดับกายตามควรแก่ฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
- (2) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยการรับมรดก หรือโดยการให้โดยเสน่หา
- (3) ที่เป็นของหมั้น
- (4) เงินเดือน ค่าจ้าง รายได้จากการประกอบธุรกิจการค้า ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรส”

“มาตรา 1474 สินสมรสได้แก่ทรัพย์สิน

- (1) ที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส นอกเหนือจากทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัวตามมาตรา 1471
 - (2) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยพินัยกรรม หรือโดยการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส
 - (3) ที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว
- ถ้ากรณีเป็นที่สงสัยว่าทรัพย์สินอย่างหนึ่งเป็นสินสมรสหรือมิใช่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นสินสมรส”

ตัวอย่างของทรัพย์สินที่เป็นสินสมรส เช่น ภริยาถูกรางวัลสลากกินแบ่งรัฐบาลระหว่างสมรส เงินรางวัลนั้นถือเป็นสินสมรส หรือสามีได้รับค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำละเมิดให้ได้รับบาดเจ็บระหว่างสมรส เงินค่าสินไหมทดแทนนั้นก็ถือเป็นสินสมรส เป็นต้น

ในส่วนปัญหาเรื่องนี้สินระหว่างสามีภริยานั้น จากที่ได้ศึกษากฎหมายต่างประเทศพบว่ากฎหมายการสมรสแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 2001 มีบทบัญญัติให้หนี้สินที่เป็นหนี้ร่วมที่เกิดขึ้นจากการอยู่กินร่วมกันฉันท์สามีภริยา ให้ชำระหนี้สินนั้นด้วยสินสมรสก่อน หากไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินส่วนตัวของแต่ละฝ่ายตามที่ได้ตกลงกัน แต่หากตกลงกันไม่ได้ศาลจะเป็นผู้ชี้ขาด แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย หนี้ร่วมของสามีภริยา เจ้าหนี้สามารถบังคับชำระหนี้จากสินส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนสิ้นเชิงก่อนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องบังคับชำระหนี้จากสินสมรสก่อน ทำให้เกิดปัญหาเรื่องของหนี้สินระหว่างสามีภริยาตามที่ได้วิเคราะห์ไว้แล้ว ปัญหานี้เป็นปัญหาหนึ่งที่ส่งผลให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสลดลง ดังนั้นหากเราแก้ไขกฎหมายของไทยเรา ให้เจ้าหนี้ต้องบังคับชำระหนี้จากสินสมรสก่อน น่าจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ไม่มากนัก

ดังนั้นจึงเห็นควรให้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1489 ดังนี้

“มาตรา 1489 ถ้าสามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกัน ให้ชำระหนี้จากสินสมรสก่อน หากไม่พอจึงให้ชำระหนี้จากสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย”

นอกจากแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาตามที่กล่าวมาข้างต้น คือ การทำสัญญาก่อนสมรส การทำสัญญาระหว่างสมรส และการแก้ไขบทบัญญัติเรื่องสินส่วนตัว และสินสมรสบางประการแล้ว กฎหมายยังมีมาตรการคุ้มครองกองสินสมรสไม่ให้เกิดความเสียหายหรือหมดเปลืองไปอย่างไร้ประโยชน์เพราะการบริหารจัดการที่ไม่เหมาะสม กฎหมายครอบครัวกำหนดมาตรการในการคุ้มครองสินสมรสที่คู่สมรสควรทราบ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง กรณีสินสมรสเป็นทรัพย์สินที่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ หรือเฉพาะด้านในการจัดการดูแล คู่สมรสฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อศาลเพื่อเข้าเป็นผู้จัดการสินสมรสชนิดนั้นแต่ผู้เดียว หรือเข้าร่วมจัดการสินสมรสกับอีกฝ่ายได้ถ้าการนั้นจะเป็นประโยชน์ยิ่งกว่า (ป.พ.พ. มาตรา 1485) ตัวอย่างเช่น สินสมรสเป็นฟาร์มโคนม สามีเป็นทนายความ แต่ภริยาเป็นสัตวแพทย์ ดังนี้ ภริยาอาจร้องขอต่อศาลเพื่อขออนุญาตเป็นผู้บริหารจัดการฟาร์มโคนมสินสมรสแต่ผู้เดียวก็ได้

ประการที่สอง กรณีที่คู่สมรสขัดขวางการจัดการสินสมรสของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่มีเหตุผลสมควร หรือจะกระทำความเสียหายให้แก่สินสมรส หรือไม่อุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ก่อหนี้สินล้นพ้นตัวหรือก่อหนี้เกินครั้งหนึ่งของสินสมรส คู่สมรสอีกฝ่ายสามารถร้องขอต่อศาลให้แยกสินสมรสส่วนของตนเองออกจากส่วนของคู่สมรสอีกฝ่ายได้ (ป.พ.พ. มาตรา 1484) การแยกสินสมรสมีผลให้กองสินสมรสแยกออกเป็นสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย ฝ่ายละครึ่ง หลังจากนั้นหากคู่สมรสได้ทรัพย์สินอะไรมาอีกทรัพย์สินที่ได้มาไม่เป็นสินสมรสอีกต่อไปแต่เป็นสินส่วนตัวของสามีหรือภริยาฝ่ายที่ทำมาหาได้ เป็นอีกมาตรการทางกฎหมายไม่ให้สินสมรสของคู่สมรสอีกฝ่ายไม่ต้องเสียหายหรือถูกระทบกระเทือนเพราะการบริหารจัดการที่ไม่เหมาะสมของคู่สมรสฝ่ายที่มีอำนาจจัดการสินสมรส

ประการที่สาม กรณีคู่สมรสฝ่ายหนึ่งถูกศาลพิพากษาให้เป็นคนล้มละลาย มีผลให้สินสมรสของทั้งสองฝ่ายแยกออกจากกันทันทีตามกฎหมาย (ป.พ.พ. มาตรา 1491) และกลายเป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายคนละครึ่ง และเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินส่วนหนึ่งของคู่สมรสฝ่ายที่เป็นลูกหนี้ไปชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ต่อไป เพื่อให้ไม่ไปกระทบสิทธิในทรัพย์สินของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นลูกหนี้ด้วย

จากข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหारेื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาตามที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเป็นทางออกและเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหारेื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ทำให้ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส จะได้จดทะเบียนสมรสให้ถูกต้อง

ตามกฎหมาย เพราะปัญหาก็มีทางออกและแนวทางแก้ไข ประกอบกับข้อดีมากมายของการจดทะเบียนสมรส เชื่อว่าน่าจะเป็นมูลเหตุจูงใจให้คนนิยมจดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น

5.2.2 แนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส

จากปัญหาของประมวลรัษฎากรมาตรา 57 ตรี และมาตรา 57 เบญจ ที่ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี เว้นแต่ภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (1) แห่งประมวลรัษฎากร ก็ให้ภริยาแยกยื่นรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามีได้ ทำให้คนที่จดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมาย เสียภาษีมากกว่าคนโสดหรือคนที่อยู่ร่วมกัน โดยที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส เพราะอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) เงินได้ยิ่งมากยิ่งเสียภาษีในอัตราสูง ทำให้คนไม่นิยมจดทะเบียนสมรส หรือเคยจดทะเบียนสมรสต่อมาได้จดทะเบียนหย่าต่างๆที่ยังคงอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยา

ปัญหาของประมวลรัษฎากรดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันนี้ยังไม่มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อลดปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นผู้เขียนจึงได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหานี้ในเบื้องต้น กล่าวคือ การแยกหน่วยภาษี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กรณีที่มีเงินได้ของภริยาถือเป็นคนได้ของสามีนั้น หากสามีไม่ประสงค์จะให้เป็นอย่างนั้น ก็อาจแนะนำให้ภริยามีเงินได้ร่วมกับผู้อื่น ในรูปของห้างหุ้นส่วนสามัญหรือคณะบุคคลที่มีใช้นิติบุคคล ซึ่งจะเป็นหน่วยภาษี (Tax Entity) หน่วยใหม่แยกต่างหากออกไป เงินได้ของภริยาก็ไม่ถือเป็นเงินได้ของสามี ฐานภาษีของสามีก็ต่ำ ภาษีที่จะต้องเสียก็พลอยต่ำไปด้วย

ตัวอย่าง ภริยามีเงินได้จากกิจการเสริมสวยปีละ 4 ล้าน ส่วนสามีเป็นลูกจ้างบริษัทเอกชน มีเงินได้ปีละ 2 ล้านบาท ถ้าตามมาตรา 57 ตรี ที่ให้เอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ทำให้สามีต้องเสียภาษีมาก เพราะอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า เงินได้ยิ่งมากยิ่งต้องเสียภาษีในอัตราสูง หากภริยาไม่ประกอบกิจการคนเดียว แต่หาบุคคลอื่นมาเป็นหุ้นส่วน เงินได้ของภริยาก็ไม่ถือเป็นเงินได้ของสามี แต่ถือเป็นเงินได้ของห้างหุ้นส่วนสามัญที่ไม่ใช่นิติบุคคลซึ่งเป็นหน่วยภาษีหน่วยใหม่แยกต่างหากจากภริยา อัตราภาษีทั้งของสามีและหน่วยภาษีหน่วยใหม่ก็ต่ำ ทำให้เสียภาษีน้อยกว่าเดิม และเงินส่วนแบ่งกำไรที่ภริยาและผู้เป็นหุ้นส่วนได้รับก็ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีตามมาตรา 42 (14) แห่งประมวลรัษฎากร

การกระทำดังกล่าวเป็นการหลบหลีกภาษี (Tax Avoidance) มิใช่การหนีภาษี (Tax Evasion) จึงไม่ผิดกฎหมาย อย่างไรก็ตามการเข้าหุ้นส่วนกันจริง เพียงแต่นำชื่อบุคคลอื่นมาอำพราง ย่อมถือเป็นการหนีภาษี (Tax Evasion) อันเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย มีโทษทั้งทางแพ่งและอาญา

ดังนั้นการวางแผนภาษีโดยการแยกยื่นรายการหรือคำนวณภาษีต่างหากจากสามีจึงมีประโยชน์มาก คือนอกจากจะทำให้สามีไม่ต้องเสียภาษีในอัตราสูงแล้ว ยังทำให้ภริยาไม่ต้องร่วมรับผิดชอบในหนี้ภาษีที่สามีค้างชำระด้วย อย่างไรก็ตาม กรณีที่ภริยาแยกยื่นรายการหรือแยกคำนวณภาษีต่างหากจากสามีนั้น สามีภริยาจะต้องหักค่าใช้จ่ายและค่าลดหย่อนให้ถูกต้อง ค่าลดหย่อนประเภทใดกฎหมายกำหนดให้หักคนละครั้งก็ต้องหักคนละครั้ง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะนำไปหักเต็มจำนวนไม่ได้

จากปัญหาของระบบการจัดเก็บภาษีของกลุ่มสมรสของไทย เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษพบว่า ปัจจุบันประเทศอังกฤษจัดเก็บภาษีเงินได้จากคู่สมรสตามหลักการแยกเงินได้ กล่าวคือ กำหนดให้สามีและภริยาเสียภาษีจากเงินได้ของแต่ละฝ่ายแยกต่างหากจากกันไม่ว่าจะเป็นเงินได้ประเภทใดก็ตาม และในกรณีที่บุตรมีเงินได้ก็จะต้องเสียภาษีในนามของบุตรเองแยกต่างหากจากบิดามารดา เว้นแต่ กรณีที่บุตรมีเงินได้จากทรัพย์สินและทรัพย์สินดังกล่าว (รวมถึงเงินสด) เป็นทรัพย์สินที่บิดาหรือมารดาโอนให้บุตร กรณีเช่นนี้จะถือว่าเงินได้จากทรัพย์สินที่บุตรได้รับเป็นของบิดาหรือมารดาผู้ที่โอนทรัพย์สินดังกล่าวให้บุตร กล่าวคือ ต้องนำไปรวมคำนวณกับเงินได้ของบิดาหรือมารดาผู้ซึ่งโอนทรัพย์สินให้บุตร แต่หากทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดเงินได้เป็นทรัพย์สินที่บุตรได้รับโอนมาจากบุคคลอื่น เงินได้จากทรัพย์สินนั้นไม่ต้องนำไปรวมคำนวณกับเงินได้ของบิดาหรือมารดา

นอกจากนี้ ในปัจจุบันประเทศที่คำนวณภาษีเงินได้ของกลุ่มสมรสโดยใช้หลักการรวมเงินได้ดังเช่นประเทศไทยนั้นมีแนวโน้มลดลงตลอดเวลา ในส่วนของประเทศสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ส่วนใหญ่จะใช้หน่วยภาษีบุคคลและคำนวณภาษีตามหลักการแยกเงินได้ เช่น ออสเตรเลีย ออสเตรีย แคนาดา สาธารณรัฐเชก เดนมาร์ก ฟินแลนด์ ฮังการี อิตาลี ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี เม็กซิโก เนเธอร์แลนด์ นิวซีแลนด์ สาธารณรัฐสโลวาเกีย สวีเดน ตุรกี และอังกฤษ เป็นต้น¹

ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรสของไทย โดยเห็นว่าการนำหลักการแยกเงินได้มาใช้แทนหลักการรวมเงินได้ตามประมวลรัษฎากรมาตรา 57 ตรี น่าจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรสได้ เนื่องจากเห็นว่าหลักการดังกล่าวมีความเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งผู้หญิงส่วนใหญ่ทำงานมีรายได้ บางครอบครัวภริยาอาจมีรายได้มากกว่าสามีด้วย และยังสอดคล้องกับกระแสเรียกร้องให้ด้านความเสมอภาคระหว่างชายและหญิงซึ่งหลักการแยกเงินได้นั้นได้กำหนดให้สามีและภริยาต่างฝ่ายต่างนำเงินได้ของตนมาคำนวณและเสียภาษีได้ในนามของตนเอง ผลก็คือทำให้เสียภาษีรวมกันแล้วน้อยกว่าหลักการรวม

¹ ฉันทพล จันทศิริภาส. เล่มเดิม. หน้า 232.

เงินได้ในปัจจุบัน ซึ่งหลักการแยกเงินได้ยังเกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ และแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรสที่ได้วิเคราะห์แล้วในบทที่ 4 ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง เกิดความเป็นธรรมและเสมอภาค

เนื่องจากผู้มีเงินได้ทุกคนไม่ว่าจะสมรสแล้วหรือไม่ก็ตาม จะต้องมีหลักเกณฑ์ในการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่เหมือนกัน และยังก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง ที่มาทำการสมรสให้ต่างฝ่ายต่างมีสิทธิในการคำนวณและเสียภาษีได้ในนามของตนเอง ทำให้เรื่องของภาษีไม่มีส่วนในการตัดสินใจในการที่จะสมรสกัน หรืออยู่ด้วยกัน โดยที่ไม่ได้สมรส เพราะมีผลไม่แตกต่างกันระหว่างคนที่จดทะเบียนสมรส กับคนที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ทำให้ช่วยลดปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรส ทำให้เพิ่มมูลเหตุจูงใจให้คนตัดสินใจจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนั้นหลักการแยกเงินได้ จะทำให้มีความสอดคล้องกับหลักภาษีอากรที่ดี ดังนี้

1. หลักความยุติธรรมหรือหลักความเป็นธรรม คือ ผู้มีเงินได้จะได้รับการแบ่งภาระทางด้านภาษีให้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ไม่ทำให้การเปลี่ยนสถานะของผู้มีเงินได้จากโสดเป็นสมรสต้องรับภาระด้านภาษีเพิ่มขึ้น

2. หลักความแน่นอน กล่าวคือ สามีภริยาจะได้รับความชัดเจนทั้งทางด้านการคำนวณภาษี จำนวนเงินภาษี ส่วนรัฐเองก็จะได้รับความชัดเจนในการจัดเก็บภาษีอากรด้วย

3. หลักความเป็นกลาง ช่วยรักษาความเป็นกลางในทางเศรษฐกิจของครอบครัว เนื่องจากจากจำนวนเงินภาษีที่ต้องเสียลดลงเท่าเทียมกับผู้มีเงินได้อื่น

4. หลักอำนวยการรายได้ แม้จะมีผลทำให้จำนวนภาษีที่จะเก็บได้จากกลุ่มสมรสน้อยลง แต่หากมองอีกด้านหนึ่งว่าถ้าสามารถลดความยุ่งยากในการเสียภาษีให้กับคู่สมรสได้จากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ก็อาจทำให้เกิดความสนใจในการเสียภาษีให้กับรัฐและมีผลทำให้รัฐสามารถจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากสามีและภริยาได้มากขึ้นกว่าเดิมได้

5. หลักความยืดหยุ่น เมื่อสถาบันครอบครัวนั้นถือเป็นโครงสร้างพื้นฐานของสังคมและภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันก็มีส่วนในการพัฒนาสถาบันครอบครัวที่สามีและภริยาต้องดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงครอบครัว หลักการแยกเงินได้จึงสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสม และจะมีส่วนช่วยให้รักษาเสถียรภาพในทางเศรษฐกิจในภาพรวมได้

6. หลักประสิทธิภาพในการบริหาร โดยจะทำให้ลดวิธีการและหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่มีความยุ่งยากสลับซับซ้อนในปัจจุบัน ช่วยให้รัฐบาลบริหารงานการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากสามีได้อย่างมีประสิทธิภาพและเสียค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บลดลง

ประการที่สอง ความสะดวกในการยื่นแบบแสดงรายการ

การกำหนดหลักเกณฑ์ให้สามีภริยาต่างฝ่ายต่างมีสิทธิในการคำนวณและเสียภาษีได้ในนามของตนตามหลักการแยกเงินได้ ในด้านการยื่นแบบแสดงรายการนั้นก็ควรให้เลือกรายการยื่นแบบฉบับเดียวกันแต่แยกคำนวณภาษี หรือแยกยื่นแบบแสดงรายการคนละฉบับเลยก็ได้ ซึ่งจะทำให้คู่สมรสได้รับความสะดวก โดยสามารถยื่นแบบแสดงรายการได้เมื่อหลักฐานประกอบการยื่นแบบแสดงรายการของตนเองพร้อมไม่ต้องรอหลักฐานของอีกฝ่ายหนึ่งแต่อย่างใด

ประการที่สาม ลดภาระความยุ่งยากในการคำนวณภาษี

ทั้งนี้เนื่องจากภริยาไม่ต้องนำเงินได้ของตนไปถือเป็นเงินได้ของสามีตามมาตรา 57 ตรี แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งมีวิธีการคำนวณที่ยุ่งยาก ซับซ้อนเกินกว่าที่ผู้เสียภาษีจะทำความเข้าใจได้ และยิ่งก่อให้เกิดความสับสนใจในการเสียภาษี ทำให้คู่สมรสเกิดความพึงพอใจที่จะยื่นแบบแสดงรายการและเสียภาษีอันจะนำไปสู่การจัดเก็บภาษีอากรให้กับรัฐได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ประการที่สี่ ลดภาระภาษีของคู่สมรส

ถ้าหากต้องนำรายได้ของภริยารวมคำนวณเป็นรายได้ของสามี จะทำให้ครอบครัวนี้ต้องเสียภาษีมากขึ้น เนื่องจากอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) เงินได้ยิ่งมากยิ่งต้องเสียภาษีในอัตราสูง แต่หากนำหลักการแยกเงินได้มาใช้บังคับก็จะทำให้ต่างฝ่ายต่างนำเงินได้ของตนไปคำนวณภาษีเหมือนกับกรณีคนโสด ผลจะทำให้ครอบครัวนี้มีเงินภาษีที่จะต้องเสียรวมกันน้อยกว่าการรวมเงินได้ ซึ่งถือเป็นมาตรการทางภาษีอากรที่ช่วยส่งเสริมสถาบันครอบครัวได้ทางหนึ่ง

ประการที่ห้า สิทธิในการอุทธรณ์การประเมินภาษีอากร

จากการที่เสนอให้ต่างฝ่ายต่างคำนวณภาษีจากเงินได้ของตนเอง ดังนั้น ถ้าเกิดความผิดพลาดของคู่สมรสฝ่ายใดเจ้าพนักงานจะต้องทำการประเมินเรียกเก็บภาษีจากคู่สมรสฝ่ายนั้นโดยตรง เมื่อถูกประเมินแล้วไม่ว่าฝ่ายใดก็สามารถที่จะอุทธรณ์ภาษีได้ด้วยตนเอง ต่างจากปัจจุบันที่หากสามีภริยามีเงินได้และได้ยื่นแบบตามมาตรา 57 ตรี แห่งประมวลรัษฎากร แล้วเจ้าพนักงานประเมินภาษีในนามของสามีเท่านั้น ทำให้ภริยาไม่สามารถอุทธรณ์ภาษีได้ด้วยตนเอง

ดังนั้น จากที่ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาภาระภาษีของคู่สมรส และได้เสนอแนะถึงข้อดีของการนำหลักการแยกเงินได้มาใช้บังคับแทนหลักการรวมเงินได้ซึ่งใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะให้นำหลักการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากสามีและภริยาตามหลักการแยกเงินได้ มาใช้บังคับ โดยแก้ไขหลักเกณฑ์มาตรา 57 ตรี และยกเลิกมาตรา 57 เบญจ แห่งประมวลรัษฎากร ดังนี้

“มาตรา 57 ตรี ในการจัดเก็บภาษีเงินได้จากสามีและภริยานั้นให้ต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษีเงินได้ในนามของตน โดยให้สามีและภริยาต่างฝ่ายต่างหักลดหย่อนได้ดังนี้

สำหรับผู้มีเงินได้ตามมาตรา 57 (1)(ก)

สำหรับบุตรที่หักลดหย่อนได้ตามอัตราที่กำหนดไว้ในมาตรา 47(1)(ค) และ (ฉ) คนละกึ่งหนึ่ง

สำหรับเบี้ยประกันตามมาตรา 47(1)(ง) วรรคหนึ่ง

สำหรับเงินสมทบที่ผู้ประกันตนจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมตามมาตรา 47(1)(ฉ)

สำหรับเงินสะสมที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพตามมาตรา 47(1)(ช)

(1) สำหรับดอกเบี้ยเงินกู้ยืมตามมาตรา 47(1)(ซ) กึ่งหนึ่ง

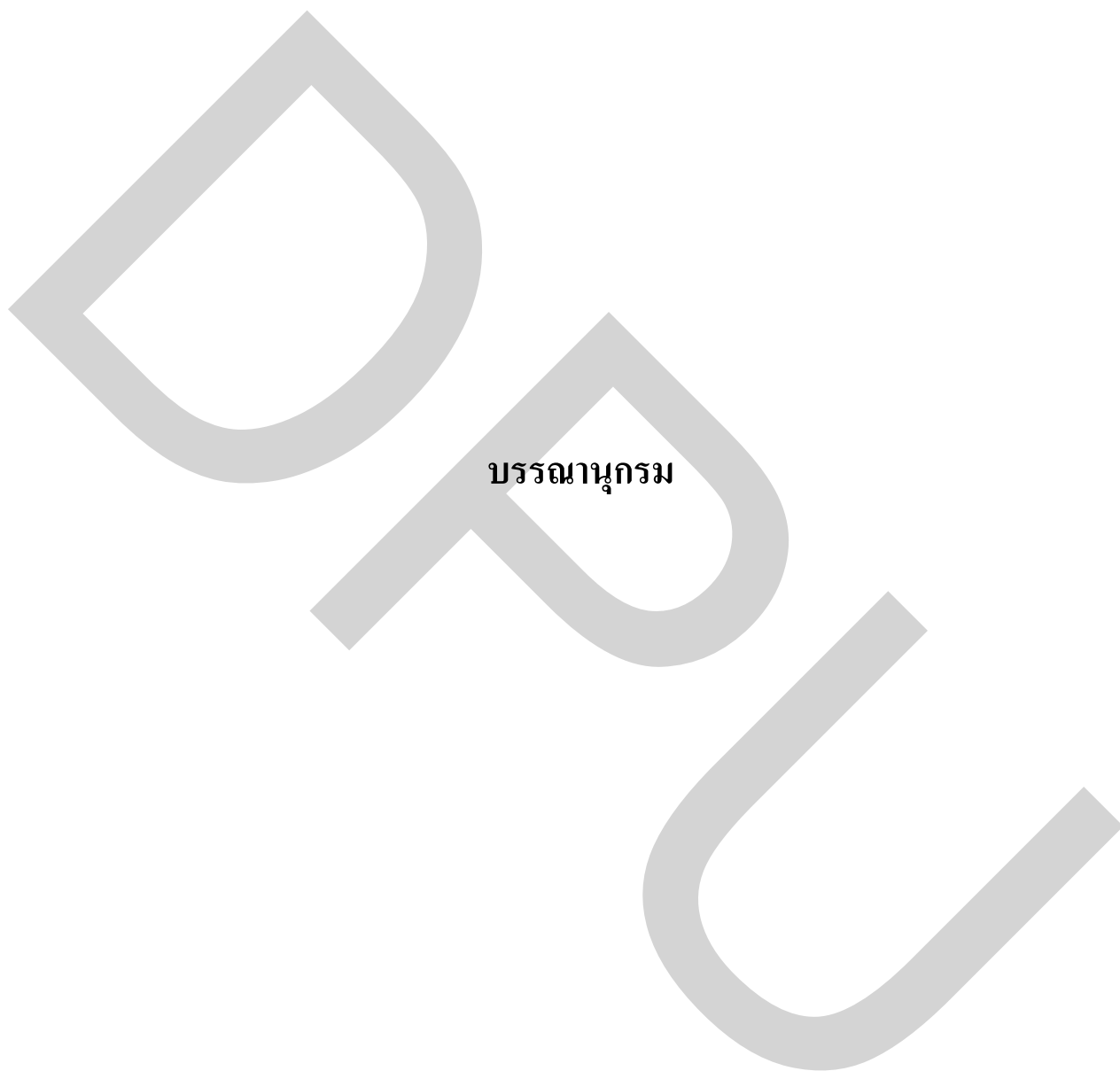
(2) สำหรับเงินบริจาคส่วนตัวของตนตามมาตรา 47(7)

ในกรณีผู้มีเงินได้มิได้เป็นผู้อยู่ในประเทศไทย การหักลดหย่อนตาม (2) ให้หักได้เฉพาะบุตรที่อยู่ในประเทศไทย

ถ้าสามีและภริยามีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้วเฉพาะตามมาตรา 40(1) ประเภทเดียวรวมกันไม่เกินจำนวนตามมาตรา 56(4) ไม่ว่าแต่ละฝ่ายจะมีเงินได้เป็นจำนวนเท่าใด สามีและภริยาไม่ต้องยื่นรายการเงินได้พึงประเมิน”

การที่ผู้เขียนได้เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส โดยในเบื้องต้นได้เสนอให้มีการแยกหน่วยภาษี และในอนาคตหากมีการแก้ไขกฎหมายโดยนำหลักการแยกเงินได้มาใช้แทนหลักการรวมเงินได้ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน เชื่อว่าน่าจะช่วยลดปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรสให้หมดไป เมื่อไม่มีปัญหาเรื่องภาระภาษี ย่อมส่งผลให้เพิ่มมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสให้ถูกต้องตามกฎหมายมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาและข้อเสนอแนะในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาและนำเสนอในด้านกฎหมาย โดยผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาของผู้ที่สนใจไม่มากก็น้อย และหวังว่าข้อมูลการศึกษานี้คงจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปประกอบการพิจารณาแก้ไขปรับปรุงปัญหาทั้งในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา และปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส เพื่อลดปัญหาเรื่องอัตราการจดทะเบียนสมรสที่ลดลง และอัตราการจดทะเบียนหย่าที่เพิ่มสูงขึ้น เพื่อให้สถาบันครอบครัวของไทยมีความมั่นคง เป็นปึกแผ่น เมื่อสถาบันครอบครัวเข้มแข็ง ย่อมส่งผลต่อความมั่นคง และการพัฒนาประเทศของเราให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- ชาติชาย อัครวิบูลย์. (2544). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วย
ครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. (2532). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2548). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว
(พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- ประสพสุข บุญเดช. (2552). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วย
ครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมาย
แห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- ประสพสุข บุญเดช. (2550). หลักกฎหมายครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ลินชัย กระบวนแสง. (2520). ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิษณุโลก:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- หลุยส์ คูปลาตร์. (2533). สถานะของหญิงมีสามีในประเทศไทย แปลโดยไพโรจน์ กัมพูสิริ.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บทความ

- ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม. (2545, เมษายน). “การวางแผนภาษีของสามีภรรยา” เอกสารภาษีอากร, 21,
247. หน้า 102.
- ทศพร วงศ์รัตน์ ราชบัณฑิต. (2545, กุมภาพันธ์). “ทำไมถึงต้องแต่งงาน.” สารคดี, 17, 204.
หน้า 162.
- ประสพสุข บุญเดช. (2546, กันยายน). “กฎหมายครอบครัวสาธารณรัฐประชาชนจีน.” วารสาร
นิติศาสตร์ 33, 3. หน้า 490-491.

พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา. (2544, กรกฎาคม). “ข้อคิดทางกฎหมายของสามีภริยาที่ชอบด้วยกฎหมาย กับที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย.” เอกสารภาษีอากร, 20, 238. หน้า 76.

มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ, ผศ. ดร. จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2549, พฤษภาคม-สิงหาคม). “ซารีอะฮ์ กับการ อำนาจความยุติธรรมคดีครอบครัวและมรดก ตามวิถีมุสลิมในสังคมไทย.” ดุลพาห, 53,2. หน้า 119-120.

ลาวัญย์ เขมะพันธุ์มนัส. (2533, มิถุนายน). “การศึกษาเปรียบเทียบบางลักษณะของกฎหมาย ครอบครัวอังกฤษและกฎหมายครอบครัวไทย เรื่องการสมรส” วารสารกฎหมาย สุขุทัยธรรมมาธิราช, 2, 1. หน้า 125.

วิทยานิพนธ์

กัลยา เกียรติถาวรชัย. (2546). สิทธิในการก่อตั้งครอบครัวของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณนุช คำทอง. (2546). การสมรสของพวกร่วมเพศ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ
คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐพล จันทศิริภาส. (2551). การจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากคู่สมรส. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พัชนี หาญเทพินทร์. (2548). สิทธิของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส. วิทยานิพนธ์ปริญญา
โทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สันทนต์ สะศิวนิช. (2523). ความเป็นโมฆะของการสมรส. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ
คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สารสนเทศจากอินเทอร์เน็ต

งานทะเบียนครอบครัว กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2550). ประมวลสถิติงานทะเบียน
ปี 2550. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2551, จาก

http://www.dopa.go.th/web.pages/m03093000/pagenews_2550.html

ภาษาต่างประเทศ

BOOKS

Amos and Walton's. (1967). **Introduct to French Law 3rd edition.** Oxford: Clarendon.

Brenda M Hoggett, David S Pearl. (1991). **The Family Law and Society Case and Materials.**
3rd edition. London: Butterworths.

Jacqueline , RUBELLIN DEVICHI. (2001). **Droit de la famille.** Paris: Dalloz Action.

Philip S.James. (1976). **Introduction to English Law.** London: Butterworths.

ELECTRONIC SOURCES

Civil Code, Retrieved February 14, 2009, from **<http://legifrance.gouv.fr>**

Cohabitation and unmarried : legal differences, Retrieved January 15, 2008, from
http://www.adviceguide.org.uk/index/family_parent/family/cohabitation_and_marriage_legal_differences.htm.

Le Mariage, Retrieved February 18, 2009, from **<http://danc.free.fr/famille/index.htm>**

UK Fatal Accident Compensation Claim, Retrieved January 15, 2008, from
http://www.accident-compensation-information-co.uk/html/fatal_accident.html.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – นามสกุล

ธีรวรรณ กุลไพศาลธรรม

ประวัติการศึกษา

สำเร็จการศึกษานิติศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2539ประกาศนียบัตรหลักสูตรวิชาว่าความของสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ
แห่งสภานายความ พ.ศ. 2542เนติบัณฑิตไทย สมัยที่ 55 สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่ง
เนติบัณฑิตยสภา

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ปัญหาทางกฎหมายที่มีผลกระทบต่อมูลเหตุจูงใจในการสมรส
ชื่อผู้เขียน	ธีรวรรณ กุลไพศาลธรรม
อาจารย์ที่ปรึกษา	ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ประสพสุข บุญเดช
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	รองศาสตราจารย์ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2551

บทคัดย่อ

จากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัว จำแนกเป็นรายปี ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่าปัจจุบันนี้อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากปัญหาทางกฎหมาย เช่น ปัญหาเรื่องทรัพย์สินและหนี้สินระหว่างสามีภริยา และปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส เป็นต้น ซึ่งหากปล่อยให้ปัญหานี้ยังคงมีอยู่ในสังคมไทยต่อไป จะทำให้สถาบันครอบครัวขาดความมั่นคง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทย

วิทยานิพนธ์นี้จึงได้ทำการศึกษาถึงปัญหาของกฎหมายที่มีผลกระทบต่อมูลเหตุจูงใจในการจดทะเบียนสมรสของชายหญิงด้วยวิธีวิจัยเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากตำรา บทความ วิทยานิพนธ์ ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งนากฎหมายของประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และสาธารณรัฐประชาชนจีน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสมรสมาศึกษาวิเคราะห์ด้วย

จากการศึกษาพบว่า การที่กฎหมายครอบครัวของไทยได้แยกทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาออกเป็นสินส่วนตัว และสินสมรส กล่าวคือ ทรัพย์สินที่ได้มาภายหลังการสมรส ถือเป็นสินสมรสนั้น ก่อให้เกิดปัญหาแก่คู่สมรสที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายทำมาหาได้ฝ่ายเดียว อีกฝ่ายไม่ได้ช่วยหารายได้เลย ซ้ำร้ายบางรายยังได้ก่อกวนสินขึ้นอีกด้วย เมื่อมีปัญหาต้องหย่าร้างกัน กฎหมายให้แบ่งสินสมรสนั้นฝ่ายละครึ่งหนึ่ง ทำให้ฝ่ายที่ทำมาหาได้เกิดความรู้สึกไม่ยุติธรรม จึงไม่นิยมที่จะจดทะเบียนสมรส นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา ซึ่งหนี้ร่วมบางอย่างที่สามี ก่อขึ้นภริยาไม่ได้มีส่วนร่วมเลย แต่ได้ลงชื่อเป็นพยานในสัญญาอีกด้วย ทั้งนี้จึงถือเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา และตามกฎหมายของไทยเจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้ร่วมนั้นจากสินส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนสิ้นเชิงก็ได้ จากปัญหานี้ทำให้ชายหญิงไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

นอกจากปัญหาเรื่องทรัพย์สินและหนี้สินระหว่างสามีภริยาแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส เนื่องจากตามประมวลรัษฎากรมาตรา 57 ตรี กำหนดให้นำเงินได้พึงประเมินของ

ภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี การถือเอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามีย่อมทำให้เสียภาษีมากกว่า เพราะอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) เงินได้ยิ่งมากยิ่งจะต้องเสียภาษีในอัตราสูง หากไม่ประสงค์ให้ถือเอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ชายหญิงหลายคู่จึงตัดสินใจอยู่ร่วมกัน โดยไม่จดทะเบียนสมรส หรือสามีภริยาบางคู่จดทะเบียนหย่าในปีที่มีเงินได้มาก เพื่อที่เงินได้ของภริยาจะไม่ถือเป็นเงินได้ของสามี ทำให้เสียภาษีน้อย แล้วต่อมาก็จดทะเบียนสมรสกันใหม่ ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือเป็นการหนีภาษี ซึ่งสร้างความเสียหายให้แก่ประเทศชาติ

ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา จึงได้เสนอให้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรื่องสินส่วนตัว และสินสมรสบางประการ กล่าวคือ ให้เงินเดือน ค่าจ้าง รายได้จากการประกอบธุรกิจการค้า ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสเป็นสินส่วนตัว และทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรสนอกเหนือจากทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัวตามมาตรา 1471 ให้เป็นสินสมรส นอกจากนี้ยังได้เสนอให้มีการแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรส กล่าวคือ ให้นำหลักการแยกเงินได้มาใช้แทนหลักการรวมเงินได้ตามประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรี น่าจะช่วยแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรสได้ ซึ่งหลักการแยกเงินได้นั้นได้กำหนดให้สามีและภริยา ต่างฝ่ายต่างนำเงินได้ของตนมาคำนวณและเสียภาษีได้ในนามของตนเอง ผลก็คือทำให้เสียภาษีรวมกันแล้วน้อยกว่าหลักการรวมเงินได้ในปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าหากเราได้มีการแก้ไขปัญหากฎหมายดังกล่าวข้างต้นแล้ว น่าจะทำให้เพิ่มมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

Thesis Title	Legal Problems Influencing Motive for Marriage Registration
Author	Teerawan Kulphaisaltham
Thesis Advisor	Professor Prasobsook Boondech
Co-Thesis Advisor	Associate Professor Nuchtip P. Banchongsilpa
Department	Law
Academic Year	2008

ABSTRACT

From the yearly statistical record of family registration of the Department of Provincial Administration, Ministry of Interior, it shows that presently, the rate of marriage registration has been decreased while the rate of divorce registration has been increased. This is mainly resulted from certain legal problems e.g. assets and liabilities between husband and wife or tax liabilities of the spouse etc. It is possible that if these problems continually exist, Thai family institution may be vulnerable which can lead to adversely affecting national security.

This thesis has therefore examined legal problems affecting motives on marriage registration by the method of documentary research focusing on information from textbooks, articles, theses, electronic data including comparative study of English, French and Chinese legislations relating to marriage.

From the study, it appears that as Thai family laws provide that properties relating to marriage are differentiated into personal properties and matrimonial properties which includes any properties gained after marriage, this seems to be burdensome to any party to the marriage who solely earn for the family where the other party has not involved in raising the family's income and on the contrary, for some case, has made a debt which may be a problem when it is to get a divorce as the law merely said matrimonial properties shall be equally divided between the party to the marriage. Such has made the former felt unfair and led to the trend of non-registered marriage. Situations are also worsened by the problem of joint obligation where it is made solely by any party and where the other party has involved merely in subscribing his/her name as a witness in such transaction. Such obligation is then lawfully seen as a joint debt between the spouse and, under the Thai laws, it may be fully enforced by the Creditor from personal properties

of either party. All the above mentioned has significantly led to the trend that women and men desire not to register their marriage.

In addition to the problems of properties and joint obligations, the problem of tax liability between the spouses is also found as with respect to the Revenue Code Section 57 Tri provide that wife's assessable income shall be included in husband's assessable income and thus the husband shall be responsible for submitting tax form and paying tax. To include wife's income as part of husband's income for the purpose of tax payment will cause the husband having to pay more taxes as personal income tax is calculated on Progressive Rate basis which means that the more income earned the higher tax rate will be applied for tax payment. In order to avoid the said tax burden, many couples intend to live together without having their marriage registered or even decide to divorce in the year they have earned high income in order that wife's income will not be added to husband's income and benefit from lowered taxes amount and then register their marriage in the following year. This is arguably seen as tax avoidance to the detriment of the country.

Therefore, in order to solve problems relating properties between husband and wife, this study has proposed to amend the Civil and Commercial Code relating to some provisions of personal and matrimonial properties. It is suggested that salary, wage, income from business undertaking gained by either party during marriage shall be personal properties of such party and any property gained by the spouse during their marriage in addition to personal properties with respect to Section 1471 shall be matrimonial properties. Moreover, it is recommended to solve the problems relating to tax liability between husband and wife by applying the principle of income segregation instead of income inclusion as provided in Section 57 Tri of the Revenue Code. By applying such principle, husband and wife are individually responsible for tax payment on behalf of his/her self which will result in decreasing the amount of assessable income and the net amount of tax payment. The author is of the opinion that such amendments proposed to be made to the existing provisions may enhance the motive for marriage registration.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากหลายฝ่าย ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ท่านศาสตราจารย์ (พิเศษ) ประสพสุข บุญเดช และท่านรองศาสตราจารย์นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์ ที่กรุณาให้เกียรติรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ท่านได้สละเวลาอันมีค่าของท่าน ให้คำปรึกษา แนะนำ ชี้แนะแนวทางในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และได้ให้ความเมตตาและกำลังใจ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์ ดร.ธีระ ศรีธรรมรักษ์ ที่กรุณาให้เกียรติรับเป็น ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ ท่านได้ให้คำแนะนำอันมีประโยชน์ และได้ให้ความเมตตากับผู้เขียนนับตั้งแต่เริ่มเข้ามาเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต จวบจนกระทั่งสำเร็จ การศึกษา

ขอกราบขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์ ดร.วารี นาสกุล และท่านรองศาสตราจารย์ พินิจ ทิพย์มณี ที่กรุณาให้เกียรติร่วมเป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ท่านได้กรุณาช่วยชี้แนะ ข้อมูล วิธีการเรียบเรียง วิธีการเขียนให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเพื่อนๆ และน้องๆทุกคน ที่ช่วยหาข้อมูล ช่วยแปลเอกสาร ช่วยจัดรูปเล่ม และให้กำลังใจ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง

และสุดท้ายนี้ขอขอบคุณบิดามารดา สามี และทุกคนในครอบครัว ที่ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจแก่ผู้เขียนนับตั้งแต่เริ่มศึกษาปริญญาโท จนกระทั่งได้สำเร็จการศึกษา สมตามที่ได้ตั้งใจไว้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หากมีข้อดีและคุณประโยชน์ ก็ขอให้ เป็นผลแก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ แต่หากมีข้อบกพร่องใดๆ ผู้เขียนขอยอมรับข้อบกพร่องทุกประการ

ธีรวรรณ กุลไพศาลธรรม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	3
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
2. ประวัติความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง.....	6
2.1 ความเป็นมาและหลักเกณฑ์ทั่วไปของการสมรส.....	6
2.1.1 ความเป็นมาของการสมรส.....	6
2.1.2 ความหมายของการสมรส.....	8
2.1.3 การสมรสตามกฎหมายอิสลาม.....	9
2.1.4 เงื่อนไขแห่งการสมรส.....	11
2.1.5 แบบแห่งการสมรส.....	19
2.2 ความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยมิได้สมรส.....	21
3. การสมรสตามกฎหมายต่างประเทศเปรียบเทียบกับประเทศไทย.....	25
3.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายต่างประเทศ.....	26
3.1.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายฝรั่งเศส.....	26

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.1.2 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายฝรั่งเศส.....	30
3.1.3 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดย จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอังกฤษ.....	33
3.1.4 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอังกฤษ.....	37
3.1.5 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียน สมรสตามกฎหมายครอบครัวสาธารณรัฐประชาชนจีน.....	40
3.2 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายไทย.....	50
3.2.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยจดทะเบียนสมรส.....	50
3.2.2 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยไม่จดทะเบียนสมรส.....	76
4. วิเคราะห์เปรียบเทียบผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรส ของต่างประเทศกับประเทศไทยและปัญหากฎหมายของการ จดทะเบียนสมรสของประเทศไทย.....	79
4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของ ต่างประเทศกับประเทศไทย.....	79
4.1.1 ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศฝรั่งเศส และประเทศไทย.....	79
4.1.2 ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศอังกฤษ และประเทศไทย.....	81
4.1.3 ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศ สาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศไทย.....	82
4.1.4 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกัน โดยไม่จดทะเบียนสมรส ของต่างประเทศกับประเทศไทย.....	83

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดย จดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสของประเทศไทย.....	85
4.3 ปัญหากฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของประเทศไทย.....	94
4.3.1 ปัญหาของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา.....	94
4.3.2 ปัญหาด้านการภาษีของกลุ่มสมรส.....	97
4.3.3 ปัญหากฎหมายค้ำนำหน้านามของหญิงที่จดทะเบียนสมรส.....	100
4.3.4 ปัญหาเรื่องมรดก.....	100
4.3.5 ปัญหาเรื่องบุตร.....	101
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	103
5.1 สรุป.....	103
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	114
บรรณานุกรม.....	124
ประวัติผู้เขียน.....	128

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เนื่องจากในปัจจุบันนี้อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัว จำแนกเป็นรายปี ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดังนี้¹

ปี พ.ศ. 2547 มีการจดทะเบียนสมรส 365,721 ราย จดทะเบียนหย่า 86,982 ราย

ปี พ.ศ. 2548 มีการจดทะเบียนสมรส 345,234 ราย จดทะเบียนหย่า 90,688 ราย

ปี พ.ศ. 2549 มีการจดทะเบียนสมรส 347,913 ราย จดทะเบียนหย่า 91,155 ราย

ปี พ.ศ. 2550 มีการจดทะเบียนสมรส 307,910 ราย จดทะเบียนหย่า 100,420 ราย

ปัญหาสังคมไทยในปัจจุบันชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสน้อยลง เกิดกับสังคมทุกระดับ ไม่ว่าจะรวย จะจน เรียนสูง เรียนต่ำ ยุคนี้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส มีทั้งแบบอยู่กินแบบไม่จดทะเบียนสมรสเลย และแบบเคยจดทะเบียนสมรสแล้วมาจดทะเบียนหย่าภายหลังแต่ก็ยังอยู่กินด้วยกัน อันเนื่องมาจากการทำธุรกิจ มีความเสี่ยงเกิดปัญหาขาดทุน มีหนี้สิน หรือล้มละลาย การไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย ทำให้อีกฝ่ายไม่ต้องมารับภาระปัญหาที่อีกฝ่ายก่อไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เมื่อเกิดปัญหาหนี้สิน ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสจึงโอนย้ายทรัพย์สินไปให้อีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เจ้าหนี้ไม่สามารถบังคับชำระหนี้ได้ เป็นการเอาเปรียบผู้อื่น สร้างความเสียหายให้แก่เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

นอกจากนี้ในเรื่องการเสียภาษี กฎหมายภาษีของไทยไม่เอื้ออำนวยให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรส เนื่องจากการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของสามีและภริยานั้นมีข้อจำกัดและมีความแตกต่างจากหลักเกณฑ์ทั่วไปในฐานะของผู้ก่อให้เกิดเงินได้ ถึงแม้ว่าภริยาจะเป็นผู้กระทำการอันก่อให้เกิดเงินได้พึงประเมินที่ต้องเสียภาษีด้วยตนเองลำพังแต่เพียงผู้เดียว โดยที่สามีมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นแต่อย่างใด กลับต้องนำเงินได้ที่ได้รับนั้นไปถือเป็นเงินได้ของสามี ซึ่งทำให้สามีต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นเมื่อนำเงินได้ดังกล่าวมารวมกับเงินได้ของตน เนื่องจากภาษีเงินได้บุคคลธรรมดานั้นใช้อัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) ในการคำนวณเพื่อ

¹ งานทะเบียนครอบครัว กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2550). ประมวลสถิติงานทะเบียน ปี 2550. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2551, http://www.dopa.go.th/web.pages/m03093000/pagenews_2550.html.

เสียภาษี กรณีที่เจ้าพนักงานประเมินเรียกเก็บภาษีจากสามีในฐานะผู้มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษีถ้ามิได้ชำระหรือชำระไว้แต่ไม่ถูกต้องครบถ้วน ถึงแม้ประเด็นของการประเมินจะเกิดจากเงินได้ในส่วนของภริยาที่นำมารวมคำนวณก็ตาม หากสามีมิได้ใช้สิทธิอุทธรณ์การประเมิน ภริยาก็ไม่มีสิทธิที่จะอุทธรณ์การประเมินได้ ทั้งนี้เนื่องจากหน้าที่ในการเสียภาษีเป็นของสามีและทำให้ไม่มีสิทธินำคดีขึ้นสู่ศาลด้วยตนเองโดยปริยาย จะเห็นได้ว่าหากสถานะของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการจดทะเบียนสมรสก็จะถูกจำกัดสิทธิในการเสียภาษีให้กับรัฐทั้งในด้านของสามีและภริยา หากพิจารณาจากหลักเกณฑ์ดังกล่าวในเบื้องต้นอาจมองดูไม่เคร่งครัดนัก เพราะภริยาก็ยังสามารถแยกยื่นรายการได้ตามประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรีวรรคสอง แต่เมื่อได้พิจารณาถึงผลในท้ายที่สุดก็ยังไม่แตกต่างจากการนำเงินได้ไปถือเป็นของสามีเนื่องจากเงื่อนไขของการแยกยื่นรายการที่ต้องไม่ทำให้ภริยาที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงนั่นเองและไม่ว่าจะได้เสียภาษีด้วยวิธีการเช่นใดหากมีภาษีอากรค้างชำระภริยาก็ต้องร่วมรับผิดชอบในภาษีอากรค้างนั้นโดยตรงด้วย ยกเว้นเฉพาะเงินได้จากการทำงานหรือเงินเดือนตามมาตรา 40(1) เท่านั้น ที่ให้สิทธิกับภริยาในการแยกยื่นรายการเสียภาษีต่างหากจากสามีได้ตามมาตรา 57 เบญจ ส่วนเงินได้พึงประเมินประเภทอื่นยังคงอยู่ภายใต้บังคับของมาตรา 57 ตรี จากหลักเกณฑ์ในการชำระภาษีดังกล่าวเป็นอีกปัญหาหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อให้ชายหญิงตัดสินใจที่จะอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส มากกว่าจดทะเบียนสมรส

อีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชายหญิงไม่นิยมจดทะเบียนสมรส เนื่องจากในอดีตเมื่อหญิงได้สมรสแล้ว ต้องเปลี่ยนคำนำหน้านามเป็น “นาง” ทำให้หญิงที่จดทะเบียนสมรสได้รับโอกาสในการทำงานน้อยกว่าหญิงที่ยังใช้คำนำหน้านามว่า “นางสาว” ซึ่งค่านิยมในการรับคนเข้าทำงานของนายจ้างในปัจจุบัน ยังนิยมรับหญิงที่เป็นโสด มากกว่าหญิงที่สมรสแล้ว อันอาจจะมาจากเห็นว่าหญิงโสดสามารถมีเวลาอุทิศตนให้กับงานได้มากกว่าหญิงที่สมรสแล้ว อีกทั้งหญิงที่สมรสแล้ว ต่อมาอาจจะลาคลอดได้ตามกฎหมาย ทำให้นายจ้างเห็นว่าหญิงที่สมรสแล้วมีเวลาทำงานได้น้อยกว่าหญิงที่ยังไม่สมรส ทั้งๆที่ความจริงหญิงที่เป็น “นางสาว” อาจจะอยู่กินกับชายฉันท์สามีภริยาโดยไม่จดทะเบียนสมรสแล้วก็ได้ แต่สถานะตามกฎหมายของเขายังคงเป็น “นางสาว” ซึ่งไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าหญิงคนนี้ความจริงได้มีชีวิตครอบครัวเหมือนอย่างเช่นหญิงที่สมรสแล้วเมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้หญิงที่สมรสแล้วเสียเปรียบหญิงที่ยังไม่จดทะเบียนสมรส ทำให้เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ชายหญิงเลือกที่จะอยู่กินร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส

ถึงแม้ในปัจจุบันจะได้มีพระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 กำหนดให้หญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว จะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ รวมทั้งหญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว ต่อมาการสมรสสิ้นสุดลง จะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ก็ตาม แต่ค่านิยมของนายจ้าง ก็ยังคงนิยมรับหญิงที่ยังไม่สมรสมากกว่าหญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว

เพราะจะมีผลทางกฎหมายต่างๆตามมามากมาย ซึ่งนายจ้างอาจคิดว่าเป็นอุปสรรคในการทำงาน ถ้ารับหญิงที่จดทะเบียนสมรสเข้าทำงาน

จากตัวอย่างปัญหาข้างต้น เป็นมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ของชีวิตคู่กลายเป็นแบบจาบจวย คบกัน อยู่ด้วยกันเพื่อสนองความต้องการของอารมณ์ หากความสุขให้ตัวเองไปวันๆ ถูกใจก็อยู่กัน ไม่ถูกใจกันก็เลิกกันไปได้อย่างง่ายดาย ทำให้สถาบันครอบครัวขาดความมั่นคง ซึ่งทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยเองก็ตาม ก็ยังคงให้ความสำคัญกับการสมรสมากกว่าการอยู่ร่วมกัน โดยมีได้สมรส เพราะทุกประเทศคาดหวังที่จะเห็นการสร้างครอบครัวที่เป็นปึกแผ่นและมั่นคง เพื่อเป็นรากฐานในการสร้างความมั่นคงของประเทศชาติสืบต่อไป ดังนั้นจากปัญหาต่างๆข้างต้น หากเราแก้ไขกฎหมายให้เป็นประโยชน์ ขจัดจุดด้อย และเพิ่มจุดเด่นเพื่อเป็นมูลเหตุจูงใจให้คนหันมาจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น ผู้เขียนเห็นว่าสถาบันครอบครัวเป็นจุดเล็กๆที่สร้างความมั่นคงให้กับประเทศชาติ หากสถาบันครอบครัวมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น ย่อมส่งผลถึงความมั่นคงของประเทศชาติอย่างแน่นอน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 ศึกษาแนวคิดและความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.2.2 ศึกษาเหตุปัจจัย และปัญหาที่เป็นมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงในปัจจุบันนิยมอยู่ร่วมกันโดยมิได้จดทะเบียนสมรสมากกว่าการจดทะเบียนสมรส

1.2.3 ศึกษาผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรส เปรียบเทียบผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันโดยมิได้จดทะเบียนสมรส

1.2.4 ศึกษาหลักการการสมรสของกฎหมายต่างประเทศ เพื่อนำข้อดีมาปรับใช้แก้ไขกฎหมายของไทย เพื่อเสริมมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสเพิ่มมากขึ้น

1.3 สมมุติฐานของการศึกษา

ในปัจจุบันนี้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น สาเหตุสำคัญมาจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย เช่น ปัญหาในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา หนี้สินที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อขึ้นแต่อีกฝ่ายต้องมารับภาระด้วย หรือการแบ่งสินสมรสกันคนละครึ่ง ทำให้ฝ่ายที่เป็นคนทำมาหาได้ฝ่ายเดียว รู้สึกไม่ยุติธรรม จึงไม่อยากจะจดทะเบียนสมรส ดังนั้นหากได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรื่องสินส่วนตัว และสินสมรสบางประการ กล่าวคือ ให้เงินเดือน ค่าจ้าง รายได้จากการประกอบธุรกิจการค้า ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสเป็นสินส่วนตัว และทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรสนอกเหนือจากทรัพย์สินที่เป็นสิน

ส่วนตัวตามมาตรา 1471 ให้เป็นสินสมรส เชื่อว่าน่าจะช่วยลดปัญหาของการไม่นิยมจดทะเบียนสมรสได้

นอกจากนี้ยังมีปัญหาในเรื่องของภาษีอากร ที่ตามประมวลรัษฎากรมาตรา 57 ตรี ให้นำเงินได้ของภริยามารวมเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี ทำให้คู่สามีภริยานี้ต้องเสียภาษีมากกว่าตอนที่ เป็นโสด เนื่องจากอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า เงินได้ยิ่งมากยิ่งต้องเสียภาษีในอัตราสูง ปัญหานี้มีส่วนทำให้คนไม่นิยมจดทะเบียนสมรส ดังนั้นหากนำหลักการแยกเงินได้มาใช้บังคับแทน ซึ่งหลักการแยกเงินได้นั้นได้กำหนดให้สามีและภริยาต่างฝ่ายต่างนำเงินได้ของตนมาคำนวณและเสียภาษีได้ในนามของตนเอง ผลก็คือทำให้เสียภาษีรวมกันแล้วน้อยกว่าหลักการรวมเงินได้ในปัจจุบัน โดยหากได้มีการแก้ไขกฎหมาย ย่อมเป็นแรงจูงใจให้ชายหญิงอยากสร้างครอบครัวให้มั่นคงโดยจดทะเบียนสมรสเพิ่มขึ้น

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาเฉพาะข้อเท็จจริงที่ทำให้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส ศึกษาผลทางกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุที่ทำให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส แล้วหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงกฎหมายต่างๆ เหล่านั้น เพื่อเพิ่มมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรส

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาโดยการค้นคว้าจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลรัษฎากร ระเบียบข้อบังคับ ตำราและคำอธิบายทางกฎหมาย บทความทางวิชาการ คำพิพากษาศาลฎีกา ตำรา และบทความวิชาการต่างประเทศ ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ และวิทยานิพนธ์ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลนั้นมาวิเคราะห์ปัญหา เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบถึงปัญหาต่างๆ ในปัจจุบัน ที่เป็นเหตุปัจจัยให้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยมิได้จดทะเบียนสมรส

1.6.2 ทำให้ทราบถึงผลทางกฎหมายในปัจจุบันของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส เปรียบเทียบกับการไม่จดทะเบียนสมรส

1.6.3 ผลของการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำปัญหาดังกล่าวมาพิจารณา โดยอาจนำความคิดและข้อเสนอแนะจากวิทยานิพนธ์เป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างเหตุจูงใจให้ชายหญิงหันมาอยู่ร่วมกัน โดยจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น อันจะส่งผลดีต่อความมั่นคงของประเทศโดยรวม

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง

2.1 ความเป็นมาและหลักเกณฑ์ทั่วไปของการสมรส

2.1.1 ความเป็นมาของการสมรส

มนุษย์ทุกผู้ทุกคนต่างมีสัญชาตญาณในการสืบพันธุ์เพื่อให้บังเกิดบุตรหลานสืบแทนตนต่อไปในภายภาคหน้า ในสังคมยุคแรกเริ่มมนุษย์อยู่รวมกันเป็นเผ่า (clan) การสมรสกระทำโดยอิสระระหว่างบุคคลในเผ่าโดยถือว่าทุกคนเป็นของกันและกัน ไม่มีการแยกคู่ต่างหากจากกัน ต่อมาในระยะหลังจึงค่อยๆ วัฒนาการมาเป็นการอยู่กินเป็นคู่โดยเฉพาะเจาะจงขึ้นเพื่อไม่ให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งในการแย่งคู่ครองและเพื่อกำหนดการแยกสายตระกูลต่างหากออกจากกันจึงเกิดการสมรสขึ้น การสมรสมีความเกี่ยวข้องอย่างแน่นแฟ้นกับขนบธรรมเนียมประเพณีตามธรรมชาติแห่งท้องถิ่นที่การสมรสนั้นได้กระทำขึ้น โดยถือเป็นธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติก่อนแล้วจึงพัฒนาทีละเล็กทีละน้อยจึงค่อยกลายมาเป็นสิ่งที่กฎหมายรับรองในที่สุด¹

การแต่งงาน (Marriage) สืบย้อนหลังไปได้ถึงเมื่อครั้งยุคหินหรือกว่า 5 หมื่นปีมาแล้ว อาจเป็นยุคเดียวกันกับครั้งที่มนุษย์เริ่มมีความคิดในเรื่องจิตวิญญาณความเป็นอมตะ มีพิธีฝังศพคนตาย พิธีบวงสรวง มีเครื่องเช่นบูชา ฯลฯ โดยเชื่อกันว่าในตอนแรกน่าจะเป็นวิถีลัทธิพ่อ คือผู้ชายในสมัยดึกดำบรรพ์ใช้วิถีลัทธิหรืออุคร่าเอาผู้หญิงที่ตนพอใจไปเป็นคู่ครอง ต่อมาจึงเปลี่ยนมาใช้วิธีนำของมีค่าไปแลกเอาผู้หญิงมา เป็นการซื้อผู้หญิงนั่นเอง แล้วในที่สุดก็เป็นการคลุมถุงชน (Blind Marriage) มีพ่อสื่อแม่สื่อชักนำ (Matchmaker) การสู่ขอหรือร่วมหอลงโรงกันด้วยใจสมัคร ด้วยความมักคุ้นกัน หรือมีความรักต่อกันนั่นเอง²

การสมรสมีมาตั้งแต่สมัยโรมัน ซึ่งในสมัยนั้น การสมรสมี 2 รูปแบบคือ การสมรสแบบภริยาอยู่ภายใต้อำนาจของสามี และการสมรสแบบภริยาไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจของสามี ซึ่งแบบหลังนี้เป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางของประชาชนชาวโรมัน³ และได้ก่อให้เกิดค่านิยมความหมายของ

¹ ประสพสุข บุญเดช. (2552). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว. หน้า 115.

² ทศพร วงศ์รัตน์ ราชบัณฑิต. (2545, กุมภาพันธ์). “ทำไมถึงต้องแต่งงาน.” สารคดี, 17, 204. หน้า 162.

³ สันตัด สะศิริวิช. (2523). ความเป็นมาของการสมรส. หน้า 21.

การสมรสตามกฎหมายโรมัน ดังนี้ การสมรส คือ การอยู่ร่วมกันของสามีภริยา เป็นคู่ครองกันไปตลอดชีวิต โดยอยู่ภายใต้บทบัญญัติแห่งพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าและกฎหมายบ้านเมืองร่วมกัน⁴

ในประเทศไทย การสมรสในอดีตต่างจากการสมรสในปัจจุบัน เช่น ปัจจุบันการสมรสเป็นแบบฟัวเดียวเมียเดียว แต่ในสมัยกฎหมายลักษณะฟัวเมีย การสมรสไม่ได้เป็นแบบฟัวเดียวเมียเดียว แต่สามีสามารถที่จะมีภริยาได้ครั้งละหลายๆคน โดยที่ไม่เป็นการผิดกฎหมาย ซึ่งตรงนี้ถือว่าเป็นไปตามสภาพของสังคมในขณะนั้น ที่ชายไทยนิยมการมีภริยาหลายคนเป็นการเสริมสร้างบารมีของสามีเพื่อเป็นการนับหน้าถือตาของชายในสมัยก่อน

ในสมัยสุโขทัย การปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก เป็นการดูแลกันในสังคมเล็กๆ ชายในสมัยนั้นมีอำนาจหรืออาวุโสที่สุดในบ้าน ดูแลและปกครองทุกอย่างภายในบ้าน มีสิทธิในทรัพย์สินและภริยา หญิงผู้เป็นภริยาไม่มีบทบาทใดๆนอกจากการดูแลบ้านเรือน ผู้สืบทอดตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวคือเฉพาะบุตรชาย ดังนั้นบุตรจึงต้องเลี้ยงดูมารดาด้วย⁵

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สังคมเป็นระบบศักดินา ครอบครัวในสมัยนี้ไม่มีลักษณะแตกต่างไปจากครอบครัวในสมัยสุโขทัย คือ ชายยังคงมีอำนาจเบ็ดเสร็จทุกอย่างภายในบ้าน ยังคงมีสิทธิในทรัพย์สินต่างๆ และภริยาเหมือนดังเดิม

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ทรงรวบรวมกฎหมายและตราไว้ เรียกว่ากฎหมายตราสามดวง ซึ่งมีกฎหมายลักษณะฟัวเมียรวมอยู่ด้วย การปกครองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงเป็นแบบกรุงศรีอยุธยา คือเป็นระบบศักดินา กฎหมายให้ชายสามารถมีภริยาได้หลายคน อีกทั้งกฎหมายลักษณะฟัวเมีย ยังแบ่งประเภทของภริยาออกเป็น 3 ประเภท⁶ คือ

1. เมียกลางเมือง หมายถึง หญิงอันบิดามารดากุมมือให้เป็นเมียชาย
2. เมียกลางนอก หมายถึง ชายขอหญิงมาเลี้ยงเป็นอนุภรรยา หล้นเมียหลวงลงมา
3. เมียกลางทาสี หมายถึง หญิงได้ทุกข์ยาก ชายช่วยไถ่ได้มาเลี้ยงไว้เป็นเมีย

ภริยาทั้ง 3 ประเภท ในสมัยก่อนถือเป็นภริยาที่ชอบด้วยกฎหมายทุกคน แต่สิทธิของภริยาแต่ละชั้นแตกต่างกันและลดหลั่นลงไปตามลำดับ

ตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย การสมรส คือ การที่ชายหญิงมาอยู่กินร่วมกันโดยชายสามารถที่จะมีภริยาได้หลายคน และในสมัยนั้นไม่มีระบบทะเบียนสมรส ดังนั้น จึงถือเอาการเลี้ยงดูออกหน้าออกตา หรือการเปิดเผยเป็นสำคัญ

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 54.

⁵ สิ้นชัย กระบวนแสง. (2520). ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย. หน้า 81-82.

⁶ หลุยส์ คุปลาตร์. (2533). สถานะของหญิงมีสามีในประเทศไทยสยาม แปลโดยไพโรจน์ กัมพูสิริ.

เมื่อถึงสมัยปัจจุบันที่ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีหลักกฎหมายว่าด้วยครอบครัว อยู่ในบรรพ 5 กำหนดให้การสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายต้องทำการจดทะเบียนสมรสตามมาตรา 1457⁷ และชายจะมีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายได้เพียง 1 คนเท่านั้น (ยกเว้นตามหลักกฎหมายอิสลาม ที่ให้มีภริยาได้ถึง 4 คน) และเมื่อจดทะเบียนสมรสแล้ว ก็จะเกิดผล คือ เป็นสามีภริยากันตามกฎหมายทันทีโดยไม่ต้องคำนึงถึงพิธีการใดๆ การเชิญแขกมางาน หรือการรดน้ำสังข์ แม้กระทั่งงานเลี้ยงตอนค่ำ หรือการส่งตัวเข้าหอ ล้วนแล้วแต่เป็นเพียงพิธีการตามประเพณีของไทยเท่านั้น ถือได้ว่าไม่มีความสำคัญในทางกฎหมาย แม้ว่าจะจัดพิธีฉลองการสมรสอย่างใหญ่โต แต่ถ้ายังไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน ทั้งคู่ก็ไม่มีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย และในทางตรงกันข้าม ถ้าได้มีการจดทะเบียนสมรสกันแล้ว แม้ว่าจะไม่ได้จัดพิธีแต่งงานกันตามประเพณีหรือไม่เคยได้อยู่ร่วมกันเลย ก็ถือได้ว่าทั้งคู่เป็นสามีภริยาที่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว

2.1.2 ความหมายของการสมรส

นับตั้งแต่มนุษย์เริ่มมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สิ่งหนึ่งที่ต้องเกิดขึ้นก็คือการสืบทอดเผ่าพันธุ์ เพื่อให้สามารถดำรงพันธุ์อยู่ได้ซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ สำหรับในมนุษย์อาจมีข้อพิเศษขึ้นก็คือ การสืบทอดเผ่าพันธุ์จะมีกฎเกณฑ์บังคับให้เป็นไปตามระเบียบของสังคมเพื่อมิให้เกิดความยุ่งยากในด้านกฎหมายในภายหลัง กฎเกณฑ์เหล่านี้ก็คือการที่ชายหญิงต้องมีการสมรสหรือการแต่งงานนั่นเอง ดังนั้นในประเทศต่างๆ จึงถือว่าการสมรสหรือการแต่งงานก็คือการสืบทอดเผ่าพันธุ์ของมนุษย์นั่นเอง

ในปัจจุบันนี้การสมรสส่วนใหญ่ที่มีอยู่ในประเทศต่างๆ ในโลกเป็นการสมรสแบบมีคู่สมรสเพียงคนเดียว (monogamous) แต่ก็ยังมีบางแห่งที่เป็นการสมรสแบบมีคู่สมรสหลายคน (polygamous) อยู่บ้าง โดยอาจแยกรูปแบบของการสมรสได้ 4 รูปแบบ คือ

1) การสมรสระหว่างชายหลายคนกับหญิงหลายคน การสมรสเช่นว่านี้ยังคงมีอยู่ในหมู่ชุมชนเล็กๆ ในแคว้นแมลละบา (Malabar) ทางตอนใต้ของอินเดียซึ่งประชาชนยังยึดถือแนวความคิดความสัมพันธ์ทางเพศร่วมกันอยู่

2) การสมรสระหว่างชายหลายคนกับหญิงคนเดียว การสมรสดังกล่าวเป็นไปตามลัทธิมีสามีหลายคนในเวลาเดียวกัน (polyandry) ซึ่งยังมีผู้ถือปฏิบัติจำนวนน้อยในธิเบตและศรีลังกา

3) การสมรสระหว่างชายคนเดียวกับหญิงหลายคน การสมรสชนิดนี้เรียกกันทั่วไปว่าการสมรสแบบมีภริยาหลายคน (polygamy) ซึ่งมีอยู่ในประเทศที่ประชาชนนับถือศาสนาอิสลามและฮินดู

⁷ มาตรา 1457 การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้จะมิได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนแล้วเท่านั้น.

4) การสมรสระหว่างชายคนเดียวกับหญิงคนเดียว การสมรสเช่นนี้เรียกกันว่าการสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียว (monogamy) ซึ่งมีอยู่ในประเทศที่ประชาชนนับถือศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธ⁸

สำหรับสังคมไทย ก่อนที่จะมีการใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว (วันที่ 1 ตุลาคม 2478) การสมรสไม่จำเป็นต้องมีการจดทะเบียน และชายอาจมีภริยาได้หลายคน โดยภริยาจะมีฐานะเป็นเมียหลวง เมียน้อยลดหลั่นกันลงไป แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 เป็นต้นมา การสมรสจะมีพิธีหรือไม่มีพิธีแต่งงานก็ตาม ความสำคัญและสมบูรณ์ของการสมรสอยู่ที่จะต้องมีการจดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1457 และจะต้องมีคู่สมรสถูกต้องตามกฎหมายได้เพียงคนเดียว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1452⁹

ส่วนกฎหมายของต่างประเทศส่วนใหญ่ก็มีได้มีบทวิเคราะห์ศัพท์คำว่า การสมรสไว้ มีแต่กฎหมายโรมันสมัยพระเจ้าจักรพรรดิจัสติเนียนที่กำหนดว่า “การสมรสตามกฎหมายแพ่งเป็นสัญญาขึ้นเมื่อประชาชนชาวโรมันมาอยู่รวมกันตามกฎหมายโดยชายมีอายุถึงปีรุ่นหนุ่ม หญิงมีอายุที่จะสมรสได้ ทั้งนี้ไม่คำนึงว่าบุคคลเหล่านั้นจะบรรลุนิติภาวะหรือยังอยู่ในอำนาจ ถ้าหากเด็กที่ยังอยู่ในอำนาจนั้นจะต้องได้รับความยินยอมของญาติฝ่ายบิดาแล้ว” หรือประมวลกฎหมายแพ่งมลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ให้คำจำกัดความการสมรสไว้ในมาตรา 4100 ว่า “การสมรสเป็นความสัมพันธ์ทางส่วนตัวที่เกิดจากสัญญาในทางแพ่งระหว่างชายหนึ่งและหญิงหนึ่ง ซึ่งจำเป็นต้องมีความยินยอมของคู่สัญญาที่มีความสามารถในการทำสัญญานั้นด้วย ความยินยอมแต่เพียงอย่างเดียวจะไม่ก่อให้เกิดการสมรสขึ้นได้ แต่จะต้องมีการออกใบอนุญาตและการทำพิธีตามที่ประมวลกฎหมายนี้ให้อำนาจไว้คิดตามมาด้วย เว้นแต่ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4213” ฉะนั้นในปัจจุบันนี้ถ้าหากจะให้ความหมายในทางกฎหมายแล้ว การสมรสหมายถึง การที่ชายและหญิงสมัครใจเข้ามาอยู่กินฉันสามีภริยากันชั่วชีวิตโดยจะไม่เกี่ยวข้องทางชู้สาวกับบุคคลอื่นได้อีก¹⁰

2.1.3 การสมรสตามกฎหมายอิสลาม

ในประเทศไทยมีพัฒนาการของการใช้ “กฎหมายอิสลาม” โดยศาลชารีอะฮ์¹¹ ในการตัดสินคดีความไม่ว่าจะเป็นคดีความที่เกี่ยวกับทางแพ่งหรือคดีอาญาของมุสลิมมาตั้งแต่สมัยกรุงศรี

⁸ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 115-116.

⁹ มาตรา 1452 ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่ไม่ได้

¹⁰ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 116.

¹¹ ชารีอะฮ์ หรือกฎหมายอิสลามเป็นกฎหมายที่มุสลิมยึดถือปฏิบัติไม่ว่าจะได้รับการรับรองจากรัฐใดๆ หรือไม่ก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อใดก็ตามที่มีความขัดแย้งต่างๆเกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชนของมุสลิม การตัดสินชี้ขาดข้อขัดแย้งเหล่านั้นยังต้องคำนึงถึงหลักชารีอะฮ์เป็นสำคัญโดยมี “คนกลาง” หรือ “ศาลชารีอะฮ์” ทำหน้าที่ในการตัดสิน

อยุธยาเรื่อยมา โดยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้นได้มีการตั้งหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่ในการติดต่อประสานงานกับชาวต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าขายเรียกว่ากรมท่า ซึ่งมีด้วยกัน 3 กรม คือ กรมท่ากลางทำการติดต่อกับชาวต่างชาติทั่วไป กรมท่าซ้ายติดต่อกับชาวจีน และกรมท่าขวาติดต่อกับชาวอาหรับ อินเดีย มลายู ชวา อิหร่าน เป็นต้น ซึ่งชาวต่างชาติกลุ่มนี้นับถือศาสนาอิสลามเหมือนกัน เพื่อความสะดวกในการเรียกในสมัยนั้นจึงใช้คำว่า “แขก” แต่ละกรมทำนอกจากการทำหน้าที่ติดต่อกับชาวต่างชาติแล้วก็ยังมีการจัดตั้งศาลขึ้นมาเป็นการเฉพาะ โดยศาลกรมท่ากลางทำหน้าที่พิจารณาคดีของชาวต่างชาติทั่วไปและคดีของคนไทย ศาลกรมท่าซ้ายจะพิจารณาคดีของชนชาติจีน และศาลกรมท่าขวาทำการพิจารณาคดีของชนชาติแขกหรือคดียุทธินิยมมุสลิมเป็นคดีความกัน โดยการพิจารณาคดีของศาลกรมท่าซ้ายและกรมท่าขวาได้ใช้กฎหมายและประเพณีของชนชาตินั้นๆเป็นหลัก จะเห็นว่าบทบัญญัติที่แสดงถึงพัฒนาการของศาลชาริอะฮ์มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น “ศาลกรมท่าขวา”ในสมัยกรุงศรีอยุธยา “ศาลโต๊ะกาลี”ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เป็นต้น โดยเฉพาะในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ตรากฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกในประเทศไทย เรียกว่า “กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง ร.ศ. 120” ซึ่งมีการใช้เรื่อยมาจนกระทั่งยุคสมัยรัฐบาลชาตินิยมได้มีพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติ บรรพ 6 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2477 พ.ศ. 2486 ซึ่งเป็นอันยกเลิกกฎหมายอิสลามที่ประกาศใช้ในชุมชนมุสลิมไปโดยปริยาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2489 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ขึ้นมาใหม่ เนื่องจากต้องการผลานรอยร้าวที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้น¹²

ตามพระราชบัญญัตินี้ในมาตรา 3 และมาตรา 4 การวินิจฉัยชี้ขาดคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามศาสนิกของศาลชั้นต้นในจังหวัดซึ่งอิสลามศาสนิกเป็นทั้งโจทก์จำเลยหรือเป็นผู้เสนอคำขอในคดีไม่มีข้อพิพาทต้องใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกบังคับแทนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เว้นแต่บทบัญญัติว่าด้วยอายุความมรดก ในการพิจารณาคดีให้คะ โต้ะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษา คะ โต้ะยุติธรรมมีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามและลงลายมือชื่อในคำพิพากษา ส่วนปัญหาข้อเท็จจริงหรือปัญหาข้อกฎหมายอื่นเป็นอำนาจของผู้พิพากษา คำวินิจฉัยของคะ โต้ะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามเป็นอันเด็ดขาด จะอุทธรณ์ฎีกาปัญหาดังกล่าวไม่ได้

¹² มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ, ผศ. ดร. จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2549, พฤษภาคม-สิงหาคม). “ชาริอะฮ์ กับการอำนวยความสะดวกคดีครอบครัวและมรดก ตามวิถีมุสลิมในสังคมไทย.” *ดุลพาท*, 53, 2. หน้า 119-120.

ฉะนั้นในปัจจุบันนี้เมื่อมีคดีพิพาทกันเรื่องครอบครัวหรือมรดกในศาลชั้นต้นในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ระหว่างคนนับถือศาสนาอิสลามด้วยกัน หรือมีคดีไม่มีข้อพิพาทซึ่งผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นผู้ร้องขอในเรื่องครอบครัวหรือมรดกต้องใช้กฎหมายอิสลามบังคับ ไม่ใช่บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 และบรรพ 6 เหมือนเช่นปกติ แต่ทั้งนี้คู่ความทั้งหมดหรือเจ้ามรดกจะต้องเป็นคนนับถือศาสนาอิสลาม ถ้าหากคู่ความแม่แต่คนเดียวไม่ใช่คนนับถือศาสนาอิสลาม หรือเจ้ามรดกไม่ใช่คนนับถือศาสนาอิสลาม ถึงแม้โจทก์ จำเลยหรือผู้ร้องขอจะเป็นคนนับถือศาสนาอิสลามก็ใช้กฎหมายอิสลามบังคับไม่ได้ เช่น โจทก์มิใช่อิสลามศาสนิก จะบังคับคดีตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัด ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 มาตรา 3 มิได้ ต้องบังคับคดีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นต้น นอกจากนี้หากเป็นคดีที่เกิดขึ้นในจังหวัดอื่นนอกจากสี่จังหวัดดังกล่าว แม้คู่ความทุกฝ่ายจะเป็นคนนับถือศาสนาอิสลามก็ใช้กฎหมายอิสลามบังคับไม่ได้ ต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 และบรรพ 6 เช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ชายที่นับถือศาสนาพุทธมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดปัตตานีจะอ้างกฎหมายอิสลามเพื่อให้มีภริยาคนหนึ่งคนไม่ได้ หรือสามีภริยาที่นับถือศาสนาอิสลามมีภูมิลำเนาอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร จะหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยากันโดยใช้เหตุหย่าตามกฎหมายอิสลามไม่ได้ ต้องใช้เหตุหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 หรือชายนับถือศาสนาอิสลาม สมรสกับหญิงที่นับถือศาสนาคริสต์ ณ จังหวัดนราธิวาส และมีภูมิลำเนาที่จังหวัดนี้ จะหย่าขาดจากกันก็ต้องใช้เหตุหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 จะใช้เหตุหย่าตามกฎหมายอิสลามไม่ได้ เป็นต้น¹³

2.1.4 เงื่อนไขแห่งการสมรส

สำหรับกฎหมายครอบครัวไทยนั้น ได้กำหนดเงื่อนไขแห่งการสมรสไว้ในหมวด 2 ของลักษณะ 1 ต่อจากการหมั้นในหมวด 1 เรียกได้ว่าในส่วนที่เกี่ยวกับการสมรสนั้น เรื่องแรกที่บัญญัติไว้ก็คือ เงื่อนไขการสมรสนั่นเอง โดยได้เขียนรวมกันไว้ในแห่งเดียวกันทั้งที่เป็นเงื่อนไขจริงๆ ที่มีบทลงโทษ อันหมายถึงหากมีการฝ่าฝืนแล้วจะมีผลทำให้การสมรสนั้นตกเป็นโมฆะหรือโมฆียะแล้วแต่กรณี มีการกำหนดข้อห้ามมิให้นายทะเบียนทำการจดทะเบียนสมรสให้ชายหญิงที่มีคุณสมบัติต้องห้ามบางประการ แต่ข้อห้ามหรือเงื่อนไขประเภทนี้หากมีการฝ่าฝืนและนายทะเบียนได้จดทะเบียนสมรสให้โดยไม่ทราบข้อเท็จจริง ก็ไม่มีผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของการสมรสนั้น จากนั้นก็มีแบบของการสมรส อันได้แก่ การจดทะเบียนสมรสซึ่งหากไม่ดำเนินการย่อมจะไม่มี การสมรสเกิดขึ้นเลยเรียกได้ว่าเป็นแบบแห่งความมืออยู่ของการสมรสประเภทนี้เลยทีเดียวน การแต่งงานที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสไม่ได้ตกเป็นโมฆะ เพราะการที่จะพิจารณาว่าการสมรสใดเป็นโมฆะ หรือ

¹³ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 21-22.

โมฆียะ จะต้องพิจารณาจากการแต่งงานที่มีการจดทะเบียนสมรสเท่านั้น หากไม่มีการจดทะเบียนสมรสเลยก็ไม่เป็นการสมรส ชายหญิงที่อยู่กันด้วยกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส ย่อมไม่ใช่สามีภริยากันตามกฎหมาย¹⁴ เนื่องจากการไม่จดทะเบียนสมรสไม่เคยมักเกิดมาก่อนเลย จึงไม่มีข้อจะต้องไปพิจารณาว่าชายหญิงนั้นผ่านเงื่อนไขการสมรสหรือไม่

ชายหญิงที่ตกลงใจที่จะอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสให้ถูกต้องตามกฎหมาย จำเป็นจะต้องทราบว่ากฎหมายกำหนดเงื่อนไขแห่งการสมรสไว้อย่างไรบ้าง เพื่อจะได้ตรวจสอบว่าตนเองมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ เพื่อให้การสมรสนั้นสมบูรณ์ไม่เป็นโมฆะหรือเป็นโมฆียะทำให้อาจถูกเพิกถอนการสมรสในภายหลังได้ กฎหมายกำหนดเงื่อนไขแห่งการสมรสไว้ดังต่อไปนี้

1) ชายและหญิงต้องมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์แล้วทั้งสองคน

มาตรา 1448 บัญญัติว่า การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้

โดยทางสรีระวิทยาชายหญิงที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปี มักจะยังไม่มีความเจริญเติบโตในทางร่างกาย จิตใจ และสมองอย่างเต็มที่ (immature) ยังไม่ค่อยมีความรู้สึกนึกคิดในการครองเรือน การช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันและการจัดการทรัพย์สิน กฎหมายจึงกำหนดอายุขั้นต่ำ (minimum age) ของคู่สมรสไว้ว่าจะต้องมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ เพื่อให้โตพอที่จะรับผิดชอบในเรื่องการสมรสได้ (mature and sensible to take on the responsibilities of marriage) หากชายหญิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายฝ่าฝืนเงื่อนไขไปทำการสมรสโดยที่อายุยังไม่ครบ 17 ปีบริบูรณ์ การสมรสนั้นเป็นโมฆียะตามมาตรา 1503 ผู้มีส่วนได้เสียคือบิดามารดาและตัวชายหญิงนั่นเองมีสิทธินำคดีขึ้นสู่ศาลขอให้พิพากษาเพิกถอนการสมรสนั้นได้ตามมาตรา 1504 หากมิได้เพิกถอนการสมรสจนชายหญิงมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ หรือหญิงเกิดมีครรภ์ขึ้นมาก่อนหญิงอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ กฎหมายถือว่าการสมรสที่เป็นโมฆียะนั้นสมบูรณ์มาตั้งแต่วเวลาสมรส จะขอให้ศาลพิพากษาเพิกถอนไม่ได้อีกต่อไป อย่างไรก็ตามหลักการที่ชายและหญิงจะทำการสมรสกันได้ต่อเมื่อทั้งสองฝ่ายมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์แล้วนี้ มีข้อยกเว้นว่าศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้หากมีเหตุอันสมควร ซึ่งเป็นการให้ดุลพินิจแก่ศาลที่จะมีคำสั่งโดยคำนึงถึงประโยชน์ของบุคคลที่ขึ้นคำขอและความมั่นคงของการสมรส¹⁵

¹⁴ ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2548). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว. หน้า 93.

¹⁵ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 122-123.

การที่กฎหมายกำหนดอายุขั้นต่ำของคู่สมรสไว้เป็นหลักสากล กฎหมายประเทศฝรั่งเศส วางหลักเรื่องอายุไว้ใน The French Civil Code มาตรา 144 ว่าการสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายอายุ 18 ปีบริบูรณ์ หญิงอายุ 15 ปีบริบูรณ์¹⁶ การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขเรื่องอายุ จะทำให้การสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะ¹⁷ ไม่มีผลตามกฎหมาย

กฎหมายประเทศอังกฤษ มีบทบัญญัติกำหนดหลักเรื่องอายุว่า ทั้งคู่ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 16 ปี (ตามกฎหมาย The Marriage Act 1949) ถ้าอายุต่ำกว่านั้น การสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะ¹⁸ และถ้าคู่สมรสอายุต่ำกว่า 18 ปี การสมรสดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากบิดา มารดา หรือผู้ปกครอง หรือผู้มีอำนาจปกครองตามที่ศาลสั่งด้วย

2) ชายหรือหญิงต้องไม่เป็นคนวิกลจริต หรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

มาตรา 1449 บัญญัติว่า การสมรสจะกระทำมิได้ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

บุคคลวิกลจริตที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถก็ดี หรือศาลยังไม่สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถก็ดี จะทำการสมรสไม่ได้ เพราะคนวิกลจริตเป็นคนที่ไม่มีความรู้สึกผิดชอบในการเป็นคู่ครองของกันและกัน ไม่สามารถใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ของสามีภรรยาได้ (incapable of carrying on a normal married life)¹⁹ การฝ่าฝืนเงื่อนไขข้อนี้ทำให้การสมรสเป็นโมฆะตามมาตรา 1495 ผู้มีส่วนได้เสียมีสิทธินำคดีขึ้นสู่ศาลขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ ซึ่งมีผลให้การสมรสนั้นเสียเปล่ามาตั้งแต่เริ่มแรก

กรณีตามกฎหมายอังกฤษ คู่สมรสต้องเข้าใจในสาระสำคัญของการสมรส ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความบกพร่องทางจิตใจ การสมรสที่เกิดจากการดังกล่าวเป็นโมฆะ ซึ่งการสมรสจะสมบูรณ์อยู่จนกว่าจะถูกบอกล้าง และเมื่อมีการบอกล้างแล้วก็ถือว่าไม่มีการสมรสมาตั้งแต่ต้น²⁰

¹⁶ Art. 144 A man cannot a marriage before he has completed his eighteenth year, and a woman until she has completed her fifteenth year.

¹⁷ Art. 201 A marriage which has been declared null has, if contracted in good faith, the civil consequences of a marriage so far as the parties there to are concerned and the children.

¹⁸ Section 2 A marriage solemnized between persons either of whom is under the age of sixteen shall be void.

¹⁹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 125.

²⁰ ลาวินซ์ เขมะพันธุ์มนัส. (2533, มิถุนายน). “การศึกษาเปรียบเทียบบางลักษณะของกฎหมายครอบครัวอังกฤษและกฎหมายครอบครัวไทย เรื่องการสมรส” วารสารกฎหมายสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2, 1. หน้า 125.

3) ชายและหญิงมิได้เป็นญาติสืบสายโลหิตต่อกันหรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดา หรือมารดา

มาตรา 1450 บัญญัติว่า ชายหญิงซึ่งเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาก็ดี เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาก็ดี จะทำการสมรสไม่ได้ ความเป็นญาติดังกล่าวมานี้ให้ถือตามสายโลหิต โดยไม่คำนึงว่าจะเป็ญาติโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

การที่กฎหมายกำหนดเงื่อนไขนี้ก็คือยังมีเหตุผลในทางแพทย์ที่จะทำให้นุตรที่เกิดมาจากการสมรสดังกล่าวเป็นโรคปัญญาอ่อนหรือมีสุขภาพไม่แข็งแรง เพราะบุคคลเหล่านี้มีมีจีนส์ “genes” ที่เหมือนกันมากเกินไป นอกจากนี้ยังมีเหตุผลในทางศีลธรรมประกอบด้วย เพราะการที่ญาติสืบสายโลหิตหรือพี่น้องร่วมบิดามารดาสมรสกันย่อมจะกระทบกระเทือนความรู้สึกของสังคมในทางศีลธรรม เป็นข้อห้ามทางสังคม (social taboos) ที่เป็นสากลซึ่งยอมรับกันทั่วโลก ตามกฎหมายโบราณถือว่าการอุปาทั่วจรรไร น้ำฟ้าน้ำฝนจะไม่ตกเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย กฎหมายลักษณะศัวมิเย บพที่ 36 ถึงกับบัญญัติว่า “พ่อแม่พี่น้องยายหลาน ลูกน้ำหลานทำชู้กัน ไซร์ ท่านว่าละเมิดให้ลงโทษตามโทษานุโทษ”²¹

หากญาติทางสายโลหิตดังกล่าวฝ่าฝืนทำการสมรสกัน การสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1495 ผู้มีส่วนได้เสีย คือ คู่สมรส บิดามารดาหรือผู้สืบสันดานของคู่สมรส มีสิทธินำคดีมาฟ้องศาลขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะได้

ตามกฎหมายอังกฤษ บุคคลที่เกี่ยวข้องทางการสมรสก็ถือว่าเป็นญาติกัน โดยกฎหมายอังกฤษถือว่าสามีภริยาได้หล่อหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวและเป็นเนื้อเดียวกัน ดังนั้น ญาติของทั้งสองฝ่ายจึงเป็นญาติกัน ถ้าชายจะสมรสกับน้องสาวภริยาหลังจากการเสียชีวิตของภริยาแล้วถือได้ว่าเป็นการสมรสกับน้องสาวของตัวเองด้วย²² แต่ปัจจุบันข้อจำกัดห้ามการสมรสระหว่างญาติก็ไม่ได้เคร่งครัดเหมือนเมื่อก่อน

ในกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส ก็ได้มีการบัญญัติถึงข้อห้ามการสมรสระหว่างญาติซึ่งเป็นไปอย่างเคร่งครัด ดังนี้

(1) ห้ามระหว่างบุพการี ผู้สืบสันดานโดยตรงขึ้นไปหรือลงมา รวมถึงญาติที่เกิดจากการสมรสทางตรง²³ เช่นระหว่างพ่อสามีกับลูกสะใภ้ หรือระหว่างแม่ภริยากับลูกเขย

²¹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 127-128.

²² ลาวัลย์ เขมะพันธุ์มนัส. เล่มเดิม. หน้า 119

²³ Art. 161 Marriage is prohibited between all legitimate ascendants and descendants in the direct line(s) , between persons connected by marriage in the line aforesaid.

- (2) ห้ามระหว่างพี่น้องโดยสายโลหิต หรือพี่น้องโดยการสมรส²⁴
- (3) ห้ามระหว่างลุง ป้า น้า อา กับหลาน²⁵
- 4) ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะสมรสกันไม่ได้

มาตรา 1451 บัญญัติว่า ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะสมรสกันไม่ได้ แต่ที่จริงแล้วความเป็นผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมเป็นเรื่องที่กฎหมายก่อตั้งสถานะขึ้นเท่านั้น มิได้มีผลผูกพันในทางสายโลหิตอันเป็นเหตุผลเกี่ยวกับทางแพทย์แต่อย่างใด ถึงกระนั้นก็ตาม สิทธิและหน้าที่ในความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมก็มีลักษณะเดียวกับบิดามารดากับบุตร จึงไม่เป็นการสมควรที่จะให้มีการสมรสกัน เพราะจะเป็นการขัดต่อความรู้สึกนึกคิดในทางสังคมและประเพณี²⁶ ฉะนั้นกฎหมายจึงมิได้บัญญัติให้การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขข้อนี้เป็นโมฆะหรือโมฆียะ หรือเสื่อมเสียแต่ประการใด แต่มีมาตรา 1598/32 บัญญัติว่าการรับบุตรบุญธรรมย่อมเป็นอันยกเลิกเมื่อมีการสมรสฝ่าฝืนมาตรา 1451 ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะถือว่าการสมรสระหว่างบุตรบุญธรรมและผู้รับบุตรบุญธรรมเช่นนี้เป็นอันสมบูรณ์ทุกประการ มีผลเพียงแต่ว่าการรับบุตรบุญธรรมเป็นอันยกเลิกไปโดยบทบัญญัติของกฎหมาย ชายหญิงจึงมีฐานะเพียงอย่างเดียวคือเป็นสามีภริยากันเท่านั้น หลักการที่ว่าบุตรบุญธรรมกับผู้รับบุตรบุญธรรมสมรสกันไม่ได้นี้เป็นหลักสากล ในต่างประเทศเช่นประเทศออสเตรเลียก็ถือหลักการนี้ และหากบุตรบุญธรรมฝ่าฝืนทำการสมรสกับผู้รับบุตรบุญธรรมการสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะ²⁷

- 5) ชายหรือหญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่

มาตรา 1452 บัญญัติว่า ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่ไม่ได้ เหตุผลที่ห้ามไว้เพราะเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนมีผลเป็นการแย่งคู่สมรสของคนอื่น ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในครอบครัวเดิมแตกร้างได้ ด้วยเหตุนี้การสมรสที่ขัดต่อเงื่อนไขตามมาตรานี้จึงมีผลเป็นโมฆะตามมาตรา 1495²⁸

ในสมัยโบราณชายอาจมีภริยาได้หลายคน แต่หลังจากมีการใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวแล้ว กฎหมายได้เปลี่ยนหลักการไปเป็นว่าให้ชายมีภริยาได้เพียงคนเดียว (monogamous union) จึงต้องบัญญัติเป็นเงื่อนไขไว้ในมาตรา 1452 ว่าชายหญิงจะทำ

²⁴ Art. 162 Marriage is prohibited in the collateral line(s) between legitimate or illegitimate brothers and sisters, and between persons who are connected by marriage and related in the same degree(s).

²⁵ Art. 163 Marriage is also prohibited between uncle and niece and aunt and nephew.

²⁶ ชาติชาย อัครวิบูลย์. (2544). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว. หน้า 142.

²⁷ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 130.

²⁸ ชาติชาย อัครวิบูลย์. เล่มเดิม. หน้า 143

การสมรสได้ต่อเมื่อไม่มีภริยาหรือสามีอยู่ก่อน และเพื่อให้หลักการนี้มีประสิทธิภาพ กฎหมายจึงต้องบัญญัติไว้ด้วยการสมรสจะต้องจดทะเบียนจึงจะสมบูรณ์ ทั้งนี้ให้นายทะเบียนสมรสได้มีโอกาสสอบถามว่ามีภริยาหรือสามีอยู่ก่อนแล้วหรือไม่ หากมีภริยาหรือสามีอยู่ก่อนแล้วนายทะเบียนก็จะไม่จดทะเบียนสมรสให้ และบุคคลนั้นถ้ามีคู่สมรสอยู่แล้วแต่กลับไปแจ้งกับนายทะเบียนว่ายังเป็นโสดไม่มีคู่สมรส บุคคลที่แจ้งก็มีความผิดทางอาญาฐานแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 137

การสมรสซ้อนอันเป็นเหตุให้การสมรสครั้งที่สองเป็นโมฆะนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่จะต้องมีการสมรสที่สมบูรณ์อยู่แล้วจึงจะต้องห้ามมิให้ทำการสมรสซ้อนเข้ามาอีก ฉะนั้นหากชายและหญิงมาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสแล้ว ชายหญิงคู่นี้ก็ได้เป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย จึงไม่ต้องห้ามที่ชายหรือหญิงจะไปจดทะเบียนสมรสกับบุคคลอื่นอีก อย่างไรก็ตามในกรณีที่ชายหญิงเป็นสามีภริยากันก่อนใช้บรรพ 5 แม้จะมีได้จดทะเบียนสมรสกันก็นับว่าเป็นคู่สมรสกันตามกฎหมาย ชายจึงย่อมไม่มีสิทธิที่จะทำการสมรสกับหญิงอื่นได้อีกเพราะเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 1452²⁹

ในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา มีบทบัญญัติว่าการสมรสซ้อนเป็นความผิดทางอาญา มีการลงโทษและปรับเงิน ซึ่งก็แล้วแต่สถานการณ์ เพราะถือว่าการสมรสซ้อนเป็นความผิดต่อสาธารณชนและกระทบกระเทือนต่อหลักศีลธรรม จึงได้กำหนดฐานความผิดทางกฎหมายขึ้นเพื่อความคงอยู่ของการสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียว³⁰

6) ชายหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากัน

มาตรา 1458 บัญญัติว่า การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากัน และต้องแสดงการยินยอมนั้นให้ปรากฏโดยเปิดเผยต่อหน้านายทะเบียนและให้นายทะเบียนบันทึกความยินยอมนั้นไว้ด้วย

การสมรสเป็นการทำสัญญาที่เป็นเรื่องเฉพาะตัวของชายหญิงโดยสมัครใจจึงจำเป็นต้องได้รับความยินยอมของชายและหญิงนั้นไม่ว่าจะเป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้วหรือไม่ และจะให้ความยินยอมแทนกันไม่ได้ การสมรสที่ชายและหญิงมิได้ยินยอมเป็นสามีภริยากันเป็นโมฆะตามมาตรา 1495 เพราะการที่ชายและหญิงได้ทำการสมรสเทียมขึ้นอันเนื่องมาจากการเล่นตลกคะนองล้อเล่น หรือโดยวัตถุประสงค์อื่นโดยไม่มีเจตนาที่จะผูกพันเป็นสามีภริยากันอย่างแท้จริงนั้นไม่มีผลต่อสาธารณประโยชน์ที่จะบีบบังคับให้บุคคลทั้งสองจำต้องยอมรับผลทางกฎหมายของการกระทำที่ไม่ฉลาดของตนนั้นแต่อย่างใด ในการที่ชายและหญิงแสดงความยินยอมเป็นสามีภริยากันนั้น

²⁹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 131.

³⁰ อนุช คำทอง. (2546). การสมรสของพวกรักร่วมเพศ. หน้า 21.

กฎหมายกำหนดให้ต้องแสดงความยินยอมให้ปรากฏโดยเปิดเผยต่อหน้านายทะเบียน และนายทะเบียนจะต้องบันทึกความยินยอมนั้นไว้ด้วย³¹

ในต่างประเทศ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น ค.ศ. 1946 มาตรา 24 ได้บัญญัติว่า “การสมรสจะต้องมาจากความยินยอมสมัครใจของทั้งสองฝ่าย และจะต้องดำรงอยู่โดยการช่วยเหลือร่วมมือกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันระหว่างสามีและภรรยา...” นอกจากนี้ ข้อ 16 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 ได้บัญญัติว่า “การสมรสจะมีได้ต่อเมื่อชายและหญิงสมัครใจยินยอมที่จะทำการสมรส”³²

7) หญิงหม้ายจะสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อขาดจากการสมรสเดิมแล้วไม่น้อยกว่า 310 วัน

มาตรา 1453 บัญญัติว่า หญิงที่สามีตายหรือที่การสมรสสิ้นสุดลงด้วยประการอื่นจะทำการสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อการสิ้นสุดแห่งการสมรสได้ผ่านพ้นไปแล้วไม่น้อยกว่าสามร้อยสิบวัน เว้นแต่

(1) คลอดบุตรแล้วในระหว่างนั้น

(2) สมรสกับคู่สมรสเดิม

(3) มีใบรับรองแพทย์ประกาศนียบัตรหรือปริญญาซึ่งเป็นผู้ประกอบการรักษาโรคในสาขาเวชกรรมได้ตามกฎหมายว่ามีได้มีครรภ์ หรือ

(4) มีคำสั่งศาลให้สมรสได้

หลักกฎหมายมาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่คล้ายกับกฎหมายลักษณะผัวเมีย บทที่ 30 ที่เรียกกันว่า “ทำชั่วเหนือผี” ซึ่งหญิงมีความผิดถึงปรับไหมลงโทษ แต่มาตรา 1453 ได้กำหนดระยะเวลา 310 วันไว้เป็นเกณฑ์ว่าหญิงที่สามีตาย หรือขาดจากการสมรสกับสามีต้องรอให้พ้นระยะเวลาดังกล่าวเสียก่อน ที่เป็นเช่นนี้เพื่อไม่ต้องการให้เกิดปัญหาหากเกิดบุตรติดค้างอยู่ในครรภ์มารดา แต่ก็มีข้อยกเว้นไว้ว่าหากหญิงคลอดบุตรแล้วหรือสมรสกับคู่สมรสเดิม หรือมีใบรับรองแพทย์ว่ามีได้มีครรภ์ หรือมีคำสั่งศาลให้สมรสได้ อนุโลมให้ปฏิบัติตามการสมรสของหญิงหม้ายที่ขัดกับเงื่อนไข มาตรา 1453 นี้ กฎหมายมิได้บัญญัติให้ตกเป็นโมฆะหรือโมฆียะ จึงต้องถือเป็นการสมรสที่สมบูรณ์³³

³¹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 134-135.

³² ไพโรจน์ กัมพูศิริ. เล่มเดิม. หน้า 115.

³³ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. (2532). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว.

ในต่างประเทศ เช่น ประเทศฟิลิปปินส์มีบทบัญญัติห้ามมิให้หญิงหม้ายรับทำการสมรสใหม่ทำนองเดียวกับมาตรา 1453 แต่ถึงระยะเวลาน้อยกว่าคือห้ามมิให้หญิงหม้าย ทำการสมรสภายในระยะเวลาสามร้อยวันนับแต่วันที่สามีตาย เว้นแต่จะได้คลอดบุตรแล้วระหว่างนั้นหญิงหม้ายที่ทำการฝ่าฝืนทำการสมรสไปมีความผิดทางอาญา ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 300 เปโซ

ประเทศอินโดนีเซียห้ามหญิงหม้ายทำการสมรสก่อนครบกำหนด “ระยะเวลาพักรอ (waiting period)” โดยกำหนดไว้ว่าถ้าหญิงหม้ายที่สามีตายจะต้องรอนครบกำหนดหนึ่งร้อยสามสิบวันนับแต่วันที่สามีตาย ถ้าหญิงหม้ายโดยการหย่าหากหญิงนั้นยังมีประจำเดือนจะต้องรอนมีประจำเดือนครบ 3 ครั้งในระยะเวลาอย่างน้อย 90 วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้หย่าเสียก่อน และสำหรับหญิงที่หมดประจำเดือนแล้วจะต้องรอนครบกำหนด 90 วัน ในกรณีหญิงหม้ายที่มีครรภ์จะต้องรอให้คลอดบุตรเสียก่อนจึงจะทำการสมรสใหม่ได้³⁴

8) ผู้เยาว์จะทำการสมรสได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง มาตรา 1454 บัญญัติว่า ผู้เยาว์จะทำการสมรสให้นำความในมาตรา 1436³⁵ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 1455 บัญญัติว่า การให้ความยินยอมให้ทำการสมรสจะกระทำได้แต่โดย

(1) ลงลายมือชื่อในทะเบียนขณะจดทะเบียนสมรส
(2) ทำเป็นหนังสือแสดงความยินยอม โดยระบุชื่อผู้จะสมรสทั้งสองฝ่ายและลงลายมือชื่อของผู้ให้ความยินยอม

(3) ถ้ามีเหตุจำเป็น จะให้ความยินยอมด้วยวาจาต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคนก็ได้ ความยินยอมนั้น เมื่อให้แล้วถอนไม่ได้

มาตรา 1456 บัญญัติว่า ถ้าไม่มีผู้มีอำนาจให้ความยินยอมตามมาตรา 1454 หรือมีแต่ไม่ให้ความยินยอมหรือไม่อยู่ในสภาพที่อาจให้ความยินยอม หรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมได้ ผู้เยาว์อาจร้องขอต่อศาลเพื่ออนุญาตให้ทำการสมรส

³⁴ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 140.

³⁵ มาตรา 1436 ผู้เยาว์จะทำการหมั้นได้ต้องได้รับความยินยอมของบุคคลดังต่อไปนี้

- (1) บิดาและมารดา ในกรณีที่มิทั้งบิดามารดา
- (2) บิดาหรือมารดา ในกรณีที่มารดาหรือบิดาตายหรือถูกถอนอำนาจปกครองหรือไม่อยู่ในสภาพหรือฐานะที่อาจให้ความยินยอม หรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมจากมารดาหรือบิดาได้
- (3) ผู้รับบุตรบุญธรรม ในกรณีที่ผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรม
- (4) ผู้ปกครอง ในกรณีที่ไม่มีบุคคลซึ่งอาจให้ความยินยอมตาม (1) (2) และ (3) หรือมีแต่บุคคลดังกล่าวถูกถอนอำนาจปกครอง การหมั้นที่ผู้เยาว์ทำโดยปราศจากความยินยอมดังกล่าวเป็นโมฆะ

ผู้เยาว์หรือบุคคลที่มีอายุยังไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์ ยังอยู่ใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา บิดามารดาหรือผู้ปกครองอยู่ในฐานะที่จะตัดสินใจในการเลือกคู่ครองให้แก่บุตรที่ยังอ่อนอายุได้ดีกว่าตัวบุตรเอง นอกจากนี้โดยส่วนใหญ่บิดามารดามักจะต้องให้ความช่วยเหลือด้านการเงินเกี่ยวกับการสมรสของบุตรจึงสมควรที่จะต้องรับรู้ในเรื่องนี้ และทั้งยังเป็นการให้เกียรติแก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองด้วย มาตรา 1454 จึงกำหนดให้ผู้เยาว์จะทำการสมรสได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองก่อน ตามกฎหมายเดิมในกฎหมายลักษณะฟัวเมีย บทที่ 79 นั้น หญิงมีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป แต่มีอายุต่ำกว่า 20 ปีลงมา ถ้าหญิงนั้นอยู่ในอิสระของบิดามารดาต้องให้บิดามารดายินยอมด้วย หญิงจึงจะทำการสมรสได้ และตามประกาศพระราชบัญญัติลักษะพารา รัชกาลที่ 4 จุลศักราช 1230 แม้หญิงมีอายุครบ 20 ปีแล้ว แต่หญิงนั้นมีบิดามารดาที่มีบรรดาศักดิ์สูงกว่า 400 ไร่ หากหญิงจะทำการสมรสกับชายที่มีตระกูลต่ำกว่าตนก็จะต้องให้บิดามารดายินยอมเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อให้สิทธิบิดามารดาในอันที่จะรักษาตระกูลไว้³⁶

ในปัจจุบัน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1454 บัญญัติให้นำความในมาตรา 1436 มาใช้บังคับโดยอนุโลม คือ ผู้เยาว์จะทำการสมรสได้ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดา หรือผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองให้ทำการสมรส เมื่อได้รับความยินยอมแล้วจะถอนความยินยอมนั้นไม่ได้ แต่หากผู้เยาว์ฝ่าฝืนเงื่อนไขนี้ กล่าวคือสมรสโดยไม่ได้รับความยินยอมจากบิดามารดา หรือผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครอง การสมรสนั้นเป็นโมฆียะตามมาตรา 1509³⁷

ในต่างประเทศ เช่น ตามกฎหมายอังกฤษ การสมรสจะต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาต่อเมื่อบุคคลที่จะทำการสมรสมีอายุต่ำกว่า 18 ปี และถ้าเกิดกรณีจำเป็นศาลอาจให้ความยินยอมได้ เช่น เด็กไม่มีบิดามารดา ถ้ามีการฝ่าฝืนดังกล่าว กฎหมายถือว่าการสมรสเป็นโมฆียะ³⁸

2.1.5 แบบแห่งการสมรส

มาตรา 1457 บัญญัติว่า การสมรสตามประมวลกฎหมายนี้จะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนแล้วเท่านั้น

การที่ชายหญิงสมรสกันตามกฎหมายลักษณะฟัวเมียก่อนวันที่ 1 ตุลาคม 2478 โดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันนั้น การสมรสดังกล่าวเป็นอันสมบูรณ์ตามกฎหมายลักษณะฟัวเมียและเป็นอัน

³⁶ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 141.

³⁷ มาตรา 1509 การสมรสที่มีได้รับความยินยอมของบุคคลดังกล่าวในมาตรา 1454 การสมรสนั้นเป็นโมฆียะ

³⁸ พัทธนี หาญเทพินทร์. (2548). สิทธิของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส. หน้า 15.

สมบูรณ์ในปัจจุบันนี้ด้วย โดยไม่จำเป็นต้องมาจดทะเบียนสมรสกันใหม่อีกแต่อย่างใด³⁹ สำหรับชายหญิงที่ทำการสมรสกันตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 อันเป็นวันที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ออกใช้บังคับเป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้จะต้องสมรสกันโดยการจดทะเบียนสมรส (registration of marriage) เมื่อได้จดทะเบียนสมรสกันแล้วก็เกิดผลเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายทันที โดยไม่ต้องมีพิธีอย่างอื่นอีก ส่วนพิธีการอื่นๆ เช่น การหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ การกินเลี้ยง การส่งตัวเจ้าสาวต่อเจ้าบ่าว เหล่านี้เป็นเรื่องปฏิบัติตามประเพณีนิยม ไม่มีความสำคัญในกฎหมายแต่อย่างใด ถึงแม้จะมีการประกอบพิธีแต่งงานกันใหญ่โตเพียงใด และมีการส่งมอบเจ้าสาวให้อยู่กินกันสามีภริยากับเจ้าบ่าวแล้ว หากยังมิได้มีการจดทะเบียนสมรสชายหญิงคู่นี้ก็ยังไม่มีความเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายถือได้แต่เพียงว่าเป็นสัญญาจะสมรสหรือหมั้นเท่านั้น⁴⁰ ตรงกันข้ามหากได้จดทะเบียนสมรสกันแล้วแม้จะไม่มีพิธีแต่งงานกันตามประเพณี หรือชายหญิงยังไม่เคยอยู่กินด้วยกันเลย ชายหญิงก็มีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย

วัตถุประสงค์ของการที่กฎหมายกำหนดแบบแห่งการสมรส (form of marriage) ให้ต้องมีการจดทะเบียนสมรสก็เพื่อให้การสมรสนั้นเป็นที่รู้กันทั่วไป โดยให้มีทะเบียนสมรสที่เป็นเอกสารมหาชนอันมีผลทางกฎหมายต่อคู่สมรส ต่อบุคคลภายนอก และต่อรัฐ คู่สมรสได้ประโยชน์ในแง่ที่ตนได้มีหลักฐานทางราชการเกี่ยวกับการสมรสซึ่งสามารถนำออกแสดงต่อบุคคลภายนอกได้ ส่วนบุคคลภายนอกได้ประโยชน์ที่รับรู้ถึงฐานะของการสมรสเพื่อจะได้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องหากจำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์กัน สำหรับรัฐก็ได้ประโยชน์ในการที่มีข้อมูลของประชาชนอย่างถูกต้องเพื่อที่จะจัดเก็บภาษีและจัดบริการทางสังคมให้ได้อย่างเพียงพอ สำหรับนายทะเบียนผู้มีอำนาจหน้าที่ในการจดทะเบียนสมรสนั้น พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 และกฎกระทรวงที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้กำหนดให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอเป็นนายทะเบียน ในต่างประเทศ เช่น ประเทศเยอรมันก็ได้กำหนดให้การสมรสจะต้องมีการจดทะเบียนสมรสเช่นเดียวกับของเราเหมือนกัน⁴¹

สำหรับการสมรสหากได้กระทำในต่างประเทศ ก็ไม่จำเป็นต้องจดทะเบียนหากประเทศนั้นกำหนดแบบของการสมรสไว้เป็นประการอื่น แต่ถ้าผู้ที่จะสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายมีสัญชาติไทย จะทำตามแบบที่กำหนดไว้ตามกฎหมายไทยหรือกฎหมายแห่งประเทศที่ทำการสมรสนั้นก็ได้ หากคู่สมรสประสงค์จะจดทะเบียนตามกฎหมายไทยก็ให้พนักงานทูตหรือกงสุลไทยเป็น

³⁹ มาตรา 4 (1) พระราชบัญญัติให้ใช้บทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2477.

⁴⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 496/2483 (พลงกูรธรรมพิชญ์ วิเศษธรรมธาดา นิติศาสตรบัณฑิต) ระหว่าง นายเปี่ยม ทองเรือง โจทก์ นางตั้ง สันชัย กับพวก จำเลย.

⁴¹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 147-148.

นายทะเบียนผู้รับจดทะเบียนตามมาตรา 1459⁴² สำหรับการจดทะเบียนสมรสระหว่างคนไทยกับคนต่างประเทศ หรือคนต่างประเทศด้วยกันในประเทศไทย ป.พ.พ. บรรพ 5 มิได้กำหนดเงื่อนไขของการสมรสว่าจะต้องเป็นไปตามกฎหมายใด ดังนั้นจึงต้องนำบทบัญญัติของ พ.ร.บ. ว่าด้วยการจัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481 มาตรา 19 มาใช้บังคับ คือ เงื่อนไขของการสมรสให้เป็นไปตามกฎหมายสัญชาติของคู่กรณีแต่ละฝ่ายในขณะที่ทำการสมรส และถึงแม้คนไทยด้วยกันจะทำการสมรสในต่างประเทศ ถ้าหากประเทศนั้นไม่มีความสัมพันธ์กับประเทศไทย คือ ไม่มีสถานทูตก็ไม่อาจจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายไทยได้⁴³

2.2 ความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยมิได้สมรส⁴⁴

การอยู่ร่วมกันโดยไม่สมรส เป็นความสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดความผูกพันกันในสถานะของความเป็นสามีภริยาตามความเป็นจริง ซึ่งในแต่ละประเทศก็มีรูปแบบของความสัมพันธ์ดังกล่าวที่ยาวนานเพียงพอกับการสมรส แต่การจะยอมรับพฤติกรรมดังกล่าวของคู่ที่เข้ามาอยู่ร่วมกันให้มีสถานะเท่าเทียมกับคู่สมรสหรือไม่ นั้น ก็ขึ้นอยู่กับกรอบกฎหมายของแต่ละประเทศนั้นๆ บางประเทศไม่ให้สิทธิชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรสมีสิทธิใดๆ เลยตามกฎหมายลักษณะครอบครัว บางประเทศให้สิทธิในเรื่องบางประการที่นำกฎหมายลักษณะครอบครัวมาใช้กับชายหญิงดังกล่าวได้ และบางประเทศก็ได้บัญญัติกฎหมายขึ้นมารับรองการอยู่ร่วมกันดังกล่าว แต่สำหรับประเทศไทยไม่มีกฎหมายลักษณะใดให้การรับรองชายหญิงดังกล่าวเลย มีเพียงการแบ่งทรัพย์สินที่ทำมาหาได้ร่วมกันในรูปแบบของกรรมสิทธิ์ร่วมเท่านั้น ซึ่งจะมีสิทธิหรือหน้าที่ใดๆ ตามกฎหมายมากกว่านี้หรือไม่ จะได้อีกถึงในลำดับต่อไป

ในปัจจุบัน กฎหมายแต่ละประเทศให้ความสนใจในเรื่องของการศึกษาจำนวนสถิติของประชากร มีการให้ความสำคัญกับเรื่องการสำรวจประชากร ซึ่งสำนักงานสถิติในแต่ละประเทศเริ่มสนใจและให้ความสำคัญกับเรื่องครอบครัวมากขึ้น ทั้งด้านสถานะในครอบครัวของคู่สามีภริยา การสมรสและการอยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส ซึ่งจากการศึกษาพบว่ามีอัตราการเพิ่มขึ้นของคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรสเป็นจำนวนเปอร์เซ็นต์ที่สูงขึ้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา จากการสำรวจของสำนักงานสำมะโนประชากร U.S. Bureau of The Census ในปี ค.ศ. 1970 มีคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้

⁴² มาตรา 1459 การสมรสในต่างประเทศระหว่างคนที่มีสัญชาติไทยด้วยกัน หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสัญชาติไทย จะทำตามแบบที่กำหนดไว้ตามกฎหมายไทยหรือกฎหมายแห่งประเทศนั้นก็ได้อ

ในกรณีที่คู่สมรสประสงค์จะจดทะเบียนตามกฎหมายไทย ให้พนักงานทูตหรือกงสุลไทยเป็นผู้รับจดทะเบียน

⁴³ ชาดิชชา อัครวิบูลย์. เล่มเดิม. หน้า 161-162.

⁴⁴ พັນนี หาญเทพินทร์. เล่มเดิม. หน้า 16-19.

สมรสจำนวนทั้งหมด 523,000 คู่ แต่ต่อมาในปี ค.ศ. 1995 ผ่านมา 25 ปี มีคู่ที่มีได้สมรสเพิ่มขึ้นเป็น 3,668,000 คู่ ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่า มีคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรสเพิ่มขึ้นสูงมาก จนอาจกล่าวได้ว่าการเพิ่มขึ้นดังกล่าวเป็นการขึ้นแบบจรวด หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Skyrocketed เปรียบเหมือนกับการเดินทางของจรวด เป็นการพุ่งสูงขึ้นไปบนท้องฟ้า ดังนั้นเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับเพิ่มขึ้นของคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส ซึ่งก็เป็นการเพิ่มจำนวนขึ้นแบบพุ่งสูงขึ้นไปเหมือนกับจรวดเช่นกัน จะเห็นได้ว่ารูปแบบของความสัมพันธ์ในเรื่องการสมรสที่ได้ปฏิบัติกันมาอย่างช้านาน จนกลายมาเป็นประเพณีของการสมรสในประเทศแถบตะวันตก ได้ถูกเปลี่ยนแปลงมาเป็นเวลานานแล้ว จึงทำให้หลักในเรื่องการสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมายไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป เพราะความต่างกันของวิถีปฏิบัติในเรื่องการสมรส ทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นที่แพร่หลายมากกว่าในมุมมองของความสะดวกสบายและความเป็นอิสระในการดำรงชีวิต

ในประเทศอังกฤษ ชายหญิงที่เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่บุคคลดังกล่าวมักจะปกปิดสถานการณ์ใช้ชีวิตคู่ สาเหตุเพราะการไม่ยอมรับของสังคมต่อบุคคลที่ไม่ได้ผ่านพิธีกรรมการสมรสที่ศักดิ์สิทธิ์ และรัฐบาลสมัยก่อนก็ไม่ได้มีการส่งเสริมให้มีการอยู่กินกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส ซึ่งเห็นว่าการไม่จดทะเบียนสมรสของหญิงทำให้วิถีชีวิตไม่ต่างไปจากการเป็น โสเภณี ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรมอันดีและขัดต่อความสงบเรียบร้อยในยุคนั้น เพราะมีความสัมพันธ์ทางเพศโดยมีค่าตอบแทนเป็นเงินไม่ใช่ความต้องการที่จะมีครอบครัวอย่างจริงจัง การสร้างครอบครัวต้องเกิดขึ้นมาจากความรักและความศรัทธาของทั้ง 2 ฝ่าย เช่นเดียวกับประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งก็เป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับการสมรสที่ถูกต้องตามประเพณีเช่นกัน ความศักดิ์สิทธิ์ของโบสถ์ พิธีกรรม มีความสำคัญต่อการเริ่มต้นชีวิตคู่ แต่ปัจจุบันอัตราการเพิ่มของสถิติการอยู่ร่วมกันของชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรสมีมากขึ้นตามลำดับ ทำให้สะท้อนให้เห็นถึงสัญญาณของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมซึ่งเกิดความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ขึ้นมา เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกันเองโดยปราศจากข้อกำหนดทางกฎหมายหรือบทลงโทษทางศาสนา และผลที่ได้จากการอยู่ร่วมกันก็คืออิสระในเรื่องเพศสัมพันธ์ การช่วยกันออกค่าใช้จ่ายภายในที่พักอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทุกด้าน และสามารถมองไปถึงเหตุผลอีกประการหนึ่ง ซึ่งทำให้จำนวนชายหญิงที่อยู่ร่วมกันในประเทศสหรัฐอเมริกาไม่มีทีท่าว่าจะลดถอยลง ซึ่งก็คือหลีกเลี่ยงความต่างพร้อยอันเกิดจากการหย่าร้างนั่นเอง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าระบบกฎหมายต่างประเทศถือว่าการสมรสเป็นพิธีการอันศักดิ์สิทธิ์ เป็นการหล่อหลอมรวมกันของบุคคลทั้งสองฝ่ายในการที่จะเข้ามาอยู่ร่วมกันภายใต้หลักการที่เกิดจากจารีตประเพณีอันดีงามซึ่งได้พัฒนาสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนในประเทศออสเตรเลีย และประเทศแคนาดา ก็มีความเป็นมาของการอยู่ร่วมกันที่ยาวนานเช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ และประเทศสหรัฐอเมริกา คือในประเทศออสเตรเลียมีความพยายามที่จะผลักดันการอยู่ร่วมกันตามความเป็นจริง (*De facto relationship*) ให้มีผลไปในทิศทาง

เกี่ยวกับการสมรส สาเหตุเพราะอัตราการเพิ่มขึ้นของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันตามความเป็นจริงมีมากกว่าการเพิ่มขึ้นของกลุ่มสมรสตามกฎหมาย ส่วนในประเทศแคนาดามีการบัญญัติกฎหมายในเรื่องของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้ครอบคลุมไปถึงการอยู่ร่วมกันโดยไม่สมรส ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในเรื่องดังกล่าว

การอยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรสตามกฎหมายต่างประเทศทั้งสองระบบ อาจจะมีคำที่ใช้เรียกความสัมพันธ์ดังกล่าวแตกต่างกันออกไป เช่น Cohabitation, Common-law relationships, Unmarried relationships, De facto relationship, Concubinage, Non-marital cohabitation, Living together เป็นต้น ซึ่งก็มีหลักเกณฑ์และเหตุผลที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ แต่ท้ายที่สุดแล้วความหมายโดยรวมของการอยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรส ก็หมายความถึง การเข้ามาสร้างความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยา (Marriage-like relationship) โดยปราศจากการสมรส เพื่อก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ระหว่างกัน แม้สิทธิหน้าที่นั้นจะไม่เท่าเทียมกับสิทธิของกลุ่มสมรสตามกฎหมาย แต่ในบางประเทศก็ได้ให้การรับรองถึงสิทธิดังกล่าวนี้ โดยได้มีการออกกฎหมายมารองรับความสัมพันธ์ หรือนำหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาปรับใช้ แต่ในบางประเทศก็ไม่ได้ให้การรับรองหรือยอมรับสิทธิต่างๆ เหล่านี้เลย ดังนั้นการอยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรสจึงก่อให้เกิดผลของความสัมพันธ์ในประเด็นของสิทธิและหน้าที่ของชายหญิงเหล่านั้นแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกันกับประเทศต่างๆข้างต้น ปัจจุบันอัตราการอยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรสมีเพิ่มมากขึ้น จากความก้าวหน้าทางสังคมและการรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามา ทำให้การสมรสที่มีมาแต่เดิม ได้ถูกมองข้ามไป อย่างไรก็ตามการสมรสก็ยังคงถือได้ว่าอยู่คู่กับวัฒนธรรมและประเพณีโบราณตามแบบฉบับของไทย โดยถือเป็นสถานะหนึ่งภายใต้การยอมรับของสังคมควบคู่ไปกับสถานะของสามีภรรยาตามความเป็นจริง หรือสามีภรรยาโดยพฤตินัย แต่ไทยก็ไม่มีกฎหมายรับรองความสัมพันธ์ดังกล่าวมากไปกว่าการแบ่งทรัพย์สินในรูปแบบของกรรมสิทธิ์รวม กรณีมีการแยกทางกันเกิดขึ้น จึงทำให้เกิดความคิดที่ว่า การอยู่ร่วมกัน ไม่ได้ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ใดๆ ระหว่างคู่ชายหญิงที่เข้ามาอยู่กันฉันสามีภรรยา โดยมิได้ทำการสมรสกัน ให้ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเหตุผลใดก็ตาม และจากสภาวะสังคมในยุคปัจจุบันความเจริญทางวัตถุเข้ามาควบคู่กับความเจริญทางจิตใจ การเปลี่ยนแปลงความคิดในเรื่องการสมรสมาเป็นการอยู่ร่วมกัน โดยมิได้สมรสอาจจะเกิดจากการรับอิทธิพลหรือแนวความคิดจากตะวันตก ซึ่งเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสังคมไทยถึงผลที่จะได้รับ อาจจะไม่มากเท่ากับประเทศที่ให้การยอมรับถึงเรื่องดังกล่าว

ในสังคมไทยมีปัญหาถึงการกล่าวถึงชายหญิงที่อยู่กันด้วยกันฉันสามีภรรยา โดยมิได้จดทะเบียนสมรสกันนั้น การจะเรียกฐานะของบุคคลดังกล่าวให้เหมาะสมและสอดคล้องกับ

กฎหมายทั่วไปคือกฎหมายครอบครัวนั้นคงต้องใช้ความรอบคอบมากที่สุด เพราะอาจมีผลกระทบด้านอื่นๆ เช่น ด้านสังคม ด้านจิตวิทยา และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนต่อชายหญิงนั้นและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น บุตร บิดามารดาของชายหญิงนั้น เนื่องจากเป็นเรื่องสถาบันครอบครัว จารีต ประเพณี จริยธรรม และความเลื่อมใสศรัทธาต่อบุคคลนั้นด้วย ทั้งนี้ไม่ว่าจะใช้ข้อความดังที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ ที่เรียกกันว่าสามีนอกสมรสหรือภริยานอกสมรส ซึ่งฝ่ายหลังนี้มีการกล่าวอ้างกันมาก ออกจะไม่เป็นธรรมแก่หญิง ส่วนที่ใกล้เคียงตามที่เทียบเคียงกับกฎหมายครอบครัวมรดกก็คือสามีไม่ชอบด้วยกฎหมายของภริยา หรือภริยาไม่ชอบด้วยกฎหมายของสามี ซึ่งฟังแล้วก็มีผลกระทบต่อความรู้สึกอยู่เช่นเดียวกัน ความจริงแล้วความมุ่งหมายของผู้ที่คิดคำน่าจะหมายถึงชายหญิงที่เขาอยู่กับด้วยกันฉันสามีภริยาจริงๆ ทำนองเดียวกันกับชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกัน หากแต่เขาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันมาตั้งแต่แรกไม่ว่าจะมีเจตนาอื่นซ่อนเร้นอยู่ในใจเพราะเหตุใดก็ตามซึ่งชายหญิงนั้นเขาย่อมรู้จักดี แต่ประการสำคัญก็คือเขามีความประสงค์หรือเจตนาเป็นสามีภริยากันจริงๆ เช่น อยู่กินด้วยกันที่บ้านเดียวกัน มีบุตรด้วยกัน โดยชายหญิงมิได้ไปจดทะเบียนสมรสกับหญิงหรือชายอื่น การเป็นสามีภริยาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น ย่อมไม่ใช่สามีภริยาตามกฎหมายว่าด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แน่นอน⁴⁵

⁴⁵ พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา. (2544, กรกฎาคม). “ข้อคิดทางกฎหมายของสามีภริยาที่ชอบด้วยกฎหมายกับที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย.” เอกสารภาษีอากร, 20, 238. หน้า 76.

บทที่ 3

การสมรสตามกฎหมายต่างประเทศเปรียบเทียบกับประเทศไทย

แต่ละประเทศมีที่มาของกฎหมายครอบครัวแตกต่างกันออกไปในแต่ละระบบกฎหมาย ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) เป็นระบบที่ไม่ใช้ประมวลกฎหมาย ในที่นี้จะขอกล่าวถึงประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) คือ ประเทศอังกฤษ การสมรสในประเทศอังกฤษมีการกระทำพิธีทางศาสนาในโบสถ์ ซึ่งต้องทำต่อหน้าพยาน 2 คน และจะต้องมีการจดทะเบียนสมรสโดยพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ ซึ่งถ้าเป็นการสมรสแบบ Church of England การสมรสจะสมบูรณ์ต่อเมื่อมีการประกาศการสมรสและมีใบอนุญาตการสมรสจากหัวหน้าบาทหลวง¹

ในส่วนของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) นั้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึง 2 ประเทศ คือ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน การสมรสในประเทศฝรั่งเศสต้องมีพิธีการประกาศการสมรส โดยเจ้าหน้าที่ในทางทะเบียนราษฎร และมีพยานอย่างน้อย 2 คน จากนั้นต้องมีการจดทะเบียนสมรส การสมรสจึงจะสมบูรณ์มีผลบังคับได้ตามกฎหมาย²

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นประเทศทางซีกโลกตะวันออก เป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) และมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับประเทศไทยของเรา การสมรสของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนจะเป็นการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย ก็ต่อเมื่อมีการจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียนเหมือนกัน

ในที่นี้จะศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรส ของประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส สาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศไทย โดยศึกษาเปรียบเทียบถึงข้อดี ข้อเสียของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรสและไม่จดทะเบียนสมรส เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขข้อเสีย และชี้ให้เห็นข้อดีของการจดทะเบียนสมรสของไทย

¹ Philip S.James. (1976). **Introduction to English Law**. P. 501-502.

² Amos and Walton's. (1967). **Introduction to French Law 3rd edition**. P. 61.

3.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรสและไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายต่างประเทศ

3.1.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายฝรั่งเศส³

ตามระบบกฎหมายฝรั่งเศส การสมรส (Le Mariage) เป็นนิติกรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัวอันเป็นสถาบันหลักที่สำคัญทางสังคมและทำให้สถานะของบุคคลจากชายหญิงกลายเป็นนิติฐานะของกลุ่มสมรสโดยผลของกฎหมาย การสมรสตามกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสจึงก่อให้เกิดสิทธิของกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่ายตามที่บัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่ง (“Droit Civil”)⁴ ในหัวข้อที่ 5 ว่าด้วยเรื่องการสมรส (“Du mariage”) และในหัวข้อที่ 6 ว่าด้วยเรื่องการหย่า (“Du divorce”) ซึ่งในที่นี่จะขอแบ่งพิจารณาเป็นส่วนดังต่อไปนี้

1) เรื่องความซื่อสัตย์สุจริตและการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดู

ตามกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสเมื่อชายหญิงได้ทำการสมรสกันแล้ว โดยผลของกฎหมายถือเสมือนว่า คู่สมรสทั้งสองนั้นเป็นครอบครัวเดียวกันแล้ว ซึ่งในมาตรา 212 ของประมวลกฎหมายแพ่งได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า เมื่อชายหญิงได้ทำการสมรสกันแล้ว คู่สมรสทั้งสองมีหน้าที่ต้องให้ความเคารพซึ่งกันและกัน ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน และมีหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันตามสมควรแก่ฐานะและสภาพความเป็นอยู่ด้วย⁵

2) สิทธิในการทำนิติกรรม

เมื่อชายหญิงได้ทำการสมรสกันแล้ว กฎหมายฝรั่งเศสถือว่าสถานะของชายหญิงดังกล่าวนี้ได้เปลี่ยนเป็นสถานะของกลุ่มสมรสแล้ว ซึ่งทำให้สิทธิในการทำนิติกรรมบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรส เช่น สัญญาซื้อขายทรัพย์สินอันเป็นสินสมรส หรือนิติกรรมสัญญาอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินดังกล่าวนี้ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะทำนิติกรรมโดยมิได้รับความยินยอมจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ แต่บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวนี้ได้กำหนดหลักข้อยกเว้นไว้ คือ หากคู่สมรสทั้งสองฝ่ายได้มีการตกลงกันเป็นอย่างอื่นโดยทำเป็นข้อตกลงในสัญญาก่อนแต่งงาน หรือโดยบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายลักษณะแพ่งนี้⁶ คู่สมรสนั้นก็สามารถทำนิติกรรมตามข้อตกลงดังกล่าวได้โดยลำพัง อย่างไรก็ตาม คู่สมรสฝ่ายหนึ่งสามารถที่จะร้องขอต่อ

³ “Le Mariage”, Retrieved February 18, 2009, from <http://danc.free.fr/famille/index.htm>

⁴ “Civil Code”, Retrieved February 14, 2009, from <http://legifrance.gouv.fr>

⁵ Article 212 “Les époux se doivent mutuellement respect, fidélité, secours, assistance.”

⁶ Article 216 “Chaque époux a la pleine capacité de droit ; mais ses droits et pouvoirs peuvent être limités par l’effet du régime matrimonial et des dispositions du présent chapitre.”

ศาลในเขตอำนาจให้มีคำสั่งอนุญาตให้ตนเข้าทำนิติกรรมบางอย่างได้โดยลำพัง หากเข้าใจว่านิติกรรมดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว และคู่สมรสอีกฝ่ายได้ปฏิเสธที่จะให้ความยินยอมโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของครอบครัว (the interest of the family)⁷ ดังกล่าวนี้นอกจากนี้ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจะเข้าทำนิติกรรมใดๆอันเกี่ยวข้องกับครอบครัว หรือการศึกษาเล่าเรียนของบุตร กฎหมายอนุญาตให้คู่สมรสฝ่ายนั้นสามารถดำเนินการได้โดยลำพัง และให้ถือว่า ภาระหนี้สินใดๆอันเกิดจากนิติกรรมดังกล่าวนี้เป็นหนี้ร่วมของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งด้วยโดยผลของกฎหมาย⁸

3) สิทธิในการใช้ชื่อสกุล

สิทธิในการใช้ชื่อสกุลของคู่สมรสนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งในส่วนที่ว่าด้วยการสมรส มิได้บัญญัติไว้โดยตรง จึงจำเป็นต้องนำบทบัญญัติของกฎหมายในเรื่องการหย่าตามมาตรา 264 วรรคแรก⁹ มาวิเคราะห์ ซึ่งสรุปได้ว่า เมื่อสามีภรรยาหย่าขาดจากกันสิทธิในการใช้นามสกุลของคู่สมรสแต่ละฝ่ายจะสิ้นสุดลงทันทีโดยผลของกฎหมาย ในทางประเพณีปฏิบัติเมื่อหญิงทำการสมรสแล้วก็มักจะเปลี่ยนนามสกุลเดิมจากนามสกุลของตนเป็นนามสกุลของคู่สมรส แต่กฎหมายมิได้บัญญัติว่า เมื่อหญิงทำการสมรสแล้วต้องเปลี่ยนนามสกุลเดิมจากนามสกุลของตนเป็นนามสกุลของคู่สมรสด้วย กฎหมายเพียงแต่บัญญัติว่า เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงโดยการหย่า คู่สมรสแต่ละฝ่ายต้องกลับมาใช้นามสกุลเดิมของตนเท่านั้น ดังนั้นสิทธิในการใช้ชื่อสกุล จึงเป็นเพียงสิทธิของฝ่ายหญิงเท่านั้นที่จะเลือกว่า จะใช้นามสกุลของฝ่ายชายหรือไม่ สิทธิดังกล่าวนี้จึงมิได้เป็นหน้าที่ตามที่

⁷ Article 217 “Un époux peut être autorisé par justice à passer seul un acte pour lequel le concours ou le consentement de son conjoint serait nécessaire, si celui-ci est hors d'état de manifester sa volonté ou si son refus n'est pas justifié par l'intérêt de la famille.” “L'acte passé dans les conditions fixées par l'autorisation de justice est opposable à l'époux dont le concours ou le consentement a fait défaut, sans qu'il en résulte à sa charge aucune obligation personnelle.”

⁸ Article 220 “Chacun des époux a pouvoir pour passer seul les contrats qui ont pour objet l'entretien du ménage ou l'éducation des enfants : toute dette ainsi contractée par l'un oblige l'autre solidairement.” “La solidarité n'a pas lieu, néanmoins, pour des dépenses manifestement excessives, eu égard au train de vie du ménage, à l'utilité ou à l'inutilité de l'opération, à la bonne ou mauvaise foi du tiers contractant.” “Elle n'a pas lieu non plus, s'ils n'ont été conclus du consentement des deux époux, pour les achats à tempérament ni pour les emprunts à moins que ces derniers ne portent sur des sommes modestes nécessaires aux besoins de la vie courante.”

⁹ Article 264 “A la suite du divorce, chacun des époux perd l'usage du nom de son conjoint.”

กฎหมายบังคับให้ปฏิบัติแต่ประการใด ดังนั้น แม้หญิงจะได้ทำการสมรสแล้วก็ตาม หญิงนั้นก็ยังคงมีสิทธิที่จะใช้นามสกุลของเดิมของตนได้อยู่

4) สิทธิในการดูแลและปกครองบุตร

การสมรสตามกฎหมายก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ร่วมกันในการปกครองดูแลบุตรในทุกๆ เรื่อง เช่น เรื่องของความเป็นอยู่ เช่น ค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูบุตร ค่าเดินทาง ค่ากินอยู่ เป็นต้น เรื่องของการอบรมศีลธรรม เรื่องของการศึกษาเล่าเรียนของบุตรและในเรื่องอนาคตของบุตร¹⁰ อย่างไรก็ตามก็ดี คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถที่จะดูแลจัดการหรือเข้าทำนิติกรรมใดๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการให้การศึกษาแก่บุตร โดยลำพังได้ และให้มีผลผูกพันคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง โดยผลของกฎหมายด้วย¹¹

5) สิทธิในเรื่องทรัพย์สิน

ในกรณีที่คู่สมรสได้ทำข้อตกลงกันไว้เป็นสัญญาก่อนสมรส ก็ให้ถือปฏิบัติกันตามที่ได้ตกลงกันไว้ แต่ในกรณีที่คู่สมรสมิได้ทำเป็นข้อตกลงกันไว้ กฎหมายกำหนดให้รายได้ทั่วไป เช่น เงินเดือน หรือค่าจ้าง ถือเป็นส่วนตัวของใครของมัน สำหรับทรัพย์สินอย่างอื่นนอกเหนือจากนี้ เว้นแต่จะได้รับการมาทางมรดก ให้ถือเป็นสินสมรสของคู่สมรส¹²

6) ความรับผิดชอบในหนี้สิน

ความสัมพันธ์ในกรณีเกิดความรับผิดชอบในหนี้สินขึ้น กฎหมายกำหนดให้ต่างฝ่ายต่างต้องรับผิดชอบในหนี้ที่ตนก่อขึ้น เว้นแต่เป็นกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ก่อหนี้สินขึ้น โดยมี

¹⁰ Article 213 “Les époux assurent ensemble la direction morale et matérielle de la famille. Ils pourvoient à l'éducation des enfants et préparent leur avenir.”

¹¹ Article 220 “Chacun des époux a pouvoir pour passer seul les contrats qui ont pour objet l'entretien du ménage ou l'éducation des enfants: toute dette ainsi contractée par l'un oblige l'autre solidairement.” “La solidarité n'a pas lieu, néanmoins, pour des dépenses manifestement excessives, eu égard au train de vie du ménage, à l'utilité ou à l'inutilité de l'opération, à la bonne ou mauvaise foi du tiers contractant.” “Elle n'a pas lieu non plus, s'ils n'ont été conclus du consentement des deux époux, pour les achats à tempérament ni pour les emprunts à moins que ces derniers ne portent sur des sommes modestes nécessaires aux besoins de la vie courante.”

¹² “Le Mariage”, Retrieved February 18, 2009, from <http://danc.free.fr/famille/index.htm>

วัตถุประสงค์เกี่ยวข้องกับครอบครัว หรือการศึกษาเล่าเรียนของบุตร กฎหมายบังคับให้คู่สมรสอีกฝ่ายต้องรับผิดชอบในหนี้สินดังกล่าวในฐานะลูกหนี้ร่วมโดยผลของกฎหมายด้วย¹³

7) สิทธิในการรับมรดก

เมื่อคู่สมรสฝ่ายหนึ่งได้เสียชีวิตลง คู่สมรสที่เหลืออยู่และทายาทตามที่ระบุไว้ในกฎหมายแพ่งย่อมมีสิทธิตามกฎหมายในการรับมรดกของคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิตลงได้¹⁴ โดยในกรณีที่มี

(1) ทายาทเป็นบุตรและคู่สมรส คู่สมรสที่เหลืออยู่มีสิทธิที่จะเลือกระหว่างการได้สิทธิเก็บกิน หรือการได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมรดก ซึ่งหากคู่สมรสดังกล่าวได้เลือกการได้สิทธิเก็บกิน กฎหมายกำหนดให้คู่สมรสนั้นได้สิทธิถือครองทรัพย์สินในกองมรดกทั้งหมด แต่หากคู่สมรสดังกล่าวตัดสินใจเลือกที่จะได้กรรมสิทธิ์ กฎหมายกำหนดให้แบ่งทรัพย์สินมรดกให้แก่คู่สมรสหนึ่งส่วน และให้แก่บุตรที่เกิดจากคู่สมรสนั้นอีกหนึ่งส่วน และหากเจ้ามรดกมีบุตรซึ่งมิได้เกิดกับคู่สมรสที่เหลืออยู่ กฎหมายกำหนดให้แบ่งทรัพย์สินมรดกให้แก่บุตรนั้นอีกหนึ่งส่วนด้วย¹⁵

(2) ในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีบุตรแต่มีบิดามารดาที่ยังมีชีวิตอยู่ กฎหมายกำหนดให้แบ่งทรัพย์สินมรดกให้แก่บิดามารดาครึ่งหนึ่ง และอีกครึ่งหนึ่งให้แบ่งแก่คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่¹⁶

¹³ Article 220 “Chacun des époux a pouvoir pour passer seul les contrats qui ont pour objet l'entretien du ménage ou l'éducation des enfants : toute dette ainsi contractée par l'un oblige l'autre solidairement.”
“La solidarité n'a pas lieu, néanmoins, pour des dépenses manifestement excessives, eu égard au train de vie du ménage, à l'utilité ou à l'inutilité de l'opération, à la bonne ou mauvaise foi du tiers contractant.” “Elle n'a pas lieu non plus, s'ils n'ont été conclus du consentement des deux époux, pour les achats à tempérament ni pour les emprunts à moins que ces derniers ne portent sur des sommes modestes nécessaires aux besoins de la vie courante.”

¹⁴ Article 731 “La succession est dévolue par la loi aux parents et au conjoint successibles du défunt dans les conditions définies ci-après.”

¹⁵ Article 757 “Si l'époux prédécédé laisse des enfants ou descendants, le conjoint survivant recueille, à son choix, l'usufruit de la totalité des biens existants ou la propriété du quart des biens lorsque tous les enfants sont issus des deux époux et la propriété du quart en présence d'un ou plusieurs enfants qui ne sont pas issus des deux époux.”

¹⁶ Article 757-1 “Si, à défaut d'enfants ou de descendants, le défunt laisse ses père et mère, le conjoint survivant recueille la moitié des biens. L'autre moitié est dévolue pour un quart au père et pour un quart à la mère.” “Quand le père ou la mère est prédécédé, la part qui lui serait revenue échoit au conjoint survivant.”

(3) ในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีบุตรหรือบิดามารดา กฎหมายกำหนดให้ทรัพย์สินมรดกทั้งหมดตกแก่คู่สมรส¹⁷ อย่างไรก็ตาม หากคู่สมรสไม่ยอมใช้สิทธิเลือกว่า จะใช้สิทธิใดภายในสามเดือนหลังจากเจ้ามรดกเสียชีวิต ให้ถือว่าคู่สมรสเลือกถือสิทธิเก็บกินโดยปริยาย¹⁸

8) สิทธิในการเช่า

ในกรณีที่ผู้ให้เช่าเสียชีวิต คู่สมรสที่เหลืออยู่สามารถเช่าสืบสิทธิในการเช่าตามข้อสัญญาเดิมที่ผู้เช่าและผู้ให้เช่ามีต่อกันตามเดิมต่อไปอีก 1 ปีนับแต่วันที่ผู้ให้เช่าถึงแก่ความตาย¹⁹

9) การสิ้นสุดของการสมรส

การสิ้นสุดของการสมรสตามกฎหมายเกิดขึ้นได้โดย 2 กรณี กรณีแรกเกิดขึ้นโดยการตายของคู่สมรส ส่วนกรณีที่สองเกิดขึ้นโดยการหย่าตามกฎหมาย²⁰ ซึ่งการสิ้นสุดของการสมรสทำให้สถานะของคู่สมรสสิ้นสุดลงด้วย อย่างไรก็ตาม กฎหมายกำหนดไว้โดยชัดเจนว่า เมื่อมีการหย่ากันเกิดขึ้น หากมิได้มีข้อตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น ศาลมีหน้าที่ต้องกำหนดให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่ดูแลปกครองบุตรต่อไปโดยพิจารณาจากความเหมาะสมและสภาพแวดล้อมที่ดีที่สุดสำหรับเด็ก²¹

3.1.2 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายฝรั่งเศส

ในประเทศฝรั่งเศส การอยู่กินกันฉันสามีภรรยา (Concubinage) โดยไม่จดทะเบียนสมรส มีลักษณะของการอยู่กินกันฉันสามีภรรยา ดังนี้

¹⁷ Article 757-2 “En l'absence d'enfants ou de descendants du défunt et de ses père et mère, le conjoint survivant recueille toute la succession.”

¹⁸ Article 758-3 “Tout héritier peut inviter par écrit le conjoint à exercer son option. Faute d'avoir pris parti par écrit dans les trois mois, le conjoint est réputé avoir opté pour l'usufruit. ”

¹⁹ Article 763 “Si, à l'époque du décès, le conjoint successible occupe effectivement, à titre d'habitation principale, un logement appartenant aux époux ou dépendant totalement de la succession, il a de plein droit, pendant une année, la jouissance gratuite de ce logement, ainsi que du mobilier, compris dans la succession, qui le garnit.” “Si son habitation était assurée au moyen d'un bail à loyer ou d'un logement appartenant pour partie indivise au défunt, les loyers ou l'indemnité d'occupation lui en seront remboursés par la succession pendant l'année, au fur et à mesure de leur acquittement.” “Les droits prévus au présent article sont réputés effets directs du mariage et non droits successoraux.” “Le présent article est d'ordre public.”

²⁰ Article 227 “Le mariage se dissout :

1° Par la mort de l'un des époux ;

2° Par le divorce légalement prononcé. ”

²¹ “Le Mariage” , Retrieved February 18, 2009 , from <http://danc.free.fr/famille/index.htm>.

- 1) การมีความสัมพันธ์ทางเพศในฐานะสามีภรรยา
- 2) อนุญาตสำหรับบุคคลต่างเพศ หรือเพศเดียวกันก็ได้
- 3) มีความมั่นคงของชีวิตคู่และระยะเวลาของความสัมพันธ์
- 4) มีการเปิดเผยสถานการณ์อยู่ร่วมกันต่อสาธารณชน

สำหรับการพิสูจน์ความสัมพันธ์ของชายหญิงว่าอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาหรือไม่ ได้มีแนวคิดในการนำวิธีการสร้างพยานหลักฐานมาใช้พิสูจน์ เช่น พยานหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ ใบรับรองการอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาโดยมิได้สมรส เอกสารเปิดเผยการอยู่ร่วมกัน ใบเสร็จค่าใช้จ่ายที่แสดงให้เห็นว่ามีการอยู่ร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งพยานหลักฐานดังกล่าวอาจทำขึ้นโดยบุคคลภายนอก เช่น ผู้ใกล้ชิดกับชายหญิงนั้น ซึ่งก็คือสมาชิกในครอบครัวของทั้งคู่ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง แต่การกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานดังกล่าวต้องระวังเรื่องการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลด้วย²² ส่วนอีกกรณีหนึ่งก็คือ พยานเอกสารที่นำมาโดยชายหญิงเอง เช่น หลักฐานในการอาศัยอยู่ที่เดียวกัน ซึ่งอาจดูได้จากใบเสร็จค่าเช่า หรือค่าไฟฟ้าซึ่งเป็นชื่อร่วมกัน รวมไปถึงการมีบุตร ซึ่งก็นำมาเป็นพยานหลักฐานในความสัมพันธ์ดังกล่าวได้เช่นกัน²³

ในส่วนผลของการอยู่กันฉันสามีภรรยา มีดังนี้

- (1) เรื่องความซื่อสัตย์สุจริต และการช่วยเหลืออุปการะซึ่งกันและกัน

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส ไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน และไม่มีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ดังนั้นไม่ว่าจะอยู่กันมานานเท่าใด ก็ไม่เกิดสิทธิหน้าที่ทางกฎหมายแต่อย่างใด

- (2) สิทธิในการเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู

ชายหญิงที่อยู่กันฉันสามีภรรยาไม่เกิดสิทธิในการเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่ายหนึ่ง กรณีที่มีการแยกทางกัน รวมถึงกรณีอีกฝ่ายหนึ่งมีผู้ เพราะการอยู่กันฉันสามีภรรยาที่ไม่มีหน้าที่ที่จะต้องซื่อสัตย์ต่อกันแต่อย่างใด

²² Jacqueline , RUBELLIN DEVICHI. (2001). **Droit de la famille**. P. 384.

²³ นับตั้งแต่ 8 มกราคม ค.ศ. 1993 รัฐสภาฝรั่งเศสได้กำหนดให้มีการออกเอกสารแสดงสถานการณ์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา เช่น บิดามารดาได้ให้กำเนิดบุตรและตกลงยอมรับบุตรร่วมกัน การกระทำดังกล่าวนำมาเป็นเหตุผลประกอบในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ การยอมรับที่จะใช้อำนาจปกครองบุตรของทั้งสองฝ่ายแสดงให้เห็นว่ายังคงมีการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ดังนั้นทั้งคู่จึงมีสิทธิที่จะได้รับเอกสารแสดงสถานการณ์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน และการที่จะได้มาซึ่งเอกสารดังกล่าว ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรสสามารถที่จะยื่นเรื่อง ไปยังผู้พิพากษาศาลครอบครัว ซึ่งจะเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณาออกเอกสารนั้น

(3) สิทธิในการใช้ชื่อสกุล

หญิงที่อยู่กินกับชายโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส ไม่มีสิทธิใช้ชื่อสกุลของชาย ถือว่าการอยู่กินกันไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสถานะของบุคคล

(4) สิทธิในเรื่องบุตร

การอยู่กินกันฉันสามีภริยาก่อให้เกิดสิทธิร่วมกันในการดูแลบุตร เช่น การให้การศึกษา การอบรมดูแล แต่ไม่มีสิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน แต่ก็สามารถที่จะรับบุตรบุญธรรมฝ่ายเดียวในฐานะคนโสดได้

(5) เรื่องทรัพย์สิน

การอยู่กินกันฉันสามีภริยาไม่ก่อให้เกิดระบบสินสมรส เหมือนเช่นการจดทะเบียนสมรส ทรัพย์สินของฝ่ายใดก็ยังคงเป็นของฝ่ายนั้น เจ้าหนี้ของอีกฝ่ายหนึ่งจะมาบังคับเอา กับทรัพย์สินของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ เว้นแต่เป็นหนี้ร่วมกัน

(6) กรณีหนี้สิน

ต่างฝ่ายต่างต้องรับผิดชอบในหนี้สินและค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของตนเอง ไม่มีกฎหมายใดกำหนดให้ต้องร่วมรับผิดชอบในหนี้สินของอีกฝ่าย²⁴ ถ้ามีการช่วยเหลือกัน ก็เป็นการช่วยเหลือโดยสมัครใจ อีกฝ่ายจะฟ้องเรียกร้องให้ช่วยเหลือไม่ได้

(7) เรื่องภาษี

ถือว่าคู่ที่อยู่กินกันโดยมิได้สมรส แฉงรายได้ของตนแยกออกจากกัน ต่างฝ่ายต่างเสียภาษีในสถานะของคนโสด ดังนั้นถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มีรายได้ ก็จะไม่ถูกพิจารณาเพื่อกำหนดให้เสียภาษีครอบครัวร่วมกับคู่ของตน คู่ที่อยู่กินกันโดยมิได้สมรสจะเสียภาษีเฉพาะทรัพย์สินที่มีอยู่เท่านั้น ซึ่งก็เป็นภาษีที่คู่สมรสตามกฎหมายจะต้องจ่ายด้วยเช่นกัน²⁵

(8) สิทธิในการรับมรดก

ชายหญิงที่อยู่กินกันฉันสามีภริยา ไม่มีความผูกพันทางกฎหมาย ไม่เป็นทายาท โดยธรรมชาติของกันและกัน ดังนั้นหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีสิทธิได้รับมรดกของผู้เสียชีวิตในฐานะทายาทโดยธรรม อีกทั้งยังไม่สามารถถือเอากรรมสิทธิ์ในเงินเก็บของฝ่ายที่เสียชีวิตได้

(9) สิทธิเรื่องการเช่า

สิทธิในการเช่าดูแลรักษาสถานที่เช่ากรณีผู้ให้เช่าเสียชีวิต กฎหมายกำหนดให้สิทธิดังกล่าวแก่ชายหญิงที่อยู่กินกันอย่างเปิดเผยกับผู้ให้เช่าเป็นระยะเวลา 1 ปีขึ้นไป สามารถที่จะ

²⁴ Ibid. p. 391.

²⁵ พจน์ี หาญเทพินทร์. เล่มเดิม. หน้า 26.

เข้ามาดูแลรักษาบ้านเรือนดังกล่าวแทนผู้ให้เช่าได้ สาเหตุก็เพื่อความต่อเนื่องของสัญญาเช่ามิให้สัญญาต้องระงับไปเพราะการเสียชีวิตของผู้ให้เช่า²⁶

10) สิทธิทางสวัสดิการสังคม

ได้รับการประกันสุขภาพการตั้งครุฑ แต่ฝ่ายชายต้องจัดหาเอกสารที่แสดงว่าหญิงอยู่ในความรับผิดชอบของคน เพื่อนำเอกสารดังกล่าวไปยื่นในการขอรับสิทธินั้น นอกจากนั้นยังมีการประกันการว่างงาน ประกันสุขภาพ ที่รัฐบาลมอบให้กับประชาชนในประเทศโดยไม่คำนึงว่าจะทำการสมรสกันตามกฎหมายหรือไม่ แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับคุณสมบัติที่หน่วยงานนั้นๆ กำหนดเอาไว้ด้วย²⁷

11) การสิ้นสุดการอยู่กินกันฉันสามีภริยา

ชายหญิงที่อยู่กินกันฉันสามีภริยา ไม่มีข้อผูกพันทางกฎหมาย การอยู่ร่วมกันเกิดจากความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย เมื่อไม่ประสงค์ที่จะอยู่กินกันต่อไป ก็สามารถแยกทางกันได้โดยอิสระ และการแยกทางกันก็ไม่ถือว่าเป็นความผิดในอันที่จะทำให้สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนจากกันได้ แต่มีแนวคำวินิจฉัยของศาลในการยอมรับความเสียหายของฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งและใช้เป็นเหตุผลประกอบในการจ่ายค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่มีการแยกทางกันเกิดขึ้น ซึ่งฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งจะได้รับการจ่ายเงินดังกล่าวก็ต่อเมื่อ มีสภาพการณ์อันแสดงให้เห็นถึงความผิดของผู้ทอดทิ้ง²⁸ เช่น เมื่อถูกทอดทิ้งทำให้ไร้ที่อยู่อาศัย เป็นต้น และฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งต้องแสดงให้เห็นว่าการแยกทางกันเป็นความผิดของอีกฝ่ายหนึ่ง

กรณีการสิ้นสุดการอยู่ร่วมกัน โดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ไม่เกิดสิทธิในการรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรม แต่ศาลก็ได้ยอมรับสิทธิในการได้รับค่าชดเชยกรณีที่สองฝ่ายที่เสียชีวิตจากอุบัติเหตุ ซึ่งการชดเชยค่าเสียหายกรณีนี้ให้ได้ทั้งกรณีเกิดความเสียหายต่อร่างกายและความเสียหายต่อจิตใจ

3.1.3 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายอังกฤษ

ตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) และกฎหมายอังกฤษ การสมรสทำให้ชายหญิงเป็น “หนึ่งเดียว” ที่จะครองคู่อยู่กินร่วมกันตลอดไปและมีผลถึงนิติฐานะของคู่สมรส

²⁶ แหล่งเดิม. หน้า 27.

²⁷ Jacqueline, RUBELLIN DEVICHI. Op.cit. p. 396-397.

²⁸ Ibid. p. 343.

ไม่เพียงแต่ระหว่างคู่สมรสกันเองแต่มีผลถึงความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสกับมหาชนโดยทั่วไปด้วย ซึ่งในที่นี้เราจะพิจารณาลักษณะที่สำคัญๆ 5 ประการ คือ ²⁹

1) การดำเนินคดีในศาล

พระราชบัญญัติการปฏิรูปกฎหมาย (ว่าด้วยสามีภริยา) ปี ค.ศ. 1989 (The Law Reform (Husband and Wife) Act 1989)ให้อำนาจศาลที่จะมีดุลยพินิจยับยั้งการดำเนินคดีในศาลกรณีสามีหรือภริยาฟ้องร้องกันเองในความคิดเกี่ยวกับละเมิดหรือสัญญา ถ้าศาลเห็นว่าไม่มีประโยชน์ไม่ว่าต่อฝ่ายใด หรือเป็นปัญหาที่สามารถยุติได้โดยการประนีประนอมตกลงกันตามมาตรา 17 พระราชบัญญัติว่าด้วยทรัพย์สินของหญิงมีสามี ปี ค.ศ. 1964 (The Married Woman's Property Act 1964)

2) หน้าที่ร่วมระหว่างสามีภริยา

โดยปกติสามีมีหน้าที่บำรุงเลี้ยงดูภริยาและบุตรตามฐานะและอัตตภาพ หรือหากอยู่ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งที่จำเป็นศาลอาจมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ตามมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการสมรส ภริยาสามารถฟ้องร้องสามีที่ละเลยหน้าที่ไม่เลี้ยงดูภริยาและบุตร และในทางกลับกันหากสามีขรา เจ็บป่วย หรือไร้ความสามารถก็อาจจะฟ้องร้องภริยาให้ทำหน้าที่เลี้ยงดูตนและบุตรได้ โดยคำนึงถึงสถานะ อาชีพ และความสามารถของภริยาประกอบด้วย

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความของศาลว่าด้วยเรื่องครอบครัว ปี ค.ศ. 1978 (The Domestic Proceedings and Magistrates' Court Act 1978)ให้อำนาจผู้พิพากษาที่จะมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่คู่สมรสอีกฝ่ายและบุตร ไม่ว่าจะเป็นการจ่ายเป็นคราวๆ หรือจ่ายทั้งจำนวนเพียงครั้งเดียว คำสั่งดังกล่าวมีได้เมื่อคู่สมรสมีคำขอมายังศาลโดยอาศัยเหตุดังต่อไปนี้

(1) คู่สมรสฝ่ายที่มีหน้าที่เลี้ยงดูไม่จ่ายเงินเลี้ยงดูแก่บุตรและคู่สมรสที่ร้องขอต่อศาล

(2) มีพฤติการณ์ที่แสดงว่าผู้ร้องขอไม่สามารถที่จะทนใช้ชีวิตคู่ร่วมกับอีกฝ่ายหนึ่งได้โดยฝ่ายนั้นยังคงมีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูตนอยู่

(3) อีกฝ่ายหนึ่งละทิ้งผู้ร้องขอต่อศาล

สำหรับจำนวนเงินค่าเลี้ยงดูที่ศาลจะกำหนดให้คู่สมรสฝ่ายที่มีหน้าที่ต้องจ่ายให้แก่ผู้ร้องขอนั้นศาลจะพิจารณาตามสภาพ ฐานะ ความสามารถ และอัตตภาพของฝ่ายนั้น

²⁹ ลาวินซ์ เชมะพันธุ์มนัส. เล่มเดิม. หน้า 126-128.

3) ผลของการสมรสที่มีต่อทรัพย์สินของคู่สมรส

ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) และกฎหมายอังกฤษ แต่ดั้งเดิมก็เช่นเดียวกับกฎหมายโรมันโบราณ กล่าวคือ ถ้าไม่มีข้อตกลงโดยชัดแจ้งเป็นอย่างอื่นแล้ว กฎหมายให้อ่านางสามีในการจัดการดูแลทรัพย์สินทั้งปวงของภริยา แต่ในปัจจุบันนี้ทรัพย์สินของภริยาก็ยังคงเป็นของภริยา การแบ่งแยกทรัพย์สินดังกล่าวในระหว่างสมรสจะเป็นเรื่องที่กำหนดกันในกฎหมายมากกว่าในทางปฏิบัติกันจริงๆ ในทางกฎหมายอาจจะมีการกล่าวถึงเรื่องที่สามีมิใช่ผู้ดูแลจัดการทรัพย์สินแต่เพียงผู้เดียวหรือมีการแบ่งแยกทรัพย์สินระหว่างกัน แต่ในสถานการณ์ที่เป็นจริงทรัพย์สินของคู่สมรสเป็น “ทรัพย์สินส่วนกลาง” ในพระราชบัญญัติทรัพย์สินของหญิงมีสามี ปี ค.ศ. 1964 (The Married Woman's Property Act 1964) ได้กำหนดบทบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินอื่นๆ ซึ่งแยกจากเงินส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งสามีมอบให้แก่ภริยาว่าในเบื้องต้นถือว่าเงินส่วนอื่นเป็นของสามีและภริยาโดยส่วนเท่าๆกัน และทรัพย์สินที่ได้มาร่วมกันเป็นของคู่สมรสตามส่วนที่แต่ละฝ่ายทำมาหาได้

ยิ่งกว่านั้นตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความว่าด้วยทรัพย์สินของคู่สมรส ปี ค.ศ. 1981 (The Matrimonial Proceedings and Property Act 1981) มาตรา 37 กำหนดว่าหากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายที่ทำให้ทรัพย์สินนอกวงเพิ่มขึ้นเป็นประโยชน์แก่คู่สมรส คู่สมรสฝ่ายนั้นย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินส่วนนั้นตามจำนวนที่ทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทั้งนี้อาจจะเป็นไปตามที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันหรือตามที่ศาลจะได้ตัดสิน

พระราชบัญญัติว่าด้วยที่อยู่อาศัย (เรือนหอ) ของคู่สมรส ปี ค.ศ. 1983 (The Matrimonial Homes Act 1983) มาตรา 1 (1) บัญญัติว่า “ถ้าคู่สมรสฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของหรือผู้มีสิทธิในเรือนหอ นั้น ไม่ว่าจะโดยสัญญา หรือโดยได้สิทธิเก็บกินในทรัพย์สินนั้น คู่สมรสฝ่ายนั้นเป็นผู้ครอบครองหรือเจ้าของ แต่อีกฝ่ายหนึ่งจะได้ “สิทธิอาศัย” ในเรือนหอ นั้น สิทธิดังกล่าวรวมไปถึงสิทธิที่จะไม่ถูกขับไล่จากเรือนหอ โดยปราศจากคำสั่งของศาล สิทธินี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในกรณีที่หญิงถูกทิ้งร้างไปก็ยังมีสิทธิอาศัยอยู่ในเรือนหอ นั้น ในกรณีนี้ “สิทธิอาศัย” ดังกล่าวเป็นสิทธิที่บุคคลภายนอกพึงต้องรับรู้โดยทางทะเบียนหากบุคคลภายนอกจะซื้อเรือนหอ ดังกล่าวต้องตรวจสอบถึงสิทธิอาศัยของคู่สมรสในเรื่องนั้นด้วยหรือในกรณีที่เจ้าของล้มละลายอย่างไรก็ตามสิทธิอาศัย ไม่ครอบคลุมไปถึงเครื่องตกแต่งและเฟอร์นิเจอร์ทั้งหลาย

ในกรณีที่คู่สมรสเลิกร้างกันโดยการหย่าก็จะมีการแบ่งแยกทรัพย์สินระหว่างคู่สมรสตามกฎหมาย รวมตลอดถึงการขายทรัพย์สินเพื่อนำเงินมาแบ่งแยกกัน แต่ไม่รวมถึงกรณีที่คู่สมรสถึงแก่กรรมซึ่งต้องว่ากล่าวกันตามกฎหมายมรดกต่อไป

4) การใช้กำลังหรือการกระทำรุนแรงต่อคู่สมรสและครอบครัว

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความเกี่ยวกับการใช้กำลังในคู่สมรสและครอบครัว ปี ค.ศ. 1976 (The Domestic Violence Act and Matrimonial Proceeding 1976) และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความของศาลว่าด้วยเรื่องครอบครัว ปี ค.ศ. 1978 (The Domestic Proceedings and Magistrates' Court Act 1978) ได้บัญญัติเกี่ยวกับเรื่อง “ภริยาที่ถูกใช้กำลังทุบตี” พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวให้อำนาจศาลชั้นต้นหรือศาลประจำถิ่นที่จะสั่งห้ามคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่กระทำการข่มเหงรังแกหรือถูกทำร้าย หรือให้แยกคู่สมรสที่ทำร้ายคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งออกไปอยู่ต่างหาก หรือในกรณีที่ผู้ร้องขอถูกขับไล่ออกจากบ้าน ศาลก็มีคำสั่งให้เข้ามาอยู่ในบ้านได้ และศาลยังมีอำนาจที่จะมีคำสั่งมิให้คู่สมรสที่ทำร้ายหรือขับไล่คู่สมรสอีกฝ่ายหยุดการกระทำดังกล่าวต่อไปอีกด้วย หากฝ่าฝืนอาจจะถูกจับขังหรือคุมขังผู้ฝ่าฝืนได้โดยห้ามการปล่อยตัว 24 ชั่วโมงหลังจากนั้น และจะถูกนำตัวไปพิจารณาในศาล แต่อำนาจการจับกุมคุมขังจะต้องอยู่ภายใต้สถานการณ์หรือกรณีพิเศษ ศาลสูงได้พิพากษาว่าในกรณีที่มีการขับไล่หรือแยกคู่สมรสที่ทำร้ายคู่สมรสอีกฝ่ายออกจากบ้านนั้น ศาลมีอำนาจที่จะกระทำได้แม้กระทั่งฝ่ายนั้นเป็นเจ้าของบ้านหรือเป็นเจ้าของร่วมในบ้านนั้น

5) การทำแท้ง

พระราชบัญญัติการทำแท้ง ปี ค.ศ. 1967 (The Abortion Act 1967) บัญญัติไว้ว่า การทำแท้งโดยชอบด้วยกฎหมายจะต้องกระทำโดยแพทย์และมีแพทย์รับรองอย่างน้อย 2 ท่านยืนยันว่าจำเป็นต้องมีการทำแท้งเพื่อสุขภาพของหญิงผู้เป็นมารดา ในกรณีนี้ชายผู้เป็นสามีไม่มีสิทธิที่จะระงับยับยั้งหรือห้ามการทำแท้ง

6) การสิ้นสุดแห่งการสมรส

ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการสมรส ปี ค.ศ. 1973 (The Matrimonial Cause Act 1973) มาตรา 1 บัญญัติว่า “เหตุผลประการเดียวที่คู่สมรสจะกล่าวอ้างเพื่อร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้หย่าร้างกันคือ ชีวิตสมรสได้แตกหักและล้มเหลวโดยไม่อาจจะเยียวยาได้หรือคืนดีดั้งเดิม” มาตรา 1 (2) ของพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว บัญญัติถึงเหตุแห่งการฟ้องหย่าไว้ดังนี้คือ

- (1) สามีหรือภริยามีคู่และอีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถที่จะทนใช้ชีวิตคู่ร่วมกันได้ต่อไป
- (2) สามีหรือภริยาประพฤติตนหรือมีความประพฤติอย่างใด ๆ ที่ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถจะทนอยู่ด้วยได้อีกต่อไป ในกรณีนี้จะต้องแสดงให้ศาลได้เห็นว่า ความประพฤติดังกล่าวเป็นปฏิปักษ์ต่อการใช้ชีวิตคู่อย่างแท้จริง
- (3) สามีหรือภริยาทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งเป็นเวลาอย่างน้อยที่สุด 2 ปีต่อเนื่องกัน
- (4) สามีและภริยาได้แยกกันอยู่เป็นระยะเวลาต่อเนื่องกันอย่างน้อย 2 ปี และคู่สมรสทั้งสองฝ่ายตกลงยินยอมที่จะหย่าร้างกันโดยสมัครใจ

(5) สามีภริยาได้แยกกันอยู่เป็นระยะเวลาต่อเนื่องกันอย่างน้อย 5 ปี ในกรณีนี้ คู่สมรสฝ่ายหนึ่งร้องขอให้หย่าร้างกันได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง

ก่อนนี้คู่สมรสไม่อาจจะฟ้องหย่าได้ภายใน 3 ปีแรกของการสมรส แต่ปัจจุบันนี้ กฎหมายได้ลดหย่อนเวลาลงเหลือเพียง 1 ปี และต้องให้พ้นระยะเวลา 6 สัปดาห์ (waiting period) เพื่อให้โอกาสในการตัดสินใจ ก่อนการฟ้องหย่า

เมื่อศาลพิจารณาตัดสินให้หย่าขาดจากกันแล้วศาลจะมีคำสั่งเกี่ยวกับเรื่อง ทรัพย์สินของชายและหญิงตลอดจนอำนาจปกครองและการเลี้ยงดูบุตรด้วย³⁰

3.1.4 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย อังกฤษ

ในประเทศอังกฤษ อัตราการเพิ่มขึ้นของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสมีมากขึ้น และตามหลักกฎหมายอังกฤษ ได้ให้คำนิยามของการอยู่ร่วมกันไว้ดังนี้

Social Trends 21 (1991) “การอยู่ร่วมกันเป็นการอยู่ในฐานะสามีภริยา โดยปราศจากการสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมาย และความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นความสัมพันธ์แบบด้านเดียว โดยจะหมายความถึงคู่ที่อยู่ร่วมกันมากกว่าที่จะหมายถึงความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ”³¹

การอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสตามกฎหมายอังกฤษ ก่อให้เกิดผลทางกฎหมายระหว่างกัน ดังต่อไปนี้

1) สิทธิในทรัพย์สิน

เมื่อความสัมพันธ์สิ้นสุดลง ทรัพย์สินส่วนตัวของฝ่ายใดก็เป็นของฝ่ายนั้น ส่วนทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างที่อยู่ร่วมกันก็นำหลักกฎหมายเรื่องทรัพย์สินและสัญญามาใช้ ส่วนสิทธิในบัญชีเงินฝากกรณีอีกฝ่ายเสียชีวิต ถ้าเป็นการเปิดบัญชีในนามของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้วฝ่ายนั้นเสียชีวิต ยอดเงินฝากในบัญชีถือว่าเป็นทรัพย์สินในกองมรดกของผู้เสียชีวิต ไม่ตกแก่ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ แต่ถ้าชื่อบัญชีเป็นชื่อร่วม เงินในบัญชีนั้นก็ตกแก่ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ทันทีโดยอัตโนมัติ

2) สิทธิเกี่ยวกับหนี้สิน

ถ้าเป็นหนี้ส่วนตัว ต่างฝ่ายต่างรับผิดชอบในหนี้ของตนเอง แต่ถ้าเป็นหนี้ร่วมหรือฝ่ายใดไปค้ำประกันอีกฝ่าย ทั้งคู่ต้องรับผิดชอบร่วมกันในหนี้นั้นจนกว่าจะชำระเสร็จสิ้น

3) สิทธิในการรับช่วงสิทธิการเช่า

ถ้าผู้เช่าหรือผู้ถือครองอสังหาริมทรัพย์เสียชีวิตลง อีกฝ่ายหนึ่งก็รับช่วงสิทธิในการเช่าได้ตามกฎหมาย The Housing Act 2004 ซึ่งจะต้องมีการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าได้มีการอยู่ร่วมกัน

³⁰ ลาวินซ์ เชมะพันธุ์มนัส. เล่มเดิม. หน้า 130-131.

³¹ Brenda M Hoggett, David S Pearl. (1991). *The Family Law and Society Case and Materials*. p. 320

นั้นสามีมักกับอีกฝ่ายหนึ่งด้วย³² และทั้งคู่ยังสามารถที่จะทำข้อตกลงเกี่ยวกับการเช่าหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Tenancy Agreement อีกด้วย ซึ่งเป็นข้อตกลงที่ให้สิทธิในเรื่องการเช่าครอบครองอสังหาริมทรัพย์และค่าเช่าภายใต้ข้อตกลงที่ทำ แต่ข้อตกลงดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของกฎหมาย³³

4) สิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนกรณีอีกฝ่ายเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ

ตามกฎหมาย The Fatal Accident 1976 กำหนดให้ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสฝ่ายที่มีชีวิตอยู่สามารถที่จะเรียกร้องค่าทดแทนจากผู้ที่ทำให้อีกฝ่ายเสียชีวิตได้ แต่ต้องทำการพิสูจน์ให้เห็นว่าได้อยู่ร่วมกันนั้นสามีมักเป็นเวลามากกว่า 2 ปีขึ้นไป และค่าทดแทนดังกล่าวเรียกได้ทั้งค่าทดแทนทางด้านร่างกายและทางด้านจิตใจของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย³⁴

5) สิทธิทางด้านประกันสังคม

เป็นสวัสดิการต่างๆ ที่รัฐมอบให้แก่ประชาชน เช่น เรื่องการศึกษา สุขภาพ ซึ่งชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสก็มีสิทธิในสวัสดิการดังกล่าวเช่นเดียวกับคู่ที่สมรส แต่ก็ต้องอยู่ที่ข้อกำหนดของแต่ละโครงการด้วย

6) สิทธิในเรื่องเงินบำนาญ

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส ไม่มีสิทธิในการเรียกร้องเงินบำนาญจากการเกษียณอายุของอีกฝ่าย และไม่มีสิทธิในเงินช่วยเหลือความเป็นม่าย เพราะเรื่องดังกล่าวสงวนไว้สำหรับคู่สมรสตามกฎหมายเท่านั้น³⁵

7) หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดู

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส ไม่มีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน การอุปการะเลี้ยงดูกันเกิดจากความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย ดังนั้นหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลิกเลี้ยงดูอีกฝ่าย ฝ่ายนั้นไม่มีสิทธิที่จะฟ้องศาลให้อีกฝ่ายเลี้ยงดูตนได้ นอกจากนี้สิทธิในการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพก็ไม่สามารถทำได้ เพราะทั้งคู่ไม่มีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

8) หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตร

ชายหญิงไม่ว่าจะจดทะเบียนสมรสหรือไม่ก็ตาม ต้องมีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตร ตามกฎหมาย The Child Support Act 1995

³² Cohabitation and unmarried : legal differences, Retrieved January 15, 2008, from

http://www.adviceguide.org.uk/index/family_parent/family/cohabitation_and_marriage_legal_differences.htm.

³³ "UK Fatal Accident Compensation Claim", Retrieved January 15, 2008, from http://www.accident-compensation-information-co.uk/html/fatal_accident.html.

³⁴ Ibid.

³⁵ Cohabitation and unmarried : legal differences. Loc.cit.

9) ความรับผิดชอบในฐานะบิดามารดา (Parental Responsibility)

ตามกฎหมาย The Children Act 2004 บิดามารดาที่สมรสกันตามกฎหมายจะเกิดความรับผิดชอบดังกล่าว³⁶ แต่บิดามารดาที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส เฉพาะแต่มารดาเท่านั้นที่จะได้รับหน้าที่ดังกล่าวโดยอัตโนมัติ ส่วนบิดาก็ต้องยื่นคำร้องต่อศาลหรือจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม หรือสมรสกับมารดาเด็ก³⁷ เป็นต้น

10) สิทธิในการรับบุตรบุญธรรม

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสไม่มีสิทธิรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน เพราะกฎหมายให้สิทธิในการรับบุตรบุญธรรมร่วมกันเฉพาะคู่สมรสเท่านั้น ดังนั้นถ้าต้องการรับบุตรบุญธรรมต้องรับในฐานะคนโสด คือ รับเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น

11) สิทธิในการรับมรดก

ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต อีกฝ่ายจะไม่ได้รับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมโดยอัตโนมัติ แต่ทรัพย์สินมรดกดังกล่าวจะตกให้แก่บุตร หรือครอบครัวของผู้เสียชีวิตกรณีไม่มีบุตร ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสจะได้รับทรัพย์สินมรดกของอีกฝ่ายก็แต่โดยการแสดงเจตนาเป็นพินัยกรรมเท่านั้น

12) สิทธิในการขอระงับความรุนแรงภายในครอบครัว

ตามกฎหมาย The Domestic Violence and Matrimonial Proceedings Act 1976 ซึ่งนำมาปรับใช้กับการอยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส ได้กำหนดให้ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสมีอำนาจในการไปร้องขอต่อศาลให้ปกป้องตนเองจากความรุนแรงของอีกฝ่ายได้ ซึ่งศาลสามารถที่จะสั่งห้ามไม่ให้กระทำการดังกล่าว และสั่งให้ฝ่ายที่กระทำความรุนแรงออกจากบ้านไปอยู่ต่างหากได้ ถ้าฝ่าฝืนศาลก็จะทำการกักขังหรือจับกุม โดยการห้ามปล่อยตัว 24 ชั่วโมงหลังจากเหตุการณ์ความรุนแรงได้เกิดขึ้น และนอกจากนั้นยังถูกนำตัวไปพิจารณาคดีในศาลด้วย³⁸

³⁶ Section 2(1) "Where a child's father and mother were married to each other at the time of his birth, they shall each have parental responsibility for the child.

³⁷ Section 2(2) "Where a child's father and mother were not married to each other at the time of his birth

(a) the mother shall have parental responsibility for the child ;

(b) the father shall not have parental responsibility for the child, unless he acquires it in accordance with the provisions of this act.

³⁸ พัทณี หาญเทพินทร์. เล่มเดิม. หน้า 53.

13) การสิ้นสุดการอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส ทั้งคู่สมัครใจในการที่จะอยู่ร่วมกัน ดังนั้นเมื่อความสัมพันธ์สิ้นสุดลง ก็ไม่มีหลักเกณฑ์ใดในการกำหนดความสัมพันธ์ในการสิ้นสุดการอยู่ร่วมกันดังกล่าว ไม่มีการแทรกแซงของศาล เว้นแต่หากได้ร้องขอให้ศาลช่วยพิจารณามีคำสั่งในเรื่องการดูแลบุตร

นอกจากนี้ กฎหมายอังกฤษยังเปิดโอกาสให้ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสสามารถทำข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน หรือ Cohabitation Agreement ได้ ซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส ในเรื่องการจัดการทรัพย์สิน หรือความสัมพันธ์ภายในครอบครัว สามารถใช้บังคับได้ในระหว่างคู่ของตน

ข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน เป็นข้อตกลงที่ทำขึ้นระหว่างชายหญิงที่ต้องการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันโดยไม่ทำการสมรสให้ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด เป็นอิสระจากการบังคับของข้อกฎหมาย ทั้งยังเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ในเรื่องการจัดการภายในและเรื่องการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินในขณะที่อยู่ร่วมกันและหลังจากที่ความสัมพันธ์นั้นได้สิ้นสุดลง³⁹

3.1.5 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายครอบครัวสาธารณรัฐประชาชนจีน

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมีกฎหมายการสมรสตราออกมาใช้บังคับครั้งแรกใน ค.ศ. 1950 กฎหมายการสมรสแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 1950 (The Marriage Law of the People's Republic of China 1950) ฉบับแรกนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อยกเลิกการสมรสแบบคลุมถุงชน โดยให้ชายหญิงสามารถเลือกคู่ครองได้โดยสมัครใจ และกำหนดให้การสมรสเป็นแบบตัวเดียวเมียเดียว ห้ามการหมั้นโดยที่คู่หมั้นยังเป็นเด็ก การสมรสกำหนดอายุขั้นต่ำไว้ ชายต้องมีอายุอย่างต่ำ 20 ปี หญิงต้องมีอายุอย่างต่ำ 18 ปี ห้ามชายหญิงที่เป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงต่อกัน หรือเป็นพี่น้องร่วมแต่บิดาหรือมารดาเดียวกันทำการสมรสกัน และกฎหมายกำหนดให้การสมรสต้องมีการจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียนด้วย กฎหมายฉบับนี้ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมบางส่วนใน ค.ศ. 1980 และใช้บังคับต่อมาจนถึงวันที่ 28 เมษายน 2001 จึงถูกยกเลิกโดยสภาผู้แทนประชาชนแห่งชาติในการประชุมวาระที่ 9 และกรรมาธิการสามัญประจำสภาในการประชุมครั้งที่ 21 และให้ใช้กฎหมายการสมรสแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 2001 บังคับแทน⁴⁰

³⁹ พัทณี หาญเทพินทร์. เล่มเดิม. หน้า 54-55.

⁴⁰ ประสพสุข บุญเดช. (2546, กันยายน). “กฎหมายครอบครัวสาธารณรัฐประชาชนจีน.” วารสารนิติศาสตร์ 33,3. หน้า 490-491.

ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะสาระสำคัญถึงผลทางกฎหมายของชายหญิงที่สมรสกันตามกฎหมายการสมรสแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 2001 (The Marriage Law of the People's Republic of China 2001) กฎหมายกำหนดให้การสมรสต้องมีการจดทะเบียนสมรส โดยชายและหญิงต้องไปดำเนินการขอจดทะเบียนสมรสที่สำนักงานทะเบียนด้วยตนเองทั้งสองคน⁴¹ และนับตั้งแต่จดทะเบียนสมรสเป็นต้นไป ทั้งคู่อาจตกลงกันให้หญิงกลายมาเป็นสมาชิกในครอบครัวของชาย หรือชายกลายมาเป็นสมาชิกในครอบครัวของหญิงก็ได้⁴²

1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว

- (1) สามีและภริยามีฐานะในครอบครัวเท่าเทียมกัน⁴³
- (2) สามีและภริยาต่างมีสิทธิที่จะใช้ชื่อตัว และชื่อสกุลของตนเอง⁴⁴
- (3) สามีและภริยาต่างมีเสรีภาพในการการทำงาน การศึกษาเล่าเรียน และกิจกรรมทางสังคม โดยปราศจากการแทรกแซงจากอีกฝ่ายหนึ่ง⁴⁵
- (4) สามีและภริยาต่างมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามนโยบายการคุมกำเนิดของรัฐ⁴⁶
- (5) สามีและภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน⁴⁷

⁴¹ Article 8 The man and woman who apply for marriage shall go to the marriage registration authority in person to get registered. If they meet the requirements of this law, they shall be registered and be given a certificate of marriage. The obtaining of a certificate of marriage means the establishment of the relationship of husband and wife. Those who live as husband and wife without registration shall go through remedial registration procedures.

⁴² Article 9 Having gone through the registration procedures the woman may become a member of the family of the man and the man may also become a member of the family of the woman, whatever is agreed upon by both parties.

⁴³ Article 13 Both husband and wife shall be equal in familial status.

⁴⁴ Article 14 Both husband and wife are entitled to have his or her own name.

⁴⁵ Article 15 Both husband and wife have the liberty to participate in production, work, study and social activities. Either party may not confine or interfere with the activities of the other party.

⁴⁶ Article 16 Both husband and wife shall be under the obligation of following the policy of birth control.

⁴⁷ Article 20 Husband and wife shall be under the obligation of supporting each other. Where either party fails to perform the obligation of supporting the other party, the party that needs support shall be entitled to ask the other party to pay aliments.

2) ความสัมพันธ์เกี่ยวกับทรัพย์สิน

ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา แบ่งเป็น สิ้นส่วนตัว คือ ทรัพย์สินที่สามีหรือภริยาเป็นเจ้าของเพียงผู้เดียว และสินสมรส คือ ทรัพย์สินที่ทั้งสามีและภริยาเป็นเจ้าของร่วมกัน

สินสมรส ได้แก่ ทรัพย์สินที่สามีและภริยาได้มาระหว่างสมรส ดังนี้⁴⁸

(1) เงินเดือน และบำเหน็จรางวัล

(2) รายได้อันเป็นผลผลิตหรือประโยชน์ที่ได้รับจากกิจการ

(3) รายได้ที่ได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา

(4) ทรัพย์สินที่ได้มาจากการรับมรดกหรือการให้โดยเสน่หาที่ไม่มีภาระระบุว่า เป็นทรัพย์สินของสามีหรือภริยาแต่เพียงผู้เดียว

(5) ทรัพย์สินอื่นๆ ที่สมควรเป็นทรัพย์สินร่วมกันระหว่างสามีและภริยา สามีและภริยาต่างมีสิทธิเท่าเทียมกันในการจัดการสินสมรส

สิ้นส่วนตัว มีดังนี้⁴⁹

(1) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรส

(2) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาเป็นค่ารักษาพยาบาลจากการถูกประทุษร้ายต่อ กาย ค่าช่วยเหลือหรือค่าใช้จ่ายเพื่อการครองชีพแก่ผู้บาดเจ็บ

⁴⁸ Article 17 The following properties incurred during the existence of marriage shall be jointly owned by both husband and wife:

a. wages and bonuses;

b. any income incurred from production or management;

c. any income incurred from intellectual property;

d. and property inherited or bestowed, with the exception of those as mentioned in Article 18 (c) of this law;

e. other property that shall be jointly owned. Both husband and wife shall have equal rights in the disposal of jointly owned property.

⁴⁹ Article 18 The following property shall be owned by either the husband or the wife:

a. the pre-marital property that is owned by one party;

b. the payment for medical treatment or living subsidies for the disabled arising from bodily injury on either party;

c. the articles of living specially used by either party;

d. other property that shall be used by either party;

(3) ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

(4) ทรัพย์สินอื่นๆ ที่สมควรเป็นของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

นอกจากที่กฎหมายกำหนดแยกทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาเป็นสินส่วนตัว และสินสมรสดังกล่าว กฎหมายยังได้ให้สิทธิคู่สมรสอาจทำสัญญาก่อนสมรสเป็นหนังสือ กำหนดให้ทรัพย์สินใดที่ได้มาก่อนสมรส หรือได้มาระหว่างสมรส เป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือสินสมรสก็ได้ นอกเหนือจากที่ได้ทำสัญญาตกลงกันไว้ หรือหากสัญญาไม่สามารถบังคับได้ ก็ให้ถือหลักเกณฑ์การแบ่งแยกทรัพย์สินออกเป็นสินส่วนตัว และสินสมรสตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 17 และมาตรา 18 ดังกล่าว แต่สัญญาก่อนสมรสนี้ไม่กระทบถึงสิทธิของเจ้าหนี้ผู้ที่ไม่ทราบถึงข้อตกลงในสัญญาก่อนสมรสนั้น⁵⁰

3) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร

(1) บิดามารดามีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดู และให้การศึกษาแก่บุตรในระหว่างที่ยังเป็นผู้เยาว์หรือ ไม่อาจหาเลี้ยงตัวเองได้ และบุตรมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาด้วย⁵¹

(2) บุตรมีสิทธิที่จะเลือกใช้นามสกุลของบิดาหรือมารดาก็ได้⁵² ทั้งนี้เห็นว่ามาตรานี้ช่วยแก้ปัญหาเรื่องครอบครัวเงินรังเกียจลูกสาว เพราะตั้งแต่นี้ไปลูกสาวก็สามารถสืบสกุลได้

⁵⁰ Article 19 Husband and wife may come to an agreement whether the property incurred during the existence of marriage or prior to marriage to be owned by each party, to be jointly owned or partially owned by each party and partially owned by both parties. The agreement shall be made in written form. Where there is no such agreement or it is not explicitly agreed upon, the provisions of articles 17 and 18 shall apply. The agreement concerning the property obtained during the existence of marriage and premarital property shall be binding upon either party. Where husband and wife agree to individually own their property, the debt of either the husband or the wife shall be cleared off by the individual property of the debtor if the creditor has the knowledge of the said agreement.

⁵¹ Article 21 Parents shall be under the obligation of upbringing and educating their children, and the children shall also be under the obligation of supporting their parents. Where the parents fail to perform their obligations, the underage children and the children without the ability to live an independent life shall be entitled to ask their parents to pay aliments.

⁵² Article 22 A child may take the surname of either the father or mother.

(3) บิดามารดามีสิทธิและหน้าที่ที่จะปกป้องและให้การศึกษาแก่บุตร แต่หากบุตรผู้เยาว์ก่อให้เกิดความเสียหายต่อประเทศชาติ หรือต่อส่วนรวม หรือต่อบุคคลอื่น บิดามารดาต้องรับผิดชอบในทางแพ่งต่อการกระทำของบุตร⁵³

(4) ระหว่างสามีและภริยามีสิทธิที่จะได้รับมรดกของอีกฝ่าย และระหว่างบิดามารดากับบุตรก็มีสิทธิที่จะได้รับมรดกของอีกฝ่ายหนึ่งเช่นกัน⁵⁴

(5) บุตรนอกสมรสมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือบิดามารดามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตร จนกว่าบุตรจะบรรลุนิติภาวะ⁵⁵

(6) บุตรบุญธรรมมีสิทธิและหน้าที่ต่อผู้รับบุตรบุญธรรมเช่นเดียวกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายมีต่อบิดามารดา และต้องเสียสิทธิและหน้าที่ในครอบครัวที่ได้กำเนิดมา⁵⁶

(7) นอกจากบิดามารดากับบุตรมีสิทธิและหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันแล้ว กฎหมายยังกำหนดให้ญาติตายกับหลาน พี่ชายพี่สาวกับน้องชายน้องสาว และบิดามารดาเลี้ยงกับบุตรเลี้ยง ต่างมีสิทธิและหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันด้วย

4) การสิ้นสุดการสมรสด้วยการหย่า

ชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย การสมรสจะสิ้นสุดลงนอกจากการตายจากกันแล้ว จะต้องดำเนินการหย่าขาดจากกันตามกฎหมาย ซึ่งการหย่ามี 2 วิธี คือหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่าย และหย่าโดยคำพิพากษาของศาล

(1) เมื่อสามีภริยาคบลงใจที่จะหย่าขาดจากกัน ทั้งคู่ต้องไปที่สำนักงานทะเบียนสมรสด้วยตนเองเพื่อขอทำการหย่า เมื่อเจ้าหน้าที่ตรวจสอบแน่ชัดว่าทั้งสองฝ่ายสมัครใจที่จะหย่า

⁵³ Article 23 Parents shall have the rights and obligations of protecting and educating their children. Where the underage child causes any damage to the state, collective or other person, the parents thereof shall take civil liabilities.

⁵⁴ Article 24 Both husband and wife shall be entitled to inherit the property of each other. Both parent and child shall be entitled to inherit the property of each other.

⁵⁵ Article 25 A natural child shall have the equal rights of a legitimate child, and shall not be harmed or discriminated against by any person. The natural father or mother that does not directly upbringing his or her natural child shall undertake the expenses for the living and education of the natural child until the child is able to live an independent life.

⁵⁶ Article 26 The state defends lawful adoptions. The relevant provisions in this law concerning the relationship between parents and children shall be applicable to foster parents and foster children. The rights and obligations between the foster children and natural parents are eliminated by the establishment of the adoption

ขาดจากกัน และจัดการปัญหาเกี่ยวกับบุตรและทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาแล้ว ก็จะออกใบสำคัญการหย่าให้⁵⁷

(2) การหย่าโดยคำพิพากษาของศาล

กฎหมายวางหลักเกณฑ์เหตุฟ้องหย่าไว้ดังนี้⁵⁸

- 1) จดทะเบียนสมรสซ้อน หรือมีคู่สมรสแล้วไปอยู่ร่วมกับผู้อื่น
- 2) ทำทารุณกรรม ใช้กำลังประทุษร้าย หรือทอดทิ้งสมาชิกคนใดในครอบครัว
- 3) เล่นการพนัน หรือเสพสิ่งเสพติดให้โทษจนเป็นนิสัยและไม่อาจกลับตัวได้
- 4) แยกกันอยู่เกินกว่า 2 ปีขึ้นไป
- 5) มีพฤติกรรมที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาไม่อาจดำรงอยู่ได้
- 6) ถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ

ทางฝ่ายสามีถึงแม้มีเหตุที่จะฟ้องหย่าภริยาได้ แต่ในระหว่างที่ภริยาดังครรภ์หรือภายในหนึ่งปีหลังคลอด หรือภายในหกเดือนนับแต่การตั้งครรภ์ยุติกลางคัน สามีจะฟ้องหย่า

⁵⁷ Article 31 Divorce shall be allowed if both husband wife are willing to divorce .Both parties shall apply to the marriage registration authority for divorce. The marriage registration authority issues a certificate of divorce after confirming that both parties are indeed willing to divorce and have made proper arrangements for their children and have properly disposed of their property.

⁵⁸ Article 32 Where either the husband or wife applies to get divorced, the departments concerned may make mediations, or he or she may file a suit at the peoples court for divorce. The peoples court shall make mediations in the process of hearing a divorce suit; divorce shall be granted if mediation fails because mutual affection no longer exists. Divorce shall be granted if any of the following circumstances occurs and mediation fails:

- a. either party is a bigamist or a person who has a spouse but co-habits with another person;
- b. there is family violence or maltreatment or desertion of any family member;
- c. either party is indulged in gambling , drug-abuse or has other vicious habits and refuses to mend his or her ways despite of repeated admonition;
- d. both parties have lived separately due to lack of mutual affection for up to two years;
- e. other circumstances that have led to the nonexistence of mutual affection as husband and wife.

If either party has been declared by court as to be missing and the other party applies to be divorced, divorce shall be granted.

ไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น แต่ทางฝ่ายภริยาฟ้องหย่าได้ทุกเมื่อมีเหตุหย่าเกิดขึ้น โดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ⁵⁹

ในกรณีคู่สมรสของทหารประจำการจะฟ้องหย่าทหารนั้น ต้องได้รับความยินยอมจากทหารผู้นั้นก่อน เว้นแต่ว่าทหารผู้นั้นมีความผิดร้ายแรงก็ไม่ต้องขออนุญาตก่อน⁶⁰

ถึงแม้มีเหตุที่จะฟ้องหย่าเกิดขึ้น แต่ศาลจะพิพากษาให้หย่าขาดจากกันได้ ต้องปรากฏข้อเท็จจริงว่าการสมรสนั้นได้แตกสลายลงไปแล้ว และไม่สามารถไกล่เกลี่ยให้กลับมาคืนดีกันได้

(3) ผลหลังจากการหย่า

การหย่าทำให้การสมรสสิ้นสุดลง และเกิดผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังนี้

(1) หากชายและหญิงต้องการกลับมาเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายกันใหม่ ต้องไปดำเนินการจดทะเบียนสมรสใหม่⁶¹

(2) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรไม่สิ้นสุดลง บุตรยังคงเป็นบุตรของบิดาและมารดา แม้ศาลจะสั่งให้บิดาหรือมารดาแต่ผู้เดียวเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรก็ตาม ในกรณีที่ศาลจะมีคำสั่งให้ฝ่ายใดเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรนั้น ศาลจะคำนึงถึงประโยชน์ของบุตร และฐานะารูปของสามีภริยาทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ หากบุตรยังเล็กอยู่ในช่วงให้นม ให้บุตรอยู่ในอำนาจปกครองของมารดาเป็นหลัก⁶²

⁵⁹ Article 34 The husband may not apply for divorce when his wife is pregnant or within one year after giving birth to a child or within six months after terminating gestation. This restriction shall not apply to the case where the wife applies for divorce or the peoples court deems it necessary to accept the application of the husband for divorce.

⁶⁰ Article 33 The application of the spouse of a soldier in active service for divorce shall be granted by the soldier unless the soldier is in grave fault.

⁶¹ Article 35 If, after divorce, both parties desire to resume their husband-and- wife relationship, they shall go through the registration procedures at the marriage registration authority.

⁶² Article 36 The relationship between parents and children does not terminate due to the divorce of parents. After the divorce of the parents, the children remain the children of both parties no matter they are supported directly by either the father or mother. Both father and mother shall, after divorce, have the right and the obligation of upbringing their children. It is the principle that the children during lactation shall be brought up by their mother after the divorce of the parents. If any dispute arises concerning which party shall bring up the children beyond lactation, such dispute shall be settled by the peoples court according to the specific conditions of both parties and in light of protecting the rights and interests of the children.

(3) ถึงแม้จะได้หย่าขาดจากกันแล้ว บิดามารดายังมีหน้าที่ที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดู และให้การศึกษาแก่บุตรต่อไป ในส่วนข้อตกลงว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเท่าใดนั้น ให้ทั้งสองฝ่ายตกลงกันเอง หากตกลงกันไม่ได้ศาลจะเป็นผู้กำหนด⁶³

(4) หากบิดาหรือมารดาฝ่ายใดที่มีได้อำนาจปกครองหรือเลี้ยงดูบุตร ก็ยังมีสิทธิมาเยี่ยมเยียนบุตรได้ เว้นแต่การเยี่ยมเยียนนั้นไม่ส่งผลดีต่อสุขภาพกาย หรือสุขภาพจิตของบุตร ศาลอาจสั่งให้ยุติการเยี่ยมเยียนได้⁶⁴

(5) นับตั้งแต่วันที่ได้มีการหย่าสามีและภริยาอาจตกลงแบ่งทรัพย์สินที่เป็นสินสมรสร่วมกัน แต่หากตกลงกันไม่ได้ศาลจะชี้ขาดตามสภาพแห่งทรัพย์สิน โดยคำนึงถึงการดูแลบุตรและผลประโยชน์ของภริยาเป็นหลัก⁶⁵ นอกจากนี้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งอาจต้องชดใช้สินสมรสที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจ่ายเกินไปกว่าหน้าที่ของตนด้วย⁶⁶

⁶³ Article 37 If, after the divorce of parents, the children are to be brought up by either party, the other party shall undertake a part or all of the necessary living and education expenses. The amount and term of payment shall be agreed upon by both parties; if no agreement is achieved, the amount and term shall be decided by the peoples court. No agreement or judgment concerning the expenses for the living and education of the children may in no way prevent the children from making reasonable requests, where necessary, to either parent for an amount beyond the amount as determined in the said agreement or judgment.

⁶⁴ Article 38 After divorce, the parent that does not directly bring up the children has the right to visit the children, and the other party has the obligation to give assistance. The way and time for exercising the right of visiting children shall be agreed upon by the parties concerned. In case no agreement is achieved, they shall be decided by the peoples court. If the visit of either the father or mother is harmful to the soundness of the body and mind of the children, the said right shall be terminated by the people's court. When the reasons for terminating the said right disappear, the right shall be resumed.

⁶⁵ Article 39 At the time of divorce, both husband and wife shall agree upon the disposal of the jointly owned property; if they fail to come to any agreement, the people's court shall decide the disposal thereof, taking into consideration the actual circumstances of the property and following the principle of favoring the children and the wife. The rights and interests that both husband and wife enjoy in the contracted management of land shall be protected by law.

⁶⁶ Article 40 In the case both husband and wife agree to separately own the property they respectively obtain during the existence of their marriage and either of them has spent considerably more effort on supporting children, taking care of the old or assisting the other party in work, etc, this party shall be entitled to demand the other party to make compensations at the time of divorce, and the requested party shall make compensations.

(6) ในส่วนของหนี้สินที่เกิดขึ้น ณ วันที่มีการหย่า หนี้สินที่เป็นหนี้ร่วมที่เกิดขึ้นจากการอยู่กินร่วมกันฉันสามีภริยา ให้ชำระหนี้สินนั้นด้วยสินสมรสก่อน หากไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินส่วนตัวของแต่ละฝ่ายตามที่ได้ตกลงกัน แต่หากตกลงกันไม่ได้ศาลจะเป็นผู้ชี้ขาด⁶⁷

(7) หากหลังจากการหย่าขาดจากกัน ทำให้คู่หย่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องมีความยากลำบากมากขึ้นในการดำรงชีวิต อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องแบ่งสินส่วนตัวของตนมาช่วยเหลือฝ่ายที่ยากลำบากด้วย แต่หากตกลงกันไม่ได้ ศาลจะเป็นผู้ชี้ขาด⁶⁸

(8) หากมีการฟ้องหย่าเพราะเหตุมีการสมรสซ้อน หรือไปอยู่ร่วมกับชายหรือหญิงอื่น หรือใช้กำลังประทุษร้ายทำทารุณกรรม หรือทอดทิ้งสมาชิกในครอบครัว คู่สมรสฝ่ายที่มีได้กระทำความผิดมีสิทธิฟ้องเรียกค่าทดแทนจากอีกฝ่ายหนึ่ง⁶⁹

(9) หากปรากฏว่าในขณะที่หย่าหรือในขณะที่แบ่งสินสมรส คู่สมรสฝ่ายหนึ่งได้ซ่อนเร้น ยักยัก จำหน่าย ทำลายสินสมรส หรือแกล้งเป็นลูกหนี้อันเป็นเท็จทำให้ส่วนแบ่งทรัพย์สินที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งควรจะได้รับลดลง คู่สมรสฝ่ายนั้นมีสิทธิฟ้องขอแบ่งสินสมรสกันใหม่⁷⁰

⁶⁷ Article 41 At the time of divorce, the debts jointly incurred by both husband and wife for the common life shall be paid out of the jointly owned property. If the jointly owned property is not enough to pay the debts or if the property is individually owned, both parties shall agree upon the payment of the debts. If both parties fail to reach any agreement, the people's court shall decide on the payment of the debts.

⁶⁸ Article 42 If, at the time of divorce, either party has difficulties in life, the other party shall render appropriate assistance from his or her personal property like house, etc. Specific arrangements shall be agreed upon by both parties. In case no agreement is agreed upon, the people's court shall make a decision.

⁶⁹ Article 46 In any of the following circumstances which has led to the divorce of husband and wife, the innocent party shall be entitled to claim damages:

- a. bigamy;
- b. cohabitation between a person who has a spouse but co-habits with a third person;
- c. familial violence;
- d. ltreating or deserting any family member.

⁷⁰ Article 47 If, at the time divorce, any party conceals, transfers, sells or destroys the property jointly owned by both husband and wife, or fabricates any debt in an effort to seize the property of the other party, the person who conceals, transfers, sells or destroys the jointly owned property or fabricates the debt may, in the partition of jointly owned property, have a smaller or even no share. If any party discovers any of the aforementioned acts after divorce, he or she may file a suit at the peoples court to apply for repartitioning the jointly owned property. The people's court concerned may punish any of the acts that hampers the civil litigation concerning the afore-mentioned acts according to the civil procedure law.

5) การช่วยเหลือฟื้นฟูและความรับผิดชอบทางกฎหมาย

ชายหญิงที่สมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย รัฐได้มีมาตรการในการให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัว ดังนี้

(1) ในกรณีที่มีการใช้กำลังประทุษร้าย หรือทำทารุณกรรมสมาชิกในครอบครัว ผู้ที่ได้รับความเสียหายมีสิทธิร้องขอต่อคณะกรรมการผู้อยู่อาศัย คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือหน่วยงานต้นสังกัดให้ทำการตักเตือนและไกล่เกลี่ย หรือร้องขอต่อหน่วยงานรักษาความสงบให้ลงโทษตามอำนาจฝ่ายบริหารได้⁷¹

(2) สมาชิกในครอบครัวหากถูกทอดทิ้ง มีสิทธิร้องขอให้ตักเตือนและไกล่เกลี่ย หรือร้องขอต่อหน่วยงานรักษาความสงบให้ลงโทษตามอำนาจฝ่ายบริหารได้⁷²

(3) หากมีการสมรสซ้อน ใช้กำลังประทุษร้าย ทำทารุณกรรม หรือทอดทิ้งสมาชิกในครอบครัวอันเป็นความผิดทางอาญา ให้มีการฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้ด้วยตนเองหรือจะขอให้อัยการฟ้องคดีให้ก็ได้⁷³

⁷¹ Article 43 In case of familial violence or maltreatment of any family member, the victim thereof shall be entitled to make petitions, and the villagers' committees, the relevant urban residents' committee, villagers' committee or the entity where the victim is a staff member shall make dissuasions or mediations. The victim shall be entitled to make petitions concerning the familial violence that is happening, and the relevant urban residents committee or villagers' committee shall make dissuasions, and the public security organs shall stop such acts. Where the victim of family violence or maltreatment makes a petition, the public security organ concerned shall give administrative punishment to the actor according to the provisions on the administration of public security.

⁷² Article 44 Any member deserted by his or her family shall be entitled to make petitions, and the relevant urban residents' committee, villagers' committee or the entity where the victim is a staff member shall make dissuasions or mediations.

Where any person deserted by his or her family makes a petition, the people's court shall make a judgment concerning the payment of expenses for upbringing, supporting and maintenance.

⁷³ Article 45 Criminal liabilities shall be meted out to bigamists and those who has committed familial violence or maltreated or deserted any family member so seriously as to have constituted a crime. The victim may file a private prosecution at the people's court according to the provisions of the criminal procedure law; the relevant public security organ shall make investigations and the people's procuratorate concerned shall make a public prosecution according to the provisions of law.

(4) กฎหมายกำหนดให้ศาลต้องบังคับให้มีการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าเลี้ยงชีพ การแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาหลังการหย่า และการเยี่ยมเยียนบุตรตามที่ได้รับคำร้องขอ และให้เอกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนการดำเนินการนี้ด้วย⁷⁴

3.2 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรสและไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายไทย

3.2.1 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส

สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย คือ สามีภริยาที่ได้ทำการสมรสกันตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 แต่ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 ซึ่งเป็นเวลาหลังจากที่ได้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 แล้ว การจะเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย จะต้องจดทะเบียนสมรส เพราะมาตรา 1457 บัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่า การสมรสจะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น ดังนั้นผลทางกฎหมายของการเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย มีดังต่อไปนี้

1) ต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา

มาตรา 1461 บัญญัติว่า สามีภริยาต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา

ชายหญิงเมื่อจดทะเบียนสมรส ตกลงเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว กฎหมายกำหนดให้ต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา กล่าวคือ ต้องอยู่ร่วมบ้านเดียวกัน ร่วมชีวิตในการครองเรือน รวมทั้งร่วมประเวณีต่อกันด้วย หากอยู่ร่วมบ้านเดียวกัน แต่ไม่ได้ร่วมประเวณีด้วยก็ไม่ถือว่าอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา อย่างไรก็ตามสามีภริยาจะบังคับให้อีกฝ่ายอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยากับตนไม่ได้ แต่ผลในทางกฎหมายทางอ้อมมีอยู่หลายประการ คือ ประการที่หนึ่ง การที่ภริยาปฏิเสธไม่ยอมให้สามีร่วมประเวณีด้วยอาจเป็นการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง ซึ่งเป็นเหตุให้สามีฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516 (6)⁷⁵ และประการที่สอง ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา โดยจงใจจะทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี หรือไม่ได้อยู่กินด้วยกันด้วยเหตุสามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีใน

⁷⁴ Article 48 In case any person refuses to execute the judgment or decision on the payment of expenses for upbringing, supporting or maintenance, the partitioning or inheritance of property or visiting the children, the execution may be enforced by the people's court in accordance with the law. Relevant persons and entities shall be responsible for giving assistance to the enforcement.

⁷⁵ มาตรา 1516 เหตุฟ้องหย่ามีดังต่อไปนี้...

(6) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบอีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

ความผิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นด้วย และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร หรือสามีหรือภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งศาลเป็นเวลาเกินสามปี ก็เป็นเหตุให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าตามมาตรา 1516 (4) ได้

2) ต้องอุปการะเลี้ยงดูกัน

มาตรา 1461 วรรคสอง บัญญัติว่า สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน

คู่สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน ในอดีตประเพณีไทยถือว่าสามีเป็นช้างเท้าหน้า ภริยาเป็นช้างเท้าหลัง สามีมีหน้าที่ทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัว ส่วนภริยามีหน้าที่ดูแลบ้าน ทำงานบ้าน คอยปรนนิบัติดูแลสามี เลี้ยงลูก แต่ยุคสมัยปัจจุบันสามีภริยามีสิทธิเท่าเทียมกัน ต่างมีความรู้ความสามารถ ต่างฝ่ายต่างมีรายได้ ทำงานด้วยกันทั้งคู่ ดังนั้นต่างฝ่ายต่างต้องช่วยเหลือและอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือจัดเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำ เช่น ภริยาเจ็บป่วยสามีก็ต้องช่วยเหลือพยาบาล แต่การอุปการะเลี้ยงดูเป็นเรื่องการจัดหาเงินทอง เครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในครัวเรือน เช่น จัดหาเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น การช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกฎหมายใช้คำว่า “ตามความสามารถและฐานะของตน” จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงอายุ สุขภาพ รายได้ และทรัพย์สินของคู่สมรสด้วยว่าสามารถให้ความช่วยเหลือกันได้มากน้อยเพียงไร⁷⁶ หากสามีหรือภริยาไม่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามสมควร อีกฝ่ายหนึ่งย่อมฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ตามมาตรา 1598/38⁷⁷ หรือถือเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516 (6) สิทธิที่จะได้ค่าอุปการะเลี้ยงดูนี้จะสละหรือโอนมิได้ และไม่อยู่ในข่ายแห่งการบังคับคดี ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1598/41 เช่น ภริยาทะเลาะกับสามีแล้วทำสัญญาแยกกันอยู่ต่างหากโดยระบุว่าจะไม่เรียกร้อยเงินทองหรือทรัพย์สินที่มีต่อกันแต่อย่างใดทั้งสิ้น ภริยาก็ยังมีสิทธิฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามีได้ เพราะการสละสิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามีนี้ไม่มีผลบังคับ⁷⁸ อย่างไรก็ตามก็ตีการที่สามีภริยามี

⁷⁶ นุชทิพย์ ป. บรรจงศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 46.

⁷⁷ มาตรา 1598/38 ค่าอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยา หรือระหว่างบิดามารดากับบุตรนั้น ย่อมเรียกจากกันได้ ในเมื่อฝ่ายที่ควรได้รับอุปการะเลี้ยงดูไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือได้รับการอุปการะเลี้ยงดูไม่เพียงพอแก่อัตภาพ ค่าอุปการะเลี้ยงดูนี้ศาลอาจให้เพียงใดหรือไม่ให้ก็ได้ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้มีหน้าที่ต้องให้ฐานะของผู้รับและพฤติการณ์แห่งกรณี

⁷⁸ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 161.

หน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันนั้น ต้องเป็นกรณีที่มีสามีและภริยาไม่ได้ทำผิดหน้าที่ในฐานะที่เป็นสามีภริยากันแต่อย่างใด ฉะนั้นหากภริยาจงใจละทิ้งสามี เช่น ภริยาไม่พอใจที่จะอยู่กับสามีจึงออกจากบ้านเสียเอง โดยไม่มีเหตุอันสมควร ภริยาก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากสามีไม่⁷⁹

จากการที่กฎหมายให้สามีภริยาช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันนั้น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในทางกฎหมายกับบุคคลภายนอกที่มากกระทำละเมิดต่อสามีหรือภริยาทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทน ดังนี้

(1) ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน ในกรณีกระทำละเมิดทำให้คู่สมรสถึงแก่ความตาย หรือเสียหายแก่ร่างกาย หรืออนามัย หรือเสียเสรีภาพ ทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งขาดแรงงานในครัวเรือน ผู้กระทำละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่คู่สมรสเพื่อที่เขาต้องขาดแรงงานอันนั้นไปด้วย ตามมาตรา 445⁸⁰

(2) ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย ในกรณีกระทำละเมิดให้คู่สมรสถึงแก่ความตาย ทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย ผู้กระทำละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่คู่สมรสที่ต้องขาดไร้อุปการะนั้น ตามมาตรา 443 วรรคท้าย⁸¹ ซึ่งการเรียกค่าสินไหมทดแทนการขาดไร้อุปการะตามกฎหมายในกรณีบุคคลภายนอกมากระทำละเมิดเป็นเหตุให้ภริยาหรือสามีของตนถึงแก่ความตายนั้น ไม่คำนึงว่าภริยาหรือสามีที่ถึงแก่ความตายจะมีรายได้หรือไม่ก็ตาม⁸²

3) เป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง

มาตรา 1463 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ศาลสั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ ภริยาหรือสามีย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ แต่เมื่อมีผู้มีส่วนได้เสีย หรืออัยการร้องขอ และถ้ามีเหตุสำคัญ ศาลจะตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ก็ได้”

เมื่อสามีหรือภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งศาลได้มีคำสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ สามีหรือภริยาอีกฝ่ายหนึ่งย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ เพราะสามีหรือภริยามีความใกล้ชิดและมีหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามมาตรา 1461 จึงอยู่

⁷⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 313/2479 ระหว่าง นางจัน อมาตยกุล โจทก์ พระยาสารกิจพิศาล จำเลย

⁸⁰ มาตรา 445 ในกรณีทำให้เขาถึงตาย หรือให้เสียหายแก่ร่างกาย หรืออนามัยก็ดี ในกรณีทำให้เขาเสียเสรีภาพก็ดี ถ้าผู้ต้องเสียหายมีความผูกพันตามกฎหมายจะต้องทำการงานให้เป็นคุณแก่บุคคลภายนอกในครัวเรือน หรืออุตสาหกรรมของบุคคลภายนอกนั้นไว้ ท่านว่าบุคคลผู้จำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้นจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลภายนอกเพื่อที่เขาต้องขาดแรงงานอันนั้นไปด้วย

⁸¹ มาตรา 443 วรรคท้าย ถ้าว่าเหตุที่ตายลงนั้นทำให้บุคคลคนหนึ่งคนใดต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมายไปด้วยไว้ ท่านว่าบุคคลนั้นชอบที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น

⁸² ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 163.

ในฐานะที่จะคุ้มครองประโยชน์ของคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถได้ดีกว่าบุคคลอื่น แต่อย่างไรก็ดีถ้ามีเหตุสำคัญ เมื่อผู้มีส่วนได้เสียหรืออัยการร้องขอ ศาลจะตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ก็ได้ เหตุสำคัญ เช่น คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริตเหมือนกัน หรือมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ หรือติดสุรา ติดการพนัน หรือประพฤติดน ไม่คิดบงชู เป็นต้น

ในกรณีที่ศาลสั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถและภริยาหรือสามีเป็นผู้อนุบาล ภริยาหรือสามีที่เป็นผู้อนุบาลนี้มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใช้อำนาจปกครอง ตามมาตรา 1598/15⁸³ แต่จะทำโทษหรือใช้ให้ทำงานไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีอำนาจจัดการสินส่วนตัวของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง และมีอำนาจจัดการสินสมรสแต่เพียงผู้เดียว แต่การจัดการสินส่วนตัวและสินสมรสที่สำคัญ เช่น การขาย แลกเปลี่ยน จำนอง ให้เช่าซื้ออสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้ ให้กู้ยืมเงิน เป็นต้น คู่สมรสที่เป็นผู้อนุบาลจะจัดการไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล ตามมาตรา 1598/16⁸⁴

4) การดูแลคู่สมรสที่วิกลจริต

มาตรา 1464 บัญญัติว่า “ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริต ไม่ว่าศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือไม่ ถ้าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูฝ่ายที่วิกลจริต ตามมาตรา 1461 วรรคสอง หรือกระทำการหรือไม่กระทำการอย่างใด อันเป็นเหตุให้ฝ่ายที่วิกลจริตตกอยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจ หรือตกอยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดความเสียหายทางทรัพย์สินถึงขนาดบุคคลตามที่ระบุไว้ในมาตรา 28 หรือผู้อนุบาลอาจฟ้องคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือขอให้ศาลมีคำสั่งใดๆ เพื่อคุ้มครองฝ่ายที่วิกลจริตนั้นได้”

ในกรณีฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูตามวรรคหนึ่ง ถ้ายังมีได้มีคำสั่งของศาลว่า คู่สมรสซึ่งวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถ ก็ให้ขอต่อศาลในคดีเดียวกันให้ศาลมีคำสั่งว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ โดยขอให้ตั้งตนเองหรือผู้อื่นที่ศาลเห็นสมควรเป็นผู้อนุบาล หรือถ้าได้มีคำสั่งของศาลแสดงว่าคู่สมรสซึ่งวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถอยู่แล้ว จะขอให้ถอดถอนผู้อนุบาลคนเดิมและแต่งตั้งผู้อนุบาลคนใหม่ก็ได้

⁸³ มาตรา 1598/15 ในกรณีที่ศาลสั่งให้สามีหรือภริยาเป็นคนไร้ความสามารถและภริยาหรือสามีเป็นผู้อนุบาล ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของผู้ใช้อำนาจปกครองมาใช้บังคับ โดยอนุโลม เว้นแต่สิทธิตาม มาตรา 1567 (2) และ (3)

⁸⁴ มาตรา 1598/16 คู่สมรสซึ่งเป็นผู้อนุบาลของคู่สมรสที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถมีอำนาจจัดการสินส่วนตัวของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง และมีอำนาจจัดการสินสมรสแต่เพียงผู้เดียว แต่การจัดการสินส่วนตัวและสินสมรสตามกรณีที่ระบุไว้ในมาตรา 1476 วรรคหนึ่ง คู่สมรสนั้นจะจัดการไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล

ในการขอให้ศาลมีคำสั่งใดๆ เพื่อคุ้มครองคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตโดยมิได้เรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูด้วยนั้น จะไม่ขอให้ศาลมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ หรือจะไม่ขอเปลี่ยนผู้อนุบาลก็ได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่าวิธีการคุ้มครองที่ขอนั้นจำเป็นต้องมีผู้อนุบาลหรือเปลี่ยนผู้อนุบาลให้ศาลมีคำสั่งให้จัดการทำนองเดียวกับที่บัญญัติไว้ในวรรคสอง แล้วจึงมีคำสั่งคุ้มครองตามที่เห็นสมควร”

ในระหว่างที่เป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต ไม่ว่าศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือไม่ก็ตาม กฎหมายกำหนดให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งที่ไม่วิกลจริตดูแลคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตโดยการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน เพื่อให้ฝ่ายที่วิกลจริตอยู่ในภาวะปลอดภัยทางทรัพย์สิน ทางกาย และทางจิตใจ เช่น พาคู่สมรสที่วิกลจริตไปหาหมอรักษา ดูแลไม่ให้เกิดอันตรายใดๆ หรือดูแลไม่ให้เกิดการใดๆ เป็นที่เสียหายแก่ทรัพย์สิน หากไม่กระทำการดังกล่าว บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด ลูก หลาน เหลน ผู้อนุบาล ผู้พิทักษ์ หรือพนักงานอัยการ มีอำนาจฟ้องคู่สมรสฝ่ายที่ไม่อุปการะเลี้ยงดูให้ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู และขอให้ศาลมีคำสั่งใดๆ เพื่อคุ้มครองคู่สมรสฝ่ายที่วิกลจริตนั้นได้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1464

การเป็นบุคคลวิกลจริตมิได้หมายความเฉพาะบุคคลผู้มีจิตผิดปกติ หรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีกริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรู้สึก ขาดความรู้สึกรู้สึก หรือขาดความรับผิดชอบด้วย เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการของตน หรือประกอบกิจการส่วนตัวของตนได้ทีเดียว เช่น บุคคลอายุ 92 ปีไม่รู้สึกตนเองไม่รู้จักสถานที่และเวลา พุดจากรูเรื่องบ้าง ไม่รู้เรื่องบ้าง พอถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตที่ศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้แล้ว และลูกหลานของบุคคลดังกล่าวก็อาจจะฟ้องขอให้ศาลมีคำสั่งคุ้มครองตามมาตรา 1464 นี้ได้⁸⁵

5) การใช้คำนำหน้านาม และชื่อสกุลของหญิงมีสามี

คำนำหน้านามของหญิงมีสามี แต่เดิมมีกำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พ.ศ. 2460 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2464 มีสาระสำคัญ กล่าวคือ หญิงที่ยังไม่มีสามี ให้ใช้คำนำหน้านามว่า “นางสาว” และนามสกุลของตนเอง แต่ถ้าเป็นหญิงที่มีสามีแล้ว ให้ใช้คำว่า “นาง” เป็นคำนำนาม แล้วเอานามสกุลของสามีเข้าประกอบ

การสมรสที่เป็นโมฆะแม้ไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สิน แต่ความสัมพันธ์ในทางส่วนตัวได้เกิดขึ้นแล้ว ดังนั้นแม้หากต่อมาศาลพิพากษาให้การสมรสตกเป็นโมฆะหรือพิพากษาให้เพิกถอนการสมรสที่เป็น โมฆะก็ตาม หญิงมีสามีนั้นก็ควรใช้คำนำหน้านามว่า

⁸⁵ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 176.

“นาง” หรือแม้มีการหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยา หญิงนั้นก็ต้องใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” ตลอดไป จะกลับมาใช้คำนำหน้านามว่า “นางสาว” ไม่ได้

จากการที่หญิงที่จดทะเบียนสมรสต้องใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือถึงแม้ว่าสามีจะเสียชีวิต หรือหย่าขาดจากสามีแล้ว ก็ยังต้องใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้หญิงไม่ยอมที่จะจดทะเบียนสมรส เนื่องจากเกิดผลกระทบกับหญิงในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การประกอบอาชีพ หรือการทำนิติกรรมต่างๆ ดังนั้นในปัจจุบันนี้จึงได้มีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวข้างต้น โดยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 มีสาระสำคัญคือ หญิงซึ่งจดทะเบียนสมรสแล้วจะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ และหากต่อมาการสมรสสิ้นสุดลง จะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ ซึ่งทำให้หญิงมีทางเลือกในการใช้คำนำหน้านามตามความสมัครใจ ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับการเลือกใช้นามสกุลตามกฎหมายว่าด้วยชื่อบุคคล

ในส่วนของชื่อสกุลของหญิงมีสามีนั้น ในปัจจุบันได้มีพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548 ซึ่งมาตรา 6 ของพระราชบัญญัติดังกล่าวบัญญัติว่า ให้ยกเลิกความในมาตรา 12 และมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา 12 คู่สมรสมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกัน หรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตน

การตกลงกันตามวรรคหนึ่ง จะกระทำเมื่อมีการสมรสหรือในระหว่างสมรสก็ได้
ชื่อสกุลตามวรรคหนึ่ง คู่สมรสจะตกลงเปลี่ยนแปลงภายหลังก็ได้”

“มาตรา 13 เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่าหรือศาลพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส ให้ฝ่ายซึ่งใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน

เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วยความตาย ให้ฝ่ายซึ่งยังมีชีวิตอยู่และใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิใช้ชื่อสกุลนั้นได้ต่อไป แต่เมื่อจะสมรสใหม่ ให้กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน”

สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

เดิมพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 กำหนดให้หญิงมีสามีใช้ชื่อสกุลของสามี แต่ปัจจุบันได้มีพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548 บัญญัติให้ยกเลิกข้อความดังกล่าวแล้วบัญญัติให้คู่สมรสสามารถเลือกที่จะใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตนเองก็ได้ เหตุผลก็คือ โดยที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยที่ 21/2546 ว่าพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 ที่บัญญัติให้หญิงมีสามี ใช้ชื่อสกุลของสามี ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เนื่องจากรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ว่าชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ดังนั้นหญิงมีสามีจึงมีสิทธิที่จะเลือกใช้นามสกุลเดิมของตน หรือจะใช้นามสกุลของสามีก็ได้ แต่ต่อมาเมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่า หรือศาลพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส ให้ฝ่ายซึ่งใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่าย กลับไปใช้ชื่อสกุล

ของตนเอง แต่ถ้การสมรสสิ้นสุดลงด้วยความตาย ให้ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ใช้ชื่อสกุลของฝ่ายที่ตายไปแล้วได้ แต่ถ้าจะสมรสใหม่ให้กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตนเอง

นอกจากนี้ในเรื่องของชื่อรอง มาตรา 6 ของพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2548 บัญญัติไว้มีใจความสำคัญสรุปว่า คู่สมรสจะใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นชื่อรองได้เมื่อได้รับความยินยอมของฝ่ายนั้นแล้ว หรือบุตรจะใช้ชื่อสกุลเดิมของบิดาหรือมารดาเป็นชื่อรองของตนก็ได้ แต่มีข้อสังเกตคือ พระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงกรณีหญิงมีสามีจะใช้ชื่อสกุลเดิมของตนเป็นชื่อรอง การตั้งชื่อรองปกติต้องกระทำขณะจดทะเบียนเกิด ฉะนั้นหากหญิงประสงค์จะใช้ชื่อนามสกุลของตนมาเป็นชื่อรองก็อาจยื่นคำร้องขอมีชื่อรองใหม่ต่อนายทะเบียนท้องที่ จะใช้ชื่อสกุลของตนมาเป็นชื่อรองเองโดยลำพังไม่ได้ เพราะถือเป็นการใช้โดยไม่ถูกต้องตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 แต่ก็ไม่มีบทบัญญัติว่าหญิงมีสามีที่ฝ่าฝืนดังกล่าวผลจะเป็นเช่นไร⁸⁶

6) สัญชาติของสามีภริยา

การสมรสไม่ทำให้สัญชาติของสามีภริยาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่อย่างไรก็ตามหญิงซึ่งเป็นคนต่างด้าวสมรสกับชายสัญชาติไทย หากประสงค์จะได้สัญชาติไทยก็สามารถทำได้ โดยการยื่นคำขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 มาตรา 9

การที่หญิงต่างชาติได้สัญชาติไทยตามสามีแล้ว แม้ภายหลังหย่าขาดจากสามี หรือสามีตาย หญิงนั้นก็ยังคงมีสัญชาติไทยต่อไป เว้นแต่หญิงนั้นจะสละสัญชาติไทยกลับไปถือสัญชาติเดิมของตน นอกจากนี้แม้สามีจะแปลงสัญชาติไทยไปถือสัญชาติอื่น หญิงนั้นก็ยังคงมีสัญชาติไทยอยู่ตามเดิมไม่เสียสัญชาติไทยไปแต่อย่างใดเพราะได้สัญชาติไทยมาโดยเด็ดขาดแล้ว⁸⁷

7) การจัดการทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

กฎหมายแยกทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายออกเป็น 2 ประเภท คือ สินส่วนตัวและสินสมรส

1) สินส่วนตัว

มาตรา 1471 “สินส่วนตัว ได้แก่ ทรัพย์สิน

(1) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรส

(2) ที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัว เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องประดับกายตามควร

แก่ฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

⁸⁶ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 53.

⁸⁷ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 181.

(3) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มีระหว่างสมรสโดยการรับมรดก หรือโดยการให้โดยเสนหา

(4) ที่เป็นของหมั้น”

นอกจากนี้ในระหว่างสมรสอาจมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัว ทรัพย์สินหรือเงินที่ได้มาก็ยังคงเป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น หรือหากทรัพย์สินส่วนตัวนั้นถูกทำลายไป เช่น ไฟไหม้ แล้วได้เงินประกันมา เงินประกันนั้นก็ยังคงเป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นอยู่ ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1472⁸⁸

ในการจัดการสินส่วนตัว กฎหมายกำหนดให้อำนาจในการจัดการสินส่วนตัว ไม่ว่าจะจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดภาระติดพันใดๆ ตกอยู่แก่คู่สมรสฝ่ายที่เป็นเจ้าของสินส่วนตัวนั้น ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1473⁸⁹

2) สินสมรส

มาตรา 1474 “สินสมรสได้แก่ทรัพย์สิน

(1) ที่คู่สมรสได้มีระหว่างสมรส

(2) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มีระหว่างสมรสโดยพินัยกรรม หรือการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรม หรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส

(3) ที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว

ถ้ากรณีเป็นที่สงสัยว่าทรัพย์สินอย่างหนึ่งเป็นสินสมรสหรือไม่ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นสินสมรส”

ทรัพย์สินที่ถือว่าเป็นสินสมรส มี 3 ชนิด ได้แก่

1. ทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มีระหว่างสมรส นอกจากโดยการรับมรดกหรือโดยการให้โดยเสนหาถือว่าเป็นสินสมรสทั้งสิ้น เช่น สามีรับราชการได้เงินเดือนๆละ 15,000 บาท ภริยาถูกศาลากินแบ่งรัฐบาลเป็นเงิน 2,000,000 บาท หรือสามีเป็นกรรมกรถูกปลดออกจากงานได้รับเงินค่าชดเชย 40,000 บาท เงินเหล่านี้เป็นสินสมรส

2. ทรัพย์สินที่ได้มีระหว่างสมรสโดยพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส เช่น บิดาของสามีถึงแก่ความตายและทำพินัยกรรมยกเงิน 1,000,000 บาท ให้สามี

⁸⁸ มาตรา 1472 “สินส่วนตัวนั้นถ้าได้แลกเปลี่ยนเป็นทรัพย์สินอื่นก็ดี ซื้อทรัพย์สินอื่นมาก็ดี หรือขายได้เป็นเงินมาก็ดี ทรัพย์สินอื่นหรือเงินที่ได้มานั้นเป็นสินส่วนตัว

สินส่วนตัวที่ถูกทำลายไปทั้งหมด หรือแต่บางส่วน แต่ได้ทรัพย์สินอื่น หรือเงินมาทดแทนทรัพย์สินอื่น หรือเงินที่ได้มานั้นเป็นสินส่วนตัว”

⁸⁹ มาตรา 1473 “สินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้จัดการ”

โดยระบุว่าให้เป็นสินสมรส เงินจำนวนนี้เป็นสินสมรส แต่ถ้าไม่ได้ระบุว่าให้เป็นสินสมรส เงินจำนวนดังกล่าวเป็นสินส่วนตัวของสามี

3. ทรัพย์สินที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว ดอกผลธรรมดาหรือดอกผลนิศินัยของสินส่วนตัวเป็นสินสมรสทั้งสิ้น เช่น ก่อนสมรสภริยามีโคนม 10 ตัว หลังจากสมรสแล้วแม่โคตกลูก 5 ตัว แม่โคทั้งสิบตัวเป็นสินส่วนตัวของภริยา แต่ลูกโคทั้งห้าตัวเป็นสินสมรส หรือก่อนการสมรสสามีมีเงินฝากธนาคาร 100,000 บาท หลังจากสมรสแล้วธนาคารคิดดอกเบี้ยให้ 6,000 บาท เงินดอกเบี้ย 6,000 บาทนี้เป็นดอกผลนิศินัยของต้นเงินจึงเป็นสินสมรส สำหรับราคาทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นโดยตัวเองมิใช่ดอกผลของทรัพย์สินจึงมิใช่สินสมรส เช่น ที่ดินสินส่วนตัวของภริยาราคา 500,000 บาท หลังจากสมรสแล้วราคาที่ดินเพิ่มขึ้นเป็น 700,000 บาท ภริยาจึงขายที่ดินไป เงินที่ขายได้ทั้งหมดเป็นสินส่วนตัวของภริยา⁹⁰

ในส่วนของการจัดการสินสมรส กฎหมายบัญญัติให้สามีและภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสร่วมกัน เว้นแต่จะมีสัญญาก่อนสมรสระบุไว้เป็นอย่างอื่น กล่าวคือ สัญญาก่อนสมรสอาจระบุให้สามีหรือภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสแต่เพียงผู้เดียว⁹¹ นอกจากนี้อำนาจจัดการสินสมรส ยังรวมถึงอำนาจจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดการติดพันซึ่งสินสมรส และอำนาจฟ้อง และต่อสู้คดีเกี่ยวกับสินสมรสนั้นด้วย ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1477

อนึ่ง ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งได้ทำนิติกรรมไปโดยปราศจากความยินยอมตามป.พ.พ.มาตรา 1480 นิติกรรมนั้นจะสมบูรณ์ต่อเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน หรือถ้าหากไม่ให้สัตยาบัน คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งขอให้ศาลเพิกถอนนิติกรรมนั้นได้ แต่ความข้อนี้นี้มิให้ใช้บังคับถ้าปรากฏว่าในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลภายนอกได้กระทำการโดยสุจริต แต่การให้โดยเสน่หาอันมิได้เป็นไปตามสมควรในทางศีลธรรมอันดีหรือในทางสมาคม คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งนั้นยอมขอให้ศาลเพิกถอนได้เสมอ โดยให้นำมาตรา 240 มาใช้บังคับโดยอนุโลม ตัวอย่างเช่น ภริยายินยอมให้สามีสวมแหวนทองซึ่งเป็นสินสมรสอยู่เป็นประจำ ต่อมาสามีนำแหวนทองไปขาย บุคคลภายนอกรับซื้อไว้โดยสุจริตคิดว่าเป็นสินส่วนตัวของสามีเช่นนี้ ภริยาจะมาขอให้ศาลเพิกถอนสัญญาซื้อขายดังกล่าวไม่ได้ แต่อย่างไรก็ดีถ้านิติกรรมในการจัดการสินสมรสที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งทำไปโดยลำพังนั้น เป็นการทำสัญญาให้โดยเสน่หาแล้ว คู่สมรสฝ่ายที่ไม่ได้ให้ความยินยอมมีสิทธิขอให้ศาลเพิกถอนสัญญาให้โดยเสน่หานี้ได้เสมอ แม้ผู้รับซึ่งเป็นบุคคลภายนอกจะได้กระทำการโดยสุจริต เว้นแต่การให้โดยเสน่หานั้นจะเป็นการให้ตามสมควรในทางศีลธรรมอันดี หรือในทางสมาคมจึงจะ

⁹⁰ ประสพสุข บุญเดช. (2550). หลักกฎหมายครอบครัว. หน้า 53-54.

⁹¹ มาตรา 1476 “นอกจากสัญญาก่อนสมรสจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น สามีและภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสร่วมกัน”

เพิกถอนไม่ได้ เช่น ภริยาเอาเงินสินสมรสไป 200 บาท เพื่อร่วมทำบุญเนื่องจากนายคำลาอุปสมบท เช่นนี้เป็นกรให้ในทางศีลธรรมอันดีหรือในทางสมาคม สามีจะขอเพิกถอนไม่ได้⁹²

นอกจากนี้ หากสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายต้องการทำพินัยกรรมกฎหมายมาตรา 1481 บัญญัติว่า “สามีหรือภริยาไม่มีอำนาจทำพินัยกรรมยกสินสมรสที่เกินกว่าส่วนของตนให้แก่บุคคลใดได้” กล่าวคือ หากสามีหรือภริยาจะทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้แก่บุคคลใดทำได้เพียงแค่ทรัพย์สินส่วนของตนเอง คือ สินส่วนตัวและสินสมรสเฉพาะส่วนของตนเท่านั้น หากขึ้นทำพินัยกรรมยกสินสมรสเกินส่วนของตนให้แก่บุคคลอื่น พินัยกรรมนั้นไม่มีผลบังคับถึงสินสมรสที่เกินส่วนนั้นคงมีเฉพาะสินสมรสที่เป็นส่วนของผู้ทำพินัยกรรม⁹³

จะเห็นได้ว่าเมื่อชายหญิงจดทะเบียนสมรสกัน ทรัพย์สินที่ได้มาหลังจากนั้นเป็นสินสมรส ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิในทรัพย์สินนั้นคนละกึ่งหนึ่ง แม้ว่าสามีจะเป็นผู้ทำมาหาได้แต่ผู้เดียว ภริยาเป็นแม่บ้านอยู่บ้าน แต่ภริยาก็มีสิทธิในทรัพย์สินที่สามีหาได้กึ่งหนึ่ง ซึ่งต่างกับชายหญิงที่อยู่กินด้วยกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดทำมาหาได้ ก็ยังคงเป็นของฝ่ายนั้นแต่เพียงผู้เดียว อีกฝ่ายไม่มีสิทธิในทรัพย์สินดังกล่าวแต่อย่างใด

โดยปกติแล้วสามีภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสร่วมกัน เว้นแต่สามีภริยาจะทำสัญญาก่อนสมรสหรือสัญญาระหว่างสมรสกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น หรือมีคำสั่งศาลอนุญาตให้สามีหรือภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสแต่เพียงผู้เดียว กรณีดังกล่าวหากฝ่ายที่มีอำนาจจัดการสินสมรสก่อความเสียหาย กฎหมายได้บัญญัติให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อศาลให้สั่งอนุญาตให้ตนเป็นผู้จัดการสินสมรสแต่เพียงผู้เดียว หรือร้องขอแยกสินสมรส ตลอดจนกำหนดวิธีการคุ้มครองชั่วคราวเพื่อจัดการสินสมรสตามควร เหตุที่อาจร้องขอต่อศาลมี 5 ประการ คือ

1. จัดการสินสมรสเป็นที่เสียหายถึงขนาด
2. ไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง
3. มีหนี้สินส่วนตัว หรือทำหนี้เกินกึ่งหนึ่งของสินสมรส
4. ขัดขวางการจัดการสินสมรสของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่มีเหตุอันสมควร
5. มีพฤติการณ์ปรากฏว่าจะทำความเสียหายให้แก่สินสมรส

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาในเรื่องทรัพย์สิน นอกจากที่กฎหมายได้กำหนดไว้ดังกล่าวข้างต้นแล้ว กฎหมายยังยินยอมให้คู่สมรสทำสัญญากำหนดความสัมพันธ์ในเรื่องทรัพย์สินได้ คือ สัญญาก่อนสมรส และสัญญาระหว่างสมรส

⁹² นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 67.

⁹³ แหล่งเดิม. หน้า 71.

ก. สัญญาก่อนสมรส

ในการทำสัญญาก่อนสมรสกฎหมายได้กำหนดสาระสำคัญในเรื่อง สัญญาก่อนสมรสไว้ดังนี้

ประการที่หนึ่ง จะต้องทำสัญญากันก่อนสมรส หรืออย่างช้าที่สุดในขณะจดทะเบียนสมรส

ประการที่สอง เป็นสัญญาเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สิน หรือการจัดการ ทรัพย์สินในระหว่างสามีภริยา ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในบรรพ 5 หมวด 4 ว่าด้วยทรัพย์สิน ระหว่างสามีภริยา กฎหมายไม่เปิดช่องให้ทำสัญญากันในเรื่องอื่น ๆ นอกเหนือจากในเรื่องทรัพย์สิน นอกจากนี้สามีภริยายังไม่อาจทำสัญญาก่อนสมรสในเรื่องหนี้สินระหว่างสามีภริยาได้ ถึงแม้ว่า บทบัญญัติในเรื่องหนี้สินระหว่างสามีภริยาจะอยู่ในหมวด 4 แห่งบรรพ 5 ก็ตาม หนี้ร่วมหรือหนี้ ส่วนตัวของคู่สมรสยังคงเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

ประการที่สาม ข้อความในสัญญาจะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และจะต้องไม่ระบุให้ใช้กฎหมายประเทศอื่นบังคับในเรื่อง ทรัพย์สิน มิฉะนั้นข้อความในสัญญาก่อนสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะ (ป.พ.พ. มาตรา 1465) ปัญหาว่า สามีภริยาสามารถทำสัญญาก่อนสมรสให้แตกต่างจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้เพียงไร ผู้เขียนเห็น ว่า หากเรื่องใดเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับส่วนได้ส่วนเสียของคู่สมรสโดยเฉพาะ และไม่ก่อให้เกิดความ แยกแยะในครอบครัว ไม่กระทบกระเทือนถึงบุคคลภายนอกอันจะส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม แล้ว คู่สมรสก็สามารถทำสัญญาก่อนสมรสให้แตกต่างจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้

ส่วนในประเด็นของการต้องห้ามมิให้ระบุให้ใช้กฎหมายประเทศอื่น บังคับในเรื่องทรัพย์สินนั้น ผู้เขียนเห็นว่า หากเป็นการลอกเอาบทบัญญัติกฎหมายต่างประเทศมา เป็นข้อสัญญา และบทบัญญัติดังกล่าวไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน น่าจะทำได้ เพราะไม่ได้เป็นการระบุให้ใช้ในฐานะนำกฎหมายต่างประเทศมาบังคับในเรื่อง ทรัพย์สิน เช่น ทำสัญญาก่อนสมรสกันไว้ว่า กรณีที่สามีภริยาแยกกันอยู่ ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ได้มาในระหว่างนั้นให้เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น ซึ่งแม้ว่าข้อสัญญานี้จะเป็นบทบัญญัติแห่ง กฎหมายแพ่งมลรัฐแคลิฟอร์เนียก็ตาม ข้อสัญญาเช่นนี้ใช้บังคับได้

ในเรื่องแบบของสัญญาก่อนสมรส ป.พ.พ. มาตรา 1466 บัญญัติให้ตก เป็นโมฆะ หากมิได้ทำตามแบบอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

1. จดแจ้งข้อตกลงเป็นสัญญาก่อนสมรสไว้ในทะเบียนสมรสต่อ เจ้าพนักงาน พร้อมกับการจดทะเบียนสมรส

2. ทำเป็นหนังสือลงลายมือชื่อคู่สมรส และพยานอย่างน้อยสองคน แบนหนังสือสัญญาก่อนสมรสไว้ท้ายทะเบียนสมรส และได้จดไว้ในทะเบียนสมรสพร้อมกับการจดทะเบียนสมรสว่า ได้มีสัญญานั้นแนบไว้

สัญญาก่อนสมรสเมื่อได้ทำขึ้นแล้ว หากต้องการเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนก่อนสมรส ชายหญิงสามารถตกลงทำได้อีกเอง แต่หากเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนภายหลังสมรส จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1467 อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนสัญญาดังกล่าวหรือไม่ก็ตาม ไม่มีผลกระทบกระเทือนสิทธิของบุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริต ซึ่งได้แก่บุคคลภายนอกที่ไม่รู้ว่าคู่สมรสมีการทำสัญญาก่อนสมรสไว้ รวมทั้งไม่รู้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนสัญญาก่อนสมรสนั้น

ข. สัญญาระหว่างสมรส

สัญญาระหว่างสมรส กฎหมายมิได้กำหนดว่าจะมีได้แต่เพียงเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาเท่านั้น ดังนั้นสัญญาระหว่างสมรสจึงอาจจะตกลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือตกลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สินก็ได้

นอกจากนี้กฎหมายยังมิได้กำหนดแบบของสัญญาระหว่างสมรสไว้ แต่ถ้าสัญญานั้นมีลักษณะเป็นนิติกรรมสัญญาประเภทใดประเภทหนึ่งที่กฎหมายกำหนดแบบไว้ ก็จะต้องทำตามแบบของนิติกรรมประเภทนั้นด้วย เช่น สัญญาให้อสังหาริมทรัพย์ ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

สัญญาระหว่างสมรส มีข้อจำกัดในการทำสัญญา คือ ข้อตกลงในสัญญาจะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน นอกจากนี้สัญญาระหว่างสมรสจะต้องไม่ขัดต่อสัญญาก่อนสมรสและไม่มีเนื้อหาเป็นการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกสัญญาก่อนสมรส เพราะตามกฎหมายไทยการแก้ไขเพิ่มเติมหรือยกเลิกสัญญาก่อนสมรส

จะต้องได้รับอนุญาตจากศาล และเนื่องจากตาม ป.พ.พ. มาตรา 1476⁹⁴ ได้กำหนดให้สามีและภริยา ต้องจัดการสินสมรสรวมกัน หรือได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นข้อตกลงระหว่างสมรส จึงมีข้อจำกัดไม่สามารถทำเพื่อตกลงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินขัดหรือแย้งกับมาตรา 1476 ได้ แต่กฎหมายก็ได้เปิดช่องให้สามีภริยาสามารถจัดการสินสมรสให้แตกต่างไปจากมาตรา 1476 ได้ โดยการทำสัญญาก่อนสมรส

ในส่วนของการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนสัญญาระหว่างสมรสนั้น สามารถทำได้ด้วยการตกลงร่วมกันตามหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา แต่กรณีของสัญญาระหว่างสมรสเกี่ยวกับทรัพย์สิน ป.พ.พ. มาตรา 1469 กำหนดวิธีการไว้เป็นพิเศษให้สามีภริยาสามารถบอกล้างสัญญาระหว่างสมรสในเวลาใดระหว่างที่ยังเป็นสามีภริยากันอยู่ หรือภายในกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ขาดจากการเป็นสามีภริยากัน แต่ทั้งนี้การแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกข้อตกลงนั้นจะไม่กระทบต่อสิทธิของบุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริต เช่น บุคคลภายนอกซื้อที่ดินจากภริยาโดยไม่ทราบมาก่อนว่าสามีทำสัญญายกที่ดินส่วนตัวให้แก่ภริยา และต่อมาสามีได้บอกล้างสัญญาระหว่างสมรสดังกล่าว บุคคลภายนอกย่อมได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแม้ว่าจะมีการบอกล้างสัญญาไปแล้วก็ตาม

⁹⁴ มาตรา 1476 สามีและภริยาต้องจัดการสินสมรสรวมกัน หรือได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งในกรณีดังต่อไปนี้

(1) ขาย แลกเปลี่ยน ขายฝาก ให้เช่าซื้อ จำนอง ปลดจำนอง หรือโอนสิทธิจำนอง ซึ่งอสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์ที่อาจจำนองได้

(2) ก่อตั้งหรือกระทำให้สุดสิ้นลงทั้งหมดหรือบางส่วนซึ่งการระจำยอม สิทธิอาศัย สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกินหรือภาระคิดพัน ในอสังหาริมทรัพย์

(3) ให้เช่าอสังหาริมทรัพย์เกินสามปี

(4) ให้กู้ยืมเงิน

(5) ให้โดยเสน่หา เว้นแต่การให้ที่พอควรแก่ฐานะานุรูปของครอบครัว เพื่อการกุศล เพื่อการสังคม หรือตามหน้าที่ธรรมจรรยา

(6) ประนีประนอมยอมความ

(7) มอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการวินิจฉัย

(8) นำทรัพย์สินไปเป็นประกันหรือหลักประกันต่อเจ้าพนักงานหรือศาล

การจัดการสินสมรสนอกจากกรณีที่มีบัญญัติไว้ในวรรคหนึ่ง สามีหรือภริยาจัดการได้โดยมิต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง

จะเห็นได้ว่านอกจากที่กฎหมายกำหนดความสัมพันธ์ในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาไว้ สามีภริยายังสามารถกำหนดความสัมพันธ์ในเรื่องทรัพย์สินให้ต่างไปจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้ โดยการทำสัญญาก่อนสมรส หรือทำสัญญาระหว่างสมรสดังกล่าวข้างต้น

8) หนี้สินและความรับผิดชอบในหนี้สินของสามีภริยา

หนี้สินของสามีภริยาอาจมีมาก่อนสมรส หรือเกิดขึ้นระหว่างสมรส และอาจเป็นหนี้ส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นหนี้ร่วมที่สามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันก็ได้

หนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา บัญญัติไว้ในมาตรา 1490 ดังนี้

“หนี้ที่สามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันนั้นให้รวมถึงหนี้ที่สามีหรือภริยาก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างสมรสดังต่อไปนี้

(1) หนี้ที่เกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดู ตลอดจนการรักษาพยาบาลบุคคลในครอบครัวและการศึกษาของบุตรตามสมควรแก่อัธยาศัย

(2) หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส

(3) หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งสามีภริยาทำด้วยกัน

(4) หนี้ที่สามีหรือภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน”

หนี้ร่วมระหว่างสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ต้องเป็นหนี้ที่ก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างสมรส และต้องเป็นหนี้ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 1490 (1)-(4) เท่านั้นถึงจะเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา หนี้อื่นๆที่มีใช้ระบุไว้ในมาตรา 1490 มิใช่หนี้ร่วม คู่สมรสฝ่ายใดเป็นคนก่อหนี้ขึ้น ก็ต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว เว้นแต่สามีและภริยาจะเป็นลูกหนี้ร่วมกันตามบทบัญญัติในเรื่องหนี้ร่วมตามธรรมดา⁹⁵

หนี้ร่วมระหว่างสามีภริยาที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันมีอยู่ 4 ชนิด คือ

1. หนี้เกี่ยวกับการจัดการกิจการอันจำเป็นในครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดูบุคคลในครอบครัว ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนบุตร แต่ทั้งนี้ต้องพอสมควรแก่อัธยาศัยของครอบครัวนั้น หากเป็นจำนวนเกินสมควรส่วนที่เกินย่อมไม่ถือว่าเป็นหนี้ร่วม ฝ่ายที่ก่อหนี้ต้องรับผิดชอบในส่วนที่เกิน

⁹⁵ ประสพสุข บุญเดช. (2552). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว. หน้า 249.

นั้นต่อเจ้าหนี้แต่ผู้เดียว เช่น ครอบครัวยากจนอยู่ในสลัม บิดาไปกู้เงินเพื่อส่งบุตรไปเรียนต่างประเทศถือว่าเป็นการเกินสมควร เป็นต้น⁹⁶

2. หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส เช่น หนี้ค่าซ่อมแซมบ้านที่เป็นสินสมรส เป็นต้น

3. หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งสามีภริยาทำด้วยกัน เช่น สามีภริยาทำธุรกิจขายบ้านด้วยกัน เงินที่สามีกู้เพื่อนำมาลงทุนในการทำธุรกิจ ก็เป็นหนี้ร่วมที่สามีภริยาต้องรับผิดชอบร่วมกัน

4. หนี้ที่สามีภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน เช่น สามีกู้เงินซื้อรถยนต์ใช้ส่วนตัว ภริยาได้ให้สัตยาบันก็ถือเป็นหนี้ร่วม การให้สัตยาบันอาจจะทำด้วยวาจา หรือทำเป็นหนังสือก็ได้ นอกจากนี้การที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งลงลายมือชื่อในฐานะเป็นพยานในสัญญาที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งทำขึ้นก็ถือว่าเป็นการให้สัตยาบันในสัญญานั้นโดยปริยาย เช่น สามีลงลายมือชื่อเป็นพยานในหนังสือรับสภาพหนี้ที่ภริยาทำขึ้น⁹⁷ แต่ถ้าเป็นกรณีเป็นหนี้ที่เกิดขึ้นก่อนสมรส แม้ต่อมาภายหลังสมรสแล้วคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบันก็ตาม ก็ถือว่ายังเป็นหนี้ส่วนตัวของฝ่ายที่ก่อหนี้ขึ้นดั้งเดิมนั้นเอง ไม่กลายเป็นหนี้ร่วมไปได้⁹⁸

ในส่วนของการบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา มีกฎหมายบัญญัติไว้ ดังนี้

มาตรา 1488 “ถ้าสามีหรือภริยาต้องรับผิดชอบส่วนตัวเพื่อชำระหนี้ที่ก่อไว้ก่อนหรือระหว่างสมรส ให้ชำระหนี้ด้วยสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นก่อน เมื่อไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินสมรสที่เป็นส่วนของฝ่ายนั้น”

มาตรา 1489 “ถ้าสามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกัน ให้ชำระหนี้จากสินสมรส และสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย”

ในกรณีหนี้ส่วนตัวที่สามีหรือภริยาก่อไว้ก่อนสมรสหรือระหว่างสมรส เจ้าหนี้ต้องบังคับชำระหนี้จากสินส่วนตัวของฝ่ายที่ก่อหนี้ขึ้นก่อน หากไม่พอจึงจะบังคับชำระหนี้จากสินสมรสส่วนของฝ่ายนั้น แต่หากเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยาตามมาตรา 1490 เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะบังคับชำระหนี้จากสินสมรสและสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะต้องบังคับชำระหนี้เอาจากทรัพย์สินประเภทใดก่อนหลัง และจะบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินที่เป็นของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนครบจำนวนหนี้ก็ได้ นอกจากนี้หนี้ร่วมซึ่งสามีภริยาต้องรับผิดชอบด้วยกันนั้นแม้จะได้หย่าและ

⁹⁶ แหล่งเดิม. หน้า 251.

⁹⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1364/2495 ระหว่าง นายธงไชย สาริยะวณิช โจทก์ นางไขศรี กลันทกานนท์ กับพวก จำเลย

⁹⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2618/2524 ระหว่าง นางนิลพัทธ์ สมงาม โจทก์ นางกิ่ง หงส์เวียงจันทร์ จำเลย นายสุ หงส์เวียงจันทร์ ผู้ร้อง

แบ่งทรัพย์สินแบ่งความรับผิดชอบในหนี้สินต่อกันแล้วก็ไม่มีการกระทบกระเทือนถึงสิทธิของเจ้าหนี้ในอันที่จะบังคับชำระหนี้เอาจากสามีหรือภริยาหรือทั้งสองคน ทั้งนี้เพราะเจ้าหนี้มีสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 219 ที่จะบังคับชำระหนี้เอาจากสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยสิ้นเชิง หรือเอาจากทั้งสามีและภริยาทั้งสองฝ่ายก็ได้ อย่างไรก็ตามเมื่อสามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันแล้ว เจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้จากสินสมรสและสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่ายโดยจะยึดสินส่วนตัวก่อนสินสมรสก็ได้ ไม่ว่าสินส่วนตัวนั้นจะเป็นของฝ่ายใด แต่หากเจ้าหนี้ไม่ได้ฟ้องคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคู่ความในคดี ก็จะนำยึดสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นไม่ได้ แม้จะเป็นลูกหนี้ร่วมก็ตามเพราะคำพิพากษาดังกล่าวไม่ผูกพันคู่สมรสที่ไม่ได้ถูกฟ้องคดี ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 วรรคสอง⁹⁹

9) การแยกสินสมรส

ในระหว่างที่เป็นสามีภริยากัน อาจมีการแยกสินสมรสโดยคำสั่งศาลหรือโดยผลของกฎหมาย ทำให้สามีภริยาไม่มีสินสมรสอีกต่อไป คงมีแต่สินส่วนตัวของแต่ละฝ่าย ซึ่งมีอยู่ 3 กรณี คือ

(1) สามีหรือภริยาถูกศาลมีคำสั่งให้แยกสินสมรสเมื่อมีการจัดการสินสมรสเป็นที่เสียหายถึงขนาด หรือไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง หรือมีหนี้สินล้นพ้นตัวหรือทำหนี้เกินกึ่งหนึ่งของสินสมรส หรือขัดขวางการจัดการสินสมรสของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่มีเหตุอันควร หรือจะทำความเสียหายให้แก่สินสมรส ตามมาตรา 1484 วรรคสอง

(2) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาให้ล้มละลาย สินสมรสย่อมแยกจากกันโดยอำนาจกฎหมายนับแต่วันที่ศาลพิพากษาให้ล้มละลาย ตามมาตรา 1491

(3) ศาลมีคำสั่งให้แยกสินสมรสในกรณีที่สามีหรือภริยาเป็นคนที่ไร้ความสามารถ และมีการตั้งบิดา มารดา หรือบุคคลภายนอกเป็นผู้อุปการะตามมาตรา 1598/17 วรรคสอง

เมื่อมีการแยกสินสมรสระหว่างสามีภริยาออกจากกัน ให้ส่วนที่แยกออกตกเป็นสินส่วนตัวของสามีหรือภริยา และบรรดาทรัพย์สินที่ฝ่ายใดได้มาภายหลังจากการแยกสินสมรส ให้เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น และสินสมรสที่คู่สมรสได้มาโดยพินัยกรรม หรือโดยการให้เป็นหนังสือตามมาตรา 1474 (2) ในภายหลังจากการแยกสินสมรส ให้ตกเป็นสินส่วนตัวของสามีและภริยาฝ่ายละครึ่ง และในส่วนของดอกผลของสินส่วนตัวที่ได้มาหลังจากที่ได้แยกสินสมรสแล้ว ให้เป็นสินส่วนตัว ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1492

เมื่อมีการแยกสินสมรสออกจากกันแล้ว เนื่องจากคู่สมรสทั้งสองฝ่ายต่างยังคงเป็นสามีภริยากันอยู่ จึงอาจมีความประสงค์ที่จะให้มีการรวมสินสมรสกันใหม่ก็ได้ จึงได้มีบทบัญญัติในมาตรา 1492/1 ให้มีการยกเลิกการแยกสินสมรสได้ กล่าวคือ ในกรณีที่มีการแยกสินสมรสโดยคำสั่ง

⁹⁹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 265.

ศาล การยกเลิกการแยกสินสมรสให้กระทำได้เมื่อสามีหรือภริยาร้องขอต่อศาล และศาลได้มีคำสั่งให้ยกเลิก แต่ถ้ามีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งคัดค้าน ศาลจะมีคำสั่งยกเลิกการแยกสินสมรสได้ต่อเมื่อเหตุแห่งการแยกสินสมรสได้สิ้นสุดลงแล้ว

เมื่อมีการยกเลิกการแยกสินสมรส หรือการแยกสินสมรสสิ้นสุดลงเพราะสามีหรือภริยาพ้นจากการเป็นบุคคลล้มละลาย ให้ทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัวอยู่ในวันที่ศาลมีคำสั่งให้ยกเลิกการแยกสินสมรส หรือในวันที่พ้นจากการเป็นบุคคลล้มละลาย ยังคงเป็นสินส่วนตัวต่อไปตามเดิม ไม่เปลี่ยนกลับไปเป็นสินสมรสอีก สินสมรสจะมีขึ้นใหม่เริ่มต้นตั้งแต่วันที่ศาลมีคำสั่งให้ยกเลิกการแยกสินสมรส หรือวันที่พ้นจากการเป็นบุคคลล้มละลายเท่านั้น

10) การสิ้นสุดการสมรส

สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย หากต้องการสิ้นสุดการสมรส ป.พ.พ. มาตรา 1501 บัญญัติไว้ว่าการสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยเหตุ 3 ประการ คือ ความตาย การหย่า และศาลพิพากษาให้เพิกถอน

(1) การสมรสสิ้นสุดลงด้วยความตาย

นับตั้งแต่วันที่สามีหรือภริยาตาย การสมรสสิ้นสุดลงทันที แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงความตายโดยผลของกฎหมาย คือ สาบสูญ หากสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสาบสูญ อีกฝ่ายหนึ่งต้องการให้การสมรสสิ้นสุดลงจะต้องฟ้องหย่าฝ่ายที่สาบสูญต่อศาลเสียก่อน เมื่อศาลพิพากษาให้หย่าแล้ว การสมรสจึงสิ้นสุดลงด้วยการหย่า

(2) การสมรสสิ้นสุดลงด้วยการหย่า

สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย หากไม่ประสงค์ที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน ต้องการสิ้นสุดการสมรสด้วยการหย่าขาดจากกัน ทำได้โดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย โดยป.พ.พ. มาตรา 1514 กำหนดว่าการหย่าด้วยความยินยอมต้องทำเป็นหนังสือ และมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน และมาตรา 1515 ยังกำหนดอีกว่า การสมรสที่ได้จดทะเบียนสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การหย่าโดยความยินยอมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อสามีและภริยาได้จดทะเบียนหย่าแล้วเท่านั้น ส่วนการหย่าที่สามีภริยาแกล้งจดทะเบียนหย่ากันหลอกๆ แต่ทั้งคู่ยังคงอยู่ร่วมกัน ใช้ชีวิตร่วมกัน อยู่บ้านหลังเดียวกันตามปกติ การจดทะเบียนหย่าที่คู่สมรสรู้กันหลอกดวงผู้อื่น นับเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต การหย่านั้น ไม่มีผลในทางกฎหมาย และไม่เป็นเหตุทำให้การสมรสสิ้นสุดลง¹⁰⁰

¹⁰⁰ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 93.

หากกรณีคู่สมรสตกลงหย่ากันเองไม่ได้ ต้องฟ้องคดีต่อศาล ให้ศาลมีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกัน การหย่าประเภทนี้ต้องมีเหตุฟ้องหย่า โดยมาตรา 1516 กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้ดังต่อไปนี้

(1) สามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉันทริยาหรือสามี เป็นชู้หรือมีชู้หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจฉนั้น อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(2) สามีหรือภริยาประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะความประพฤติชั่วนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่ ถ้าเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง

(ก) ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง

(ข) ได้รับความดูถูกเกลียดชังเพราะเหตุที่คงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่วอยู่ต่อไป หรือ

(ค) ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉนั้นสามีภริยามาคำฉนั้นประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(3) สามีหรือภริยาทำร้าย หรือทรมาณร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ฉนั้นเป็นการร้ายแรง อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(4) สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(4/1) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความผิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความคิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความคิดนั้นด้วย และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(4/2) สามีหรือภริยาสมักรใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉนั้นสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลเป็นเวลาเกินสามปี ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(5) สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปีโดยไม่มีใครทราบแน่ว่าเป็นตายร้ายฉนั้นอย่างไร อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(6) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรหรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อกรที่เป็สามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ ฉนั้นการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉนั้นสามีภริยามาคำฉนั้นประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งนั้นฟ้องหย่าได้

(7) สามีหรือภริยาวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปไม่ได้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(8) สามีหรือภริยาผิดทัณฑ์บนที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(9) สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่ง และโรคนี้อายุยืนยาว ไม่มีทางที่จะหายได้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(10) สามีหรือภริยามีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

เมื่อทั้งสองฝ่ายได้หย่าขาดจากกันแล้ว ผลของการหย่ามีดังนี้

1. เรื่องอำนาจปกครองบุตร

ในกรณีหย่าโดยความยินยอมให้สามีภริยาทำหนังสือตกลงกันว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนใด แต่ถ้าตกลงกันไม่ได้ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด และให้ทำความตกลงไว้ในสัญญาหย่าว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นจำนวนเงินเท่าใด ในส่วนกรณีหย่าโดยคำพิพากษาของศาล ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาดว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรคนใด หรือถ้าปรากฏว่าผู้ใช้อำนาจปกครองประพฤตินั้นไม่สมควร ศาลจะสั่งเปลี่ยนผู้ใช้อำนาจปกครอง และสั่งให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ปกครองก็ได้ โดยคำนึงถึงความผาสุกและประโยชน์ของบุตรเป็นสำคัญ ในส่วนของค่าอุปการะเลี้ยงดู ให้ศาลเป็นผู้กำหนด ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1520, 1521 และ 1522

2. เรื่องค่าทดแทน

เมื่อศาลพิพากษาให้หย่าเพราะเหตุสามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นฉันภริยา หรือภริยามีชู้ ภริยาหรือสามีมิสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสามีหรือภริยา และจากผู้ซึ่งได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่อง หรือผู้ซึ่งเป็นเหตุแห่งการหย่านั้น

ถึงแม้ไม่มีการฟ้องหย่าแต่หากมีผู้ล่วงเกินภริยาไปในทำนองชู้สาว สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้นั้นก็ได้ และภริยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผย เพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้ แต่มีข้อสังเกตว่ากรณีนี้จะเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสด้วยกันไม่ได้

แต่ในเรื่องค่าทดแทนกรณีนี้มีข้อยกเว้นไว้ว่า ถ้าสามีหรือภริยายินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจให้อีกฝ่ายหนึ่งมีชู้ หรือให้ผู้อื่นกระทำการล่วงเกินไปในทำนองชู้สาว สามีหรือภริยานั้นจะเรียกค่าทดแทนไม่ได้ ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1523

นอกจากนี้ยังมีค่าทดแทนในกรณีที่ต้องฟ้องหย่า เพราะเหตุ

- 1) ทำร้ายหรือทรมาณร่างกายจิตใจ หรือหมิ่นประมาทเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง (มาตรา 1516 (3))
- 2) จงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี (มาตรา 1516 (4))
- 3) ไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยาอย่างร้ายแรง (มาตรา 1516 (6))

เมื่อมีเหตุที่ต้องฟ้องหย่าเหตุใดเหตุหนึ่งในสามเหตุข้างต้นเกิดขึ้น และที่สำคัญฝ่ายที่จะต้องรับผิดชอบจะต้องเป็นผู้ก่อเหตุหย่า โดยมุ่งประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจทนได้จึงต้องฟ้องหย่า อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1524

3. เรื่องค่าเลี้ยงชีพ

ในคดีหย่า ถ้าเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว และการหย่าทำให้กลุ่มสมรสอีกฝ่ายยากจนลง เพราะขาดรายได้จากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส ฝ่ายนั้นจะขอให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ก็ได้ นอกจากนี้หากหย่าขาดจากกันเพราะเหตุวิกลจริตตามมาตรา 1516 (7) หรือเพราะเหตุเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงตามมาตรา 1516 (9) กลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือฝ่ายที่เป็นโรคติดต่อนั้นด้วย ทั้งนี้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1526 และมาตรา 1527

สิทธิที่จะได้รับค่าเลี้ยงชีพนี้ย่อมหมดไป เมื่อฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1528

4. เรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สิน

เมื่อหย่าขาดจากกันแล้ว กฎหมายได้กำหนดการจัดการแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1532 และมาตรา 1533 ดังนี้

(ก) ถ้าเป็นการหย่าโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่าย ให้แบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาตามที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนการหย่า กล่าวคือ ณ วันเวลาที่จดทะเบียนการหย่ามีสินสมรสอยู่เท่าใด ให้แบ่งสินสมรสให้ชายหญิงได้ส่วนเท่ากัน

(ข) ถ้าเป็นการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล คำพิพากษาส่วนที่บังคับเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาให้มีผลย้อนหลัง ไปถึงวันฟ้องหย่า กล่าวคือจะต้องแบ่งทรัพย์สินของสามีภริยาตามที่มีอยู่ในวันฟ้องหย่า คือ แบ่งสินสมรสที่มีอยู่ในวันฟ้องหย่าฝ่ายละกึ่งหนึ่ง ฉะนั้นหากมีทรัพย์สินที่ฝ่ายใดได้มาในระหว่างการพิจารณาคดีฟ้องหย่าของศาลก็ตกเป็นของฝ่ายนั้นไม่ต้องนำมาแบ่ง

นอกจากนี้หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อให้เกิดความเสียหายแก่สินสมรส จึงมีบทบัญญัติเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการแบ่งสินสมรส กรณีสินสมรสหมดไปเพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง ดังนี้

- 1) จำหน่ายไปเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว
- 2) จำหน่ายไปโดยมีเจตนาทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเสียหาย
- 3) จำหน่ายไปโดยไม่ได้รับความยินยอมของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ในกรณีที่กฎหมายบังคับว่าการจำหน่ายนั้นจะต้องได้รับความยินยอมของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย
- 4) จงใจทำลายให้สูญหายไป

ดังนั้น กฎหมายจึงถือเสมือนว่าสินสมรสนั้นยังคงมีอยู่เพื่อจัดแบ่ง และถ้าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รับส่วนแบ่งสินสมรสไม่ครบตามจำนวนที่ควรจะได้ ก็ให้คู่สมรสฝ่ายที่ได้จำหน่าย หรือจงใจทำลายสินสมรสนั้นชดเชยจากสินสมรสส่วนของตนหรือจากสินส่วนตัวจนครบถ้วน ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1534

ในส่วนของหนี้สิน มาตรา 1535 บัญญัติว่า “เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง ให้แบ่งความรับผิดชอบในหนี้ที่จะต้องรับผิดชอบด้วยกันตามส่วนเท่ากัน” คำว่า “หนี้ที่ต้องรับผิดชอบด้วยกัน” มีความหมายถึง “หนี้ร่วม” นั่นเอง ฉะนั้นเมื่อหย่ากันหากมีหนี้ร่วมกันเท่าไร ต้องหารเฉลี่ยความรับผิดชอบกันคนละครึ่ง เช่น หนี้ค่ารักษาพยาบาลบุตร ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน เป็นต้น¹⁰¹

(3) การสมรสสิ้นสุดลงเพราะศาลพิพากษาเพิกถอน

มาตรา 1502 บัญญัติว่า “การสมรสที่เป็นโมฆียะสิ้นสุดลงเมื่อศาลพิพากษาให้เพิกถอน”

มาตรา 1503 บัญญัติว่า “เหตุที่จะขอให้ศาลพิพากษาเพิกถอนการสมรส เพราะเหตุว่าเป็นโมฆียะ มีเฉพาะในกรณีที่คู่สมรสทำการฝ่าฝืนมาตรา 1448 มาตรา 1505 มาตรา 1506 มาตรา 1507 และมาตรา 1509”

ดังนั้น การสมรสจะสิ้นสุดลงเพราะศาลพิพากษาเพิกถอน จึงต้องมาจากการสมรสที่เป็นโมฆียะ ซึ่งเหตุที่ทำให้การสมรสเป็นโมฆียะ มีดังนี้

1. การสมรสที่ชายหญิงอายุยังไม่ครบสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ ตามมาตรา 1448
2. การสมรสที่ได้กระทำไปโดยคู่สมรสฝ่ายหนึ่งสำคัญผิดตัวคู่สมรส แต่หากเวลาได้ผ่านพ้นไปแล้วเก้าสิบวันนับแต่วันสมรส สิทธิขอเพิกถอนการสมรสเป็นอันระงับลง ตามมาตรา 1505

¹⁰¹ นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. เล่มเดิม. หน้า 119.

3. การสมรสโดยถูกกลั่นแกล้งอันถึงขนาดซึ่งถ้ามิได้มีการฉ้อฉลนั้นจะไม่ทำการสมรส แต่ถ้ากลั่นแกล้งนั้นเกิดขึ้นจากบุคคลที่สาม โดยคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งมิได้รู้เห็นด้วย การสมรสนั้นก็ไม่เป็นโมฆียะ

นอกจากนี้สิทธิขอเพิกถอนกลั่นแกล้งเป็นอันระงับ เมื่อพ้นเก้าสิบวันนับแต่วันที่รู้หรือควรรู้ถึงกลั่นแกล้ง หรือเมื่อพ้นหนึ่งปีนับแต่วันสมรส ทั้งนี้ตามมาตรา 1506

4. การสมรสโดยถูกข่มขู่ ซึ่งถ้าหากไม่มีการข่มขู่จะไม่ทำการสมรส และสิทธิขอเพิกถอนการสมรสระงับเมื่อพ้นหนึ่งปีนับแต่วันที่พ้นจากการข่มขู่ ตามมาตรา 1507

5. การสมรสของผู้เยาว์ที่มีได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ตามมาตรา 1509

การสมรสที่เป็น โมฆียะนั้น จะสิ้นสุดลงในวันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด ให้เพิกถอนการสมรส ตามมาตรา 1511

ในส่วนผลของการพิพากษาเพิกถอนการสมรส กฎหมายให้นำผลของการหย่าโดยคำพิพากษามาใช้บังคับโดยอนุโลม ซึ่งได้แก่เรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาต้องแบ่งกันคนละครึ่ง และการกำหนดว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ปกครองบุตรรวมทั้งค่าอุปการะเลี้ยงดู ตามมาตรา 1512

แต่หากปรากฏว่าคู่สมรสที่ถูกฟ้องเพิกถอนการสมรสได้รู้เห็นเป็นใจในเหตุแห่งโมฆียะกรรม คู่สมรสนั้นจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าทดแทนความเสียหายที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รับต่อกาย ชื่อเสียง หรือทรัพย์สินเนื่องจากการสมรสนั้น ทั้งยังอาจต้องรับผิดชอบในค่าเลี้ยงชีพด้วย ตามมาตรา 1513

11) ผลเกี่ยวกับบุตร

บุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย ย่อมเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดา แต่หากบุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่มีได้สมรสกันตามกฎหมาย บุตรดังกล่าวก็เป็นบุตรนอกสมรส หรือบุตรมิชอบด้วยกฎหมายของบิดา แต่เป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของมารดา เนื่องจาก ป.พ.พ. มาตรา 1546 บัญญัติว่า “เด็กเกิดจากหญิงที่มีได้มีการสมรสกับชาย ให้ถือว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของหญิงนั้น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น”

ในส่วนของบุตรนอกสมรส หรือบุตรมิชอบด้วยกฎหมายของบิดา จะกลายเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อเมื่อบิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1547

ผลของการเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดา

1. สิทธิที่จะใช้ชื่อสกุล

บุตรที่มีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดาต้องเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย (ทั้งนี้รวมถึงบุตรบุญธรรมมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของผู้รับบุตรบุญธรรมได้ด้วย) หากเป็นบุตรนอกสมรสก็ไม่

ความสัมพันธ์อันใดกับบิดา แต่หากบุตรนอกสมรสมีฐานะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายในภายหลัง เช่น ศาลพิพากษาว่าเด็กเป็นบุตรของชายตามฟ้องของมารดา บิดาสมรสกับมารดา บิดาจดทะเบียน รับเป็นบุตร เด็กก็ใช้ชื่อสกุลของชายได้ อย่างไรก็ดี หากเป็นบุตรนอกสมรสเมื่อบิดาได้ยอมให้ใช้ชื่อสกุลก็เป็นแต่เหตุให้ฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 1555 (7)¹⁰²

2. ห้ามบุตรมิให้ฟ้องบุพการี

มาตรา 1562 บัญญัติว่า “ผู้ใดจะฟ้องบุพการีของตนเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญามีได้ แต่เมื่อผู้นั้นหรือญาติสนิทของผู้นั้นร้องขอ อัยการจะยกคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้”

บุตรที่ถูกห้ามมิให้ฟ้องบุพการีของตน ต้องเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมาย หากเป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายไม่ต้องห้ามฟ้องได้¹⁰³ แต่หากเป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่บิดาได้รับรองโดยพฤติการณ์ เช่น ให้ใช้นามสกุลของบิดา ก็ฟ้องไม่ได้¹⁰⁴

3. หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดู

มาตรา 1563 บัญญัติว่า “บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา”

บุตรที่มีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา ต้องเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นหากเป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ก็ไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดาแต่อย่างใด ส่งผลให้กรณีที่มีบุคคลภายนอกทำละเมิดเป็นผลให้บุตรตายก็ถือได้ว่าเป็นการทำละเมิดต่อสิทธิของบิดามารดาได้ บิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมายจึงได้รับความคุ้มครองสิทธิให้เรียกค่าสินไหมทดแทนในการที่ต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมายได้ ทั้งนี้ไม่ว่าในขณะที่บุตรตายนั้นบุตรจะได้อุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาตามความเป็นจริงหรือไม่¹⁰⁵ แต่หากผู้ตายมิใช่บุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของบิดา บิดาก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิด

นอกจากบุตรมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา บิดามารดาก็มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษากับบุตร ตามมาตรา 1564 บัญญัติว่า “บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดู และให้การศึกษามาตามสมควรแก่บุตร ในระหว่างที่เป็นผู้เยาว์”

บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วแต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองมิได้”

บุตรที่มีสิทธิได้รับการอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษามาจากบิดามารดาจะต้องเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นหากมีผู้ใดมาทำละเมิดเป็นเหตุให้บิดามารดาถึงแก่ความตาย บุตร โดยชอบด้วยกฎหมายจึงมีสิทธิฟ้องเรียกค่าขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิดได้ แต่ต้อง

¹⁰² ชาติชาย อัครวิบูลย์. เล่มเดิม. หน้า 530.

¹⁰³ คำพิพากษาฎีกาที่ 1320/2506

¹⁰⁴ คำพิพากษาฎีกาที่ 288/2506

¹⁰⁵ คำพิพากษาฎีกาที่ 1648/2509, คำพิพากษาฎีกาที่ 1943/2520

ปรากฏว่ามีฐานะเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายในขณะที่มีการทำละเมิด จึงจะมีอำนาจฟ้อง¹⁰⁶ และชอบที่จะได้รับค่าอุปการะทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยไม่ต้องพิจารณาว่าขณะเกิดเหตุผู้ตายกับผู้ขาดไร้อุปการะจะอุปการะกันจริงหรือไม่

4. อำนาจปกครองบุตร

มาตรา 1566 บัญญัติว่า “บุตรซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องอยู่ใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา

อำนาจปกครองอยู่กับบิดาหรือมารดา ในกรณีต่อไปนี้

- (1) มารดาหรือบิดาตาย
- (2) ไม่แน่นอนว่ามารดาหรือบิดามีชีวิตอยู่หรือตาย
- (3) มารดาหรือบิดาถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ
- (4) มารดาหรือบิดาต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลเพราะจิตฟั่นเฟือน
- (5) ศาลสั่งให้อำนาจปกครองอยู่กับบิดาหรือมารดา
- (6) บิดาและมารดาตกลงกันตามที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ตกลงกันได้”

ตามปกติอำนาจปกครองบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ต้องอยู่ใต้อำนาจปกครองของทั้งบิดาและมารดา ในที่นี้หมายถึงบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย หากเป็นบุตรไม่ชอบด้วยกฎหมายอำนาจปกครองตกแก่มารดาฝ่ายเดียว การใช้อำนาจปกครองเกี่ยวกับบุตรไม่ว่าในทางส่วนตัว หรือการปกครองในทางทรัพย์สินนั้น บิดามารดาจะต้องใช้ร่วมกัน การใช้อำนาจปกครองร่วมกันนี้ ไม่จำเป็นว่าจะต้องร่วมทำนิติกรรมแทนบุตร เพียงให้ความเห็นชอบที่อีกฝ่ายได้ทำลงก็ถือว่าเป็นการร่วมกันได้¹⁰⁷ แต่มีบางกรณีที่อำนาจปกครองตกอยู่กับบิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังกรณีตามมาตรา 1566 อนุ (1) ถึง (6) ข้างต้น

ผู้ใช้อำนาจปกครองบุตรมีสิทธิตามที่ ป.พ.พ. มาตรา 1567 บัญญัติไว้ ดังนี้

- (1) กำหนดที่อยู่ของบุตร
- (2) ทำโทษบุตรตามสมควรเพื่อว่ากล่าวสั่งสอน
- (3) ให้บุตรทำการทำงานตามสมควรแก่ความสามารถและฐานานุรูป
- (4) เรียกบุตรคืนจากบุคคลอื่นซึ่งกักบุตรไว้โดยมิชอบด้วยกฎหมาย

¹⁰⁶ คำพิพากษาฎีกาที่ 477/2514

¹⁰⁷ ชาติชาย อัครวิบูลย์. เล่มเดิม. หน้า 551.

12) สิทธิในการรับมรดก

สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่เป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิได้รับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต ดังที่ ป.พ.พ. มาตรา 1629 วรรคท้าย บัญญัติว่า “คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็เป็นทายาทโดยธรรม ภายใต้บังคับของบทบัญญัติพิเศษแห่งมาตรา 1635”

ในส่วนของบุตร บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิได้รับมรดกจากทั้งบิดาและมารดา กล่าวคือเป็นผู้สืบสันดาน เป็นทายาทโดยธรรมลำดับที่ 1 ตามมาตรา 1629 (1)

นอกจากนี้บุตร โดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่มีสิทธิรับมรดกแทนที่กัน ตามที่ มาตรา 1642 บัญญัติว่า “การรับมรดกแทนที่กันนั้น ให้ใช้บังคับแต่ในระหว่างทายาทโดยธรรม” การรับมรดกแทนที่กัน ตัวอย่างเช่น บิดาซึ่งมีสิทธิรับมรดกจากปู่หรือย่าถึงแก่ความตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนปู่หรือย่าตาย บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของบิดานั้น มีสิทธิรับมรดกของปู่หรือย่าแทนที่บิดาของตน ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1639¹⁰⁸

13) การเสียภาษีอากร

ประมวลรัษฎากร วางหลักกฎหมายในการเสียภาษีอากรของสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ไว้ดังนี้

มาตรา 57 ตรี บัญญัติว่า “ในการเรียกเก็บภาษีเงินได้จากสามีและภริยานั้น ถ้าสามีและภริยาอยู่ร่วมกันตลอดปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามีและให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี แต่ถ้าภริยาค้างชำระและภริยาได้รับแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วันแล้ว ให้ภริยาร่วมรับผิดชอบในการเสียภาษีที่ค้างชำระนั้นด้วย

ถ้าสามีหรือภริยามีความประสงค์จะยื่นรายการแยกกัน ก็ให้ทำโดยแจ้งให้เจ้าพนักงานประเมินทราบภายในเวลาซึ่งกำหนดให้ยื่นรายการ แต่การแยกกันยื่นรายการนั้น ไม่ทำให้ภาษีที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

ถ้าเห็นสมควร เจ้าพนักงานประเมินอาจแบ่งภาษีออกตามส่วนของเงินได้พึงประเมินที่สามีและภริยาแต่ละฝ่ายได้รับและแจ้งให้สามีและภริยาเสียภาษีเป็นคนละส่วนก็ได้ แต่ถ้าภาษีส่วนของฝ่ายใดค้างชำระและอีกฝ่ายหนึ่งได้รับแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วันแล้ว ให้อีกฝ่ายหนึ่งนั้นร่วมรับผิดชอบในการเสียภาษีที่ค้างชำระนั้นด้วย

¹⁰⁸ มาตรา 1639 ถ้าบุคคลใดซึ่งจะเป็นทายาทตามมาตรา 1629(1) (3) (4) หรือ (6) ถึงแก่ความตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนเจ้ามรดกตาย ถ้าบุคคลนั้นมีผู้สืบสันดานก็ให้ผู้สืบสันดานรับมรดกแทนที่ ถ้าผู้สืบสันดานคนใดของบุคคลนั้นถึงแก่ความตายหรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกเช่นเดียวกัน ก็ให้ผู้สืบสันดานของผู้สืบสันดานนั้นรับมรดกแทนที่ และให้มีกรรับมรดกแทนที่กันเฉพาะส่วนแบ่งของบุคคลเป็นรายๆ สืบต่อกันเช่นนี้ไปจนหมดสาย

การที่สามีภริยาอยู่ต่างท้องที่กันหรือต่างคนต่างอยู่เป็นครั้งคราวยังคงถือว่าอยู่ร่วมกัน”

มาตรา 57 เบญจ บัญญัติว่า “ถ้าภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (1) ในปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ไม่ว่าจะมิเงินได้พึงประเมินอื่นด้วยหรือไม่ ภริยาจะแยกยื่นรายการ และเสียภาษีต่างหากจากสามีเฉพาะส่วนที่เป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(1) โดยมีให้ถือว่าเป็นเงินได้ของสามีตามมาตรา 57 ตรี ได้

ในกรณีที่ภริยาแยกยื่นรายการตามวรรคหนึ่ง ให้สามีและภริยาต่างฝ่ายต่างหักลดหย่อนได้ดังนี้

- (1) สำหรับผู้มีเงินได้ตามมาตรา 47(1)(ก)
- (2) สำหรับบุตรที่หักลดหย่อนได้ตามอัตราที่กำหนดไว้ในมาตรา 47(1)(ค) และ (ง) คนละกึ่งหนึ่ง

- (3) สำหรับเบี้ยประกันภัยตามมาตรา 47(1)(ง) วรรคหนึ่ง
- (4) สำหรับเงินสมทบที่ผู้ประกันตนจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมมาตรา 47(1)(ฉ)
- (5) สำหรับเงินสะสมที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพตามมาตรา 47(1)(ช)
- (6) สำหรับดอกเบี้ยเงินกู้ยืมตามมาตรา 47(1)(ซ) กึ่งหนึ่ง
- (7) สำหรับเงินบริจาคส่วนตัวของตนตามมาตรา 47(7)

ในกรณีผู้มีเงินได้มิได้อยู่ในประเทศไทย การหักลดหย่อนตาม (2) ให้หักได้เฉพาะบุตรที่อยู่ในประเทศไทย

ถ้าสามีและภริยามีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว เฉพาะตามมาตรา 40(1) ประเภทเดียวรวมกันไม่เกินจำนวนตามมาตรา 50(4) ไม่ว่าแต่ละฝ่ายจะมีเงินได้เป็นจำนวนเท่าใด สามีและภริยาไม่ต้องยื่นรายการเงินได้พึงประเมิน”

จากหลักกฎหมายดังกล่าวข้างต้น พอที่จะสรุปได้ว่าการยื่นแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กรณีสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายต่างฝ่ายต่างมีเงินได้ และได้อยู่ร่วมกันตลอดปีภาษี ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี เว้นแต่ภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(1) แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งโดยทั่วไปก็คือเงินเดือน ค่าจ้าง ก็ให้ภริยาแยกยื่นรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามี โดยมีให้ถือว่าเป็นเงินได้ของสามีตามมาตรา 57 ตรี แห่งประมวลรัษฎากรได้

3.2.2 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยไม่จดทะเบียนสมรส

ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 ซึ่งเป็นเวลาภายหลังที่ได้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 แล้ว ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส ไม่ถือว่าเป็นสามีภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย เพราะมาตรา 1457 บัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่าการสมรสจะมีได้เฉพาะเมื่อได้จดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น ซึ่งมีผลทางกฎหมายต่างๆ ดังนี้

1) หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

การอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ไม่มีหน้าที่ต้องดูแลคู่สมรสที่วิกลจริต ไม่จำเป็นที่จะต้องซื่อสัตย์ต่อกัน ดังเช่นคู่ที่จดทะเบียนสมรสเป็นสามีภริยากัน โดยชอบด้วยกฎหมาย ส่งผลให้เมื่อมีบุคคลใดมาทำละเมิดกับคู่ของตนทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย ก็ไม่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน หรือเพื่อการขาดไร่อุปการะจากผู้กระทำละเมิด และเมื่อตนเองกลายเป็นคนวิกลจริต ก็ไม่มีอำนาจฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากคู่ของตนได้

2) สิทธิในเรื่องทรัพย์สินและหนี้สิน

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสกัน ไม่มีการแบ่งทรัพย์สินเป็นสินส่วนตัวและสินสมรส แต่อย่างไรก็ตามทรัพย์สินที่ชายหญิงคู่นี้ได้ลงทุนร่วมแรงทำมาหาได้ร่วมกันระหว่างที่อยู่กันนั้น ถือว่าเป็นเจ้าของร่วมกันและมีส่วนในทรัพย์สินเหล่านั้นคนละครึ่งเท่ากัน ทั้งนี้เพื่อความเป็นธรรมเพราะการที่ชายหญิงแต่งงานกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส แม้ทางกฎหมายจะไม่ถือว่าเป็นสามีภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย แต่ก็หากกระทบกระเทือนถึงสิทธิในทรัพย์สินที่ชายหญิงจะพึงมีพึงได้ตามกฎหมายทั่วไปไม่ แต่สำหรับทรัพย์สินที่ต่างคนต่างทำมาหาได้แยกกันนั้นเป็นสิทธิของฝ่ายนั้นแต่ผู้เดียว อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีส่วนแบ่งด้วยเพราะไม่ถือว่าเป็นสินสมรสตามมาตรา 1474 (1) ฉะนั้น สามีภริยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันสามีจึงไม่มีสิทธิฟ้องขอแบ่งทรัพย์สินจากภริยาในส่วนทรัพย์สินที่สามีได้ร่วมแรงร่วมทุนทำมาหาได้กับภริยาแต่อย่างใด¹⁰⁹

ในเรื่องหนี้สิน ฝ่ายใดก่อนนี้ขึ้นฝ่ายนั้นต้องรับผิดชอบส่วนตัว อีกฝ่ายหนึ่งไม่ต้องรับผิดชอบเจ้าหนี้แต่อย่างใด เว้นแต่เป็นหนี้ร่วมทั้งสองฝ่ายต้องร่วมกันรับผิดชอบในหนี้ร่วมจนหมดภาระหนี้สิน

3) การสิ้นสุดการอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส หากตกลงใจที่จะเลิกร้างกัน ก็ทำได้โดยง่ายตาย แยกทางกันก็เป็นการสิ้นสุดการอยู่ร่วมกันแล้ว ไม่ต้องไปจดทะเบียนหย่า หรือต้องฟ้อง

¹⁰⁹ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 274.

หย่าอย่างเช่นคู่ที่จดทะเบียนสมรสกัน ทำให้เลิกกันได้ง่าย สถาบันครอบครัวไม่มั่นคง ในส่วนของทรัพย์สินที่ทำมาหาได้ร่วมกันก็แบ่งกันตามหลักกรรมสิทธิ์รวม

4) ผลเกี่ยวกับบุตร

บุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาเท่านั้น แต่เป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา ซึ่งจะกลายเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อเมื่อ บิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนรับรองบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร ตามที่บัญญัติไว้ใน ป.พ.พ. มาตรา 1547 โดยผลของการเป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของบิดาทำให้บุตรไม่มีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูบิดา และบิดาไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตร ส่งผลให้กรณีมีบุคคลภายนอกมาทำละเมิดให้บิดาหรือบุตรตาย หรือบาดเจ็บ ก็ไม่สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนการที่ต้องขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิด นอกจากนี้บิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ไม่มีอำนาจปกครองบุตร อำนาจปกครองบุตรตกแก่มารดาแต่ผู้เดียว

5) สิทธิในการรับมรดก

ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสไม่ก่อให้เกิดสิทธิในการรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมจากฝ่ายที่เสียชีวิต

ส่วนบุตรนอกกฎหมาย มาตรา 1627 บัญญัติว่า “บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วและบุตรบุญธรรมนั้น ให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดาน เหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายนี้”

บุตรนอกกฎหมาย คือ บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้สมรสกัน บุตรจึงเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายเฉพาะมารดาเท่านั้น แต่ตามมาตรา 1627 ให้สิทธิบุตรที่บิดารับรองแล้วมีสิทธิได้รับมรดกของบิดาได้ โดยถือว่าเป็นทายาทชั้นผู้สืบสันดานตาม ป.พ.พ. มาตรา 1629 (1)

พฤติการณ์ต่างๆ ที่ถือว่าเป็นการรับรองบุตรแล้ว เช่น บิดาให้การศึกษา ให้ใช้นามสกุล ให้การอุปการะเลี้ยงดู ลงทะเบียนบ้านว่าเป็นบุตร บิดาไปแจ้งทะเบียนคนเกิดว่าเป็นบุตร หรือบิดายอมให้บุตรเรียกว่าบิดา เป็นต้น

อย่างไรก็ดี บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว ตามมาตรา 1627 นั้น ให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย มีสิทธิเกี่ยวกับการรับมรดกเท่านั้น ไม่ทำให้เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายขึ้นมา จึงไม่มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากผู้ทำให้บิดาตาย¹¹⁰ สำหรับค่าปลงศพนั้นตามมาตรา 1649 ทายาทมีหน้าที่จัดการศพผู้ตาย ดังนั้นบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วจึงมีสิทธิเรียกจากผู้กระทำละเมิดได้ ส่วนค่าสินไหมทดแทนอย่างอื่นอันเกิดจากการ

¹¹⁰ คำพิพากษาฎีกาที่ 508/2519, 1146/2513

กระทำละเมิด เป็นสิทธิของเจ้ามรดกตกทอดแก่ทายาทได้ บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วจึงเรียกได้เช่นกัน¹¹¹ เช่น เรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ทำละเมิดที่ทำรถยนต์ของเจ้ามรดกเสียหายได้

นอกจากนี้บุตรนอกกฎหมายไม่มีสิทธิในการรับมรดกแทนที่กัน เนื่องจากกฎหมายกำหนดให้สิทธิในการรับมรดกแทนที่กันนั้น ให้ใช้บังคับแก่ทายาทโดยธรรมเท่านั้น

¹¹¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 2603/2518, 3208/2538

บทที่ 4

วิเคราะห์เปรียบเทียบผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของ ต่างประเทศกับประเทศไทย และปัญหากฎหมายของ การจดทะเบียนสมรสของประเทศไทย

จากที่ได้ศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสของประเศฝรั่งเศส อังกฤษ สาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศไทย ในบทที่ 3 แล้ว พบว่าผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสของต่างประเทศนั้น มีทั้งข้อที่เหมือนและแตกต่างกับประเทศไทย ซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์ในบทนี้ การศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของต่างประเทศ ก็เพื่อที่จะนำข้อดีของเขามาปรับใช้กับกฎหมายของไทยเรา ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดจุดด้อยของกฎหมายไทย ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้คนไม่นิยมจดทะเบียนสมรสในปัจจุบัน

นอกจากนี้ ในบทนี้จะได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหากฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของประเทศไทย เนื่องจากในปัจจุบันนี้ปัญหาคนไม่นิยมจดทะเบียนสมรสมีเพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัว จำแนกเป็นรายปี ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1 จะเห็นว่าอัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งมีทั้งคู่ที่อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาแต่ไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย และคู่ที่เคยจดทะเบียนสมรสกันมาก่อน แต่ต่อมาได้จดทะเบียนหย่า ทั้งๆที่ยังอยู่กินร่วมกันเช่นเดิม อันมาจากสาเหตุของปัญหากฎหมายของไทยเราในปัจจุบัน เช่น ปัญหาเรื่องของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา หรือปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรส เป็นต้น

ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น หากเรานิ่งเฉยไม่หาทางแก้ไข นับวันจะยิ่งทำให้สถิติการจดทะเบียนสมรสลดลง และอัตราการหย่าเพิ่มขึ้น ผู้เขียนจึงได้นำปัญหาต่างๆของปัญหากฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของไทยมาวิเคราะห์ เพื่อจะได้หาแนวทางแก้ไขปัญหาล่าช้าต่อไป

4.1 วิเคราะห์เปรียบเทียบผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของต่างประเทศกับประเทศไทย

4.1.1 ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศฝรั่งเศสและประเทศไทย

ประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศสต่างก็ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) เหมือนกัน ดังนั้นจากที่ได้ศึกษาผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของประเศฝรั่งเศส เมื่อเปรียบเทียบ

กับประเทศไทยแล้ว พบว่ามีหลักการสำคัญๆคล้ายคลึงกัน แต่ข้อที่แตกต่างจากประเทศไทยที่สำคัญ มีอยู่ 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เรื่องสิทธิในทรัพย์สิน กล่าวคือ กฎหมายแพ่งฝรั่งเศสกำหนดให้รายได้ทั่วไปของกลุ่มสมรส เช่น เงินเดือน หรือค่าจ้าง ถือเป็นสินส่วนตัวของใครของมัน คือ ใครทำมาหาได้เท่าไรก็เป็นสินส่วนตัวของคนนั้นไป เงินที่ทำมาหาได้ไม่ตกเป็นสินสมรส สำหรับทรัพย์สินอย่างอื่นนอกเหนือจากเงินเดือน หรือค่าจ้าง ก็ให้ถือเป็นสินสมรส เว้นแต่จะได้รับมาทางมรดก มรดกของฝ่ายใดก็เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น ในเรื่องสิทธิในทรัพย์สินนี้แตกต่างจากกฎหมายไทย คือ ทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส ถือเป็นสินสมรสทั้งสิ้น ดังนั้น เงินเดือน หรือค่าจ้างที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำมาหาได้ หรือทั้งสองฝ่ายต่างทำมาหาได้ ไม่ว่าฝ่ายใดจะหาได้มากหรือได้น้อย เงินเดือน หรือค่าจ้างเหล่านั้นก็ตกเป็นสินสมรส ตรงจุดนี้เองที่เป็นปัญหาในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ยกตัวอย่างเช่น สามีภริยาคู่หนึ่ง สามีไม่ได้ช่วยทำมาหากินอะไรเลย ภริยาเป็นฝ่ายหารายได้เลี้ยงครอบครัวฝ่ายเดียว ซ้ำร้ายสามียังก่อหนี้สินขึ้นอีก คราวนี้เจ้าหนี้ก็จะมาบังคับชำระหนี้จากสินสมรส ซึ่งความเป็นจริงแล้วเป็นทรัพย์สินที่ภริยาเป็นฝ่ายหามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนฝ่ายเดียว ต่อมาพอทนอยู่ร่วมกันไม่ได้ ต้องหย่าขาดจากกัน กฎหมายให้แบ่งสินสมรสกันคนละกึ่งหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ภริยาจึงมีความรู้สึกที่ไม่ยุติธรรมสำหรับเธอ และปัญหานี้ยังเกิดกับคู่สมรสที่มีฐานะแตกต่างกันอย่างมาก ทำให้เกิดปัญหาในปัจจุบันอัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง

ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นด้วยกับระบบกฎหมายแพ่งของฝรั่งเศส ในเรื่องที่กำหนดให้รายได้ทั่วไปของกลุ่มสมรส เช่น เงินเดือน หรือค่าจ้าง ถือเป็นสินส่วนตัวของใครของมัน เพราะทำให้เกิดความยุติธรรมแก่คู่สมรสทั้งสองฝ่าย ใครเป็นฝ่ายทำมาหาได้เงินนั้นก็ควรเป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายฝรั่งเศสกำหนดว่าทรัพย์สินอื่นที่ได้มาระหว่างสมรสนอกเหนือจากเงินเดือน หรือค่าจ้างนี้ ก็ยังให้ถือเป็นสินสมรสของกลุ่มสมรสอยู่ ซึ่งทำให้ระบบสินสมรสยังคงมีอยู่ เพราะระบบสินสมรสยังคงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับครอบครัว เพราะเมื่อสร้างครอบครัวอยู่ร่วมกันย่อมต้องมีค่าใช้จ่ายที่จำเป็นสำหรับครอบครัวในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน เลี้ยงดูและให้การศึกษากับบุตร เป็นต้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าหากเรานำกฎหมายฝรั่งเศสในเรื่องนี้ มาปรับใช้กับกฎหมายครอบครัวของไทยเรา เชื่อว่าน่าจะเป็นประโยชน์ในการช่วยลดปัญหาอัตราการจดทะเบียนสมรสที่ลดลงได้ไม่มากนัก

ประการที่สอง เรื่องสิทธิในการรับมรดก ที่พบว่าแตกต่างจากกฎหมายไทย คือ กรณีเมื่อเจ้ามรดกเสียชีวิตลง และในกรณีที่มีทายาทเป็นบุตรและคู่สมรส คู่สมรสมีสิทธิที่จะเลือกระหว่างการได้สิทธิเก็บกิน หรือการได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์มรดก ซึ่งกฎหมายของไทยไม่ได้ให้สิทธิในการเลือกเช่นนั้นแก่คู่สมรส ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดให้คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิได้รับส่วนแบ่งของกองมรดกร่วมกับทายาทอื่นๆของเจ้ามรดก

ผู้เขียนเห็นว่าในประเด็นนี้กฎหมายของไทยเราในเรื่องมรดกที่ใช้บังคับอยู่เหมาะสมดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องแก้ไขให้เหมือนของฝรั่งเศส เพราะการให้สิทธิในการเลือกแก่คู่สมรส ผู้เขียนเห็นว่าไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อะไร และกฎหมายเรื่องมรดกก็เป็นข้อดีของคนที่จะมรดกเสีย สมรสที่จะมีสิทธิได้รับมรดกจากเจ้ามรดก ซึ่งในทางตรงกันข้ามคนที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสกลับต้องเสียประโยชน์จากกฎหมายในส่วนนี้ เพราะเมื่อคู่ของตนเสียชีวิตลง คนที่ไม่มีสิทธิใดๆ ในกองมรดกของเจ้ามรดกเลย

4.1.2 ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศอังกฤษและประเทศไทย

ประเทศอังกฤษใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ซึ่งต่างจากประเทศไทยที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) แต่ถึงจะใช้ระบบกฎหมายต่างกัน ประเทศอังกฤษก็ยังเป็นประเทศที่น่านำมาศึกษาถึงระบบกฎหมายของเขา เนื่องจากมีการปกครองประเทศที่ใกล้เคียงกับไทยเรา คือ ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และจากการที่ได้ศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของประเทศอังกฤษ พบว่ามีหลักการสำคัญๆ ใกล้เคียงกับกฎหมายครอบครัวของไทยเรา ที่พบว่ามีข้อแตกต่างที่สำคัญที่น่านำมาศึกษาวิเคราะห์ คือ

เรื่องผลของการสมรสที่มีต่อทรัพย์สินของคู่สมรส ตาม The Married Woman's Property Act 1964 ได้กำหนดว่าทรัพย์สินอื่นๆ ซึ่งแยกจากเงินส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งสามีมอบให้แก่ภรรยา ในเบื้องต้นถือว่าเป็นเงินส่วนอื่นนั้นเป็นของสามีและภรรยาโดยส่วนเท่าๆกัน และทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสเป็นของคู่สมรสตามส่วนที่แต่ละฝ่ายทำมาหาได้ นอกจากนี้ตาม The Matrimonial Proceedings and Property Act 1981 มาตรา 37 กำหนดว่าหากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายที่ทำให้ทรัพย์สินงอกเงยเพิ่มขึ้นเป็นประโยชน์แก่คู่สมรส คู่สมรสฝ่ายนั้นย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินส่วนนั้นตามจำนวนที่ทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทั้งนี้อาจจะเป็นไปตามที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันหรือตามที่ศาลจะได้ตัดสิน

หลักการของระบบทรัพย์สินของคู่สมรสของประเทศอังกฤษ คล้ายคลึงกับของประเทศฝรั่งเศสตามที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสที่คู่สมรสฝ่ายใดเป็นฝ่ายหามาได้ หรือเป็นฝ่ายทำให้ทรัพย์สินงอกเงยเพิ่มขึ้น คู่สมรสฝ่ายนั้นมีสิทธิในทรัพย์สินส่วนนั้นตามจำนวนที่หามาได้ หรือตามจำนวนที่ทำให้เพิ่มพูนขึ้น หรือถือเป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายนั้นนั่นเอง เพราะฉะนั้นทรัพย์สินอื่นๆ นอกเหนือจากนี้ที่ได้มาในระหว่างสมรสก็ยังคงเป็นสินสมรสอยู่

ผู้เขียนเห็นว่า หากประเทศไทยเรา ได้นำระบบทรัพย์สินของคู่สมรสของประเทศอังกฤษ มาปรับใช้กับกฎหมายครอบครัวของเรา น่าจะเป็นประโยชน์ และช่วยลดปัญหาเรื่องของทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาของไทยเราได้ เมื่อแก้ไขปัญหาเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาได้ ย่อมช่วย

ลดปัญหาของอัตราการจัดทะเบียนสมรสที่ลดลงได้ ซึ่งจะนำกฎหมายของอังกฤษมาปรับใช้อย่างไร ผู้เขียนจะได้นำเสนอในบทของข้อเสนอแนะต่อไป

4.1.3 ผลทางกฎหมายของการสมรสระหว่างประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศไทย

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) เหมือนกับประเทศไทย และมีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายกับประเทศไทย เพราะปัจจุบันนี้คนไทยส่วนใหญ่ก็มีบรรพบุรุษเชื้อสายจีน ดังนั้นการศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการสมรสของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน น่าจะเป็นประโยชน์ในการนำข้อดีของจีนมาปรับใช้กับกฎหมายไทยเราได้ จากที่ได้ศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการสมรสของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนพบว่าหลักการสำคัญส่วนใหญ่คล้ายกับกฎหมายครอบครัวของไทย จะมีที่แตกต่างกันในประเด็นปลีกย่อย ดังนี้

ประการที่หนึ่ง กฎหมายไทยเรากำหนดให้บิดามารดา และบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นมีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน แต่กฎหมายครอบครัวของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนยังกำหนดให้ปู่ย่าตายายกับหลาน พี่ชายพี่สาวกับน้องชายน้องสาว และบิดามารดาเลี้ยงกับบุตรเลี้ยง ต่างมีสิทธิและหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันด้วย

ประการที่สอง กฎหมายไทยเราบิดาไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตรนอกสมรส แต่กฎหมายครอบครัวของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนได้กำหนดให้บุตรนอกสมรสมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุตร โดยชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ บิดามารดามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตร จนกว่าบุตรจะบรรลุนิติภาวะ

ประการที่สาม เนื่องจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมีประชากรมาก กฎหมายครอบครัวของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนจึงมีการกำหนดให้คู่สมรสต้องปฏิบัติตามนโยบายคุมกำเนิดของรัฐ ซึ่งในส่วนนี้กฎหมายไทยไม่มี

ประการที่สี่ ถึงแม้จะมีเหตุฟ้องหย่ากรียาได้ แต่ในระหว่างที่กรียาตั้งครรรภ์ หรือภายในหนึ่งปีหลังคลอด หรือภายในหกเดือนนับแต่การตั้งครรรภ์ยุติกลางคัน สามีจะฟ้องหย่าไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น แต่ทางฝ่ายกรียาฟ้องหย่าได้ทุกเมื่อเมื่อมีเหตุหย่าเกิดขึ้น ในเรื่องนี้เป็นข้อดีของกฎหมายประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนในการคุ้มครองหญิงที่ตั้งครรรภ์ ซึ่งกฎหมายครอบครัวของไทยเราไม่ได้มีบทบัญญัติในเรื่องนี้

ประการที่ห้า เรื่องการแบ่งทรัพย์สินของคู่สมรสภายหลังการหย่า นอกจากการแบ่งทรัพย์สินที่เป็นสินสมรสรวมกันแล้ว คู่สมรสฝ่ายหนึ่งอาจต้องขอใช้สินสมรสที่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจ่ายเกินไปกว่าหน้าที่ของตนด้วย นอกจากนี้ในส่วนหนึ่งของหนี้สินที่เกิดขึ้น ณ วันที่มีการหย่า หนี้สินที่

เป็นนี้ร่วมให้ชำระหนี้สินนั้นด้วยสินสมรสก่อน หากไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินส่วนตัวของแต่ละฝ่ายตามที่ได้ตกลงกัน ในเรื่องนี้กฎหมายไทยเราไม่มีบทบัญญัติคุ้มครองเรื่องการต้องชดใช้สินสมรส นอกจากนี้นี้ร่วมของสามีภริยา เจ้าหนี้สามารถบังคับชำระหนี้จากสินส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนสิ้นเชิงก่อนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องบังคับชำระหนี้จากสินสมรสก่อน

ผู้เขียนเห็นว่า ตามกฎหมายครอบครัวประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ให้มีการชดใช้สินสมรสที่คู่สมรสอีกฝ่ายย้ายถิ่นไปกว่าหน้าที่ของตนนั้นเป็นเรื่องดี ทำให้เกิดความยุติธรรมในการแบ่งสินสมรส ซึ่งกฎหมายไทยเราน่าที่จะนำมาปรับใช้ นอกจากนี้ในการให้เจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ร่วมของสามีภริยาจากสินสมรสก่อนนั้น ผู้เขียนเห็นว่าในเรื่องนี้ก็น่าที่จะนำมาปรับใช้กับกฎหมายไทยเรา ซึ่งตรงจุดนี้จะช่วยลดปัญหาเรื่องนี้สินของสามีภริยา เนื่องจากนี้ร่วมบางอย่างอาจเกิดจากการก่อหนี้ของสามีฝ่ายเดียว แต่ภริยาอาจถูกบังคับให้ลงนามให้ความยินยอม หรือลงนามเป็นพยานในสัญญากู้เงิน ทำให้ถือว่าเป็นการให้สัตยาบัน หนี้สินจึงกลายเป็นนี้ร่วม ซึ่งหากตามกฎหมายไทยเราในปัจจุบันเจ้าหนี้สามารถบังคับชำระหนี้จากสินส่วนตัวของลูกหนี้ร่วมก่อนก็ได้ ซึ่งกรณีนี้เจ้าหนี้ก็อาจบังคับชำระหนี้จากสินส่วนตัวของภริยาก่อนจนสามารถชำระหนี้ได้โดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นการไม่ยุติธรรมกับภริยาเลย แต่หากได้นำหลักการของกฎหมายประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนมาปรับใช้ ในกรณีนี้เจ้าหนี้ก็ต้องบังคับชำระหนี้จากสินสมรสก่อน อย่างน้อยสินสมรสนั้นก็เป็นส่วนของสามีครึ่งหนึ่ง ซึ่งจะเกิดความยุติธรรมต่อภริยามากกว่า

4.1.4 ผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสของต่างประเทศกับประเทศไทย

จากที่ได้ศึกษาถึงผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยไม่จดทะเบียนสมรสในประเทศฝรั่งเศส และประเทศอังกฤษ พบว่าในต่างประเทศโดยเฉพาะในประเทศแถบยุโรปให้การยอมรับ และรัฐมีมาตรการในการช่วยเหลือให้ผลประโยชน์แก่คู่ที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสตามกฎหมาย มากกว่าประเทศไทย อาจจะเป็นเพราะวัฒนธรรมและสภาพทางสังคมของประเทศแถบยุโรปนั้นให้การยอมรับการอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่มีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวม แต่ตรงข้ามกับประเทศไทย ซึ่งถึงแม้ในปัจจุบันเราจะรับวัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามาในสังคมไทยมากขึ้น มีการอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น แต่โดยรวมเราก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทยๆกันไว้ และเชื่อว่ารัฐก็ต้องการให้มีการอยู่ร่วมกันโดยการสมรสถูกต้องตามกฎหมายมากกว่าการอยู่ร่วมกันโดยไม่สมรส ดังจะเห็นได้จากกฎหมายของไทยเรา จะมีมาตรการในการช่วยเหลือสนับสนุนคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรส มากกว่าคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยไม่สมรส

ในประเทศฝรั่งเศส การอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยา (Concubinage) โดยไม่จดทะเบียนสมรส มีผลทางกฎหมายที่แตกต่างกับผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสของไทย ดังนี้

ประการที่หนึ่ง การอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาก่อให้เกิดสิทธิร่วมกันในการดูแลบุตร เช่น การให้การศึกษา การอบรมดูแล แต่ของไทยบิดาและบุตรนอกกฎหมาย ไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

ประการที่สอง ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน เมื่อแยกทางกัน มีคำวินิจฉัยของศาลในการยอมรับความเสียหายของฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งและใช้เป็นเหตุผลประกอบในการจ่ายค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่มีการแยกทางกันเกิดขึ้น ซึ่งฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งจะได้รับเงินก็ต่อเมื่อมีสภาพการณ์อันแสดงให้เห็นถึงความผิดของผู้ทอดทิ้ง เช่น เมื่อถูกทอดทิ้งทำให้ไร้ที่อยู่อาศัย เป็นต้น และฝ่ายที่ถูกทอดทิ้งต้องแสดงให้ศาลเห็นว่า การแยกทางกันเป็นความผิดของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งในเรื่องนี้กฎหมายไทยไม่มีการให้ความช่วยเหลือฝ่ายที่ถูกทอดทิ้ง คู่ที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสไม่ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ใดๆ ตามกฎหมายต่อกัน เมื่อแยกทางกันก็ต่างคนต่างไป กฎหมายไม่ได้มีมาตรการให้ความช่วยเหลือใดๆ แม้จะถูกทอดทิ้ง ต้องตกอยู่ในสภาพยากลำบากก็ตาม

ประการที่สาม กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ ศาลก็ได้อยอมรับสิทธิในการให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับค่าชดเชย ซึ่งการชดเชยค่าเสียหายในกรณีนี้ให้ได้ทั้งกรณีเกิดความเสียหายต่อร่างกายและความเสียหายต่อจิตใจ ซึ่งตามกฎหมายไทยไม่มีบทบัญญัติให้ได้รับสิทธิดังกล่าว

ในประเทศอังกฤษ การอยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสตามกฎหมายอังกฤษ ก่อให้เกิดผลทางกฎหมายที่แตกต่างจากการอยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสตามกฎหมายไทย ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสฝ่ายที่มีชีวิตอยู่สามารถที่จะเรียกร้องค่าทดแทนจากผู้ที่ทำให้อีกฝ่ายเสียชีวิตได้ แต่ต้องทำการพิสูจน์ให้เห็นว่าได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาเป็นเวลามากกว่า 2 ปีขึ้นไป และค่าทดแทนดังกล่าวเรียกได้ทั้งค่าทดแทนทางด้านร่างกายและทางด้านจิตใจของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย ซึ่งตรงข้อนี้ตามกฎหมายไทยไม่สามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนใดๆ ได้เลย

ประการที่สอง ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส มีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตร แต่ตามกฎหมายไทยบิดาไม่มีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตรนอกกฎหมายของตน

ประการที่สาม กฎหมายอังกฤษเปิดโอกาสให้ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรสสามารถทำข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน หรือ Cohabitation Agreement ได้ ซึ่งจะทำความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส ในเรื่องการจัดการทรัพย์สินหรือความสัมพันธ์ภายในครอบครัวสามารถใช้บังคับได้ในระหว่างคู่ของตน

ถึงแม้ว่ากฎหมายไทยจะไม่ได้ให้ความสำคัญคุ้มครอง หรือให้สิทธิประโยชน์แก่คู่ที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส เมื่อเทียบกับที่กฎหมายต่างประเทศได้ให้ แต่ผู้เขียนเห็นว่า เราไม่จำเป็นต้องแก้ไขกฎหมายเราให้เหมือนอย่างต่างประเทศ เพราะเนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ประเทศไทยเรายังคงต้องการเห็นสถาบันครอบครัวให้มีความมั่นคง เป็นปึกแผ่น ซึ่งการส่งเสริมให้ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรส นั้น เป็นสิ่งที่ทำให้สถาบันครอบครัวมั่นคง แข็งแรง ส่งผลดีทั้งต่อตนเอง ต่อบุตร และต่อสังคมโดยรวมของประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ที่ต้องการส่งเสริมให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

4.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของการอยู่ร่วมกันของชายหญิงโดยจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสของประเทศไทย

จากที่ได้ศึกษาผลทางกฎหมายของการอยู่ร่วมกันของชายหญิง โดยจดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายไทยในบทที่ 3 จึงเห็นได้ว่าการที่ชายหญิงอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสมีผลดีมากกว่าการที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้จะมีกฎหมายบางเรื่องที่ไม่เอื้ออำนวยให้ชายหญิงอยากที่จะจดทะเบียนสมรสก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อดีต่างๆที่มากมายของการจดทะเบียนสมรส ส่งผลจูงใจให้ชายหญิงอยากที่จะจดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น

ข้อดีต่างๆของการจดทะเบียนสมรส มีดังนี้

ข้อ 1. เรื่องการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

หากสามีภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายตามความสามารถและฐานะของตน อีกฝ่ายเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ หรือถือเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516 (6) จากการทำกฎหมายให้สามีภริยาอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ในทางกฎหมายกับบุคคลภายนอกที่มักกระทำละเมิดต่อสามีหรือภริยาทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย คู่สมรสอีกฝ่ายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน ดังนี้

1. ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน กรณีมีผู้กระทำละเมิดให้คู่สมรสถึงแก่ความตาย หรือเสียหายแก่ร่างกาย อนามัย หรือเสรีภาพ ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งขาดแรงงานในครัวเรือน

2. ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไว้อุปการะ ในกรณีกระทำละเมิดให้คู่สมรสถึงแก่ความตาย ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องขาดไว้อุปการะตามกฎหมาย โดยในการเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไว้อุปการะจากผู้กระทำละเมิดนี้ ไม่คำนึงว่าภริยาหรือสามีที่ถึงแก่ความตายจะมีรายได้หรือไม่ก็ตาม

กรณีนี้หากคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสก็ไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว หากคู่ของคุณไม่เลี้ยงดูคุณ ก็ไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้ หรือหากมีบุคคลอื่นมากระทำละเมิดให้คู่ของคุณได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตายก็ไม่สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำละเมิดได้

ข้อ 2. เรื่องทรัพย์สิน

เมื่อชายหญิงจดทะเบียนสมรสกัน ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างสมรส เช่น เงินเดือน หรือได้มาโดยพินัยกรรม หรือการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส หรือที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว เช่น เงินฝากในธนาคารก่อนสมรส เมื่อมีดอกเบี่ยเกิดขึ้นระหว่างสมรส ดอกเบี่ยนั้นก็เป็สินสมรส

ทรัพย์สินที่เป็นสินสมรส ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิในทรัพย์สินนั้นคนละกึ่งหนึ่ง แม้ว่าสามีจะเป็นผู้ทำมาหาได้แต่ผู้เดียว ภริยาเป็นแม่บ้านอยู่บ้าน แต่ภริยาก็มีสิทธิในทรัพย์สินที่สามีหาได้กึ่งหนึ่ง ตรงจุดนี้เป็นข้อดีของการจดทะเบียนสมรสข้อหนึ่ง ทำให้คู่สามีภริยามีความรู้สึกมั่นคงในฐานะ ไม่ต้องกังวลว่าจะไม่รับการอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่าย หรือเมื่อมีเหตุต้องหย่าร้างกัน ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสก็หารสอง ไม่ต้องทำการพิสูจน์ให้ยุ่งยาก ต่างกับคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดหาได้ก็เป็นของฝ่ายนั้นแต่เพียงผู้เดียว หรือคู่ที่ช่วยกันทำธุรกิจ ทรัพย์สินที่ได้มาถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วม เมื่อมีเหตุที่ต้องเลิกกันก็อาจเกิดปัญหาความไม่ยุติธรรมในการแบ่งทรัพย์สินที่ทำมาหาได้ร่วมกัน

ข้อ 3. เรื่องค่าทดแทนกรณีมีชู้

เมื่อศาลพิพากษาให้หย่าเพราะเหตุสามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นเป็นภริยาหรือสามี เป็นชู้หรือมีชู้ หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจิม ภริยาหรือสามีมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสามีหรือภริยา และจากผู้ซึ่งได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหรือผู้ซึ่งเป็นเหตุแห่งการหย่านั้น

ถึงแม้ไม่มีการฟ้องหย่าแต่หากมีผู้ล่วงเกินภริยาไปในทำนองชู้สาว สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้นั้นก็ได้ และภริยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้ แต่มีข้อสังเกตว่ากรณีที่ไม่มีการฟ้องหย่านี้จะเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสด้วยกันไม่ได้

แต่ในเรื่องค่าทดแทนกรณีนี้มีข้อยกเว้นไว้ว่า ถ้าสามีหรือภริยายินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจให้อีกฝ่ายหนึ่งมีชู้ หรือให้ผู้อื่นกระทำการล่วงเกินไปในทำนองชู้สาว สามีหรือภริยานั้นจะเรียกค่าทดแทนไม่ได้

นอกจากนี้ยังสามารถเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสในกรณีที่ต้องฟ้องหย่าเพราะเหตุ

- 1) ทำร้ายหรือทรมาณร่างกายจิตใจ หรือหมิ่นประมาทเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง
- 2) จงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี
- 3) ไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยาอย่างร้ายแรง

เมื่อมีเหตุที่ต้องฟ้องหย่าเหตุใดเหตุหนึ่งในสามเหตุข้างต้นเกิดขึ้น และที่สำคัญฝ่ายที่จะต้องรับผิดชอบจะต้องเป็นผู้ก่อเหตุหย่า โดยมุ่งประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจทนได้จึงต้องฟ้องหย่าอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ

ในเรื่องค่าทดแทนนี้เป็นข้อดีอีกข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรส ต่างกับคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนอกใจมีชู้ก็ไม่สามารถเรียกค่าทดแทนจากคู่ของตน หรือจากชู้ได้ หากทนอยู่ด้วยกันไม่ได้ ก็ได้แต่แยกทางจากกันไปโดยที่ไม่ได้อะไรเลย

ข้อ 4. เรื่องได้รับค่าเลี้ยงชีพจากการหย่า

ชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกัน หากต่อมาไม่สามารถอยู่ร่วมกันต่อไปได้ จนถึงขั้นมีการฟ้องหย่าเกิดขึ้น การจดทะเบียนสมรสก็ยังมีผลดี คือ ยังได้รับค่าเลี้ยงชีพจากฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ หากในคดีหย่านั้น เหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว และการหย่าทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายต้องยากจนลง เพราะขาดรายได้จากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส

นอกจากนี้หากหย่าขาดจากกัน เพราะเหตุฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเพราะเหตุฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยกับอีกฝ่ายหนึ่ง และมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางรักษาหายได้ คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือฝ่ายที่เป็นโรคติดต่อ นั้นด้วย

ข้อดีในเรื่องค่าเลี้ยงชีพนี้ เป็นข้อดีอีกข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรส ซึ่งคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสจะไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว หากต้องเลิกร้างกันไป ไม่ว่าจะด้วยความผิดของอีกฝ่าย หรือเพราะเหตุที่ตนวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรง หากอีกฝ่ายหนึ่งไม่ช่วยเหลือเลี้ยงดู ก็ไม่สามารถเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจากอีกฝ่ายหนึ่งได้

ข้อ 5. เรื่องบุตร

การที่ชายหญิงอยู่ร่วมกัน โดยจดทะเบียนสมรส นอกจากมีผลดีต่อตนเองแล้ว ยังส่งผลดีต่อบุตรด้วย กล่าวคือ บุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่จดทะเบียนสมรสกัน จะเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดา แต่หากบุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน จะเป็น

บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาฝ่ายเดียว แต่เป็นบุตรมิชอบด้วยกฎหมายของบิดา ทำให้บุตรดังกล่าวเสียสิทธิต่างๆที่จะได้รับจากบิดามากมาย ทั้งๆที่ก็เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของบิดา

ในส่วนผลดีของการเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดา มีดังนี้

1. บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิที่จะใช้ชื่อสกุลของบิดา แต่อย่างไรก็ดี หากเป็นบุตรนอกสมรสเมื่อบิดาได้ยอมให้ใช้ชื่อสกุลก็เป็นแต่เหตุให้ฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 1555 (7) แต่ไม่ได้ทำให้มีฐานะเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายขึ้นมาได้

2. บิดามารดามีหน้าที่ตามกฎหมายต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย และบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายมีหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา ดังนั้นหากมีผู้ใดมาทำละเมิดให้บุตรหรือบิดามารดาตาย บิดามารดาและบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายจึงได้รับความคุ้มครองสิทธิให้เรียกค่าสินไหมทดแทนในการที่ต้องขาดไร้อุปการะจากผู้ทำละเมิดได้ ทั้งนี้ไม่ว่าในความเป็นจริงบิดามารดาจะได้อุปการะเลี้ยงดูบุตรหรือไม่ หรือบุตรจะได้เลี้ยงดูบิดามารดาจริงหรือไม่ก็ตาม

ดังนั้น หากมีผู้ใดกระทำละเมิดให้บิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตาย ทั้งบิดาและบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น ก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าขาดไร้อุปการะตามกฎหมายจากผู้กระทำละเมิด ทั้งๆที่ความเป็นจริงตนอาจจะเดือดร้อนขาดไร้อุปการะจากการตายของบิดาหรือของบุตรของตนก็ได้

ข้อ 6. เรื่องมรดก

ข้อดีอีกข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรสก็คือ การมีสิทธิในการรับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต เพราะสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่เป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิได้รับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต ดังที่ ป.พ.พ. มาตรา 1629 วรรคท้าย บัญญัติว่า “คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็เป็นทายาทโดยธรรม ภายใต้บังคับของบทบัญญัติพิเศษแห่งมาตรา 1635” กล่าวคือ คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่มีสิทธิในส่วนแบ่งในทรัพย์มรดกเท่ากับทายาทชั้นบุตร

ในส่วนของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรส ไม่มีความเกี่ยวข้องกันในทางกฎหมายแต่อย่างใด ดังนั้นหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่จึงไม่ใช่ทายาทโดยธรรม ไม่มีสิทธิในกองมรดกของผู้เสียชีวิต

แต่ในส่วนของบุตร บุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย และบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วมีสิทธิได้รับมรดกจากทั้งบิดาและมารดา ถือเป็นผู้สืบสันดาน เป็นทายาทโดยธรรมลำดับที่ 1 ตามมาตรา 1629 (1) บุตรนอกกฎหมาย คือ บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน การที่บุตรนอกกฎหมายจะมีสิทธิได้รับมรดกจากบิดา จะต้องเป็นบุตรที่บิดาตามความเป็นจริงรับรองแล้ว พฤติการณ์ต่างๆที่ถือว่าเป็นการรับรองบุตรแล้ว เช่น บิดาให้การศึกษา ให้ใช้นามสกุล

ให้การอุปการะเลี้ยงดู ลงทะเบียนบ้านว่าเป็นบุตร บิดาไปแจ้งทะเบียนคนเกิดว่าเป็นบุตร หรือบิดา ยอมให้บุตรเรียกว่าบิดา เป็นต้น

มีข้อสังเกตว่า บิดากับบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น ตามปกติไม่มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายต่อกันอย่างใดเลย และไม่มีสิทธิได้รับมรดกซึ่งกันและกันด้วย ป.พ.พ. มาตรา 1627 เป็นบทบัญญัติวางข้อยกเว้นให้บุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่บิดารับรองแล้วให้มีสิทธิได้รับมรดกของบิดา จึงต้องตีความโดยเคร่งครัด กฎหมายบทนี้บัญญัติไว้แต่จะให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายนี้ มิได้บัญญัติให้ถือว่าเป็นบิดาโดยชอบด้วยกฎหมายด้วย¹ ดังนั้นบิดาจึงจะอ้างมาตรา 1627 นี้เพื่อรับมรดกของบุตรที่ตนรับรองไม่ได้

ในเรื่องการรับมรดกแทนที่ เฉพาะบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่มีสิทธิรับมรดกแทนที่กัน ตามที่มาตรา 1642 บัญญัติว่า “การรับมรดกแทนที่กันนั้น ให้ใช้บังคับแต่ในระหว่างทายาทโดยธรรม” การรับมรดกแทนที่กัน ตัวอย่างเช่น บิดาซึ่งมีสิทธิรับมรดกจากปู่หรือย่าถึงแก่ความตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนที่ปู่หรือย่าจะตาย บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของบิดานั้น มีสิทธิรับมรดกของปู่หรือย่าแทนที่บิดาของตน ตรงจุดนี้เป็นข้อดีของการเป็นบุตรที่เกิดจากบิดามารดาจดทะเบียนสมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย ถึงแม้ว่าบุตรนอกสมรสจะมีสิทธิรับมรดกจากบิดาที่แท้จริงของตน แต่ก็ไม่มีสิทธิรับมรดกแทนที่บิดาของตนได้

ข้อ 7. เรื่องประโยชน์ทดแทนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม

ข้อดีอีกข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรส คือ ได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร ตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 เนื่องจากมาตรา 75 ตรี วรรคหนึ่ง บัญญัติไว้ว่า “ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรสำหรับบุตรชอบด้วยกฎหมายซึ่งมีอายุตามที่กำหนดในกฎกระทรวงแต่ต้องไม่เกินสิบห้าปีบริบูรณ์จำนวนคราวละไม่เกินสองคน บุตรชอบด้วยกฎหมายดังกล่าวไม่รวมถึงบุตรบุญธรรม หรือบุตรซึ่งได้ยกให้เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่น”

จะเห็นได้ว่ากฎหมายให้สิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร เฉพาะบุตรชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น ดังนั้นชายที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับหญิงแล้วมีบุตรด้วยกัน บุตรนั้นจึงไม่ใช่บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของชาย ชายผู้นั้นจึงไม่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรดังกล่าว

ประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์ ตามมาตรา 75 ได้แก่

- (1) ค่าสงเคราะห์ความเป็นอยู่ของบุตร
- (2) ค่าเล่าเรียนบุตร

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 525/2510.

(3) ค่ารักษาพยาบาลบุตร

(4) ค่าสงเคราะห์อื่นที่จำเป็น

ข้อ 8. เรื่องเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ค. และ ช.พ.ส.

ข้อดีของการจดทะเบียนสมรสอีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องของ ช.พ.ค. และ ช.พ.ส.

ช.พ.ค. ย่อมาจาก การฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา

ช.พ.ส. ย่อมาจาก การฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา ใน

กรณีคู่สมรสถึงแก่กรรม

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาและคู่สมรสที่เป็นสมาชิกได้ช่วยเหลือกันในการสงเคราะห์ครอบครัวเมื่อถึงแก่กรรม โดยมีความมุ่งหมายเป็นการกุศล คุณสมบัติของผู้สมัคร ช.พ.ค.

1. ผู้สมัครต้องไม่เคยเป็นสมาชิกมาก่อน

2. มีอายุไม่เกิน 35 ปีบริบูรณ์ในวันขึ้นใบสมัคร

3. เป็นผู้ปฏิบัติงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ องค์กรในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ และต้องเป็นผู้ดำรงตำแหน่ง หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ ดังต่อไปนี้

3.1 คณาจารย์

3.2 ครู

3.3 ผู้บริหารสถานศึกษา

3.4 ผู้บริหารการศึกษา

3.5 บุคลากรทางการศึกษาอื่น

3.6 ผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษา ผู้ช่วยครู ครูช่วยสอน ครูสอนปรีชัตริธรรม ครูพี่เลี้ยง ครูชายแดน ลูกจ้างประจำของรัฐและเอกชนที่ได้รับเงินเดือนประจำและดำรงตำแหน่งมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งปี

คุณสมบัติของผู้สมัคร ช.พ.ส.

ต้องเป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายของผู้ปฏิบัติงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ และคู่สมรสของผู้สมัครต้องเป็นผู้ดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับ ช.พ.ค. ส่วนคุณสมบัติอื่นๆ เหมือน ช.พ.ค.

ผู้มีสิทธิรับเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ค.

ผู้ที่มีสิทธิรับเงินสงเคราะห์ ช.พ.ค. ต้องเป็นบุคคลในครอบครัวของสมาชิกที่ถึงแก่กรรมตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้

1. คู่สมรส บุตรชอบด้วยกฎหมาย รวมถึงบุตรนอกสมรสที่บิดารับรองแล้ว และบิดามารดาของสมาชิก ช.พ.ค.

2. ผู้อยู่ในอุปการะอย่างบุตรของสมาชิก ช.พ.ค.

3. ผู้อุปการะสมาชิก ช.พ.ค.

4. มูลนิธิที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสงเคราะห์ครูเพื่อเป็นทุนการศึกษา

ผู้มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ส.

ผู้มีสิทธิรับเงินสงเคราะห์ ช.พ.ส. ได้แก่ บุคคลในครอบครัวของสมาชิกที่ถึงแก่กรรมตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้

1. สมาชิกครูสภาซึ่งเป็นคู่สมรสของสมาชิก ช.พ.ส. ที่ถึงแก่กรรม

2. บุตรของสมาชิก ช.พ.ส. และบุตรของสมาชิกครูสภาซึ่งเป็นคู่สมรสของสมาชิก ช.พ.ส.

3. บิดามารดาของสมาชิก ช.พ.ส. และบิดามารดาของสมาชิกครูสภาซึ่งเป็นคู่สมรสของสมาชิก ช.พ.ส.

4. มูลนิธิที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสงเคราะห์ครูหรือเพื่อให้เป็นทุนการศึกษา

จะเห็นได้ว่าผู้มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์กรณีสมาชิก ช.พ.ค. หรือสมาชิก ช.พ.ส. เสียชีวิต ต้องเป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายของสมาชิกเท่านั้น และผู้ที่มีสิทธิสมัครเป็นสมาชิก ช.พ.ส. ก็ต้องเป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายของผู้ปฏิบัติงานในสังกัดกระทรวง ศึกษาธิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ และคู่สมรสของผู้สมัคร ต้องเป็นผู้ดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับ ช.พ.ค.

ในเรื่อง ช.พ.ค. และ ช.พ.ส. นี้ เป็นข้อดีของการจดทะเบียนสมรส ทำให้คู่สมรสของสมาชิก ช.พ.ค. และ/หรือ ช.พ.ส. ได้รับเงินช่วยเหลือกรณีสมาชิก ช.พ.ค. และ/หรือ ช.พ.ส. ถึงแก่กรรม ในทางตรงกันข้ามคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ก็ไม่มีสิทธิได้รับการช่วยเหลือในเรื่องนี้

ข้อ 9. เรื่องเหตุยกเว้นโทษตามประมวลกฎหมายอาญา

ความเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ได้รับสิทธิพิเศษทางกฎหมายอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 71 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 334 ถึงมาตรา 336 วรรคแรก และมาตรา 341 ถึงมาตรา 364 นั้น ถ้าเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยา หรือภริยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ”

ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ที่หากเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยาหรือภริยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ (แต่ยังคงถือว่ามีผิดอยู่) ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ฉ้อโกง โกงเจ้าหนี้ ยักยอก รับของโจร ทำให้เสียทรัพย์ บุกรุก ตัวอย่างเช่น หากสามีโดยชอบด้วยกฎหมายได้ลักสร้อยทองของภริยาไป สามีมีความผิดฐานลักทรัพย์ แต่ไม่ต้องรับ

โทษในความผิดดังกล่าว และถึงแม้ว่าสามีจะลักสร้อยทองไป โดยที่ไม่รู้ว่าสร้อยเส้นนั้นเป็นของภริยาตนเอง สามีก็ได้รับผลตามมาตรา 71 คือ ไม่ต้องรับโทษในความผิดฐานลักทรัพย์²

นอกจากนี้ในปัจจุบันนี้ความเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายยังได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 กล่าวคือ คู่สมรสจะข่มขืนกระทำชำเราคู่สมรสของตนโดยขู่เข็ญด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยคู่สมรสนั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้คู่สมรสนั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่นไม่ได้ แต่หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้กระทำการข่มขืนคู่สมรสของตน และคู่สมรสนั้นยังประสงค์จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา ศาลอาจจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ หรืออาจจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติแทนการลงโทษก็ได้ หรือในกรณีที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก และคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาต่อไป คู่สมรสฝ่ายนั้นมีสิทธิแจ้งให้ศาลทราบ เพื่อที่ศาลจะแจ้งให้เจ้าพนักงานอัยการดำเนินการฟ้องหย่าให้

จะเห็นได้ว่าการเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายได้รับผลดีต่างๆ มากมาย ได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญา คือ คู่สมรสของตนจะข่มขืนกระทำชำเราตนไม่ได้ และได้รับเหตุยกเว้นโทษในการกระทำความผิดอาญาตามที่กฎหมายกำหนดไว้ หากการกระทำนั้นได้กระทำต่อคู่สมรสของตน ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษทางอาญา ต่างจากคู่ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส หากกระทำความผิดทางอาญาต่อคู่ของตน กฎหมายไม่ได้ให้ความคุ้มครองต้องรับโทษตามกฎหมายต่อไป

ข้อ 10. เรื่องเหตุฟ้องหย่า

การที่ชายหญิงตกลงอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส บางคู่อาจคิดว่าหากมีเหตุที่ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ การจดทะเบียนสมรสทำให้ยากต่อการเลิกกัน ซึ่งความเป็นจริงมิได้เป็นเช่นนั้นเลย หากทั้งคู่สมัครใจที่จะหย่าขาดจากกันก็เพียงแค่ทำเป็นหนังสือ และมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน และไปจดทะเบียนหย่าที่ว่าการอำเภอ หรือหากกรณีคู่สมรสตกลงหย่ากันเองไม่ได้ ต้องฟ้องคดีหย่าต่อศาลให้ศาลมีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกัน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 ก็ได้กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้มากมาย ดังนี้

(1) สามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉันภริยาหรือสามี เป็นชู้ หรือมีชู้ หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจฉ

(2) สามีหรือภริยาประพฤติชั่ว และเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง หรือได้รับความดูถูกเกลียดชังเพราะเหตุที่ยังคงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่วนั้น หรือได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร

² คำพิพากษาฎีกาที่ 94/2488.

(3) สามีหรือภริยาทำร้ายหรือทรมานร่างกายหรือจิตใจ หรือหมั่นประมาท หรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง

(4) สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี

(5) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความคิดที่อีกฝ่ายมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้น และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร

(6) สามีหรือภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งศาลเป็นเวลาเกินสามปี

(7) สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปี โดยไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร

(8) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะ และความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนี้ประกอบ

(9) สามีหรือภริยาวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปไม่ได้

(10) สามีหรือภริยาผิดทัณฑ์บนที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ

(11) สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่งและโรคมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางที่จะหายได้

(12) สามีหรือภริยามีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล

จะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าจะจดทะเบียนสมรส หากมีเหตุที่จะต้องเลิกกัน ก็สามารถหย่าขาดจากกันได้ง่าย เพราะมีเหตุให้ฟ้องหย่าถึงสิบสองเหตุ ทำให้คู่สมรสไม่ต้องกังวลว่าทะเบียนสมรสจะเป็นเครื่องผูกมัดกันไปตลอดชีวิต จะต้องทนอยู่ด้วยกันไปแม้จะไม่มีความสุขอยู่ด้วยกันไม่ได้เพราะการจดทะเบียนสมรส

ฉะนั้น จากข้อดีต่างๆมากมายที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น น่าจะเป็นมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น ทะเบียนสมรสไม่ใช่สิ่งที่จะต้องผูกมัดคู่สมรสให้ต้องทนอยู่กันไปแม้จะอยู่ร่วมกันไม่ได้ ถึงแม้จะจดทะเบียนสมรส หากมีเหตุที่ประสงค์จะหย่าขาดจากกัน กฎหมายก็กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้มากมาย การจดทะเบียนสมรสจึงมีข้อดีมากกว่าข้อเสียมากมาย คู่ที่จดทะเบียนสมรสได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายมากกว่าคู่ที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส

4.3 ปัญหากฎหมายของการจดทะเบียนสมรสของประเทศไทย

4.3.1 ปัญหาของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

ในปัจจุบันนี้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาโดยไม่จดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น สาเหตุของปัญหาส่วนหนึ่งมาจากเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา กล่าวคือ ชายหญิงที่สมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย จะมีการแยกทรัพย์สินออกเป็นสินส่วนตัว และสินสมรส ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ประเด็นปัญหาใหญ่ๆ ในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา วิเคราะห์แล้วเห็นว่ามีปัญหาอยู่ 2 ประเด็น คือ

- 1) เรื่องหนี้สินระหว่างสามีภริยา
- 2) เรื่องทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างสมรส

1) เรื่องหนี้สินระหว่างสามีภริยา แยกพิจารณาได้ดังนี้

(1) หนี้สินที่ก่อขึ้นก่อนสมรส

เป็นหนี้ส่วนตัวของฝ่ายที่ก่อหนี้จะต้องรับผิดชอบใช้เอง โดยในการบังคับชำระหนี้ เจ้าหนี้จะต้องบังคับชำระหนี้กับสินส่วนตัวของฝ่ายที่ก่อหนี้เสียก่อน หากยังไม่เพียงพอจึงจะสามารถบังคับกับสินสมรสส่วนของฝ่ายที่ก่อหนี้ตามลำดับ เจ้าหนี้จะบังคับชำระหนี้กับสินส่วนตัวหรือสินสมรสส่วนที่เป็นของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ เพราะหนี้ดังกล่าวไม่ใช่หนี้ที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องรับผิดชอบด้วย สำหรับกรณีนี้จึงไม่เป็นปัญหาในการตัดสินใจจดทะเบียนสมรสของชายหญิง แต่ที่เป็นปัญหาคือ กรณีหนี้ที่ก่อขึ้นในระหว่างสมรส

(2) หนี้ที่ก่อขึ้นในระหว่างสมรส

โดยทั่วไปหนี้ที่คู่สมรสฝ่ายใดก่อขึ้น ก็เป็นหนี้ส่วนตัวที่ผู้นั้นต้องรับผิดชอบตามลำพัง แต่หากเป็นหนี้ที่มีลักษณะที่กฎหมายถือว่าเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา ทั้งสองฝ่ายต้องรับผิดชอบร่วมกัน ไม่ว่าฝ่ายใดเป็นผู้ก่อขึ้นก็ตาม หนี้ร่วมดังกล่าว เจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระได้จากทั้งสินส่วนตัวและสินสมรสของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย โดยจะบังคับจากทรัพย์สินกองไหนก่อนก็ได้ หรือจะบังคับกับทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียวโดยสิ้นเชิงก็สามารถทำได้

นอกจากนี้ หนี้ร่วมซึ่งสามีภริยาต้องรับผิดชอบด้วยกันนั้น แม้จะได้หย่าและแบ่งทรัพย์สิน แบ่งความรับผิดชอบในหนี้สินต่อกันแล้ว ก็ไม่มีผลกระทบกระเทือนถึงสิทธิของเจ้าหนี้ในอันที่จะบังคับชำระหนี้เอาจากสามีหรือภริยาหรือทั้งสองคน

กรณีหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยานี้ เป็นปัญหาซึ่งทำให้ชายหญิงหลายคู่นิยมอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส เพื่อหลีกเลี่ยงในเรื่องหนี้สินที่จะต้องรับผิดชอบ มีทั้งกรณีหนี้ที่ตนเองมีส่วนต้องรับผิดชอบ เช่น หนี้ที่เกิดจากสามีกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในธุรกิจ เพื่อนำเงินนั้นมาเลี้ยงดูครอบครัว ซึ่งถือเป็นหนี้เกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1490 (1) หรือหนี้ที่ตนเองและคู่สมรสได้ทำธุรกิจร่วมกัน ตาม ป.พ.พ. มาตรา

1490 (3) และกรณีนี้ที่ตนเองไม่ได้ก่อตั้งแต่ต้องร่วมรับผิดชอบ ได้แก่นี้ที่สามหรือกรีกาก่อตั้ง เพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียวแต่อีกฝ่ายให้สัตยาบัน ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1490 (4) เช่น สามีกู้เงินเพื่อซื้อบ้านให้กับพี่ชายของตน แต่ในทางปฏิบัติ เจ้าหนี้โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์มักจะบังคับให้กรีกา ต้องมาลงลายมือชื่อเป็นพยานในสัญญากู้ก็ถือเป็นการให้สัตยาบัน โดยปริยาย

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้ชายหญิงไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัญหากรณีคู่สมรสสมคบกันแก๊งจดทะเบียนหย่า ทั้งๆที่ยังอยู่กินร่วมกันฉันท์สามี ภรรยา เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ทรัพย์สินของตนถูกบังคับชำระหนี้ อาจเพราะคู่สมรสบางคู่เกรงว่าสิทธิ ในสินส่วนตัวและสินสมรสส่วนของตนจะถูกกระทบกระเทือนเมื่อมีกรณีเจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ ร่วมระหว่างสามีภรรยา ประกอบกับความเข้าใจที่ว่ากรีกาจะช่วยให้ทรัพย์สินส่วนของตนพ้นจากการถูกเจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ เนื่องจากเมื่อหย่าขาดจากกันกฎหมายกำหนดว่าต้องมีการจัดแบ่ง ทรัพย์สินของคู่สมรส โดยแต่ละฝ่ายต่างได้สินส่วนตัวของตนเอง และสินสมรสต้องแบ่งกันไปคน ละครึ่ง ในปัจจุบันจึงมีกรณีคู่สมรสไม่สุจริตแสดงเจตนาหลงแก๊งจดทะเบียนหย่าเพื่อหลอกลวง บุคคลภายนอก โดยไม่มีเจตนาจะสิ้นสุดชีวิตสมรสกันจริงๆ แต่หย่ากันเพียงเพราะไม่ต้องการให้ ทรัพย์สินส่วนของตนต้องถูกบังคับชำระหนี้ของครอบครัว กรณีเช่นนี้กฎหมายถือว่าการหย่านั้นตก เป็นโมฆะเสียเปล่าใช้บังคับไม่ได้ คู่สมรสยังคงมีฐานะเป็นสามีภริยากัน โดยชอบด้วยกฎหมาย มี ระบบสินส่วนตัวและสินสมรสเหมือนเดิมทุกประการ เจ้าหนี้จึงยังสามารถบังคับชำระหนี้กับกอง ทรัพย์สินของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายตามกฎหมายได้เหมือนเช่นกรณีปกติ การแก๊งหย่าขาดจากกันจึง ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาในเรื่องทรัพย์สินให้กับคู่สมรสแต่อย่างใด

2) เรื่องทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างสมรส

สามีภริยามื่อจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย ทรัพย์สินอะไรก็ตามที่ได้มาใน ระหว่างสมรส ไม่ว่าคู่สมรสฝ่ายใดจะเป็นผู้ทำมาหาได้มาเอง หรือทั้งสองฝ่ายทำมาหาได้ร่วมกัน รวมทั้งดอกผลของสินส่วนตัวที่ได้มาในระหว่างสมรสก็ถือเป็นสินสมรส เช่น ก่อนสมรสมีเงินฝาก ธนาคารอยู่จำนวนหนึ่ง หลังจากสมรสแล้วดอกเบี้ยของเงินฝากก้อนนั้นก็ถือเป็นสินสมรส หรือ ก่อนสมรสกรีกาซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาลหนึ่งคู่ หลังจากสมรสแล้วสลากกินแบ่งรัฐบาลถูกรางวัล เงินรางวัลที่ได้มาเป็นสินสมรสเช่นเดียวกัน

ปัญหาของกรณีสินสมรสนี้มีว่า สามีภริยาบางคู่ สามีไม่ได้ช่วยทำมาหากินอะไรเลย ซ้ำร้ายบางคนอาจก่อหนี้สินเพิ่มขึ้นอีกด้วย และต่อมาหากหย่าขาดจากกันกฎหมายกำหนดว่าต้องมีการแบ่งสินสมรสไปคนละครึ่ง ปัญหานี้จึงทำให้ฝ่ายที่เป็นคนทำมาหากิน สินสมรสส่วนใหญ่มาจากน้ำพักน้ำแรงของเขาเอง แต่พอมีปัญหาที่ไม่อาจทนอยู่กับคู่สมรสของตนที่ไม่ช่วยทำมาหากิน

³ คำพิพากษาฎีกาที่ 3698/2524 และคำพิพากษาฎีกาที่ 2898/2525.

และยังมีความประพฤติไม่ดี จึงต้องหย่าขาดจากกัน กฎหมายยังจะให้ต้องแบ่งทรัพย์สินที่ตนทำมาหาได้ในระหว่างสมรส ให้กับอีกฝ่ายครึ่งหนึ่งด้วย ปัญหาทำให้เกิดความรู้สึกไม่ยุติธรรมขึ้น จึงเป็นเหตุจูงใจให้ชายหญิงบางคู่ โดยเฉพาะคู่ที่มีฐานะแตกต่างกันอย่างมาก ไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน

นอกจากนี้ปัญหาที่มักพบเกี่ยวกับสินสมรสเสมอๆ คือ สินสมรสที่มีเอกสารแสดงสิทธิความเป็นเจ้าของ กรณีที่พบได้บ่อยๆ ก็คือ การเรียกร้องขอลงชื่อร่วมในเอกสารแสดงสิทธิความเป็นเจ้าของสินสมรส ตามกฎหมายนั้น สามีหรือภริยาที่ไม่มีชื่อในเอกสารแสดงสิทธิสินสมรส มีสิทธิขอให้ลงชื่อร่วมในเอกสารที่แสดงสิทธินั้น แต่จำกัดเฉพาะสินสมรสที่มีเอกสารสำคัญเท่านั้น สินสมรสที่คู่สามีภริยาสามารถร้องขอลงชื่อเป็นเจ้าของร่วมกัน ได้แก่ อสังหาริมทรัพย์ เรือที่มีระวางตั้งแต่ห้าตันขึ้นไป แพ สัตว์พาหนะ และทรัพย์สินที่มีเอกสารเป็นสำคัญเท่านั้น

ในกรณีที่เป็นรถยนต์นั้น ในอดีตบางคนอาจคิดว่ามีชื่อของสามีอยู่ในทะเบียนรถยนต์ ฝ่ายภริยาจึงอยากร้องขอลงชื่อร่วมก็ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากทะเบียนรถยนต์มิใช่เอกสารอันเป็นที่ตั้งแห่งกรรมสิทธิ์ ดังนั้นทะเบียนรถยนต์จึงไม่ใช่เอกสารสำคัญ แต่ในปัจจุบันนี้มีพระราชบัญญัติรถยนต์ (ฉบับที่ 15) พ.ศ. 2551 แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 17 โดยเพิ่มข้อความเป็นมาตรา 17/1 ว่า

“รถยนต์ที่จดทะเบียนแล้ว รถพ่วง รถบดถนน และรถแทรกเตอร์ที่จดทะเบียนแล้วให้เป็นทรัพย์สินประเภทที่จำนองเป็นประกันหนี้ได้ตามกฎหมาย

ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้มีชื่อเป็นเจ้าของในทะเบียนรถยนต์เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ฯลฯ” ฉะนั้นเมื่อกฎหมายกำหนดให้ผู้มีชื่อเป็นเจ้าของในทะเบียนรถยนต์เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์รถยนต์ เช่นนี้ต้องถือว่าในปัจจุบันสามีหรือภริยาจะร้องขอให้ลงชื่อตนเป็นเจ้าของร่วมกันในทะเบียนรถยนต์ได้⁴

บ้านและที่ดินก็เป็นสินสมรสอีกประเภทหนึ่งที่มีปัญหาในการแบ่งทรัพย์สิน ซึ่งก็ต้องดูกันเป็นกรณีๆ ไป ในกรณีที่มีปัญหา คือ บ้านหรือที่ดินที่ยกให้เป็นของขวัญแก่คู่แต่งงาน ซึ่งแม้ว่าจะมีการจดทะเบียนเป็นเจ้าของเพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และแม้ว่าจะยกให้ก่อนแต่งงาน ก็ยังถือว่าเป็นบ้านและที่ดินผืนนั้นเป็นสินสมรสเช่นเดิม เพราะได้มีการระบุไว้ว่าเป็นสินสมรส

อีกกรณีหนึ่งที่มีปัญหาคือ การได้เอกสาร น.ส.3 หลังจากการสมรส ซึ่งในที่นี้หากว่าผู้เป็นเจ้าของได้กรรมสิทธิ์ก่อนจดทะเบียนสมรส ไม่ว่าจะได้มาโดยการซื้อ การครอบครองปรปักษ์ หรือการครอบครองที่ดินมือเปล่า ก็ยังถือว่าเป็นสินส่วนตัวอยู่เช่นเดิม

⁴ ประสพสุข บุญเดช. เล่มเดิม. หน้า 230-231.

ปัญหาเรื่องสินสมรสนี้เป็นปัญหาที่ทำให้ชายหญิงหลายคู่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน หรือบางคู่ก็แก้ปัญหาด้วยการแก้งจดทะเบียนหย่าต่างๆที่ยังใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดจากปัญหาทางกฎหมายในเรื่องสินสมรส และเรื่องการบังคับชำระหนี้ร่วมระหว่างสามีภรรยา หากเรายังคงให้ปัญหานี้มีในสังคมไทยต่อไปเรื่อยๆ ข้าพเจ้าคิดว่าจะไม่เป็นผลดีต่อสภาพสังคม และความมั่นคงโดยรวมของประเทศ ดังนั้นในบทต่อไปจะได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

4.3.2 ปัญหาด้านภาระภาษีของกลุ่มสมรส

เมื่อพิจารณาจากหลักกฎหมายตามประมวลรัษฎากร ที่ก่อให้เกิดปัญหาด้านภาระภาษีของกลุ่มสมรส ได้แก่ มาตรา 57 ตรี และมาตรา 57 เบญจ ดังนี้

มาตรา 57 ตรี “ในการเรียกเก็บภาษีเงินได้จากสามีและภริยานั้น ถ้าสามีและภริยาอยู่ร่วมกันตลอดปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี แต่ถ้าภริยาค้างชำระและภริยาได้รับแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วันแล้ว ให้ภริยาร่วมรับผิดชอบในการเสียภาษีที่ค้างชำระนั้นด้วย

ถ้าสามีหรือภริยามีความประสงค์จะยื่นรายการแยกกัน ก็ให้ทำได้โดยแจ้งให้เจ้าพนักงานประเมินทราบภายในเวลาซึ่งกำหนดให้ยื่นรายการ แต่การแยกกันยื่นรายการนั้น ไม่ทำให้ภริยาที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

ถ้าเห็นสมควร เจ้าพนักงานประเมินอาจแบ่งภาษีออกตามส่วนของเงินได้พึงประเมินที่สามีและภริยาแต่ละฝ่ายได้รับและแจ้งให้สามีและภริยาเสียภาษีเป็นคนละส่วนก็ได้ แต่ถ้าภริยาส่วนของฝ่ายใดค้างชำระและอีกฝ่ายหนึ่งได้รับแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วันแล้ว ให้อีกฝ่ายหนึ่งนั้นร่วมรับผิดชอบในการเสียภาษีที่ค้างชำระนั้นด้วย

การที่สามีภริยาอยู่ต่างท้องที่กันหรือต่างคนต่างอยู่เป็นครั้งคราวยังคงถือว่าอยู่ร่วมกัน”

มาตรา 57 เบญจ วรรคหนึ่ง “ถ้าภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (1) ในปีภาษีที่ล่วงมาแล้ว ไม่ว่าจะมิเงินได้พึงประเมินอื่นด้วยหรือไม่ ภริยาจะแยกยื่นรายการ และเสียภาษีต่างหากจากสามีเฉพาะส่วนที่เป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(1) โดยมีให้ถือว่าเป็นเงินได้ของสามีตาม มาตรา 57 ตรี ได้”

จากหลักกฎหมายดังกล่าวข้างต้น พอที่จะสรุปได้ว่าการยื่นแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กรณีสามีภริยาต่างฝ่ายต่างมีเงินได้ และได้อยู่ร่วมกันตลอดปีภาษี ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการ และเสียภาษี เว้นแต่ภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40(1) แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งโดยทั่วไปก็

คือเงินเดือน ค่าจ้าง ก็ให้ภริยาแยกยื่นรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามี โดยมีให้ถือว่าเป็นเงินได้ของสามีตามมาตรา 57 ตรี แห่งประมวลรัษฎากรได้

การถือเอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามีย่อมทำให้เสียภาษีมากกว่า เพราะอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) เงินได้ยิ่งมากยิ่งจะต้องเสียภาษีในอัตราสูง หากไม่ประสงค์ให้ถือเอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ชายหญิงหลายคู่จึงตัดสินใจอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส หรือสามีภริยาบางคู่จดทะเบียนหย่าในปีที่มีเงินได้มาก เพื่อที่เงินได้ของภริยาจะไม่ถือเป็นเงินได้ของสามี ทำให้เสียภาษีน้อย แล้วต่อมาก็จดทะเบียนสมรสกันใหม่ การกระทำเช่นนี้ไม่ถือเป็นการวางแผนภาษี (Tax Planning) แต่ถือเป็นการหนีภาษี (Tax Evasion) เพราะสามีภริยาไม่มีเจตนาที่จะหย่าขาดจากกันอย่างแท้จริง กรณีนี้เงินได้ของภริยายังคงถือเป็นเงินได้ของสามีและสามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจนำเงินได้ของภริยามารวมกับเงินได้ของสามีและประเมินให้สามีเสียภาษีเพิ่มเติมพร้อมเบี้ยปรับและเงินเพิ่มได้⁵

หลักการรวมเงินได้ของคู่สมรสดังกล่าว มาจากสภาพสังคมในอดีตที่เป็นระบบที่ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงจะต้องอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของชาย และในอดีตผู้หญิงมักจะเป็นแม่บ้านดูแลครอบครัว ไม่มีรายได้ หรือถ้ามีรายได้ก็มีรายได้น้อยกว่าสามี แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันได้มีแนวคิดเรื่องความเสมอภาคระหว่างชายและหญิง ส่งผลให้ในหลายๆประเทศมีการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้หญิงมีสิทธิหน้าที่เท่าเทียมกับชาย ดังจะเห็นได้จากหลังปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา หลายประเทศได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดเก็บภาษีเงินได้จากคู่สมรสจากระบบการรวมเงินได้ซึ่งถือว่าคู่สมรสเป็นหน่วยภาษีเดียวกันมาเป็นระบบแยกเงินได้ เช่น ประเทศสวีเดน ออสเตรเลีย เดนมาร์ก ฟินแลนด์ อิตาลี เนเธอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร ได้เปลี่ยนจากระบบการรวมเงินได้ของคู่สมรสมาใช้ระบบการแยกเงินได้ของคู่สมรสโดยถือว่าคู่สมรสเป็นหน่วยภาษีแยกต่างหากจากกัน⁶

แต่สำหรับประเทศไทย แม้ว่าในปัจจุบันสภาพสังคมจะให้การยอมรับว่าสถานะระหว่างชายหญิงมีความเท่าเทียมกัน มีการรับรองความเสมอภาคระหว่างชายและหญิงไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่การที่ประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรี ยังคงกำหนดให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี จึงเป็นการละเมิดสถานะของภริยาที่ถือว่าเป็นอิสระแยกต่างหากจากสามี ทำให้มาตรา 57 ตรี เป็นบทบัญญัติที่ไม่สอดคล้องกับกฎหมายอื่นๆ ซึ่งได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สถานะของหญิงมีความเท่าเทียมกับชาย และไม่สอดคล้องกับแนวโน้มนโยบายทางด้านสังคม

⁵ ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม. (2545, เมษายน). “การวางแผนภาษีของสามีภริยา” เอกสารภาษีอากร, 21, 247. หน้า 102.

⁶ ฉัฐพล จันทศิริภาส. (2551). “การจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากคู่สมรส”. หน้า 148.

ของประเทศที่ต้องการให้ชายและหญิงมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกันอย่างแท้จริง ดังนั้นจึงควรแก้ไขปรับปรุงปัญหาการจัดเก็บภาษีเงินได้ของกลุ่มสมรส เพื่อให้การจัดเก็บภาษีเงินได้ของกลุ่มสมรสมีความสอดคล้องกับสถานะระหว่างคู่สมรสตามสภาพสังคมในปัจจุบัน และเพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันระหว่างสามีภริยา ซึ่งอาจจะจูงใจให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้การที่ประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรี กำหนดให้ถือว่าเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ทำให้ฐานภาษีของกลุ่มสมรสต้องสูงขึ้นและต้องเสียภาษีในอัตราที่สูงขึ้น ดังนั้นหากสามีภริยาทั้งสองฝ่ายต่างมีเงินยอมทำให้ภาระภาษีรวมของกลุ่มสมรสสูงขึ้นกว่าภาระภาษีก่อนที่จะทำการสมรส ก่อให้เกิดการลงโทษทางภาษีโดยผลของการสมรส (marriage penalty) แม้ประมวลรัษฎากรมาตรา 57 เบญจ จะกำหนดให้ภริยาสามารถยื่นแบบแสดงรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามีได้ ก็เป็นเพียงเฉพาะกรณีเงินได้เนื่องจากการจ้างแรงงานตามมาตรา 40 (1) เท่านั้น แต่ภริยาอาจมีเงินได้อื่นๆ นอกเหนือจากเงินได้เนื่องจากการจ้างแรงงานก็ได้ ซึ่งเงินได้ดังกล่าวยังคงต้องนำไปรวมกับสามี แต่เมื่อได้พิจารณาถึงหลักเกณฑ์ที่มาตรา 57 ตรี วรรคสอง กำหนดว่า การแยกกันยื่นรายการนั้น ต้องไม่ทำให้ภาษีที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ผลในท้ายที่สุดก็คงไม่แตกต่างจากการนำเงินได้ไปถือเป็นเงินได้ของสามีเนื่องจากเงื่อนไขของการแยกยื่นรายการที่ต้องไม่ทำให้ภาษีที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงนั่นเอง และไม่ว่าจะได้เสียภาษีด้วยวิธีการเช่นใดหากมีภาษีอากรค้างชำระภริยาก็ต้องร่วมรับผิดชอบในภาษีอากรค้างนั้นโดยตรงด้วย ดังนั้น ก็ยังคงมีสถานะการลงโทษทางภาษีอากร โดยผลของการสมรสเกิดขึ้นอยู่⁷ จึงทำให้การจัดเก็บภาษีเงินได้จากคู่สมรสตามประมวลรัษฎากรมีผลกระทบต่อการตัดสินใจของบุคคลที่ทำการสมรส กล่าวคือ บุคคลที่จะทำการสมรสกันก็อาจเลือกที่จะทำการสมรสกันตามประเพณีหรืออยู่กินกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย หรือบุคคลที่ทำการสมรสกันตามกฎหมายแล้วก็อาจทำการจดทะเบียนหย่าโดยที่ทั้งคู่ยังคงใช้ชีวิตร่วมกันตามเดิม ทั้งนี้เพื่อมิให้มีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย และไม่ต้องอยู่ภายใต้บังคับมาตรา 57 ตรี ซึ่งจะทำให้คู่สมรสไม่ต้องรับภาระภาษีสูงขึ้นภายหลังการสมรส หรือเป็นการลดภาระภาษีที่สูงขึ้นอันเนื่องมาจากการสมรส

อาจกล่าวได้ว่าวิธีการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากสามีภริยาตามประมวลรัษฎากร เป็นบทลงโทษกับผู้มีเงินได้ที่มาทำการสมรสกัน ไม่เป็นการส่งเสริมให้มีการจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมายรวมทั้งการอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยา ทั้งนี้เนื่องมาจากหากสามีภริยาต้องการที่จะแยกเสียภาษีต่างหากจากกันโดยมีต้องปฏิบัติตามมาตรา 57 ตรี ก็ทำได้โดยหย่าขาดจากความเป็นสามีภริยาตามกฎหมาย หรือแยกกันอยู่โดยเด็ดขาดเพื่อมิให้ความเป็นสามีภริยามีอยู่เต็มปีภานันตนเอง ซึ่งการกระทำดังกล่าวก็อาจก่อให้เกิดปัญหาในทางกฎหมายทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับฐานะของ

⁷ กัลยา เกียรติถาวรชัย. (2546). สิทธิในการก่อตั้งครอบครัวของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย. หน้า 12.

สามีภริยา และในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาในช่วงระหว่างที่ขาดจากการสมรส นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัวและบุตร จึงขัดขวางต่อการเสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว

4.3.3 ปัญหากฎหมายค่านำนานามของหญิงที่จดทะเบียนสมรส

เดิมปัญหาเรื่องค่านำนานามของหญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว ที่ต้องเปลี่ยนค่านำนานามเป็น “นาง” นั้น สร้างปัญหาให้แก่หญิงเหล่านั้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาในการสมัครเข้าทำงาน เนื่องจากทัศนคติของนายจ้างในการรับคนเข้าทำงาน ยังนิยมรับหญิงที่เป็น โสดมากกว่า หญิงที่สมรสแล้ว เพราะเห็นว่าหญิงที่สมรสแล้วอาจไม่สามารถอุทิศเวลาให้กับการทำงานได้เต็มที่เท่ากับหญิงที่ยังไม่ได้สมรส อีกทั้งหญิงที่สมรสแล้วต่อมาเมื่อตั้งครรภ์ สามารถลาคลอดได้ตามกฎหมาย ทำให้นายจ้างเห็นว่าหญิงที่สมรสแล้วมีเวลาทำงานน้อยกว่าหญิงที่ยังไม่สมรส ปัญหานี้จึงทำให้หญิงหลายคนที่อยู่กินกับชายฉันทสามีภริยานิยมที่จะไม่จดทะเบียนสมรสด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น

แต่ในปัจจุบันนี้ได้มีพระราชบัญญัติค่านำนานามหญิง พ.ศ. 2551 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2551 และตามมาตรา 2 ของพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว บัญญัติว่า “พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป” ดังนั้นพระราชบัญญัตินี้จึงมีผลใช้บังคับในวันที่ 5 มิถุนายน 2551 พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีสาระสำคัญ ดังนี้

หญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว จะใช้ค่านำนานามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ได้ตามความสมัครใจ นอกจากนี้หญิงซึ่งจดทะเบียนสมรสแล้ว หากต่อมากการสมรสได้สิ้นสุดลงจะใช้ค่านำนานามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ได้ตามความสมัครใจ

เมื่อกฎหมายได้มีการแก้ไขแล้ว น่าจะทำให้ปัญหาของหญิงที่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรส เนื่องจากต้องใช้ค่านำนานามว่า “นาง” นั้นทุเลาลงได้ แต่ถึงอย่างไรก็ดี การแก้ไขกฎหมายดังกล่าวก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาคติของนายจ้างที่มีต่อหญิงที่สมรสแล้ว ถึงแม้จะใช้ค่านำนานามว่า “นางสาว” แต่เมื่อสัมภาษณ์เข้าทำงานหากนายจ้างได้ทราบว่าหญิงนั้นจดทะเบียนสมรสแล้ว ย่อมจะมีพันธะตามกฎหมายต่างๆตามมา ทำให้นายจ้างยังคงนิยมที่จะเลือกหญิงที่ยังเป็นโสดมากกว่าอยู่นั่นเอง

4.3.4 ปัญหาเรื่องมรดก

สามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่เป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิได้รับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต แต่ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้สมรสไม่ก่อให้เกิดสิทธิในการรับมรดกใน

ฐานะทายาทโดยธรรม กล่าวคือ หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต อีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่มีสิทธิในทรัพย์สินในกองมรดกเลย เว้นแต่ฝ่ายที่เสียชีวิตจะแสดงเจตนาทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้เท่านั้น

นอกจากนี้ชายหญิงที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในทางกฎหมายกับบุคคลภายนอกที่มากระทำละเมิดต่อคู่ของตนทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย ทำให้ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ไม่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน หรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย ตรงจุดนี้ที่ก่อให้เกิดปัญหากรณีในข้อเท็จจริงชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส อีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายมีรายได้เลี้ยงดูอีกฝ่าย แต่หากฝ่ายนั้นถูกกระทำละเมิดถึงแก่ความตาย ฝ่ายที่เคยได้รับการเลี้ยงดู ก็ไม่สามารถฟ้องเรียกค่าขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิดได้

ในเรื่องสิทธิในการรับมรดกของบุตรนั้น บุตรที่เกิดจากบิดามารดาสมรสกันตามกฎหมาย ก็เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นทายาทโดยธรรมมีสิทธิได้รับมรดกจากทั้งบิดาและมารดา ส่วนบุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาเท่านั้น แต่เป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา จะมีสิทธิได้รับมรดกต่อเมื่อบิดาได้รับรองแล้ว แต่หากไม่ได้รับการรับรองจากบิดาของตน บุตรนั้นก็ไม่มีสิทธิได้รับทรัพย์มรดกจากบิดา ถึงแม้ในความเป็นจริงชายนั้นจะเป็นบิดาแท้ๆ ของตนก็ตาม

อย่างไรก็ดี บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว กฎหมายให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย มีสิทธิได้รับมรดกเท่านั้น ไม่ทำให้กลายเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย จึงไม่มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากผู้ที่ทำให้บิดาของตนตาย ถึงแม้ความเป็นจริงตนได้รับความยากลำบากจากการจากไปของบิดาก็ตาม ตรงจุดนี้เองจึงเกิดปัญหาแก่บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน

4.3.5 ปัญหาเรื่องบุตร

บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้สมรสกันตามกฎหมาย กฎหมายถือว่าเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาเท่านั้น แต่เป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา จะเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อเมื่อ บิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร ในส่วนกรณีการรับรองบุตรโดยพฤตินัย เช่น ให้ใช้ชื่อสกุล พาไปเข้าโรงเรียน หรือแจ้งในใบเกิดว่าเป็นบิดา ถือว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วโดยพฤตินัย ทำให้เด็กมีสิทธิได้รับมรดกของบิดาได้ แต่ก็มีเพียงสิทธิรับมรดกเท่านั้น เพราะฐานะทางกฎหมายก็ยังถือเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดาอยู่ การเป็นบุตรนอกกฎหมายทำให้บิดาไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตร ดังนั้นหากมีผู้ใดทำละเมิดให้บิดาถึงแก่ความตาย บุตรนอกกฎหมายก็ไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิดได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุตรที่มีบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน นอกจากผลที่เกิดขึ้นตามกฎหมาย ยังส่งผลกระทบต่อจิตใจของบุตร ที่ได้ชื่อว่าเป็นบุตรนอกสมรส หรือบุตรนอกกฎหมายของบิดา บุตรเป็นผู้บริสุทธิ์ ไร้เดียงสา กลับต้องมารับผลกระทบจากการที่บิดามารดาของตนเอง ไม่ยอมจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ในปัจจุบันนี้ปัญหาอัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัว จำแนกเป็นรายปี ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1

ปัญหาชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสนับวันจะเพิ่มมากขึ้น และเกิดกับสังคมทุกระดับ ไม่ว่าจะยากดีมีจน การศึกษาสูง หรือการศึกษาต่ำ หรือบางคู่เคยจดทะเบียนสมรสกัน แต่ต่อมาได้จดทะเบียนหย่าในภายหลังแต่ก็ยังคงอยู่กินร่วมกันฉันท์สามีภริยา สาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว สรุปได้ดังนี้

5.1.1 ปัญหาของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา

ชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย จะมีการแยกทรัพย์สินออกเป็นสินส่วนตัว และสินสมรส ปัญหาที่เกิดขึ้นมักจะเกิดขึ้นกับสินสมรส กล่าวคือ สามีภริยาเมื่อจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย ทรัพย์สินอะไรก็ตามที่ได้มาหลังจากนั้น จะเป็นสินสมรส ไม่ว่าจะฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายหามาได้ก็ตาม รวมทั้งดอกผลของสินส่วนตัวที่ได้มาในระหว่างสมรสก็ถือเป็นสินสมรส เช่น ก่อนสมรสภริยามีเงินฝากธนาคารอยู่ 10,000,000 บาท หลังจากสมรสแล้วดอกเบี้ยของเงินฝากจำนวนดังกล่าวก็ถือเป็นสินสมรส

ปัญหาของสินสมรสก็คือ อะไรก็ตาม ไม่ว่าจะฝ่ายใดจะเป็นฝ่ายหามาได้โดยน้ำพักน้ำแรงของตน แต่อีกฝ่ายหนึ่งก็จะมีสิทธิในทรัพย์สินนั้นครั้งหนึ่ง และต่อมาหากหย่าขาดจากกันกฎหมายกำหนดว่าต้องมีการแบ่งสินสมรสไปคนละครึ่ง จึงทำให้ฝ่ายที่เป็นคนทำมาหาได้ สินสมรสส่วนใหญ่มาจากน้ำพักน้ำแรงของตน แต่พอมีปัญหาที่ไม่อาจอยู่กับอีกฝ่ายที่ไม่ได้ช่วยทำมาหากิน ซ้ำร้ายบางรายอาจก่อหนี้สินเพิ่มขึ้นด้วย และยังมีความประพฤติไม่ดี ทำให้ไม่สามารถทนอยู่ร่วมกันได้ ต้องหย่าขาดจากกัน กฎหมายยังจะต้องให้แบ่งทรัพย์สินที่ตนเป็นฝ่ายหามาได้แต่เพียงผู้เดียวให้กับอีกฝ่ายหนึ่งด้วย ปัญหานี้ทำให้เกิดความรู้สึกไม่ยุติธรรมขึ้น จึงเป็นเหตุให้ชายหญิงหลายคู่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน โดยเฉพาะคู่ที่มีฐานะแตกต่างกันอย่างมาก

นอกจากปัญหาเรื่องสินสมรสแล้ว ยังมีปัญหาเรื่องหนี้สินที่ก่อขึ้นในระหว่างสมรส ซึ่งหากเป็นหนี้ที่มีลักษณะที่กฎหมายถือว่าเป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา ทั้งสองฝ่ายต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ไม่ว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ก่อนนี้ขึ้นก็ตาม หนี้ร่วมดังกล่าวเจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้ได้จากทั้งสินส่วนตัวและสินสมรสของทั้งสองฝ่าย โดยจะบังคับจากทรัพย์สินก่อนไหนก่อนก็ได้ หรือจะบังคับกับทรัพย์สินของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียวโดยสิ้นเชิงก็ได้ แม้กระทั่งสามีภริยาทั้งคู่ได้หย่าขาดจากกัน มีการแบ่งทรัพย์สิน แบ่งความรับผิดชอบในหนี้สินต่อกันแล้ว เจ้าหนี้ก็ยังมีสิทธิบังคับชำระหนี้จากสามีหรือภริยาหรือทั้งสองคน

กรณีหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยานี้ เป็นปัญหาที่ทำให้หลายคู่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน เพื่อหลีกเลี่ยงในเรื่องหนี้สินที่จะต้องรับผิดชอบ โดยเฉพาะคู่ที่ทำธุรกิจ อาจจะทำธุรกิจร่วมกัน หรือสามีทำธุรกิจฝ่ายเดียว แต่หนี้สินที่เกิดขึ้นก็เพื่อนำเงินมาเลี้ยงครอบครัว ก็ถือเป็นหนี้ร่วมที่ทั้งสองฝ่ายต้องรับผิดชอบร่วมกัน เมื่อมีความเสี่ยงเกิดปัญหาขาดทุน มีหนี้สิน หรือล้มละลาย การไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย ทำให้อีกฝ่ายไม่ต้องมารับภาระปัญหาที่อีกฝ่ายก่อไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เมื่อเกิดปัญหาหนี้สิน ชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรสจึงโอนย้ายทรัพย์สินไปให้อีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เจ้าหนี้ไม่สามารถบังคับชำระหนี้ได้ เป็นการเอาเปรียบผู้อื่น สร้างความเสียหายให้กับเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

นอกจากการไม่จดทะเบียนสมรสกัน ยังมีบางคู่ที่เดิมจดทะเบียนสมรสกัน แต่พอเริ่มมีปัญหาหนี้สิน ก็แก้งจดทะเบียนหย่ากันทั้งๆที่ยังใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยา เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ทรัพย์สินของตนถูกบังคับชำระหนี้ อาจเพราะคู่สมรสบางคู่เกรงว่าสิทธิในสินส่วนตัวและสินสมรสส่วนของตนจะถูกกระทบกระเทือนเมื่อมีกรณีที่เจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา ประกอบกับความเข้าใจที่ว่า การหย่าทำให้ทรัพย์สินของตนรอดพ้นจากการถูกเจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ เพราะเมื่อหย่าขาดจากกันกฎหมายให้แบ่งสินสมรสกันไปคนละครึ่ง จึงมีคู่สมรสที่ไม่สุจริตแสดงเจตนาหลงแก้งจดทะเบียนหย่าเพื่อหลอกลวงบุคคลภายนอก โดยไม่มีเจตนาที่จะสิ้นสุดชีวิตสมรสกันจริงๆ แต่หย่ากันเพียงเพราะไม่ต้องการให้ทรัพย์สินส่วนของตนต้องถูกบังคับชำระหนี้ของครอบครัว กรณีเช่นนี้กฎหมายถือว่าการหย่านั้นตกเป็นโมฆะเสียเปล่าใช้บังคับไม่ได้ คู่สมรสยังคงมีฐานะเป็นสามีภริยากัน โดยชอบด้วยกฎหมาย มีระบบสินส่วนตัวและสินสมรสเหมือนเดิมทุกประการ เจ้าหนี้จึงยังสามารถบังคับชำระหนี้กับกองทรัพย์สินของกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่ายได้ การแก้งหย่ากันจึงไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาในเรื่องทรัพย์สินให้กับคู่สมรสแต่อย่างใด

5.1.2 ปัญหาด้านภาระภาษีของกลุ่มสมรส

จากหลักเกณฑ์ของประมวลรัษฎากรมาตรา 57 ตริ และมาตรา 57 เบญจ พอที่จะสรุปได้ว่าการยื่นแบบแสดงรายการภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กรณีสามีภริยาต่างฝ่ายต่างมีเงินได้ และได้อยู่ร่วมกันตลอดปีภาษี ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี เว้นแต่ภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40

(1) แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งโดยทั่วไปก็คือ เงินเดือน ค่าจ้าง ก็ให้ภริยาแยกยื่นรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามี โดยมีให้ถือว่าเป็นเงินได้ของสามีได้

หลักเกณฑ์ของประมวลรัษฎากรดังกล่าว ที่ให้ถือเอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ย่อมทำให้คนที่สมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย เสียภาษีมากกว่าคนโสดหรือคนที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส เพราะอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) เงินได้ยิ่งมากยิ่งต้องเสียภาษีในอัตราสูง ดังนั้นหากสามีภริยาทั้งสองฝ่ายต่างมีเงินยอมทำให้ภริยา ภริยา รวมของกลุ่มสมรสสูงขึ้นกว่าภริยา ก่อนที่จะทำการสมรส ก่อให้เกิดการลงโทษทางภาษีโดยผลของการสมรส (marriage penalty) แม้ประมวลรัษฎากรมาตรา 57 เบื้อง จะกำหนดให้ภริยาสามารถยื่นแบบแสดงรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามีได้ ก็เป็นเพียงเฉพาะกรณีเงินได้ เนื่องจากการจ้างแรงงานตามมาตรา 40 (1) เท่านั้น แต่ภริยาอาจมีเงินได้อื่นๆ นอกเหนือจากเงินได้ เนื่องจากการจ้างแรงงานก็ได้ ซึ่งเงิน ได้ดังกล่าวยังคงต้องนำไปรวมกับสามี แต่เมื่อได้พิจารณาถึงหลักเกณฑ์ที่มาตรา 57 ตรี วรรคสอง กำหนดว่า การแยกกันยื่นรายการนั้น ต้องไม่ทำให้ภริยาที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ผลในท้ายที่สุดก็คงไม่แตกต่างจากการนำเงินได้ไปถือเป็นเงินได้ของสามี เนื่องจากเงื่อนไขของการแยกยื่นรายการที่ต้องไม่ทำให้ภริยาที่ต้องเสียเปลี่ยนแปลงนั่นเอง และไม่ว่าจะได้เสียภาษีด้วยวิธีการเช่นใดหากมีภาษีอากรค้างชำระภริยาก็ต้องร่วมรับผิดชอบในภาษีอากรค้างนั้น โดยตรงด้วย ดังนั้น ก็ยังคงมีสถานะการลงโทษทางภาษีอากรโดยผลของการสมรสเกิดขึ้นอยู่ จึงทำให้การจัดเก็บภาษีเงินได้จากกลุ่มสมรสตามประมวลรัษฎากรมีผลกระทบต่อการตัดสินใจของบุคคลที่ทำการสมรส กล่าวคือ บุคคลที่จะทำการสมรสกันก็อาจเลือกที่จะทำการสมรสกันตามประเพณีหรืออยู่กินกัน โดยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย หรือบุคคลที่ทำการสมรสกันตามกฎหมายแล้วก็อาจทำการจดทะเบียนหย่า โดยที่ทั้งคู่ยังคงใช้ชีวิตร่วมกันตามเดิม ทั้งนี้เพื่อมิให้มีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมาย และไม่ต้องอยู่ภายใต้บังคับมาตรา 57 ตรี ซึ่งจะทำให้กลุ่มสมรสไม่ต้องรับภาระภาษีสูงขึ้นภายหลังการสมรส หรือเป็นการลดภาระภาษีที่สูงขึ้นอันเนื่องมาจากการสมรส

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นของวิธีการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากสามีภริยาตามประมวลรัษฎากร จึงทำให้ชายหญิงหลายคู่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน หรือบางคู่หากต้องการที่จะแยกเสียภาษีต่างหากจากกัน โดยมีต้องปฏิบัติตามมาตรา 57 ตรี ก็จะต้องจดทะเบียนหย่าขาดจากความเป็นสามีภริยาตามกฎหมาย หรือแยกกันอยู่โดยเด็ดขาดเพื่อมิให้ความเป็นสามีภริยามีอยู่เต็มปีภานั่นเอง ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจก่อให้เกิดปัญหาในทางกฎหมายทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับฐานะของสามีภริยา และในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาในช่วงระหว่างที่ขาดจากการสมรส นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัวและบุตร ปัญหาของประมวลรัษฎากรดังกล่าว

จึงสมควรที่จะได้รับการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเสียใหม่ เพื่อพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว

5.1.3 ปัญหากฎหมายคำนำหน้านามของหญิงที่จดทะเบียนสมรส

เดิมปัญหาเรื่องคำนำหน้านามของหญิงที่จดทะเบียนสมรส ที่ต้องเปลี่ยนคำนำหน้านามเป็น “นาง” นั้น สร้างปัญหาให้แก่หญิงเหล่านั้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาสมัครเข้าทำงาน นายจ้างนิยมที่จะเลือกหญิงที่เป็น “นางสาว” มากกว่าที่เป็น “นาง” เพราะเห็นว่าหญิงที่เป็นโสดมีเวลาอุทิศให้แก่การทำงานได้มากกว่า ทั้งๆที่ความเป็นจริง “นางสาว” บางคนอาจจะอยู่กับชายคนที่สามีกฎหมายแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสก็ได้ ซึ่งสภาพชีวิตครอบครัวก็ไม่ต่างจากคนที่ เป็น “นาง” แต่เพราะกฎหมายกำหนดให้คนที่จดทะเบียนสมรสต้องใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” จุดนี้ หญิงหลายคนจึงไม่นิยมจดทะเบียนสมรส

แต่ในปัจจุบันนี้ได้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยมีการออกพระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ซึ่งมีผลบังคับใช้ในวันที่ 5 มิถุนายน 2551 กำหนดให้หญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว จะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือจะใช้ “นางสาว” ตามเดิมก็ได้ และหากต่อมาการสมรสได้สิ้นสุดลงจะใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” หรือ “นางสาว” ก็ได้ตามความสมัครใจ

การแก้ไขกฎหมายดังกล่าว น่าจะทำให้ปัญหาของหญิงที่ไม่นิยมจดทะเบียนสมรส เพราะไม่ยอมต้องใช้คำนำหน้านามว่า “นาง” นั้น หายไปได้ แต่อย่างไรก็ดี นายจ้างส่วนใหญ่ก็ยังมียกคิดต่อหญิงที่สมรสแล้ว ถึงแม้จะใช้คำนำหน้านามว่า “นางสาว” แต่เมื่อทราบว่าเป็นสมรสแล้ว ย่อมจะมีพันธะตามกฎหมายต่างๆตามมา ทำให้นายจ้างยังคงนิยมที่จะเลือกหญิงที่ยังเป็นโสดมากกว่าอยู่นั่นเอง

5.1.4 ปัญหาเรื่องมรดก

สามีภริยาที่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายเท่านั้นที่เป็นทายาทโดยธรรม มีสิทธิได้รับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต แต่ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้จดทะเบียนสมรสไม่มีสิทธิในกองมรดกของฝ่ายที่เสียชีวิต จะมีสิทธิได้รับมรดกต่อเมื่ออีกฝ่ายได้แสดงเจตนาทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินสมบัติให้เท่านั้น

นอกจากนี้ปัญหาของคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส หากมีบุคคลภายนอกมากระทำละเมิดให้คู่ของตนได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่ไม่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน หรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไร้อุปการะ ทั้งๆที่ในความเป็นจริงฝ่ายที่มีชีวิตอยู่อาจได้รับความเดือดร้อนจากการเสียชีวิตของอีกฝ่าย ซึ่งเป็นฝ่ายหารายได้หลักของครอบครัวก็เป็นได้

ในส่วนของบุตร บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาฝ่ายเดียว จะมีสิทธิได้รับมรดกจากบิดาต่อเมื่อบิดาได้รับรองแล้ว หากบิดาไม่ได้รับรอง บุตรคนนั้นก็ไม่มีสิทธิได้รับมรดกจากบิดาของตนเลย ทั้งๆที่ความเป็นจริงชายคนนั้นจะเป็นบิดาแท้ๆของตนก็ตาม บุตรที่บิดารับรองแล้ว กฎหมายให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดาน มีสิทธิได้รับมรดกเท่านั้น ไม่ได้ทำให้กลายเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย จึงไม่มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากผู้ที่ทำให้บิดาของตนเสียชีวิต ถึงแม้ความเป็นจริงบุตรนั้นจะได้รับความยากลำบากจากการจากไปของบิดาของตนก็ตาม ตรงจุดนี้ทำให้เกิดปัญหาแก่บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน

5.1.5 ปัญหาเรื่องบุตร

บุตรที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของมารดาเท่านั้น แต่ได้ชื่อว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา การที่เป็นบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของบิดาทำให้บุตรไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดา และบิดาไม่มีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตร ส่งผลให้กรณีมีบุคคลภายนอกมาทำละเมิดให้บิดาหรือบุตรเสียชีวิต หรือบาดเจ็บ ก็ไม่สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนการที่ต้องขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิด นอกจากนี้บิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ไม่มีอำนาจปกครองบุตรด้วย

การเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา จะกลายเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของบิดาต่อเมื่อ บิดามารดาได้สมรสกันในภายหลัง หรือบิดาได้จดทะเบียนว่าเป็นบุตร หรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร ในส่วนกรณีการรับรองบุตรโดยพฤตินัย เช่น ให้นำชื่อสกุล พาไปเข้าโรงเรียน หรือแจ้งในใบเกิดว่าเป็นบิดา ถือว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วโดยพฤตินัย ทำให้มีสิทธิได้รับมรดกจากบิดา แต่ก็มีเพียงสิทธิในการรับมรดกเท่านั้น เพราะฐานะทางกฎหมายก็ยังถือเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดาอยู่

ที่กล่าวมาเป็นผลทางกฎหมายที่เกิดกับบุตรที่บิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน นอกจากนี้ยังมีผลทางจิตใจที่เกิดกับเด็กที่บิดามารดาไม่ยอมสมรสกันตามกฎหมาย ทำให้เขาได้ชื่อว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา ทั้งๆที่ความเป็นจริงเขานั้นเป็นลูกแท้ๆของชายที่ไม่ยอมจดทะเบียนสมรสกันหญิงนั่นเอง

จากปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้ชายหญิงหลายคนไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน ซึ่งจะได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป และนอกจากนั้นยังได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ตามมาจากการไม่จดทะเบียนสมรส เช่น ปัญหาในเรื่องมรดก และปัญหาในเรื่องบุตร ซึ่งอาจจะจูงใจให้ชายหญิงหลายคนกลับมานิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้จะได้สรุปข้อดีต่างๆของการจดทะเบียนสมรส และข้อเสียของการไม่จดทะเบียนสมรส เพื่อเพิ่มมูลเหตุจูงใจให้คนจดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น

ข้อดีต่างๆ ของการจดทะเบียนสมรส และข้อเสียของการไม่จดทะเบียนสมรส มีดังนี้

ข้อ 1. เรื่องการอุปการะเลี้ยงดู

หากสามีภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามความสามารถและฐานะของตน อีกฝ่ายเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ หรือถือเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1516 (6) และหากมีบุคคลภายนอกมากระทำละเมิดต่อสามีหรือภริยาทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย คู่สมรสอีกฝ่ายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน หรือได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไร้อุปการะ โดยในการเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดไร้อุปการะจากผู้กระทำละเมิดนี้ ไม่คำนึงว่าสามีหรือภริยาที่ถึงแก่ความตายจะมีรายได้หรือไม่ก็ตาม

กรณีคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสก็ไม่ได้รับสิทธิเรื่องการอุปการะเลี้ยงดู หากคู่ของคุณไม่เลี้ยงดูคุณ ก็ไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้ หรือหากมีบุคคลอื่นมากระทำละเมิดให้คู่ของคุณได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตายก็ไม่สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำละเมิดได้

ข้อ 2. เรื่องทรัพย์สิน

ทรัพย์สินต่างๆที่ได้มาในระหว่างสมรส หรือที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว เช่น เงินฝาก ในธนาคารก่อนสมรส เมื่อมีดอกเบี่ยเกิดขึ้นในระหว่างสมรส ดอกเบี่ยนั้นก็เป็สินสมรส ทรัพย์สินที่เป็นสินสมรส ทั้งสามีและภริยามีสิทธิในทรัพย์สินนั้นคนละครึ่งหนึ่ง แม้ว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเป็นผู้หาทรัพย์สินเหล่านั้นมาเพียงผู้เดียว ตรงจุดนี้เป็นข้อดีของการจดทะเบียนสมรส ทำให้คู่สามีภริยามีความรู้สึกมั่นคงในฐานะ ไม่ต้องกังวลว่าจะไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่าย หรือเมื่อมีเหตุต้องหย่าร้างกัน ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสก็หารสอง ไม่ต้องทำการพิสูจน์ให้ยุ่งยาก

ตรงกันข้ามกับคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดหามาได้ก็เป็นของฝ่ายนั้นฝ่ายเดียว อีกฝ่ายไม่มีสิทธิในทรัพย์สินนั้นแต่อย่างใด หรือคู่ที่ช่วยกันทำธุรกิจ ทรัพย์สินที่ได้มาถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของทั้งสองคน เมื่อมีเหตุที่ต้องเลิกกันก็อาจเกิดปัญหาความไม่ยุติธรรมในการแบ่งทรัพย์สินที่ทำมาหาได้ร่วมกัน และอาจมีปัญหาในการพิสูจน์ว่าทรัพย์สินใดเป็นของใคร

ข้อ 3. เรื่องค่าทดแทนกรณีมีผู้

เมื่อศาลพิพากษาให้หย่าเพราะเหตุสามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นเป็นภริยาหรือสามี เป็นผู้หรือมีผู้ หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจฉิน ภริยาหรือสามีมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสามีหรือภริยา และจากผู้ซึ่งได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหรือผู้ซึ่งเป็นเหตุแห่งการหย่านั้น แต่ถึงแม้ไม่มีการฟ้องหย่าแต่หากมีผู้ล่วงเกินภริยาไปในการทำงานชั่วสาว สามีจะเรียกค่าทดแทนจากผู้นั้นก็ได้ และภริยาก็สามารถเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผยเพื่อ

แสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวก็ได้ แต่กรณีที่ไม่มีการฟ้องหย่านี้จะเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสด้วยกันไม่ได้

นอกจากนี้ยังสามารถเรียกค่าทดแทนจากคู่สมรสในกรณีที่ต้องฟ้องหย่าเพราะเหตุ

- 1) ทำร้ายหรือทรมานร่างกายจิตใจ หรือหมิ่นประมาทเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพพการีอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง
- 2) จงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี
- 3) ไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีภริยาอย่างร้ายแรง

ข้อเสียของคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนอกจากมีผู้ที่ไม่สามารถเรียกค่าทดแทนจากคู่ของตน หรือจากชู้ได้ หากทนอยู่ด้วยกันไม่ได้ ก็ได้แต่แยกทางกันไปโดยที่ไม่ได้อะไรเลย

ข้อ 4. เรื่องได้รับค่าเลี้ยงชีพจากการหย่า

คู่ที่จดทะเบียนสมรสกัน หากต่อมามีการฟ้องหย่าเกิดขึ้น และเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว และการหย่านั้นทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายต้องยากจนลง เพราะขาดรายได้จากทรัพย์สิน หรือจากการงานที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส คู่สมรสฝ่ายที่เสียหายมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจากฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ

นอกจากนี้หากหย่าขาดจากกัน เพราะเหตุฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเพราะเหตุฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยกับอีกฝ่ายหนึ่ง และมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางรักษาหายได้ คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือฝ่ายที่เป็นโรคติดต่อ นั้นด้วย

จะเห็นว่าการจดทะเบียนสมรสกัน เมื่อมีเหตุที่ต้องหย่าขาดจากกันดังกล่าวข้างต้น ฝ่ายที่เสียหายยังมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพอีกด้วย ซึ่งเป็นข้อดีข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรส

แต่ในกรณีคู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสจะไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว หากต้องเลิกร้างกันไปไม่ว่าจะด้วยความผิดของอีกฝ่าย หรือเพราะเหตุที่ตนวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรง หากอีกฝ่ายหนึ่งไม่ช่วยเหลือเลี้ยงดู ก็ไม่สามารถเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจากอีกฝ่ายหนึ่งได้

ข้อ 5. เรื่องบุตร

บุตรที่เกิดจากชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดา การเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของทั้งบิดาและมารดานี้ มีข้อดีดังนี้

- 1) บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิที่จะใช้ชื่อสกุลของบิดา
- 2) บิดามารดามีหน้าที่ตามกฎหมายต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษแก่บุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย และบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายมีหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดา

มารดา ดังนั้นหากมีผู้ใดมาทำละเมิดให้บุตรหรือบิดามารดาตาย บิดามารดาและบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายจึงได้รับความคุ้มครองสิทธิให้เรียกค่าสินไหมทดแทนในการที่ต้องขาดไร้อุปการะจากผู้ทำละเมิดได้ ไม่ว่าในความเป็นจริงบิดามารดาหรือบุตรนั้นจะได้อุปการะเลี้ยงดูกันจริงหรือไม่ก็ตาม

ข้อเสียของการไม่จดทะเบียนสมรส นอกจากส่งผลถึงตัวชายหญิงนั่นเอง ยังส่งผลถึงบุตรที่ไร้เดียงสาด้วย บุตรที่เกิดจากชายหญิงที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา ไม่ได้รับสิทธิต่างๆข้างต้นที่บุตรที่ชอบด้วยกฎหมายได้รับ และหากมีผู้ใดกระทำความผิดให้บิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายตาย ทั้งบิดาและบุตรที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้น ก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าขาดไร้อุปการะตามกฎหมายจากผู้กระทำความผิด ทั้งๆที่ความเป็นจริงตนอาจจะเดือดร้อนขาดไร้อุปการะจากการตายของบิดาหรือของบุตรของตนก็ได้ นอกจากเสียสิทธิตามกฎหมายดังกล่าวแล้ว บุตรนอกกฎหมายยังได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจ จากการได้ชื่อว่าเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดาแท้ๆของตนอีกด้วย

ข้อ 6. เรื่องมรดก

ชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสกันเท่านั้น ที่มีสิทธิได้รับมรดกจากคู่สมรสฝ่ายที่เสียชีวิต และในส่วนของบุตร บุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมาย เป็นทายาทโดยธรรมลำดับที่ 1 มีสิทธิได้รับมรดกจากทั้งบิดาและมารดา ส่วนบุตรที่เกิดจากบิดามารดาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา จะมีสิทธิได้รับมรดกของบิดาต่อเมื่อบิดาได้รับรองแล้ว พฤติการณ์ต่างๆที่ถือว่าเป็นการรับรองบุตรแล้ว เช่น บิดาให้การศึกษา ให้ใช้นามสกุล ให้การอุปการะเลี้ยงดู ลงทะเบียนบ้านว่าเป็นบุตร บิดาไปแจ้งทะเบียนคนเกิดว่าเป็นบุตร หรือบิดายอมให้บุตรเรียกว่าบิดา เป็นต้น แต่บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว มีสิทธิเพียงรับมรดกของบิดาเท่านั้น ไม่ทำให้กลายเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายได้ และบิดาก็ไม่มีสิทธิรับมรดกของบุตรนอกสมรสที่ตนรับรองแล้วเช่นกัน

ในเรื่องของการรับมรดกแทนที่ เฉพาะบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่มีสิทธิรับมรดกแทนที่กัน การรับมรดกแทนที่กัน ตัวอย่างเช่น บิดาซึ่งมีสิทธิรับมรดกจากปู่หรือย่าถึงแก่ความตาย หรือถูกกำจัดมิให้รับมรดกก่อนที่ปู่หรือย่าจะตาย บุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของบิดานั้นมีสิทธิรับมรดกของปู่หรือย่าแทนที่บิดาของตน ตรงจุดนี้เป็นข้อดีของบุตรที่เกิดจากบิดามารดาจดทะเบียนสมรสกัน

ในส่วนของชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส ไม่มีความเกี่ยวข้องกันในทางกฎหมายแต่อย่างใด ดังนั้นหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต ฝ่ายที่มีชีวิตอยู่จึงไม่ใช่ทายาทโดยธรรม ไม่มีสิทธิในกองมรดกของผู้เสียชีวิต ส่วนบุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วถึงแม้ว่าจะมีสิทธิได้รับมรดกของบิดา แต่ก็ไม่มีสิทธิได้รับมรดกแทนที่บิดาของตน

ข้อ 7. เรื่องประโยชน์ทดแทนตามพระราชบัญญัติประกันสังคม

พระราชบัญญัติประกันสังคม ให้ผู้ประกันตนมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณี สงเคราะห์บุตร เฉพาะบุตรชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น ประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตร ได้แก่

- (1) ค่าสงเคราะห์ความเป็นอยู่ของบุตร
- (2) ค่าเล่าเรียนบุตร
- (3) ค่ารักษาพยาบาลบุตร
- (4) ค่าสงเคราะห์อื่นที่จำเป็น

จะเห็นได้ว่าประโยชน์ทดแทนนี้ ให้แก่บุตรของสามีภริยาที่จดทะเบียนสมรส ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ซึ่งก็เป็นข้อดีอีกข้อหนึ่งของการจดทะเบียนสมรส

ในทางตรงกันข้ามชายที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับหญิงแล้วมีบุตรด้วยกัน บุตรนั้น จึงไม่ใช่บุตรชอบด้วยกฎหมายของชาย ชายผู้นั้นจึงไม่มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณี สงเคราะห์บุตรดังกล่าว

ข้อ 8. เรื่องเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ค. และ ช.พ.ศ.

ข้อดีของการจดทะเบียนสมรสอีกข้อหนึ่ง คือ การได้รับเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ค. และ ช.พ.ศ.

ช.พ.ค. ย่อมาจาก การฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา
ช.พ.ศ. ย่อมาจาก การฌาปนกิจสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อนครูและบุคลากรทางการศึกษา
ในกรณีคู่สมรสถึงแก่กรรม

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาและคู่สมรสที่เป็น สมาชิกได้ช่วยเหลือกันในการสงเคราะห์ครอบครัวเมื่อถึงแก่กรรม โดยมีความมุ่งหมายเป็นการกุศล

ผู้ที่มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์กรณีสมาชิก ช.พ.ค. หรือสมาชิก ช.พ.ศ. เสียชีวิต ต้อง เป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายของสมาชิกเท่านั้น และผู้ที่มีสิทธิสมัครเป็นสมาชิก ช.พ.ศ. ก็ต้อง เป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายของผู้ปฏิบัติงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการ และคู่สมรสของผู้สมัครต้องเป็นผู้ดำรง ตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับ ช.พ.ค.

ดังนั้น คู่ที่อยู่ร่วมกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส จึงไม่มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์จาก ช.พ.ค. และ ช.พ.ศ. ดังกล่าวข้างต้น

ข้อ 9. เรื่องเหตุยกเว้นโทษตามประมวลกฎหมายอาญา

ความเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย ได้รับเหตุยกเว้นโทษตามกฎหมายอาญา กล่าวคือ ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ที่หากเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยาหรือภริยา

กระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ (แต่ยังคงถือว่ามีความผิดอยู่) ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ วิ่งราวทรัพย์ นอโกง โกงเจ้าหนี้ ยักยอก รับของโจร ทำให้เสียทรัพย์ บุกรุก ตัวอย่างเช่น หากสามี โดยชอบด้วยกฎหมายได้ลักสร้อยทองของภริยาไป สามีมีความผิดฐานลักทรัพย์ แต่ไม่ต้องรับโทษ ในความผิดดังกล่าว และถึงแม้ว่าสามีจะลักสร้อยทองไป โดยที่ไม่รู้ว่าสร้อยเส้นนั้นเป็นของภริยา ตนเอง สามีก็ได้รับผลตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 71 คือ ไม่ต้องรับโทษในความผิดฐานลักทรัพย์

นอกจากนี้ในปัจจุบันนี้ความเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายยังได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 กล่าวคือ คู่สมรสจะข่มขืนกระทำชำเราคู่สมรสของตน โดยขู่เข็ญด้วยประการใดๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยคู่สมรสผู้นั้นอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้ หรือโดยทำให้คู่สมรสผู้นั้นเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่นไม่ได้ แต่หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้กระทำการข่มขืนคู่สมรสของตน และคู่สมรสผู้นั้นยังประสงค์จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา ศาลอาจจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ หรืออาจจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความประพฤติก่อนการลงโทษก็ได้ หรือในกรณีที่ศาลได้มีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก และคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์จะอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาต่อไป คู่สมรสฝ่ายผู้นั้นมีสิทธิแจ้งให้ศาลทราบ เพื่อที่ศาลจะแจ้งให้เจ้าพนักงานอัยการดำเนินการฟ้องหย่าให้

เหตุยกเว้นโทษดังกล่าวข้างต้น คู่ที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสจะไม่ได้รับสิทธิดังกล่าว ดังนั้นหากกระทำความผิดทางอาญาต่อคู่ของตน กฎหมายไม่ได้ให้ความคุ้มครอง ต้องรับโทษตามกฎหมายต่อไป

ข้อ 10. เรื่องเหตุฟ้องหย่า

การที่ชายหญิงตกลงอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสมรส บางคู่อาจคิดว่าหากมีเหตุที่ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ การจดทะเบียนสมรสทำให้ยากต่อการเลิกกรากัน ซึ่งความเป็นจริงมิได้เป็นเช่นนั้นเลย หากทั้งคู่สมัครใจที่จะหย่าขาดจากกันก็เพียงแต่ทำเป็นหนังสือ และมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน และไปจดทะเบียนหย่าที่ว่าการอำเภอ หรือหากกรณีคู่สมรสตกลงหย่ากันเองไม่ได้ ต้องฟ้องคดีหย่าต่อศาลให้ศาลมีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกัน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 ก็ได้กำหนดเหตุฟ้องหย่าไว้มากมาย ดังนี้

(1) สามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นฉันสามีหรือภริยา หรือมีชู้ หรือมีชู้ หรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจฉฉ

(2) สามีหรือภริยาประพฤติชั่ว และเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง หรือได้รับความดูถูกเกลียดชังเพราะเหตุที่ยังคงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤติชั่วนั้น หรือได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร

(3) สามีหรือภริยาทำร้ายหรือทรมานร่างกายหรือจิตใจ หรือหมั่นประมาท หรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่ง หรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างร้ายแรง

(4) สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี

(5) สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความคิดที่อีกฝ่ายมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้น และการเป็นสามีหรือภริยากันต่อไปจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร

(6) สามีหรือภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีหรือภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งศาลเป็นเวลาเกินสามปี

(7) สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปี โดยไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร

(8) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะ และความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีหรือภริยามาคำนี้ประกอบ

(9) สามีหรือภริยาวิกลจริตตลอดมาเกินสามปี และความวิกลจริตนั้นมีลักษณะยากจะหายได้ กับทั้งความวิกลจริตถึงขนาดที่จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีหรือภริยาต่อไปไม่ได้

(10) สามีหรือภริยาคิดทรมานที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ

(11) สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรงอันอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่งและโรคมีลักษณะเรื้อรังไม่มีทางที่จะหายได้

(12) สามีหรือภริยามีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล

จะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าจะจดทะเบียนสมรส หากมีเหตุที่จะต้องเลิกกัน ก็สามารถหย่าขาดจากกันได้ง่าย เพราะมีเหตุให้ฟ้องหย่าถึงสิบสองเหตุ ทำให้คู่สมรสไม่ต้องกังวลว่าทะเบียนสมรสจะเป็นเครื่องผูกมัดกันไปตลอดชีวิต จะต้องทนอยู่ด้วยกันไปแม้จะไม่มีความสุขอยู่ด้วยกันไม่ได้เพราะการจดทะเบียนสมรส

จากบทสรุปดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการจดทะเบียนสมรสมีข้อดีต่างๆมากมาย ตรงกันข้ามหากไม่ได้จดทะเบียนสมรสจะเสียสิทธิประโยชน์ทางกฎหมายต่างๆมากมายเช่นกัน เมื่อเทียบกับปัญหาของการจดทะเบียนสมรส ที่เป็นปัญหาใหญ่ๆในปัจจุบัน เห็นว่ามีเพียงเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีหรือภริยา และเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส ซึ่งปัญหาดังกล่าวพอที่จะมีแนวทางแก้ไขปัญหาได้ ซึ่งจะได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัว จำแนกเป็นรายปี ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าในปัจจุบันนี้อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง ในขณะที่อัตราการจดทะเบียนหย่าเพิ่มสูงขึ้น จากที่ได้ศึกษาปัญหาต่างๆของการจดทะเบียนสมรส พบว่าปัญหาสำคัญใหญ่ๆ ที่ทำให้คนไม่นิยมอยู่ร่วมกัน โดยจดทะเบียนสมรส มาจากปัญหาเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา รวมทั้งเรื่องหนี้สินที่เป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา และปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรส ผู้เขียนเห็นว่าเราควรต้องหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพราะหากปล่อยให้ปัญหานี้ลุกลามขึ้น จะส่งผลทำให้ชายหญิงไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น ทำให้สถาบันครอบครัวไม่มีความมั่นคง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา โดยเฉพาะปัญหาเรื่องมรดก และเรื่องบุตร

จากที่ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางกฎหมายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะที่จะแก้ไขปัญหาคือสำคัญที่ทำให้คนไม่นิยมจดทะเบียนสมรสกัน นั่นคือ ปัญหาเรื่องทรัพย์สินและหนี้สินระหว่างสามีภริยา และปัญหาเรื่องของภาระภาษีของกลุ่มสมรส เพื่อที่จะทำให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

5.2.1 แนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องทรัพย์สินและหนี้สินระหว่างสามีภริยา

โดยทั่วไปความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาขึ้นอยู่กับที่กฎหมายครอบครัวบัญญัติวางหลักเกณฑ์ไว้ แต่อย่างไรก็ดี กฎหมายทั้งในระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) และระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) ต่างก็มีบทบัญญัติที่ยอมรับรองให้ชายหญิงทำสัญญากำหนดความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินให้แตกต่างจากที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้ โดยอาศัยหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนาทำนิติกรรมผูกพันตนเอง โดยอาจทำสัญญาก่อนที่จะสมรส เรียกว่า “สัญญาก่อนสมรส” หรือทำสัญญาหลังจากที่สมรสกันไปแล้ว เรียกว่า “สัญญาระหว่างสมรส” แต่ทั้งสัญญาก่อนสมรสและสัญญาระหว่างสมรสก็ต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดในการทำสัญญาตามที่กฎหมายแต่ละประเทศกำหนดไว้ เพื่อควบคุมการแสดงเจตนาของกลุ่มสัญญาไม่ให้ก้าวล่วงไปส่งผลกระทบต่อเป็นผลร้ายต่อสังคมส่วนรวม

เรื่องของสัญญาก่อนสมรสและสัญญาระหว่างสมรสนี้เป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยแก้ปัญหาเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาได้ ตัวอย่างเช่น หากเห็นว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีแนวโน้มที่จะจัดการสินสมรสให้เป็นที่เสียหายได้ หรือทำธุรกิจซึ่งมีแนวโน้มที่จะขาดทุนมีหนี้สินล้นพ้นตัว ก็อาจทำสัญญาก่อนสมรสระบุให้สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้จัดการสินสมรสแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งในกรณีนี้อีกฝ่ายหนึ่งก็ยังคงมีอำนาจในการจัดการบ้านเรือน หรือจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวได้ แต่หากภริยาหรือสามีใช้อำนาจจัดการบ้านเรือนหรือจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัวเป็นที่

เสียหายมาก อีกฝ่ายอาจร้องขอต่อศาลสั่งห้าม หรือจำกัดอำนาจมิให้กระทำการอีกได้ หรือหากกรณีที่มีสามีหรือภริยาซึ่งมีอำนาจจัดการทรัพย์สินสมรสนั้น จะกระทำหรือกำลังกระทำการจัดการสินสมรสให้เกิดความเสียหายอย่างมาก อีกฝ่ายหนึ่งอาจขอให้ศาลสั่งห้ามมิให้กระทำการนั้นได้ หรือในกรณีที่สามีหรือภริยาที่มีอำนาจจัดการสินสมรสได้จัดการสินสมรสไปในลักษณะจัดการทรัพย์สินเป็นที่เสียหายมาก ไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง มีหนี้สินล้นพ้นตัว หรือก่อหนี้เกินกึ่งหนึ่งของสินสมรส ขัดขวางการจัดการสินสมรสของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่มีเหตุอันสมควร และมีพฤติการณ์ที่ส่อจะก่อหายนะให้กับสินสมรส อีกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อศาลสั่งอนุญาตให้ตนเป็นผู้จัดการทรัพย์สินแต่ผู้เดียว หรือร้องขอให้แยกสินสมรสได้

ในกรณีที่ได้สมรสกันไปแล้ว หากภริยาเห็นความประพฤติของสามีว่าอาจทำให้ทรัพย์สินส่วนตัวของสามี และสินสมรสจะได้หมดเปลืองไปแล้ว ก็สามารถทำข้อตกลงกับสามีทำสัญญาระหว่างสมรส ให้สามียกสินส่วนตัวส่วนของสามี หรือสินสมรสส่วนของสามีให้แก่ภริยาได้

นอกจากนี้ผู้เขียนยังมีความเห็นว่าควรตีความสัญญาระหว่างสมรสให้ครอบคลุมไปถึงการตกลงล่วงหน้าในระหว่างสมรสถึงการจัดการทรัพย์สินภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับคู่สามีภริยาที่จดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย ให้มีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในสถานภาพทางทรัพย์สินของตนภายหลังสิ้นสุดการสมรส เพื่อเพิ่มมูลเหตุจูงใจให้คนเห็นข้อดีของการจดทะเบียนสมรสมากขึ้น ตัวอย่างเช่น สามีทำสัญญาระหว่างสมรสกับภริยาว่า หากต่อไปจะต้องมีเหตุหย่าร้างกันขึ้น สามีจะให้เงินอุปการะเลี้ยงดูภริยาตลอดไปจนกว่าภริยาจะสมรสใหม่หรือถึงแก่ความตาย หรือในระหว่างสมรสมีที่ดินสินสมรสอยู่ 10 แปลง ก็ได้ทำสัญญาระหว่างสมรสว่า หากต่อไปการสมรสสิ้นสุดลงไม่ว่าด้วยเหตุใดๆ ให้ที่ดินสินสมรสจำนวน 8 แปลงเป็นกรรมสิทธิ์ของภริยาแต่เพียงผู้เดียว และให้ที่ดินที่เหลือ 2 แปลงเป็นของสามี เป็นต้น

จากที่ได้ศึกษากฎหมายต่างประเทศถึงระบบทรัพย์สินระหว่างคู่สมรส พบว่าระบบแยกทรัพย์สิน (separate property) ซึ่งเป็นระบบที่เป็นหลักประกันความเสมอภาคระหว่างชายหญิงได้โดยสมบูรณ์ เพราะไม่มีการรวมกันของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ทรัพย์สินของคู่สมรสแต่ละฝ่ายแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ทรัพย์สินที่ได้มาไม่ว่าก่อนสมรสหรือในระหว่างสมรสให้เป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสแต่ละฝ่าย และคู่สมรสแต่ละฝ่ายมีสิทธิบริหารจัดการและใช้สอยทรัพย์สินของตนได้อย่างอิสระ นอกจากนี้ระบบแยกทรัพย์สินยังมีประโยชน์ในกรณีที่คู่สมรสเป็นผู้ประกอบธุรกิจที่ต้องบริหารจัดการทรัพย์สินเอง โดยเฉพาะในกรณีที่ทรัพย์สินนั้นต้องการความชำนาญในการบริหารจัดการเป็นพิเศษ ระบบนี้ยังส่งผลในการจัดการทรัพย์สินของคู่สมรสไม่ให้เกิดอุปสรรคกันหรือต้องร่วมรับผิดชอบในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งเป็นบุคคลที่มีหนี้สินมาก หรือเป็นบุคคลล้มละลาย อย่างไรก็ตามคู่สมรสยังคงต้องมีหน้าที่ร่วมกันเฉลี่ยค่าใช้จ่ายในครอบครัวด้วย เพื่อให้ครอบครัว

ดำรงอยู่ได้ในภาวะที่ระบบทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาไม่มีสินส่วนตัวที่เป็นกรรมสิทธิ์ของแต่ละฝ่าย โดยไม่มีทรัพย์สินกองกลางของครอบครัวหรือสินสมรส

ตัวอย่างของประเทศที่ใช้ระบบแยกทรัพย์สิน (separate property) เช่น ประเทศอังกฤษ ในพระราชบัญญัติทรัพย์สินของหญิงมีสามี ปี ค.ศ. 1964 (The Married Woman's Property Act 1964) ได้กำหนดบทบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินอื่นๆ ซึ่งแยกจากเงินส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งสามีมอบให้แก่ภริยาว่าในเบื้องต้นถือว่าเงินส่วนอื่นเป็นของสามีและภริยาโดยส่วนเท่าๆกัน และทรัพย์สินที่ได้มาร่วมกันเป็นของกลุ่มสมรสตามส่วนที่แต่ละฝ่ายทำมาหาได้ ยิ่งกว่านั้น ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความว่าด้วยทรัพย์สินของกลุ่มสมรส ปี ค.ศ. 1970 (The Matrimonial Proceedings and Property Act 1970) มาตรา 37 กำหนดว่าหากกลุ่มสมรสฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายที่ทำให้ทรัพย์สินนอกเขตเพิ่มขึ้นเป็นประโยชน์แก่กลุ่มสมรส กลุ่มสมรสฝ่ายนั้นย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินส่วนนั้นตามจำนวนที่ทำให้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้อาจจะเป็นไปตามที่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันหรือตามที่ศาลจะได้อัตตสัน

นอกจากประเทศอังกฤษซึ่งเป็นระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) ที่ใช้ระบบแยกทรัพย์สินแล้ว เมื่อพิจารณาระบบทรัพย์สินของสามีภริยาตามกฎหมายต่างประเทศในระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) เช่นเดียวกับประเทศไทย เช่น ประเทศฝรั่งเศส พบว่ากฎหมายแพ่งฝรั่งเศสกำหนดให้รายได้ทั่วไปของกลุ่มสมรส เช่น เงินเดือน หรือค่าจ้าง ถือเป็นสินส่วนตัวของใครของมันคือ ใครทำมาหาได้เท่าไรก็เป็นสินส่วนตัวของคนนั้นไป เงินที่ทำมาหาได้ไม่ตกเป็นสินสมรสสำหรับทรัพย์สินอย่างอื่นนอกเหนือจากเงินเดือน หรือค่าจ้าง ก็ให้ถือเป็นสินสมรส เว้นแต่จะได้รับการมาทางมรดก มรดกของฝ่ายใดก็เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น

จะเห็นได้ว่าโดยหลักการของระบบแยกทรัพย์สิน (separate property) ที่ไม่มีการรวมกันของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ทรัพย์สินของกลุ่มสมรสแต่ละฝ่ายแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ทรัพย์สินที่ได้มาไม่ว่าก่อนสมรสหรือในระหว่างสมรสให้เป็นสินส่วนตัวของกลุ่มสมรสแต่ละฝ่าย และกลุ่มสมรสแต่ละฝ่ายมีสิทธิบริหารจัดการและใช้สอยทรัพย์สินของตนได้อย่างอิสระนั้นสามารถช่วยแก้ปัญหาเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาตามกฎหมายไทยได้ แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่าหากเรานำระบบแยกทรัพย์สิน (separate property) ทั้งหมดมาใช้ในประเทศไทย น่าจะไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมของไทยเรา เนื่องจากจะทำให้สินสมรสไม่มีอีกต่อไป ระหว่างสามีภริยาจะมีแต่สินส่วนตัวเท่านั้น ซึ่งในสังคมของไทยเราสถาบันครอบครัวจำเป็นต้องมีสินสมรสเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตรและคนอื่นๆในครอบครัว ทั้งยังเป็นหลักประกันทำให้คู่สามีภริยามีความรู้สึกมั่นคงในฐานะ ไม่ต้องกังวลว่าจะไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่าย ซึ่งเป็นข้อดีข้อหนึ่งของคู่ที่จดทะเบียนสมรสกัน

ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องของทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา โดยเทียบเคียงกับระบบแยกทรัพย์สิน (separate property) ดังกล่าวข้างต้น จึงเสนอให้แก้ไขบทบัญญัติเรื่องสินส่วนตัว และสินสมรสบางประการ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1471 และมาตรา 1474 ดังนี้

“มาตรา 1471 สินส่วนตัวได้แก่ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรส

- (1) ที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัว เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องประดับกายตามควรแก่ฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
- (2) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยการรับมรดก หรือโดยการให้โดยเสน่หา
- (3) ที่เป็นของหมั้น
- (4) เงินเดือน ค่าจ้าง รายได้จากการประกอบธุรกิจการค้า ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรส”

“มาตรา 1474 สินสมรสได้แก่ทรัพย์สิน

- (1) ที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส นอกเหนือจากทรัพย์สินที่เป็นสินส่วนตัวตามมาตรา 1471
 - (2) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยพินัยกรรม หรือโดยการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส
 - (3) ที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว
- ถ้ากรณีเป็นที่สงสัยว่าทรัพย์สินอย่างหนึ่งเป็นสินสมรสหรือมิใช่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นสินสมรส”

ตัวอย่างของทรัพย์สินที่เป็นสินสมรส เช่น ภริยาถูกรางวัลสลากกินแบ่งรัฐบาลระหว่างสมรส เงินรางวัลนั้นถือเป็นสินสมรส หรือสามีได้รับค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำละเมิดให้ได้รับบาดเจ็บระหว่างสมรส เงินค่าสินไหมทดแทนนั้นก็ถือเป็นสินสมรส เป็นต้น

ในส่วนปัญหาเรื่องนี้สินระหว่างสามีภริยานั้น จากที่ได้ศึกษากฎหมายต่างประเทศพบว่ากฎหมายการสมรสแห่งประเทศไทยประกาศใช้ ค.ศ. 2001 มีบทบัญญัติให้หนี้สินที่เป็นหนี้ร่วมที่เกิดขึ้นจากการอยู่กินร่วมกันฉันท์สามีภริยา ให้ชำระหนี้สินนั้นด้วยสินสมรสก่อน หากไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินส่วนตัวของแต่ละฝ่ายตามที่ได้ตกลงกัน แต่หากตกลงกันไม่ได้ศาลจะเป็นผู้ชี้ขาด แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย หนี้ร่วมของสามีภริยา เจ้าหนี้สามารถบังคับชำระหนี้จากสินส่วนตัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนสิ้นเชิงก่อนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องบังคับชำระหนี้จากสินสมรสก่อน ทำให้เกิดปัญหาเรื่องของหนี้สินระหว่างสามีภริยาตามที่ได้วิเคราะห์ไว้แล้ว ปัญหานี้เป็นปัญหาหนึ่งที่ส่งผลให้ชายหญิงนิยมจดทะเบียนสมรสลดลง ดังนั้นหากเราแก้ไขกฎหมายของไทยเรา ให้เจ้าหนี้ต้องบังคับชำระหนี้จากสินสมรสก่อน น่าจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ไม่มากนัก

ดังนั้นจึงเห็นควรให้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1489 ดังนี้

“มาตรา 1489 ถ้าสามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกัน ให้ชำระหนี้จากสินสมรสก่อน หากไม่พอจึงให้ชำระหนี้จากสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย”

นอกจากแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาตามที่กล่าวมาข้างต้น คือ การทำสัญญาก่อนสมรส การทำสัญญาระหว่างสมรส และการแก้ไขบทบัญญัติเรื่องสินส่วนตัว และสินสมรสบางประการแล้ว กฎหมายยังมีมาตรการคุ้มครองกองสินสมรสไม่ให้เกิดความเสียหายหรือหมดเปลืองไปอย่างไร้ประโยชน์เพราะการบริหารจัดการที่ไม่เหมาะสม กฎหมายครอบครัวกำหนดมาตรการในการคุ้มครองสินสมรสที่คู่สมรสควรทราบ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง กรณีสินสมรสเป็นทรัพย์สินที่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ หรือเฉพาะด้านในการจัดการดูแล คู่สมรสฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อศาลเพื่อเข้าเป็นผู้จัดการสินสมรสชนิดนั้นแต่ผู้เดียว หรือเข้าร่วมจัดการสินสมรสกับอีกฝ่ายได้ถ้าการนั้นจะเป็นประโยชน์ยิ่งกว่า (ป.พ.พ. มาตรา 1485) ตัวอย่างเช่น สินสมรสเป็นฟาร์มโคนม สามีเป็นทนายความ แต่ภริยาเป็นสัตวแพทย์ ดังนี้ ภริยาอาจร้องขอต่อศาลเพื่อขออนุญาตเป็นผู้บริหารจัดการฟาร์มโคนมสินสมรสแต่ผู้เดียวก็ได้

ประการที่สอง กรณีที่คู่สมรสขัดขวางการจัดการสินสมรสของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่มีเหตุผลสมควร หรือจะกระทำความเสียหายให้แก่สินสมรส หรือไม่อุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ก่อหนี้สินล้นพ้นตัวหรือก่อหนี้เกินครั้งหนึ่งของสินสมรส คู่สมรสอีกฝ่ายสามารถร้องขอต่อศาลให้แยกสินสมรสส่วนของตนเองออกจากส่วนของคู่สมรสอีกฝ่ายได้ (ป.พ.พ. มาตรา 1484) การแยกสินสมรสมีผลให้กองสินสมรสแยกออกเป็นสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย ฝ่ายละครึ่ง หลังจากนั้นหากคู่สมรสได้ทรัพย์สินอะไรมาอีกทรัพย์สินที่ได้มาไม่เป็นสินสมรสอีกต่อไปแต่เป็นสินส่วนตัวของสามีหรือภริยาฝ่ายที่ทำมาหาได้ เป็นอีกมาตรการทางกฎหมายไม่ให้สินสมรสของคู่สมรสอีกฝ่ายไม่ต้องเสียหายหรือถูกระทบกระเทือนเพราะการบริหารจัดการที่ไม่เหมาะสมของคู่สมรสฝ่ายที่มีอำนาจจัดการสินสมรส

ประการที่สาม กรณีคู่สมรสฝ่ายหนึ่งถูกศาลพิพากษาให้เป็นคนล้มละลาย มีผลให้สินสมรสของทั้งสองฝ่ายแยกออกจากกันทันทีตามกฎหมาย (ป.พ.พ. มาตรา 1491) และกลายเป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายคนละครึ่ง และเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินส่วนหนึ่งของคู่สมรสฝ่ายที่เป็นลูกหนี้ไปชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ต่อไป เพื่อให้ไม่ไปกระทบสิทธิในทรัพย์สินของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นลูกหนี้ด้วย

จากข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหारेื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาตามที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเป็นทางออกและเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหारेื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ทำให้ชายหญิงที่อยู่ร่วมกัน โดยไม่ได้สมรส จะได้จดทะเบียนสมรสให้ถูกต้อง

ตามกฎหมาย เพราะปัญหาก็มีทางออกและแนวทางแก้ไข ประกอบกับข้อดีมากมายของการจดทะเบียนสมรส เชื่อว่าน่าจะเป็นมูลเหตุจูงใจให้คนนิยมจดทะเบียนสมรสกันมากขึ้น

5.2.2 แนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส

จากปัญหาของประมวลรัษฎากรมาตรา 57 ตรี และมาตรา 57 เบญจ ที่ให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี เว้นแต่ภริยามีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (1) แห่งประมวลรัษฎากร ก็ให้ภริยาแยกยื่นรายการและเสียภาษีต่างหากจากสามีได้ ทำให้คนที่จดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมาย เสียภาษีมากกว่าคนโสดหรือคนที่อยู่ร่วมกัน โดยที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส เพราะอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) เงินได้ยิ่งมากยิ่งเสียภาษีในอัตราสูง ทำให้คนไม่นิยมจดทะเบียนสมรส หรือเคยจดทะเบียนสมรสต่อมาได้จดทะเบียนหย่าต่างๆที่ยังคงอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยา

ปัญหาของประมวลรัษฎากรดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันนี้ยังไม่มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อลดปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นผู้เขียนจึงได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหานี้ในเบื้องต้น กล่าวคือ การแยกหน่วยภาษี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กรณีที่เงินได้ของภริยาถือเป็นเงินได้ของสามีนั้น หากสามีไม่ประสงค์จะให้เป็นอย่างนั้น ก็อาจแนะนำให้ภริยามีเงินได้ร่วมกับผู้อื่น ในรูปของห้างหุ้นส่วนสามัญหรือคณะบุคคลที่มีใช้นิติบุคคล ซึ่งจะเป็นหน่วยภาษี (Tax Entity) หน่วยใหม่แยกต่างหากออกไป เงินได้ของภริยาก็ไม่ถือเป็นเงินได้ของสามี ฐานภาษีของสามีก็ต่ำ ภาษีที่จะต้องเสียก็พลอยต่ำไปด้วย

ตัวอย่าง ภริยามีเงินได้จากกิจการเสริมสวยปีละ 4 ล้าน ส่วนสามีเป็นลูกจ้างบริษัทเอกชน มีเงินได้ปีละ 2 ล้านบาท ถ้าตามมาตรา 57 ตรี ที่ให้เอาเงินได้ของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ทำให้สามีต้องเสียภาษีมาก เพราะอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า เงินได้ยิ่งมากยิ่งต้องเสียภาษีในอัตราสูง หากภริยาไม่ประกอบกิจการคนเดียว แต่หาบุคคลอื่นมาเป็นหุ้นส่วน เงินได้ของภริยาก็ไม่ถือเป็นเงินได้ของสามี แต่ถือเป็นเงินได้ของห้างหุ้นส่วนสามัญที่ไม่ใช่นิติบุคคลซึ่งเป็นหน่วยภาษีหน่วยใหม่แยกต่างหากจากภริยา อัตราภาษีทั้งของสามีและหน่วยภาษีหน่วยใหม่ก็ต่ำ ทำให้เสียภาษีน้อยกว่าเดิม และเงินส่วนแบ่งกำไรที่ภริยาและผู้เป็นหุ้นส่วนได้รับก็ได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีตามมาตรา 42 (14) แห่งประมวลรัษฎากร

การกระทำดังกล่าวเป็นการหลบหลีกภาษี (Tax Avoidance) มิใช่การหนีภาษี (Tax Evasion) จึงไม่ผิดกฎหมาย อย่างไรก็ตามการเข้าหุ้นส่วนกันจริง เพียงแต่นำชื่อบุคคลอื่นมาอำพราง ย่อมถือเป็นการหนีภาษี (Tax Evasion) อันเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย มีโทษทั้งทางแพ่งและอาญา

ดังนั้นการวางแผนภาษีโดยการแยกยื่นรายการหรือคำนวณภาษีต่างหากจากสามีจึงมีประโยชน์มาก คือนอกจากจะทำให้สามีไม่ต้องเสียภาษีในอัตราสูงแล้ว ยังทำให้ภริยาไม่ต้องร่วมรับผิดชอบในหนี้ภาษีที่สามีค้างชำระด้วย อย่างไรก็ตาม กรณีที่ภริยาแยกยื่นรายการหรือแยกคำนวณภาษีต่างหากจากสามีนั้น สามีภริยาจะต้องหักค่าใช้จ่ายและค่าลดหย่อนให้ถูกต้อง ค่าลดหย่อนประเภทใดกฎหมายกำหนดให้หักคนละครั้งก็ต้องหักคนละครั้ง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะนำไปหักเต็มจำนวนไม่ได้

จากปัญหาของระบบการจัดเก็บภาษีของกลุ่มสมรสของไทย เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษพบว่า ปัจจุบันประเทศอังกฤษจัดเก็บภาษีเงินได้จากคู่สมรสตามหลักการแยกเงินได้ กล่าวคือ กำหนดให้สามีและภริยาเสียภาษีจากเงินได้ของแต่ละฝ่ายแยกต่างหากจากกันไม่ว่าจะเป็นเงินได้ประเภทใดก็ตาม และในกรณีที่บุตรมีเงินได้ก็จะต้องเสียภาษีในนามของบุตรเองแยกต่างหากจากบิดามารดา เว้นแต่ กรณีที่บุตรมีเงินได้จากทรัพย์สินและทรัพย์สินดังกล่าว (รวมถึงเงินสด) เป็นทรัพย์สินที่บิดาหรือมารดาโอนให้บุตร กรณีเช่นนี้จะถือว่าเงินได้จากทรัพย์สินที่บุตรได้รับเป็นของบิดาหรือมารดาผู้ที่โอนทรัพย์สินดังกล่าวให้บุตร กล่าวคือ ต้องนำไปรวมคำนวณกับเงินได้ของบิดาหรือมารดาผู้ซึ่งโอนทรัพย์สินให้บุตร แต่หากทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดเงินได้เป็นทรัพย์สินที่บุตรได้รับโอนมาจากบุคคลอื่น เงินได้จากทรัพย์สินนั้นไม่ต้องนำไปรวมคำนวณกับเงินได้ของบิดาหรือมารดา

นอกจากนี้ ในปัจจุบันประเทศที่คำนวณภาษีเงินได้ของกลุ่มสมรสโดยใช้หลักการรวมเงินได้ดังเช่นประเทศไทยนั้นมีแนวโน้มลดลงตลอดเวลา ในส่วนของประเทศสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ส่วนใหญ่จะใช้หน่วยภาษีบุคคลและคำนวณภาษีตามหลักการแยกเงินได้ เช่น ออสเตรเลีย ออสเตรีย แคนาดา สาธารณรัฐเชก เดนมาร์ก ฟินแลนด์ ฮังการี อิตาลี ญี่ปุ่น สาธารณรัฐเกาหลี เม็กซิโก เนเธอร์แลนด์ นิวซีแลนด์ สาธารณรัฐสโลวาเกีย สวีเดน ตุรกี และอังกฤษ เป็นต้น¹

ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรสของไทย โดยเห็นว่าการนำหลักการแยกเงินได้มาใช้แทนหลักการรวมเงินได้ตามประมวลรัษฎากรมาตรา 57 ตรี น่าจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรสได้ เนื่องจากเห็นว่าหลักการดังกล่าวมีความเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งผู้หญิงส่วนใหญ่ทำงานมีรายได้ บางครอบครัวภริยาอาจมีรายได้มากกว่าสามีด้วย และยังสอดคล้องกับกระแสเรียกร้องให้ด้านความเสมอภาคระหว่างชายและหญิงซึ่งหลักการแยกเงินได้นั้นได้กำหนดให้สามีและภริยาต่างฝ่ายต่างนำเงินได้ของตนมาคำนวณและเสียภาษีได้ในนามของตนเอง ผลก็คือทำให้เสียภาษีรวมกันแล้วน้อยกว่าหลักการรวม

¹ ฉันทพล จันทศิริภาส. เล่มเดิม. หน้า 232.

เงินได้ในปัจจุบัน ซึ่งหลักการแยกเงินได้ยังเกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ และแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรสที่ได้วิเคราะห์แล้วในบทที่ 4 ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง เกิดความเป็นธรรมและเสมอภาค

เนื่องจากผู้มีเงินได้ทุกคนไม่ว่าจะสมรสแล้วหรือไม่ก็ตาม จะต้องมีหลักเกณฑ์ในการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่เหมือนกัน และยังก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง ที่มาทำการสมรสให้ต่างฝ่ายต่างมีสิทธิในการคำนวณและเสียภาษีได้ในนามของตนเอง ทำให้เรื่องของภาษีไม่มีส่วนในการตัดสินใจในการที่จะสมรสกัน หรืออยู่ด้วยกัน โดยที่ไม่ได้สมรส เพราะมีผลไม่แตกต่างกันระหว่างคนที่จดทะเบียนสมรส กับคนที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส ทำให้ช่วยลดปัญหาเรื่องภาระภาษีของกลุ่มสมรส ทำให้เพิ่มมูลเหตุจูงใจให้คนตัดสินใจจดทะเบียนสมรสกันเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนั้นหลักการแยกเงินได้ จะทำให้มีความสอดคล้องกับหลักภาษีอากรที่ดี ดังนี้

1. หลักความยุติธรรมหรือหลักความเป็นธรรม คือ ผู้มีเงินได้จะได้รับการแบ่งภาระทางด้านภาษีให้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ไม่ทำให้การเปลี่ยนสถานะของผู้มีเงินได้จากโสดเป็นสมรสต้องรับภาระด้านภาษีเพิ่มขึ้น

2. หลักความแน่นอน กล่าวคือ สามีภริยาจะได้รับความชัดเจนทั้งทางการคำนวณภาษี จำนวนเงินภาษี ส่วนรัฐเองก็จะได้รับความชัดเจนในการจัดเก็บภาษีอากรด้วย

3. หลักความเป็นกลาง ช่วยรักษาความเป็นกลางในทางเศรษฐกิจของครอบครัว เนื่องจากจากจำนวนเงินภาษีที่ต้องเสียลดลงเท่าเทียมกับผู้มีเงินได้อื่น

4. หลักอำนวยการรายได้ แม้จะมีผลทำให้จำนวนภาษีที่จะเก็บได้จากกลุ่มสมรสน้อยลง แต่หากมองอีกด้านหนึ่งว่าถ้าสามารถลดความยุ่งยากในการเสียภาษีให้กับคู่สมรสได้จากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ก็อาจทำให้เกิดความสนใจในการเสียภาษีให้กับรัฐและมีผลทำให้รัฐสามารถจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากสามีและภริยาได้มากขึ้นกว่าเดิมได้

5. หลักความยืดหยุ่น เมื่อสถาบันครอบครัวนั้นถือเป็นโครงสร้างพื้นฐานของสังคมและภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันก็มีส่วนในการพัฒนาสถาบันครอบครัวที่สามีและภริยาต้องดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงครอบครัว หลักการแยกเงินได้จึงสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสม และจะมีส่วนช่วยให้รักษาเสถียรภาพในทางเศรษฐกิจในภาพรวมได้

6. หลักประสิทธิภาพในการบริหาร โดยจะทำให้ลดวิธีการและหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่มีความยุ่งยากสลับซับซ้อนในปัจจุบัน ช่วยให้รัฐบริหารงานการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากสามีได้อย่างมีประสิทธิภาพและเสียค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บลดลง

ประการที่สอง ความสะดวกในการยื่นแบบแสดงรายการ

การกำหนดหลักเกณฑ์ให้สามีภริยาต่างฝ่ายต่างมีสิทธิในการคำนวณและเสียภาษีได้ในนามของตนตามหลักการแยกเงินได้ ในด้านการยื่นแบบแสดงรายการนั้นก็ควรให้เลือกรายการยื่นแบบฉบับเดียวกันแต่แยกคำนวณภาษี หรือแยกยื่นแบบแสดงรายการคนละฉบับเลยก็ได้ ซึ่งจะทำให้คู่สมรสได้รับความสะดวก โดยสามารถยื่นแบบแสดงรายการได้เมื่อหลักฐานประกอบการยื่นแบบแสดงรายการของตนเองพร้อมไม่ต้องรอหลักฐานของอีกฝ่ายหนึ่งแต่อย่างใด

ประการที่สาม ลดภาระความยุ่งยากในการคำนวณภาษี

ทั้งนี้เนื่องจากภริยาไม่ต้องนำเงินได้ของตนไปถือเป็นเงินได้ของสามีตามมาตรา 57 ตรี แห่งประมวลรัษฎากร ซึ่งมีวิธีการคำนวณที่ยุ่งยาก ซับซ้อนเกินกว่าที่ผู้เสียภาษีจะทำความเข้าใจได้ และยิ่งก่อให้เกิดความสับสนใจในการเสียภาษี ทำให้คู่สมรสเกิดความพึงพอใจที่จะยื่นแบบแสดงรายการและเสียภาษีอันจะนำไปสู่การจัดเก็บภาษีอากรให้กับรัฐได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ประการที่สี่ ลดภาระภาษีของคู่สมรส

ถ้าหากต้องนำรายได้ของภริยารวมคำนวณเป็นรายได้ของสามี จะทำให้ครอบครัวนี้ต้องเสียภาษีมากขึ้น เนื่องจากอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาเป็นอัตราก้าวหน้า (Progressive Rate) เงินได้ยิ่งมากยิ่งต้องเสียภาษีในอัตราสูง แต่หากนำหลักการแยกเงินได้มาใช้บังคับก็จะทำให้ต่างฝ่ายต่างนำเงินได้ของตนไปคำนวณภาษีเหมือนกับกรณีคนโสด ผลจะทำให้ครอบครัวนี้มีเงินภาษีที่จะต้องเสียรวมกันน้อยกว่าการรวมเงินได้ ซึ่งถือเป็นมาตรการทางภาษีอากรที่ช่วยส่งเสริมสถาบันครอบครัวได้ทางหนึ่ง

ประการที่ห้า สิทธิในการอุทธรณ์การประเมินภาษีอากร

จากการที่เสนอให้ต่างฝ่ายต่างคำนวณภาษีจากเงินได้ของตนเอง ดังนั้น ถ้าเกิดความผิดพลาดของคู่สมรสฝ่ายใดเจ้าพนักงานจะต้องทำการประเมินเรียกเก็บภาษีจากคู่สมรสฝ่ายนั้นโดยตรง เมื่อถูกประเมินแล้วไม่ว่าฝ่ายใดก็สามารถที่จะอุทธรณ์ภาษีได้ด้วยตนเอง ต่างจากปัจจุบันที่หากสามีภริยามีเงินได้และได้ยื่นแบบตามมาตรา 57 ตรี แห่งประมวลรัษฎากร แล้วเจ้าพนักงานประเมินภาษีในนามของสามีเท่านั้น ทำให้ภริยาไม่สามารถอุทธรณ์ภาษีได้ด้วยตนเอง

ดังนั้น จากที่ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาภาระภาษีของคู่สมรส และได้เสนอแนะถึงข้อดีของการนำหลักการแยกเงินได้มาใช้บังคับแทนหลักการรวมเงินได้ซึ่งใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะให้นำหลักการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากสามีและภริยาตามหลักการแยกเงินได้ มาใช้บังคับ โดยแก้ไขหลักเกณฑ์มาตรา 57 ตรี และยกเลิกมาตรา 57 เบญจ แห่งประมวลรัษฎากร ดังนี้

“มาตรา 57 ตรี ในการจัดเก็บภาษีเงินได้จากสามีและภริยานั้นให้ต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษีเงินได้ในนามของตน โดยให้สามีและภริยาต่างฝ่ายต่างหักลดหย่อนได้ดังนี้

สำหรับผู้มีเงินได้ตามมาตรา 57 (1)(ก)

สำหรับบุตรที่หักลดหย่อนได้ตามอัตราที่กำหนดไว้ในมาตรา 47(1)(ค) และ (ฉ) คนละ
กึ่งหนึ่ง

สำหรับเบี้ยประกันตามมาตรา 47(1)(ง) วรรคหนึ่ง

สำหรับเงินสมทบที่ผู้ประกันตนจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมตามมาตรา 47(1)(ฉ)

สำหรับเงินสะสมที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพตามมาตรา 47(1)(ช)

(1) สำหรับดอกเบี้ยเงินกู้ยืมตามมาตรา 47(1)(ซ) กึ่งหนึ่ง

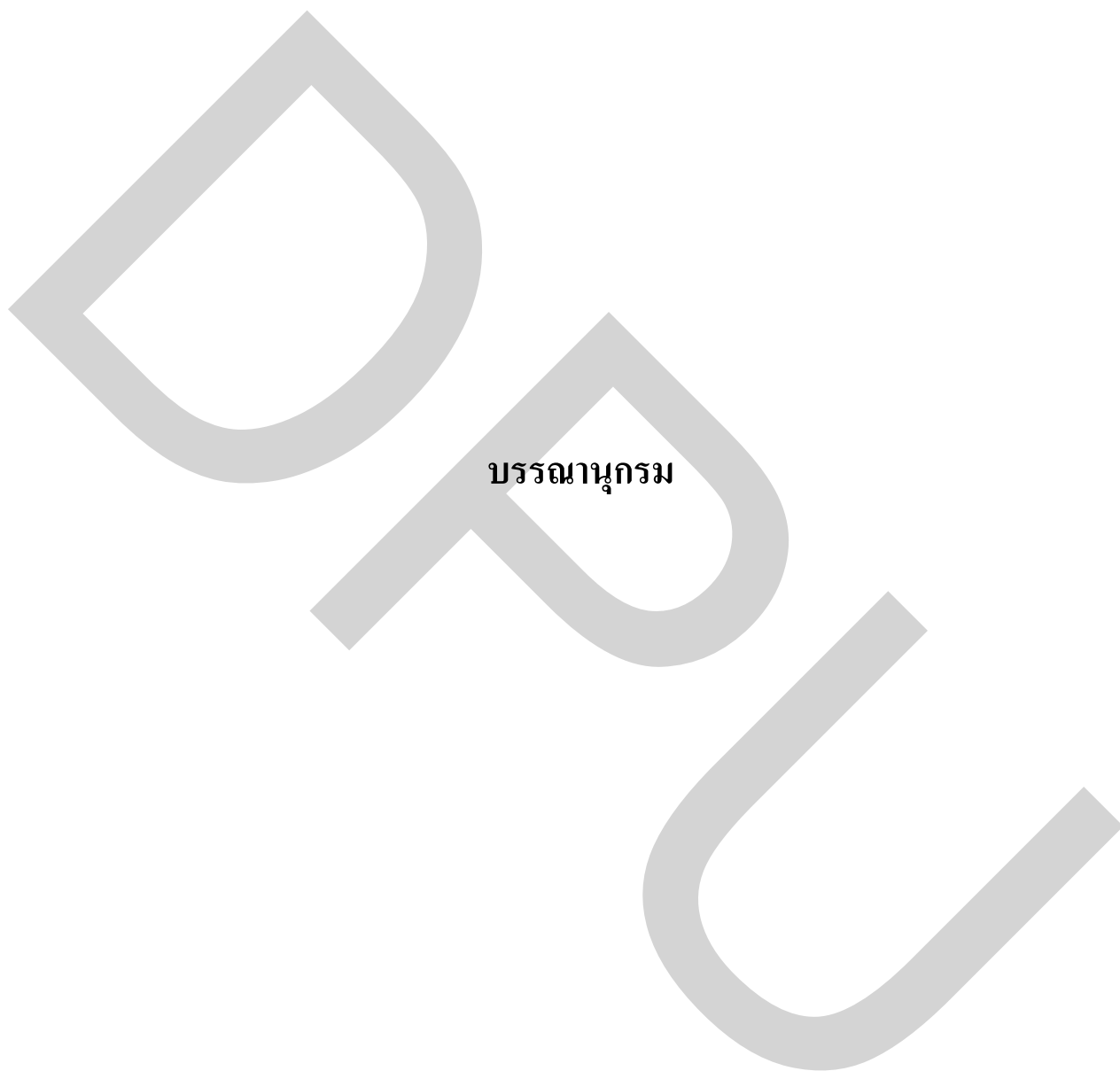
(2) สำหรับเงินบริจาคส่วนตัวของตนตามมาตรา 47(7)

ในกรณีผู้มีเงินได้มิได้เป็นผู้อยู่ในประเทศไทย การหักลดหย่อนตาม (2) ให้หักได้เฉพาะบุตรที่อยู่ในประเทศไทย

ถ้าสามีและภริยามีเงินได้พึงประเมินในปีภาษีที่ล่วงมาแล้วเฉพาะตามมาตรา 40(1) ประเภทเดียวรวมกันไม่เกินจำนวนตามมาตรา 56(4) ไม่ว่าแต่ละฝ่ายจะมีเงินได้เป็นจำนวนเท่าใด สามีและภริยาไม่ต้องยื่นรายการเงินได้พึงประเมิน”

การที่ผู้เขียนได้เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส โดยในเบื้องต้นได้เสนอให้มีการแยกหน่วยภาษี และในอนาคตหากมีการแก้ไขกฎหมายโดยนำหลักการแยกเงินได้มาใช้แทนหลักการรวมเงินได้ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน เชื่อว่าน่าจะช่วยลดปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรสให้หมดไป เมื่อไม่มีปัญหาเรื่องภาระภาษี ย่อมส่งผลให้เพิ่มมูลเหตุจูงใจให้ชายหญิงนิยมอยู่ร่วมกันโดยจดทะเบียนสมรสให้ถูกต้องตามกฎหมายมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาและข้อเสนอแนะในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาและนำเสนอในด้านกฎหมาย โดยผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาของผู้ที่สนใจไม่มากก็น้อย และหวังว่าข้อมูลการศึกษานี้คงจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปประกอบการพิจารณาแก้ไขปรับปรุงปัญหาทั้งในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา และปัญหาเรื่องภาระภาษีของคู่สมรส เพื่อลดปัญหาเรื่องอัตราการจดทะเบียนสมรสที่ลดลง และอัตราการจดทะเบียนหย่าที่เพิ่มสูงขึ้น เพื่อให้สถาบันครอบครัวของไทยมีความมั่นคง เป็นปึกแผ่น เมื่อสถาบันครอบครัวเข้มแข็ง ย่อมส่งผลต่อความมั่นคง และการพัฒนาประเทศของเราให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

ชาติชาย อัครวิบูลย์. (2544). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วย
ครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

นุชทิพย์ ป.บรรจงศิลป์. (2532). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2548). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว
(พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

ประสพสุข บุญเดช. (2552). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วย
ครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมาย
แห่งเนติบัณฑิตยสภา.

ประสพสุข บุญเดช. (2550). หลักกฎหมายครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ลินชัย กระบวนแสง. (2520). ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิษณุโลก:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

หลุยส์ คูปลาตร์. (2533). สถานะของหญิงมีสามีในประเทศไทย แปลโดยไพโรจน์ กัมพูสิริ.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บทความ

ชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม. (2545, เมษายน). “การวางแผนภาษีของสามีภริยา” เอกสารภาษีอากร, 21,
247. หน้า 102.

ทศพร วงศ์รัตน์ ราชบัณฑิต. (2545, กุมภาพันธ์). “ทำไมถึงต้องแต่งงาน.” สารคดี, 17, 204.
หน้า 162.

ประสพสุข บุญเดช. (2546, กันยายน). “กฎหมายครอบครัวสาธารณรัฐประชาชนจีน.” วารสาร
นิติศาสตร์ 33, 3. หน้า 490-491.

พลประสิทธิ์ ฤทธิรักษา. (2544, กรกฎาคม). “ข้อคิดทางกฎหมายของสามีภริยาที่ชอบด้วยกฎหมาย กับที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย.” เอกสารภาษีอากร, 20, 238. หน้า 76.

มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ, ผศ. ดร. จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2549, พฤษภาคม-สิงหาคม). “ซารีอะฮ์ กับการ อำนาจความยุติธรรมคดีครอบครัวและมรดก ตามวิถีมุสลิมในสังคมไทย.” ดุลพาห, 53,2. หน้า 119-120.

ลาวัญย์ เขมะพันธุ์มนัส. (2533, มิถุนายน). “การศึกษาเปรียบเทียบบางลักษณะของกฎหมาย ครอบครัวอังกฤษและกฎหมายครอบครัวไทย เรื่องการสมรส” วารสารกฎหมาย สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2, 1. หน้า 125.

วิทยานิพนธ์

กัลยา เกียรติถาวรชัย. (2546). สิทธิในการก่อตั้งครอบครัวของคนไร้สัญชาติในประเทศไทย.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณนุช คำทอง. (2546). การสมรสของพวกรักร่วมเพศ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ
คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐพล จันทศิริภาส. (2551). การจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาจากคู่สมรส. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พัชณี หาญเทพินทร์. (2548). สิทธิของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส. วิทยานิพนธ์ปริญญา
โทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สันทนต์ สะศิวนิช. (2523). ความเป็นโมฆะของการสมรส. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ
คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สารสนเทศจากอินเทอร์เน็ต

งานทะเบียนครอบครัว กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2550). ประมวลสถิติงานทะเบียน
ปี 2550. สืบค้นเมื่อ 25 สิงหาคม 2551, จาก

http://www.dopa.go.th/web.pages/m03093000/pagenews_2550.html

ภาษาต่างประเทศ

BOOKS

Amos and Walton's. (1967). **Introduct to French Law 3rd edition.** Oxford: Clarendon.

Brenda M Hoggett, David S Pearl. (1991). **The Family Law and Society Case and Materials.**
3rd edition. London: Butterworths.

Jacqueline , RUBELLIN DEVICHI. (2001). **Droit de la famille.** Paris: Dalloz Action.

Philip S.James. (1976). **Introduction to English Law.** London: Butterworths.

ELECTRONIC SOURCES

Civil Code, Retrieved February 14, 2009, from **<http://legifrance.gouv.fr>**

Cohabitation and unmarried : legal differences, Retrieved January 15, 2008, from
http://www.adviceguide.org.uk/index/family_parent/family/cohabitation_and_marriage_legal_differences.htm.

Le Mariage, Retrieved February 18, 2009, from **<http://danc.free.fr/famille/index.htm>**

UK Fatal Accident Compensation Claim, Retrieved January 15, 2008, from
http://www.accident-compensation-information-co.uk/html/fatal_accident.html.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – นามสกุล ชีรวรรณ กุลไพศาลธรรม

ประวัติการศึกษา สำเร็จการศึกษานิติศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2539
ประกาศนียบัตรหลักสูตรวิชาว่าความของสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ
แห่งสภานายความ พ.ศ. 2542
เนติบัณฑิตไทย สมัยที่ 55 สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่ง
เนติบัณฑิตยสภา